

Міністерство освіти і науки України

Ніжинський
державний університет
імені Миколи Гоголя

Наукові записки

Філологічні науки

Книга 1

Ніжин – 2016

НАУКОВІ ЗАПИСКИ
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
Серія “Філологічні науки”

*Відповідальний редактор – д. філол. н., проф. **Самойленко Г. В.***

Члени редколегії:

Астаф'єв О. Г. – д. філол. н., проф. Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Бойко Н. І. – д. філол. н., проф. НДУ ім. М. Гоголя;

Ковальчук О. Г. – д. філол. н., проф. НДУ ім. М. Гоголя;

Левицький А. Е. – д. філол. н., проф. НДУ ім. М. Гоголя;

Михед П. В. – д. філол. н., провідн. спец. Інституту літератури ім. Т. Шевченка АН України та проф. Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя;

Пастерський Януш – д. філол. н., проф. Жешувського університету (Польща);

Плющ М. Я. – д. філол. н., проф. НДУ ім. М. Гоголя та Київського педагогічного університету ім. М. Драгоманова;

Потапенко С. І. – д. філол. н., проф. НДУ ім. М. Гоголя;

Хархун В. П. – д. філол. н., проф. НДУ ім. М. Гоголя

Постановою ВАК України журнал включено до переліку наукових видань, публікації яких зараховуються до результатів дисертаційних робіт з філології (Бюлетень ВАК України, 2011. – № 2. – С. 6).

Рекомендовано до друку Вченою радою
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
Протокол № 7 від 25.02.2016 р.

Наукові записки. Серія "Філологічні науки" (Ніжинський державний Н34 університет імені Миколи Гоголя) / відп. ред. проф. Г. В. Самойленко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. – Кн. 1. – 260 с.

Адреса видавництва університету: вул. Воздвиженська, 3/4,
м. Ніжин, 16600,
Чернігівська обл., Україна.

Тел.: (04631) 7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@mail.ru
www.ndu.edu.ua

Верстка і макетування – Н. О. Приходько

Статті друкуються в авторській редакції.

Підписано до друку 25.02.2016 р.
Гарнітура Computer Modern
Наклад 100 пр.

Формат 60x90/8
Офсетний друк
Замовлення № 28

Папір офсетний
Ум. друк. арк. 30,22
Обл.-вид. арк. 22,90

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3/4
(04631)7-19-72
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.

© Ніжинський державний університет ім. М. Гоголя, 2016
© Г. В. Самойленко, відповідальний редактор, 2016

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Науковий журнал ○ Рік відновлення видання – 1996

Філологічні науки
Книга 1
2016 рік

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЕКСИКОЛОГІЇ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЇ

<i>Капуш А. В.</i> Мовна ситуація в Європі в умовах домінуючого впливу англійської мови (на прикладі німецької мови)	8
<i>Катиш Т. В.</i> Синонімія в термінології інформаційної безпеки та сучасних мережевих технологій	13
<i>Коваль О. П.</i> Методологічні засади дослідження терміна тенісу	17
<i>Колісниченко Т. В.</i> Ойконіми в агломовній картині світу	22
<i>Колосова С. О., Радецька С. В.</i> Формування англійської термінології індустрії моди	26
<i>Koryagina A.</i> Educational Factor in Pronunciation (By The Example of German Officials' Speech).....	30
<i>Котвицька В. А.</i> Тематична класифікація прямих лексичних запозичень з англійської у сучасній німецькій мові	34
<i>Кузнєцова І. В.</i> Семантична трансформація англійських термінів ландшафтного дизайну	38
<i>Куликовская Н. И.</i> К вопросу о лингвистическом осмыслении тела сквозь призму категории условности (на материале фразеологических единиц немецкого языка с соматическим компонентом).....	42
<i>Курагіна Л. П.</i> Табу як лінгвістичне явище (на прикладі німецької лінгвокультури).....	51
<i>Курченко Л. М.</i> Мовний конфлікт та ідентичність у контексті мовної політики України і Європейського союзу	57
<i>Макєдонова О. Д.</i> Механізми творення okazіоналізмів у сучасних англomовних рекламних текстах	63
<i>Морева Г. Г.</i> Лингводидактический потенциал аппроксимативной лексики (на материале французского языка)	67
<i>Онiщенко Ю. О.</i> Класифікація турецьких фразеологізмів за їх функціонально-стилістичними характеристиками (на матеріалі статей сучасних періодичних видань).....	71
<i>Орел І. І.</i> Розширення як один із шляхів семантичного розвитку ФО-стереотипів...77	
<i>Пономарьова О. А.</i> Оцінні асоціації фразеологічних компонентів-найменувань людей за родом занять	81
<i>Романова Н. В.</i> Семантика індивідуально-авторських новотворів оповідань Г. Воманн "Eine souveräne Frau"	87
<i>Сіденко Н. Г.</i> Ознака роздільнооформленості у системі okazіональних перетворювань фразеологізмів (на матеріалі англomовної "жовтої" преси)	92

Самойленко О. В. Структурні особливості квазікомполітів англійської мови.....	98
Удяк Г. І. Англійська ідіоматика любовного змісту.....	102
Четова Н. Й. Внутрішні системні зв'язки лексико-семантичного поля "the imaginary / уявне" у творах Дж. Р. Р. Толкіна.....	107
Шведова М. А. "Толковый словарь русского языка" под редакцией Д. Н. Ушакова как этап развития русской языковой нормы.....	111
Шийка С. В. Ідея добра в мікротопонімії Рівненщини.....	117

ПРОБЛЕМИ ГРАМАТИКИ ТА СИНТАКСИСУ

Лазебна О. А. Соціально-стилістичний аспект дослідження (діє)прислівників оцінки у сполученні з дієсловом <i>wirken</i> у сучасній німецькій мові Німеччини та Австрії.....	121
Лисак Л. К. Дієприслівникові конструкції в епістолярному підстилі розмовно-побутового мовлення.....	125
Мукхайленко V. Discourse Particle in SL and TL Compared.....	131
Москвичёва О. А. Особенности функционирования метаморфозы в английских поэтических текстах XIX-XX веков.....	137
Стасюк О. С. Особовий займенник "wi" як маркер належності до соціальних груп (на матеріалі парламентських промов канцлера ФРН Ангели Меркель).....	145
Туришева О. О. Частини мови в аспекті функціональної граматики.....	150
Шундель Т. О. Семантичні модифікації складнопідрядних речень синкретичної природи з підрядною частиною причинних та підметових відношень.....	154

ПРОБЛЕМИ НОМІНАЦІЇ

Гармаш О. Л. Вербалізація англійських техноцентричних лексикалізованих концептів, утворених за метакогнітивним механізмом афіксації.....	158
Краснопольська Н. Л. Номінаційний потенціал синтаксичної деривації у формуванні української термінології менеджменту.....	165
Кудрявцева Н.С., Пишна В.О., Берченко Ю.О., Свідерська Ю.Ю. Лінгвістична відносність у зоровій перцепції: колір.....	170
Лисецька Н. Г. Концепт "Eupora" у німецькій лінгвокультурі.....	175
Макарук Л. Л. Новітні лінгвістичні галузі дослідження невербальних усних та невербальних писемних засобів інтеракції.....	181
Просяннікова Я. М. Індексальна експлікація концепту ЧАС у художньому порівнянні.....	186
Стрельченко К. С. Концептуальний простір ТАЄМНИЦЯ в контексті міждисциплінарних студій.....	191
Червінко Є. О. Оцінна категоризація інтелектуальних здібностей людини в англійській прецедентології: лінгвокогнітивний вимір.....	197
Чумак Л. М. Лінгвокогнітивні процеси творення англійських інновацій як спосіб структурування дійсності.....	201

ПРОБЛЕМИ ТЕКСТУ І ДИСКУРСУ

Bezzubova O. O. Einblick in die Untersuchung der deutschsprachigen Twitter-Kommunikation.....	206
Жужгина-Аллахвердян Т. Н. Библиейские онимы в романтическом дискурсе: особенности функционирования.....	214
Барабаш О. І., Подвойська О. В. Лінгвістичні особливості текстів німецької політичної реклами.....	220

Гуменюк Н. Г. Особливості англомовного дискурсу П. Порошенка (на матеріалі звернення до конгресу США від 23.12.15 р.).....	225
Савчук Р. І. Семіотика творення можливих світів у наративному просторі художнього тексту: (теоретичний аспект)	229
Самойлова І. В., Подвойська О. В. Лексичні особливості політичних промов.....	235
Семенюк Т. П. Особливості функціонування піктографічних та ідеографічних засобів у німецькомовних рекламних текстах	239
Солдатова С. М. Відтворення нових українських суспільно- політичних реалій у німецькомовному політичному дискурсі	244
Ткачук Н. О. Особливості функціонування рекламного дискурсу, орієнтованого на молодіжну цільову аудиторію	249
Цимбаліста О. А. Функції спілкування учасників комунікативного процесу	254
Наші автори	258

CONTENTS

LINGUISTICS

**THE TOPICAL PROBLEMS OF LEXICOLOGY
AND LEXICOGRAPHY**

Kapush A. Language Situation in Europe under the Dominant Influence of the English Language (by the Example of German)	8
Katysh T. The Synonymy in Information Security and Modern Network Technology in Ukrainian Terminology	13
Koval O. Methodological Principles in the Study of Tennis Terms.....	17
Kolisnychenko T. Oikonyms in the English Worldview	22
Kolosova S., Radetska S. Formation of English Fashion Industry Terminology	26
Koryagina A. Educational Factor in Pronunciation (By The Example of German Officials' Speech)	30
Kotvytska V. Thematic Classification of Direct Lexical Borrowings from English in Modern German	34
Kuznetsova I. Semantic Transformation of the English Term in Landscape Design Terminology	38
Kulykovska N. To the Question of Linguistic Understanding of Body through the Prism of the Category of Conditionality (Based on the German Phraseological Units with the Somatic Component)	42
Kuragina L. Taboos as a Linguistic Phenomenon (by the Example of the German Linguistic Culture).....	51
Kurchenko L. Language Conflict and Identity in the Context of Language Policies of Ukraine and the European Union.....	57
Makiedonova O. Building Mechanisms of Occasionalisms in the English Advertising Discourse	63
Moryeva G. Lingvo-didactic potential of approximative vocabulary (based on the French language)	67
Onishchenko Yu. Turkish Idioms Classification According to Their Functional and Stylistic Characteristics (Based On the Material of Articles from Modern Periodicals)	71
Orel I. Extension as One of the Ways to Develop of Phraseological Units Stereotypes	77
Ponomarova O. Estimating Associations of the Phraseological Components Naming People by their Occupation.....	81
Romanova Natalya. Semantics of Individually-Authorial New Wordbuildings in Short Stories by G. Wohmann "Eine Souveräne Frau"	87
Sidenko N. Separability in The System of Occasional Changes of Phraseological Units (On The Material of the English "Yellow" Press)	92
Samoylenko O. Structural Peculiarities of English Quasi-composites.....	98
Udiak H. English-Speaking Idiomatics of Love Subject Matter.....	102
Chetova Natalia. Internal System Relations of the Lexico-Semantic Field "The Imaginary" in J. R. R. Tolkien's Literary Works.....	107
Shvedova M. Russian Dictionary Edited by Ushakov as a Normative Landmark	111
Shyjka S. The Idea of <i>Good</i> in Microtoponymy of Rivne Region	117

THE PROBLEMS OF GRAMMAR AND SYNTAX

Lazebna O. Social-Stylistic Aspect of Research of Evaluative Adverbs and Participles, Combined with a Verb "Wirken" in Modern Standard German and Austrian German	121
--	-----

Lysak L. Adverbial-Participial Constructions in Epistolary Sub-Style in Everyday Speech.....	125
Mykhaylenko V. Discourse Particle in SI and TI Compared.....	131
Moskvichova O. The Functional Peculiarities of Metamorphosis in Poetic Texts of the English Poetry of the XIX-XX th Centuries	137
Stasiuk O. Personal Pronoun “WIR” as a Marker of Belongings (Based on the Parliamentary Speeches of German Chancellor Angela Merkel)	145
Turyshcheva O. The Parts of Speech in Functional Grammar.....	150
Shundel T. Semantic Modifications of the Complex Sentences of Syncretic Meaning with The Subordinate Clause of Reason and Subject	154

THE PROBLEMS OF NAMING

Garmash O. Verbalization of English Techocentric Lexical Concepts, Created due to the Metacognitive Mechanism of Affixation	158
Krasnopolska N. The Nomination Potential of Syntactic Derivation in Forming of the Ukrainian Terminology of Management.....	165
Kudriavtseva N, Pyshna V., Berchenko Ju., Swiderska Ju. Linguistic Relativity in the Domain of Colour	170
Lysetska N. The Concept “Europa” in German Linguistic Culture.....	175
Makaruk L. Innovative Linguistic Research Areas Related to Non-verbal Written Devices and Non-verbal Oral Strategies	181
Prosyannikova Ya. Indexical Explication of the Concept TIME within a Simile	186
Strelchenko K. Conceptual Space MYSTERY: Interdisciplinary Perspective	191
Chervinko Ye. Evaluative Categorization of Human Intellectual Abilities in English Precedentology: A Linguocognitive Dimension	197
Chumak L. Linguocognitive Processes of Creation English Innovations as the Way of Structuring the Reality	201

THE PROBLEMS OF THE TEXT AND THE DISCOURSE

Bezzubova O. An Insight into The Linguistic Investigation of German Twitter Communication.....	206
Jujguina-Allakhverdian T. Biblical Names in Romantic Discourse: Features of Functioning	214
Barabasch O., Podvoiska O. Linguistic Features of Texts of the German Political Advertising.....	220
Humenyuk N. The Peculiarities of the English-Speaking Discourse of P. Poroshenko (On The Material of His Address to The USA Congress, 12. 23.15)	225
Savchuk Ruslana. Semiotics of Possible Worlds’ Creation in the Narrative Space of a Literary Text: (Theoretical Aspect).....	229
Samoilova I., Podvoiska O. Lexical Characteristics of Political Speeches.....	235
Semeniuk T. Peculiarities of Functioning of Pictographic and Ideographic Means in German Advertising Texts	239
Soldatova S. Representation of the Newest Ukrainian Social and Political Specific Cultural Terms in German Political Discourse	244
Tkachuk N. Features of Advertisement Discourse Focused On Youth Target Audience.....	249
Tsimbalista O. Communicative Functions of Participants in the Communication Process.....	254
Our Authors	258

МОВОЗНАВСТВО

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЕКСИКОЛОГІЇ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЇ

УДК 811.111(4):811.112.2'373

МОВНА СИТУАЦІЯ В ЄВРОПІ В УМОВАХ ДОМІНУЮЧОГО ВПЛИВУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ (НА ПРИКЛАДІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

Капуш А. В.

У статті розглядається питання перспектив німецької мови в епоху домінування англійської мови. Характеризуються сучасні процеси взаємодії мов та культур. На прикладі словникових інновацій останніх років аналізуються наслідки процесу запозичення для лексико-семантичної системи мови. Аргументується необхідність збереження багатомовності у глобальному суспільстві.

Ключові слова: німецька мова, англійська мова, словникові інновації, лексико-семантична система, запозичення, багатомовність.

В статье рассматривается вопрос перспектив немецкого языка в эпоху доминирования английского языка. Характеризуются современные процессы взаимодействия языков и культур. На примере словарных инноваций последних лет анализируются последствия процесса заимствования для лексико-семантической системы языка. Аргументируется необходимость сохранения многоязычия в глобальном обществе.

Ключевые слова: немецкий язык, английский язык, словарные инновации, лексико-семантическая система, заимствование, многоязычие.

The article discusses prospects of the German language in the era of dominance of English. It outlines contemporary interrelations of languages and cultures. Also, it uses dictionary innovations of the recent years to analyse the effects of borrowing into the lexico-semantic system of language. The article argues the need to preserve multilingualism in a global society.

Key words: the German language, the English language, dictionary innovations, lexico-semantic system, lexical loans, multilingualism.

Постановка проблеми. Процеси тотальної глобалізації сучасного суспільства зумовлюють інтенсивні процеси контактування та взаємодії народів, їх культур та мов. Крім запозичення іншомовної лексики, насамперед з американського варіанту англійської мови, характерною рисою сучасної мовної ситуації в Європі є поступове поширення використання англійської мови на різні сфери людської діяльності замість національної. Тенденція до втрати національними мовами своїх позицій може мати наслідки, що не обмежуються лише лінгвістичною проблематикою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Запозичення іншомовної лексики традиційно є проблемою, яка розглядається не лише у роботах мовознавців та представників інших наук, але і є предметом дискусій серед пересічних користувачів мови. Причини інтенсифікації запозичення іншомовної лексики, її структурно-семантичні, функціональні та стилістичні характеристики розглядалися в останні роки в роботах Л. Крисіна, Є. В. Розен, Р. Хоберга, В. Шнайдера, І. Зьорензен, Б. Зіка, Д. Ціммера та ін., а також у друкованих ЗМІ, що висвітлюють проблеми мовної норми та культури мовлення ("Die Zeit", "Sprachnachrichten"). Проте недостатньо дослідженими залишаються природа та взаємозв'язок динамічних змін в системі координат "мова – культура – суспільство", зумовлених сучасними глобалізаційними процесами.

Завданням даної статті є розглянути проблему використання англіцизмів в сучасній німецькій мові у більш широкому, не лише лінгвістичному, але і в лінгвокультурологічному контексті; проаналізувати причини розширення спектру їх використання; охарактеризувати наслідки процесу запозичення лексики; окреслити перспективи подальшого розвитку мовної ситуації у глобалізованому суспільстві.

Матеріалом для нашого дослідження слугували англіцизми, що використовуються в актуальних німецьких текстах і класифікуються як словникові інновації останніх років, а також англіцизми, які вже повністю інтегрувалися в лексико-семантичну систему німецької мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з найхарактерніших ознак сучасного етапу розвитку німецької мови є інтенсивне запозичення англіцизмів, як правило, з американського варіанту англійської мови. Присутність великої кількості англіцизмів у мові, зокрема, відображають відомі іронічні назви *Denglisch* (тж. *Denglish*) та *Engleutsch*. Ми не будемо детально зупинятися на екстралінгвальних та інтралінгвальних чинниках запозичення англіцизмів та способах їх інтеграції в лексико-семантичну систему німецької мови, оскільки ці питання вже висвітлювалися в інших дослідженнях, присвячених проблемі запозичень [4, с. 124-136; 10, с. 10-11; 12, с. 7-85].

Запозичення іншомовної лексики завжди супроводжувалось критикою з боку лінгвістів, журналістів, викладачів мови, які вбачають у ньому загрозу цілісності літературної мови та розхитування її норми. Тому в різні епохи здійснювалися спроби протидіяти проникненню запозичень в німецьку мову або замінити їх на німецькі відповідники. Так, завдяки Ф. фон Цезену в XVII ст. з'явилися слова, які стали невід'ємною частиною словникового фонду і вживаються паралельно із запозиченими з грецької (*Bibliothek* → *Bücherei*, *Dialekt* → *Mundart*) та латинської (*Distanz* → *Abstand*, *Zirkulation* → *Kreislauf*, *Projekt* → *Entwurf*, *Autor* → *Verfasser*, *Republik* → *Freistaat* тощо) мов.

Діяльність по створенню німецьких еквівалентів до запозичених слів не припиняється і сьогодні, але тепер зусилля направлені майже виключно проти англіцизмів. З метою протидії їх засиллю Спілкою "Німецька мова" (*Verein Deutsche Sprache*) була ініційована акція "Жива німецька мова" (*Aktion lebendiges Deutsch*) по створенню німецьких відповідників, яка тривала з 2006 по 2010 рр. Приклади запропонованих німецьких варіантів: *Airbag* → *Prallkissen*, *Fastfood* → *Schnellkost*, *Standby* → *Standstrom*, *Timing* → *Zeitwahl*, *Jackpot* → *Glückstopf*, *Display* → *Sichtfeld*, *No-go-Area* → *Meidezone*, *Laptop* → *Klapprechner* та ін. Оскільки такі міри по заміні англіцизмів мають регулятивний характер, нові варіанти найменувань можуть бути не відразу сприйнятими мовцями через їх незвичне звучання. Тому тільки з часом стане зрозумілим, чи знайдуть вони поширення і стануть частиною узусу. Б. Зік зауважує, що це є питання звички і свідомого вибору, тільки сам мовець може вирішити, чи йому і надалі послуговуватися англіцизмами, чи наважитися використовувати нові німецькі відповідники [9, с. 135]. Критики таких спроб боротися за чистоту мови вбачають у них лише прояв ксенофобії та культурного шовінізму, а запозичення англіцизмів вважать виключно збагаченням словника.

Вживання значної частини англіцизмів є тимчасовим явищем, обумовленим контекстом чи індивідуальними лінгвістичними вподобаннями. Наприклад, тільки соціально-психологічними чинниками (бажанням покращити імідж, міркуваннями престижу) можна пояснити використання англіцизмів та витіснення із вжитку деяких німецьких назв, напр.: *Weltkonzern* → *Global Player*, *Schlagzeile* → *Headline*, *Wettbewerb* → *Contest*, *Auskunft* → *Service Point* (не існує в англійській мові!) та ін. [9, с. 135].

Не зважаючи на постійну критику англіцизмів, ряд дослідників вважає безпідставним перебільшення загрози для німецької мови через їх вживання, адже "могутність мови не в тому, щоб відхилити чуже, а в тому, щоб його поглинати" (В. Гете) [6, с. 23; 8, с. 100]. Як приклад називається сама англійська мова, яка як жодна інша мова спочатку зазнала впливу з боку інших мов, а потім перетворилася на мову глобального спілкування. Л. Крисін також вважає побоювання з приводу інтенсифікації процесу запозичення та загроз для рідної мови перебільшеними.

Мова являє собою механізм, який саморозвивається, дія якого регулюється певним закономірностями. Зокрема, мова вмiє самоочищатися, позбавлятися від функціонально зайвого, непотрібного. Це відбувається й з іншомовними словами [2, с. 9].

Значний інтерес представляють дослідження змін у складі словника, які відбуваються протягом незначного – з точки зору історії мови – періоду. Використовуючи метод “синхронного зрізу” [3, с. 451] можна чітко простежити динамічні процеси в словниковому складі та їх залежність від впливу екстралінгвальних та інтралінгвальних чинників. Щоб проаналізувати, скільки та які англіцизми з’являються в німецькій мові і входять в активний словниковий запас більшості мовців протягом певного хронологічного відрізка, ми дослідили корпус лексики, представлений у книзі “Rotbuch Deutsch. Die Liste der gefährdeten Wörter” за редакцією Й. Тіле. Як пише автор, цей корпус містить найменування, які сьогодні ще іноді вживаються, але активно витісняються іншими, більш новими та актуальними, тому їм загрожує зникнення з активного словника. “Вони витісняються через втрату значення, витісняються англіцизмами та – що ще гірше – через Denglisch. Частота їх вживання зменшується, їх використання сприймається мовною спільнотою як старомодне” [7, с. 4]. Всього корпус включає 1230 німецьких слів та словосполучень, які знаходяться на етапі поступового зникнення. Серед вказаних нових відповідників 292 є англіцизмами, що складає майже 24%. Розподіл за частинами мови виглядає таким чином: іменники, звичайно, кількісно переважають; дієслова – 9; прикметники – 4; вигуки – 1. Серед нових варіантів є гібридні утворення з німецьких та англійських елементів, скорочення (аббревіатури) та словосполучення.

Вплив англійської мови не обмежується присутністю словникових запозичень. Спостерігаються ознаки того, що вона може дати поштовх до незворотних змін в глибинному коді німецької мови. Під глибинним кодом розуміють такі стабільні структури мови (на противагу змінюваному словнику), як морфологія та синтаксис. Напр., в німецьких текстах набуває поширення вживання літери С на початку слів (*Club, Comfort*), написання апострофа у формі генітива не тільки із власними назвами (*Norton’s*), але й з іншими іменниками (*Manager’s*), тенденція до роздільного написання частин складних слів (*Notizblock Anwendung, System Säuberung Eigenschaft*), вживання прийменника перед цифрою, що означає рік (*in 2016* замість *2016* або *im Jahre 2016*). Такі зміни є наслідком вживання великої кількості неасимільованих англіцизмів та калькування англійських структур і без належної протидії можуть з часом призвести до піджинізації німецької мови [12, с. 71].

Отже, проблемою є не запозичення як явище, а саме використання неасимільованих англіцизмів та поширення англійської мови на все більше сфер використання, що обмежує використання інших мов [6, с. 19]. Причини цього очевидні: міграція населення; пропаганда американського способу життя, американських цінностей; тенденція до використання англійської як робочої мови в діяльності міжнародних організацій; глобалізація економіки; статус англійської як мови Інтернет-спільноти. Загалом кількість людей, які володіють англійською як іноземною (на різному рівні) складає у світі 2 млрд. чол. [5, с. 303]. Таким чином, англійська мова сьогодні вже не тільки світова *lingua franca*, але і мова, яка через свою постійну присутність у житті мовців впливає на їхню рідну мову, проникаючи в неї та поступово змінюючи її. Саме у мовній ситуації, яка склалася на сьогодні в Європі у зв’язку з домінуванням англійської, лінгвісти вбачають реальну загрозу для німецької мови [6, с. 21; 11, с. 173]. Схожий стан речей спостерігається і в інших європейських країнах. Німецька та інші європейські національні мови опинилися в умовах жорсткого конкурентного середовища, що виникло з появою *Globisch* або *Globalesisch* – англійської мови нового типу, свого роду “метамови”, що є спрощеним варіантом англійської мови і використовується в міжнародній комунікації.

Особливе занепокоєння викликає той факт, що німецька мова сьогодні все рідше використовується як мова науки. Серед головних причин: 1) Болонський процес у сфері освіти, створення загальноєвропейського освітнього простору, збільшення у європейських вишах кількості освітніх програм на англійській мові; 2) понад 80% інформації, що міститься в електронних базах у всьому світі,

представлено на англійській мові; 3) більш ніж дві треті вчених світу пишуть на англійській мові, для того щоб мати змогу представити результати своїх досліджень якомога більшому колу науковців [5, с. 302].

Проте є ряд моментів, пов'язаних з природою та взаємозалежністю мови та культури, які примушують подивитися з іншого боку на, здавалось би, очевидні переваги мовної глобалізації, зокрема у сфері науки.

Під час спілкування іноземною мовою в першу чергу йдеться про передачу інформації, тобто реалізується насамперед (або виключно лише) базова, комунікативна, функція мови. Однак кожна природна мова виконує ще цілу низку основних та вторинних функцій – когнітивну (або гносеологічну, мислетворчу), кумулятивну (або історико-культурну), емотивну тощо, які під час спілкування іноземною мовою не можуть бути реалізовані в такій мірі як при спілкуванні рідною мовою. “Дійсна й об'єктивна картина світу відображена в мовах неоднаково, оскільки вони неоднаково членують реальний світ (структура лексико-семантичних полів різних мов не збігається) з огляду на нетотожні умови матеріального і суспільного життя людей. Через те перехід з однієї мовної системи в іншу доречно порівняти з переходом від однієї системи мір до іншої” [1, с. 192]. Саме через рідну мову людина входить в цей світ, на її основі відбувається процес творення концептуальної картини навколишньої реальності. Кожному народові властиві неповторні асоціації образного мислення, які закріплюються в мовній системі і становлять її національну специфіку [1, с. 319]. Мислення на рідній мові є більш об'ємним, багатовимірним та більш диференційованим. Тому використання в науковому середовищі тільки або переважно англійської мови неминуче приводить до певних обмежень, спрощень у формулюваннях.

Мовна глобалізація в Європі несе реальні загрози і для національних культур, окреслити які можна таким чином:

- Мова несе значний культурно-ідеологічний заряд, тому при домінуванні іншої, чужої мови відбувається проникнення чужої культури та ідеології. Разом з глобальною мовою формується глобальна культура.

- Виникає загроза поглинання, нівелювання та знищення національної мови та традицій, національної самобутності, культури та унікальної ідентичності народів.

- Просування глобальної мови приносить місцевим національним культурам більше шкоди, ніж мовам. Фільми, книги і навіть пісні можна перекласти на рідну мову, але їх не можна “перекласти” на рідну культуру [5, с. 31]. До того ж, при будь-якому перекладі, а надто суб'єктивному або неадекватному, неминучі втрати смислу. Нівелювання національних культур позбавляє людство національних особливостей бачення світу.

- Вербальна мова є носієм, субстанцією, що виражає соціокультурні регулятиви людської діяльності, які поряд із загальнолюдськими нормами включають і такі, що притаманні тільки якійсь певній культурі, суспільству.

Тому вчені, представники різних галузей наук, переконані, що єдиною правильною перспективою розвитку сучасного глобалізованого європейського суспільства може бути його *реальна багатомовність*, коли англійська мова використовується у сфері науки, політики, освіти, культури не замість, а поряд з іншими, національними мовами. Як влучно висловила з цього приводу С. Тер-Мінасова, “English belongs to the world but the world does not belong to English” (“Англійська мова належить світові, але світ не належить англійській мові”) [5, с. 297].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Виходячи з вищезазначеного, можна зробити такі висновки:

1. Сучасна німецька мова зазнає інтенсивного впливу з боку американського варіанту англійської мови, результатом якого є не лише кількісне поповнення словника, але й зміни у сфері правопису, морфології, граматики, ідіоматики тощо. Ці процеси потребують подальшого спостереження, дослідження та опису.

2. Для запобігання зміни глибинного коду мови під впливом англійської мови необхідна адаптація запозичень до норм мови-реципієнта та їх асиміляція.

3. Англійська мова набула статусу домінуючої мови спілкування в Європі та світі, що призвело до скорочення сфер використання національних мов, та поставило питання про їх розвиток та шанси в майбутньому. Вирішенням цієї проблеми повинні стати збереження багатомовності, свідоме ставлення мовців до своєї мови та культури. Подальший розвиток мовної ситуації в Європі представляє інтерес з точки зору культурологічних, соціо- та психолінгвістичних досліджень.

4. Проблема співіснування, взаємовпливу та конкуренції мов є актуальною і для українського суспільства. Тому результати нашого дослідження можна екстраполювати і на ситуацію з іншими мовами, які з різних, насамперед, геополітичних причин перебувають в умовах конкурентного середовища.

Література

1. Кочерган М. Загальне мовознавство: підручник, 3-тє видання / М. Кочерган. – К.: Академія, 2008. – 464 с.
2. Крысин Л. О русском языке наших дней [Електронний ресурс] / Л. Крысин // Изменяющийся языковой мир. – Пермь, 2002. – Режим доступа до джерела: <http://www.philology.ru/linguistics2/krysin-02.htm>
3. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
4. Розен Е. В. На пороге XXI века. Новые слова и словосочетания в немецком языке / Е. В. Розен. – М.: “Менеджер”, 2000. – 192 с.
5. Тер-Минасова С. Война и мир языков и культур: (Учеб. пособие) / С. Тер-Минасова. – М.: СЛОВО/SLOVO, 2008. – 344 с.
6. Hoberg R. Was wird aus Deutsch angesichts der Dominanz des Englischen? / R. Hoberg // Der Sprachdienst. – 2012. – Jg. 56, Nr. 1/12. – S. 19-25.
7. Rotbuch Deutsch. Die Liste der gefährdeten Wörter // J. Thiele (Hrsg.). – Wiesbaden: Marix, 2006. – 158 S.
8. Schneider W. Deutsch für Kenner. Die neue Stilkunde / W. Schneider. – München: Piper, 2003. – 396 S.
9. Sick B. Der Dativ ist dem Genitiv sein Tod. Folge 5 / B. Sick. – Köln: Kiepenheuer&Witsch, 2013. – 245 S.
10. Sörensen I. Englisch im deutschen Wortschatz. Lehn- und Fremdwörter in der Umgangssprache / I. Sörensen. – Berlin: Volk und Wissen, 1995. – 167 S.
11. Trabant J. Globalesisch oder was? Ein Plädoyer für Europas Sprachen / J. Trabant. – Orig.-Ausg. – München: Beck, 2014. – 235 S.
12. Zimmer D. E. Deutsch und anders – die Sprache im Modernisierungsfieber / D. E. Zimmer. – Reinbeck: Rowohlt, 1998. – 383 S.

УДК 811.161

СИНОНІМІЯ В ТЕРМІНОЛОГІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СУЧАСНИХ МЕРЕЖЕВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Катиш Т. В.

У статті розглянуто класифікацію синонімів в українській термінології інформаційної безпеки та сучасних мережових технологій. Проаналізовано структуру термінів-синонімів. Досліджено особливості морфологічної природи синонімічних термінів. Вивчено етимологію термінів-синонімів.

Ключові слова: терміни-синоніми, терміни-словосполучення, термінологія інформаційної безпеки, мережові технології.

В статье рассмотрена классификация синонимов в украинской терминологии информационной безопасности и современных сетевых технологий. Проанализирована структура терминов-синонимов. Исследованы особенности морфологической природы синонимических терминов. Изучена этимология терминов-синонимов.

Ключевые слова: термины-синонимы, термины-словосочетания, терминология информационной безопасности, сетевые технологии.

In the article considers the classification of synonyms in information security and modern network technology in Ukrainian terminology, reasons and features of their using are indicated. The structure of terms-synonyms is analyzed. The peculiarities of morphological nature terms-synonyms are investigated. The etymology of terms-synonyms is studied.

Key words: terms-synonyms, word-combinations terms, terminology of information security, modern network technology.

Кожна загальнонародна мова постійно розвивається. Разом з нею розвиваються і фахові мови. Парадигматичним відношенням у термінології як і загальнонародній мові притаманні такі суттєві ознаки системної організації, як термінологічна синонімія та антонімія. Актуальним питанням сьогодення є дослідження різних фахових мов, оскільки більшість з них у даний момент продовжують активно розвиватися. Українська фахова лексика інформаційної безпеки та сучасних мережових технологій не є винятком.

Синонімію в сучасній лінгвістиці досліджували В. П. Даниленко [2], В. М. Лейчик [9], А. В. Крижанівська, Л. О. Симоненко [8] та інші. Лінгвістичні розвідки засвідчили активне функціонування синонімів у різних галузевих термінологіях. Не є винятком у цьому аспекті й українська термінологія інформаційної безпеки та сучасних мережових технологій. Загальним питанням синонімії в термінологічній лексиці присвячено публікації О. Мартиняк [11; 12]. Синонімію в українській мінералогічній термінології окреслила Н. Овчаренко [15]. Особливості синонімії сучасної морської термінології розглянуто в праці Н. Корнодудової [6]. Функціонування синонімів у складі термінології нафтогазової промисловості висвітлено в роботі С. Дорошенко [3]. Синонімію прикметників в анатомічній термінології досліджувала В. Лисенко [10]. Питанням синонімії в українській термінології цукрового виробництва присвячено працю Л. Задояної [4].

Мета дослідження – проаналізувати синонімічні відношення в українській фаховій мові інформаційної безпеки та сучасних мережових технологій. Об'єктом вивчення є терміни-синоніми в українській терміносистемі інформаційної безпеки та сучасних мережових технологій.

В українській термінології інформаційної безпеки та сучасних мережових технологій терміни-синоніми широко використовують в усно-професійному мовленні, у галузевих навчальних посібниках та підручниках, наукових статтях, дисертаціях та іншій науково-технічній літературі. Відомі різні ознаки розмежування синонімів у термінологічній лексиці. Класифікації синонімічних термінів здійснили Т. Михайлова [13, с. 11], І. Кочан [7, с. 34], Н. Овчаренко [15, с. 11],

Л. Філюк [17, с. 12]. Спираючись на дослідження зазначених лінгвістів, пропонуємо в українській термінології інформаційної безпеки та сучасних мережевих технологій класифікувати синоніми за такими ознаками:

- 1) тип синонімічного відношення, тобто повнота взаємозамінності термінів;
- 2) структура термінів-синонімів;
- 3) морфологічна природа синонімічних термінів;
- 4) кількість термінів, що належать до синонімічного ряду;
- 5) етимологія термінів-синонімів.

За типом синонімічного відношення слід розрізняти абсолютні, відносні та комплексні синоніми. Перший тип становлять семантично тотожні терміни, які ще називають дублетами: *абонент* – *користувач* [1, с. 8], *ущільнення* – *мультиплексування* [1, с. 301], *інсталяція* – *установлення* [1, с. 241]. До відносних синонімів належать семантично близькі терміни, прикладами яких є: *шлях* (“послідовність з'єднаних між собою вузлів зв'язку” [1, с. 334]) і *маршрут* (має уточнену дефініцію: “послідовність вузлів, через котрі проходить передане повідомлення” [1, с. 388]). Комплексні синоніми об'єднують терміни перших двох типів, наприклад, лексеми *пакет* [1, с. 328] і *дейтаграма* [1, с. 132] є абсолютними синонімами, а термін *блок даних* [1, с. 55] є відносним синонімом до перших двох. Терміни-синоніми розрізняють з погляду структури. В українській термінології інформаційної безпеки та сучасних мережевих технологій виявлено паралельне вживання:

1) однослівних термінів: *блокування* – *захоплення* [1, с. 276], *дескриптор* – *описувач* [1, с. 142], *хак* – *злом* [1, с. 215], *фрейм* – *кадр* [1, с. 202];

2) однослівного терміна й словосполучення: *автентифікація* – *встановлення справжності* [1, с. 34], *брандмауер* – *міжмережевий екран* [1, с. 195], *ретранслятор* – *ретрансляційний вузол* [1, с. 377];

3) термінів-словосполучення: *(код) автентифікації* – *розпізнавальний (код)* [1, с. 35], *групове (шифрування)* – *масове (шифрування)* [1, с. 65], *ущільнене (кодування)* – *стиснене (кодування)* [1, с. 96];

4) терміна-словосполучення та його усічено-словесної форми: *зашифрований текст* – *шифротекст* [1, с. 82], *криптографічна система* – *криптосистема* [1, с. 123], *криптографічний аналіз* – *криптоаналіз* [1, с. 113];

5) терміна-словосполучення й відповідної аббревіатури: *НСД* – *несанкціонований доступ* [14, с. 567], *МСІ* – *міжсимвольна інтерференція* [14, с. 567], *МСС* – *мобільна супутникова служба* [14, с. 567], *ЦТВ* – *цифрове телевізійне мовлення* [14, с. 567].

За морфологічною природою найбільш поширеними в досліджуваній термінології є іменникові синоніми: *тестування* – *випробовування* [1, с. 447], *розкриття* – *розголошення* [1, с. 150], *ідентифікатор* – *ім'я* [1, с. 233], *блокування* – *захоплення* [1, с. 276]. Рідше використовуються прикметникові синоніми: *криптотелефонний* – *криптофонічний* [1, с. 122], *інкрементний* – *накопичувальний* [1, с. 235], *санкціонований* – *дозволений* [1, с. 37], *компліментарний* – *доповнювальний* [1, с. 95]. Виявлено незначну кількість дієслівних термінів-синонімів, наприклад, *підслуховувати* – *перехоплювати* [1, с. 162], *декодувати* – *дешифрувати* [1, с. 138], *вилучити* – *анулювати* [1, с. 264].

До синонімічного ряду в українській термінології інформаційної безпеки та сучасних мережевих технологій може належати різна кількість компонентів:

1) два терміни: *роутер* – *маршрутизатор* [1, с. 388], *шифротермінологія* – *шифрожаргон* [1, с. 82];

2) три терміни: *маскарад* – *маскування* – *підміна* [1, с. 285], *тег* – *ознака* – *ярлик* [1, с. 441], *снупінг* – *опитування* – *слідкування* [1, с. 418];

Терміни-синоніми мають і різну етимологічну природу. За етимологічною ознакою синоніми досліджуваної терміносистеми формують такі типи:

1) один термін є інтернаціональним або іншомовним, а другий – власне українським: *інсталяція* – *установлення* [1, с. 241], *атрибут* – *характеристика* [1, с. 33], *автентифікація* – *упізнання* [1, с. 34], *дифузія* – *розсіювання* [1, с. 146], *фальшивка* – *підробка* [1, с. 199].

2) обидва терміни є запозиченнями: *базовий – магістральний* [1, с. 41], *декодувати – дешифрувати* [1, с. 138], *шифротермінологія – шифро жаргон* [1, с. 82], *грифований – конфіденційний* [1, с. 406], *кадр – фрейм* [1, с. 202],

3) терміни є автохтонними утвореннями: *спостережність – підзвітність– обліковість* [1, с. 13], *достовірність – вірогідність* [1, с. 19], *згасання – ослаблення* [1, с. 33], *доступність – готовність – наявність* [1, с. 40], *стиснення – ущільнення* [1, с. 131], *пересилання (інформації) – передавання (інформації)* [1, с. 193],

4) еквівалентами іншомовних термінів виступають словосполучення: *авторизація – надання авторських повноважень* [1, с. 36], *санкціонування – перевірка повноважень* [1, с. 36], *рестарт – повторний запуск* [1, с. 382], *трафік – робоче навантаження – інформаційний потік* [1, с. 453].

До абсолютних синонімів належать також терміни, які утворилися внаслідок різних словотвірних процесів: *конгруентний генератор – конгруенц-генератор* [1, с. 102], *ехоконтроль – луноконтроль* [1, с. 163], *маскарад – маскування* [1, с. 285], У досліджуваній термінології виділяють і такі синоніми-дублети, які є різними варіантами того самого слова, що з'являються внаслідок чергування голосних і приголосних, наявності чи відсутності приголосних та голосних: *гешування – хешування* [1, с. 222], *фрик– фрикер* [1, с. 338], *фрикінг – фрикання* [1, с. 338].

Крім синонімії, багатьом галузевим термінологіям властива й варіантність, тобто формальна видозміна того самого слова (словосполуки) без порушення тотожності значень. В українській термінології інформаційної безпеки та сучасних мережевих технологій виявляємо синтаксичні варіанти – словосполуки з різними можливими видами граматичного зв'язку в термінологічних словосполученнях: *контрольний (журнал) – (журнал) реєстрації* [1, с. 34], *(код) автентифікації – розпізнавальний (код)* [1, с. 35], *побітовий підрахунок – контроль бітів* [1, с. 54], *кодова надмірність – надмірність коду* [1, с. 88], *(канал) витоку інформації – прихований (канал)* [1, с. 110], *(канал) зв'язку – інформаційний (канал)* [1, с. 130], *словникова атака – проникнення в систему за допомогою словника* [1, с. 145], *оперативна корекція – відновлення на ходу* [1, с. 228], *пакетне шифрування – шифрування пакетів* [1, с. 329].

Отже, явища синонімії в термінології інформаційної безпеки та сучасних мережевих технологій породжені екстралінгвістичними та інтралінгвістичними чинниками. До перших належить інтенсивний розвиток та вдосконалення обчислювальної техніки і, передусім, комп'ютерних систем та мереж, що вносить глибокі зміни в усі сфери діяльності суспільства, які зумовлюють виникнення нових понять, що потребують якнайточніших номінацій. У сучасній українській мові відбувається відбір найбільш вдалих термінів з-поміж синонімічних, переважно запозиченого й питомого українського, з-поміж коротких форм і терміносполучень. Вони засвідчують динамічні процеси, пов'язані з подальшим унормуванням термінології інформаційної безпеки та сучасних мережевих технологій. Перспективним напрямом подальшого дослідження вважаємо аналіз явищ полісемії та омонімії в досліджуваній термінології.

Література

1. Бабак В. П. Інформаційна безпека та сучасні мережеві технології: Англо-українсько-російський словник термінів / В. П. Бабак, О. Г. Корченко. – К.: НАУ, 2003. – 670 с.
2. Даниленко В. П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М.: Наука, 1977. – 246 с.
3. Дорошенко С. М. Формування та розвиток української термінології нафтогазової промисловості: автореф. дис.... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова" / С. М. Дорошенко. – К., 2004. – 21 с.
4. Задояна Л. Синонімія в сучасній українській термінології цукрового виробництва /Л. Задояна // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія "Проблеми української термінології". – 2008. – № 620. – С. 246 – 249.
5. Коваленко А. Я. Науково-технічний переклад / А. Я. Коваленко. – Тернопіль: Видавництво Карп'юка, 2004. – 284 с.

6. Корнодудова Н. Багатозначність та синонімія у сучасній українській морській термінології / Н. Корнодудова // Українська термінологія і сучасність: Збірник наукових праць. – К.: Інститут української мови НАН України, 2009. – С. 135 – 137.
7. Кочан І. М. Синонімія у термінології / І. М. Кочан // Мовознавство. – 1992. – № 3. – С. 32 – 34.
8. Крыжановская А. В. Актуальные проблемы упорядочения научной терминологии / А. В. Крыжановская, Л. А. Симоненко / АН УССР Ин-т языкознания им. А. А. Потебни. – К.: Наукова думка, 1987. – 161с.
9. Лейчик В. М. Термины-синонимы, эквиваленты, варианты / В. М. Лейчик // Актуальные проблемы лексикологии и словообразования. – Вып. 2.– Новосибирск, 1973. – С. 103-107.
10. Лисенко В. Синонімічні прикметники в українській анатомічній термінології / В. Лисенко // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”. – 2008. – № 620. – С. 228 – 232.
11. Мартиняк О. Синонімічні словосполучення в українській науково-технічній термінології / О. Мартиняк // Українська термінологія і сучасність: Збірник наукових праць. – К.: Інститут української мови НАН України, 2009.– С. 149– 152.
12. Мартиняк О. Явище синонімії у термінологічній лексиці / О. Мартиняк // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”. – 2008. – № 620. – С. 100 – 103.
13. Михайлова Т. В. Семантичні відношення в українській науково-технічній термінології: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / Т. В. Михайлова. – Х.: Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, 2002. – 20 с.
14. Невдяев Л. М. Телекоммуникационные технологии. Англо-русский толковый словарь-справочник / Под редакцией Ю. М. Горностаева. Серия изданий “Связь и бизнес”. – М.: МЦНТИ. Международный центр научной и технической информации, ООО “Мобильные коммуникации”, 2002. – 592 с.
15. Овчаренко Н. І. Способи номінації словотворення у сучасній українській мінералогічній термінології: автореф. дис....канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / Н. І. Овчаренко. – Донецьк: Донецький державний університет, 1996.– 21с.
16. Толикина Е. Н. Некоторые лингвистические проблемы изучения термина / Е. Н. Толикина // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. – М.: Наука, 1970. – С. 53 – 66.
17. Філюк Л. М. Динамічні процеси у формуванні української терміносистеми інформатики: автореф. дис....канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / Л. М. Філюк. – Одеса: Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, 2007. – 20 с.
18. Уфимцева А. А. Слово в лексико-семантической системе языка / А. А. Уфимцева. – М.: Наука. 1968. – 272 с.

УДК 811.111'373.46-13:796.342

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНА ТЕНІСУ**Коваль О. П.**

У статті розглядаються методологічні засади дослідження терміна тенісу. Акцент зроблено на лінгвістичному підході у дослідженні семантики термінів та визначенні зв'язків між термінами у терміносистемі. Виокремлені та проаналізовані основні методи дослідження, а саме: метод аналізу словникових дефініцій, компонентний аналіз, метод значення-смысл та семантичного поля.

Ключові слова: семантика, терміносистема, компонентний аналіз, метод значення-смысл, семантичне поле.

В статье рассматриваются методологические принципы исследования термина тенниса. Акцент сделан на лингвистическом подходе в исследовании семантики терминов и определении связей между терминами в терминосистеме. Выделены и проанализированы основные методы исследования, а именно: метод анализа словарных дефиниций, компонентный анализ, метод значение-смысл и семантического поля.

Ключевые слова: семантика, терминосистема, компонентный анализ, метод значение-смысл, семантическое поле.

The article deals with the methods applied in the study of tennis terms. The emphasis has been made on the linguistic approach to study semantic of tennis terms and establishes relations among terms in the term system. The basic methods of the research have been singled out and analyzed. They are as follows: dictionary definition analysis, componential analysis, meaning-sense and semantic field methods.

Key words: semantic, term system, componential analysis, meaning-sense method, semantic field.

Постановка завдання. Інтерес до сфери спорту та спортивних ігор постійно зростає. Як і будь-яка сфера діяльності, спорт представлений певною термінологією. Гра у теніс, зокрема, репрезентована спеціальною лексикою, що зумовлює необхідність її виокремлення, систематизації та комплексного дослідження. Саме вибір правильної методології допомагає всесторонньо дослідити структурно-семантичні та функціональні парадигми. Методика відіграє важливу роль у принципі відбору, побудові термінів та належному їх описі. Оскільки терміни тенісу, в основному утворені на базі одиниць загальноживаної мови, **метою** даної розвідки є проаналізувати терміни тенісу використовуючи лінгвістичний підхід у дослідженні.

Методичні засади дослідження термінології означені в наукових працях К. Я. Авербуха, О. С. Ахманової, М. О. Вакуленко та О. В. Вакуленко, М. М. Володіної, Н. Б. Гвішиані, Б. М. Головіна, Т. Л. Канделаки, І. С. Квітко, Л. А. Капанадзе, Р. Ю. Кобрини, Т. Р. Кияка, В. М. Лейчика, Д. С. Лотте, Т. І. Панько, І. М. Кочан, А. А. Реформатського, О. В. Суперанської, Н. В. Подольської, Н. В. Васильєвої, та ін.

Завдання дослідження:

- виокремити методи лінгвістичного аналізу термінології тенісу;
- описати семантику термінів тенісу застосовуючи дані методи;
- визначити зв'язки між термінами у терміносистемі.

Виклад основного матеріалу. Вихідним принципом теорії пізнання є методологія – вчення про шляхи і засоби, за допомогою яких вирішують наукові завдання. Васильєв Л. М. трактує методологію як загальне вчення про методи (теорію методу) й наголошує на діалектичній єдності теорії та методу. Дослідник вважає, що у процесі пізнання вони розрізняються лише функціонально: теорія – це результат пізнання, перевірений на практиці, а метод – це застосування

створеної теорії для отримання нових знань та створення на їхній основі нової теорії [1, с. 7]. Тобто в організації наукового знання методологія виконує роль "перекидного містка" між теорією та методами.

Грабченко Ф. традиційно методи дослідження поділяє на *філософські, загальнонаукові* (тобто вони можуть бути методами емпіричного, й теоретичного дослідження) і *спеціальні*, які застосовують у конкретній галузі тенісу, де тісно корелюють як загальнонаукові, так і спеціальні методи [2, с. 16].

Залежно від конкретики методологічного аналізу спортивного терміна виокремлюємо два рівні методології. На першому, вищому рівні, перебуває загальна методологія, що полягає в реалізації загального підходу до аналізу об'єктів і явищ термінології тенісу. Другий рівень займає галузева (спеціальна) методологія конкретної спортивної галузі. Тут зосереджуємо увагу на відборі загальнометодологічного арсеналу відповідних необхідних і достатніх положень і їхньому застосуванні у процесі пізнання об'єкта або явища. У широкому сенсі методологія певної науки охоплює теорію, загальнонаукові та спеціальні методи дослідження її предмета, а у вузькому – систему методів отримання інформації, її аналізу, інтерпретації та пояснення [3, с. 12].

У дослідженні використано методи лінгвістичного аналізу. Лейчик В. М. стверджує, що у вивченні термінів лінгвістичними методами застосовують два підходи: можна досліджувати формальну та семантичну структуру окремих термінів, або терміни у складі термінологій, та терміносистем, тобто можна йти від окремої лексичної одиниці до груп цих одиниць, або від типових ознак лексичних одиниць до індивідуальних їхніх особливостей [6, с. 142-143].

У лінгвістиці методи класифікуємо за аспектами та прийомами дослідження. За аспектами дослідження розрізняють власне лінгвістичні та екстралінгвістичні. Пропонуємо такі методи лінгвістичного аналізу термінології тенісу:

1) компонентний аналіз, що виявляє загальні компоненти значення (семи) у низці одиниць термінології тенісу;

2) аналіз дефініцій за лексикографічними джерелами та електронними ресурсами;

3) метод значення-смысл, який передбачає виявлення узагальненого інваріантного компонента, та змінні смисли у терміні тенісу.

Використані також структурні методи, до яких належать метод опозицій, польовий метод. Основні прийоми, що застосовуємо у дослідженні, це диференціація та ідентифікація термінологічних одиниць.

Під час структурно-семантичного аналізу терміна тенісу спираємось також на галузеві словникові статті з метою описати місце спортивного терміна у термінологічному полі, визначити спосіб його зв'язку з іншими спеціальними одиницями.

Нікітіна С. Є. вважає найефективнішими методами у дослідженні терміналогоса – методи компонентного та дефініційного аналізів та дослідження семантичних полів термінів [7, с. 51].

Аналіз термінології тенісу як системи зумовлює розгляд елементів терміносистеми у їхніх взаємозв'язках. У межах цієї термінології з'ясовують ієрархічні зв'язки на основі виокремлення інтегральних та диференційних сем термінів тенісу.

Саме метод аналізу *словникових дефініцій* полягає у виокремленні узагальнених компонентів цих дефініцій та їхньої інтерпретації як окремих ознак терміна: ядерні узагальнені семи, диференційні семи. На думку Т. Л. Канделакі, в дефініції терміна зазначена сукупність суттєвих ознак названого об'єкта, з числа яких відбираються "необхідні та достатні ознаки", які в ідеалі повинні бути відображені у звуковій оболонці терміна [5, с. 9].

Для аналізу змісту терміна велике значення має *компонентний аналіз*, який застосовуємо для аналізу диференційних ознак терміна. Цей метод запозичений у семантику з фонології, де його застосовували під час аналізу диференційних ознак фонем. Як спеціальний метод семантичного аналізу компонентний аналіз розроблений на матеріалі термінів родинних зв'язків в американській етнолінгвістиці, та ґрунтується на тому факті, що лексичні одиниці мови утворюють у

системі мови певні впорядковані ряди і з боку своєї семантики перебувають у певних парадигматичних відношеннях один з одним.

Компонентний аналіз полягає у розщепленні значення на складові частини, виокремлення яких зумовлене як співвідношенням елементів всередині окремого значення, так і в співвідношенні цього значення зі значеннями інших мовних одиниць [8, с. 81].

Компонентний аналіз трактуємо як один із найважливіших інструментів проникнення у внутрішню структуру терміна. Аналіз термінів методом компонентного аналізу виконуємо із залученням термінологічного поля, у якому зв'язок відбувається за певними семантичними ознаками. Для дослідження обираємо окремі підсистеми, які виокремлюються на основі семантичного критерію.

Зокрема, компонентний аналіз та аналіз словникових дефініцій відстежимо на прикладі лексико-семантичної групи *officials* (судді). Зазначимо, що у словникових дефініціях подані ті ознаки із яких будується значення терміна, тобто є фактично наявна готова інформація про компонентний склад значення терміна, як от:

– **Chair umpire** – *is an in-court official who is responsible for completing a scoreboard and decides on all questions of fact during the match (офіційна особа змагань, що перебуває в межах корту, відповідальна за ведення протоколу матчу та вирішує спірні питання, що виникли у ході гри) – суддя на вишці;*

– **Line umpire** – *is an in-court official assigned by chair umpire to one line who calls all shots relating to the assigned lines (офіційна особа змагань, що перебуває в межах корту, закріплений суддею на вишці за певною лінією, який називає всі удари, що стосуються даної лінії) – суддя на лінії;*

– **Referee** – *is an off-court official who is responsible for assuring that the competition is fair and played under ITF Rules of Tennis (офіційна особа змагань, що перебуває за межами корту та стежить за тим, щоб змагання були чесними та проведені згідно з правилами Міжнародної тенісної федерації) – суддя змагань;*

– **Chief umpire** – *is an off-court official responsible for the recruitment and hiring of officials for the tournament (офіційна особа змагань, що перебуває за межами корту та відповідає за наймання суддей для проведення змагань) – головний суддя змагань* [10, с. 119-121].

Із поданих дефініцій зареєстрованих словниками, виокремлюємо такі семи: **in-court**, *official, responsible for completing a scoreboard, decides on all questions of fact, assigned by chair umpire to one line, calls all shots relating to the assigned lines*, **off-court**, *responsible for assuring that the competition is fair, responsible for the recruitment and hiring of officials*. Зазначимо, що *in-court* антонімічна семи *off-court*, та зустрічається у словах **Chair umpire**, та **Line umpire**. На основі виокремлених сем укладемо таблицю семного складу аналізованої групи (табл.1).

Як засвідчує таблиця, спільною для всіх є сема *official (офіційна особа)*, усі решта семи є диференційними, (знак (+), означає ймовірні семи, що недостатньо чітко виокремлюються у процесі семного аналізу). Сема *responsible for assuring that the competition is fair (відповідальний за проведення чесних змагань)* притаманна усім суддям, оскільки поряд із основними обов'язками, головним є забезпечення прозорості, чесної гри. Отже, виконаний семний аналіз дав змогу виокремити архісему, семантичне ядро *official (офіційна особа)* та диференційні семи з метою повного розуміння семантичного наповнення терміна.

Для виокремлення інваріанта застосовуємо метод *значення-смысл*, який дає можливість відмежувати стабільні інваріантні компоненти в семантиці терміна від змінних смислів понять. Суть методу полягає у послідовному сполученні семи – інваріантної диференційної ознаки з різними поняттями у спеціальному контексті, та утворенні різних смислів [4, с. 128].

Наприклад *game*:

1) *an activity with rules in which people or teams compete against each other (діяльність, у якій люди або команди змагаються за правилами);*

2) *an activity that you do to have fun (діяльність, яку ми виконуємо для розваги);*

3) *a type of activity or business (вид діяльності, справа)* [12, с. 528].

Семний склад групи official

СЛОВО	сема								
	oofficial	lin-court	Ooff-court	Responsible for completing a score-board	decides on all question of fact	assignd by chair umpire to one line	calls all shots relating to the assigned line	responsible for asuring that the competition is fair	Responsible for the recruitment and hiring of officials
Chair umpire	+ =	+		+	+	(+)		(+)	
Line umpire	+	+				+	+	(+)	
Referee	+		+					+	
Chief umpire	+		+						+

Усі три значення зосереджені навколо семи *activity* (діяльність), трактуємо як їхній інваріант.

Польовий метод у дослідженні термінології тенісу. Поняття "поле" бере свій початок від визначення мови як системи. Поява поняття "семантичне поле" пов'язане з відродженням у 20-30-х роках ХХ ст. вчення В. Гумбольдта про внутрішню форму слова, яке започаткували німецькі вчені Й. Тріп, та Г. Іпсен [9, с. 26-27].

За методом семантичного поля зіставляємо великі групи термінів з єдиною семантичною основою для порівняння.

Суть цієї теорії полягає в розподілі термінологіки за різними групами, що є самостійними підсистемами, у середині яких вони мають спільні компоненти, протиставляються один одному семами, які виконують функції диференційних ознак.

Зокрема, на прикладі термінологічного поля *serve* – подача, опишемо семантику термінів, які його складають, а саме *flat serve*, *topspin serve*, *slice serve*, *twist serve*. Передусім потрібно виявити диференційні ознаки, оскільки інтегральною ознакою для них є *serve* (*the opening shot of a point, in which the player throws the ball up into the air then hits it diagonally across the net to his opponent*) – подача (введення м'яча у гру для початку розігрування очка, під час якого гравець підкидає м'яч високо вгору та вдаряє по ньому по діагоналі, щоб він перелетів через сітку на поле суперника) [11, с. 134].

Із залученням методу компонентного аналізу виокремлюємо такі диференційні ознаки:

1. *Grip* (хват під час виконання удару) – *Continental grip* (континентальний), *Eastern backhand grip* (східний для удару зліва);

2. *Spin* (наявність оберт у м'яча) – *no spin* (нема оберт), *forward spin* (передній оберт), *side spin* (боковий оберт), *top spin* (верхній оберт);

Відповідно до цих ознак досліджувані терміни отримують такі семантичні характеристики:

Flat serve (плоска подача) – під час виконання удару використовується континентальний хват; м'яч не має оберт;

Topspin serve (кручена подача) – під час виконання удару використовують східний хват для удару зліва; м'яч має передній оберт;

Slice serve (різана подача) – під час виконання удару використовують східний хват для удару зліва; м'яч має боковий оберт;

Twist serve (кручена подача) – при виконанні удару використовують східний хват для удару зліва; м'яч має верхній оберт.

Отже, диференційні ознаки не тільки характеризують лексему, а й входять у структуру значення терміна. Системність термінологічного поля виявляється у його гіперо-гіпонімічних відношеннях, що мають багатоступеневий характер. Багатоступеневість простежується в тому випадку, коли одному гіпероніму підпорядковуються декілька термінів. Зокрема, у прикладі із *serve – flat serve – slice serve – twist serve* гіпоніми утворені синтаксичним способом.

Поле як явище парадигматичного рівня має центр та периферію, де центр утворюється за допомогою оптимальної концентрації усіх наявних ознак. Периферія складається з утворень із неповною кількістю цих ознак.

Висновки. Дослідження термінів тенісу лінгвістичними методами дозволило детально розглянути їхню семантику, визначити системні зв'язки між термінами у терміносистемі. Зокрема основними виокремлені методи аналізу словникових дефініцій та компонентного аналізу, які дозволили виокремити ядрові та диференційні семи досліджуваних термінів. Методика "значення-смысл" дозволила у дослідженні змісту терміна виокремити інваріантний компонент та змінні смисли.

За методом *семантичного поля* зіставлено чисельні групи термінів з єдиною семантичною основою для порівняння. За допомогою метода термінополя вибудовуємо певну ієрархію понять із виокремленням ядра терміна та периферії.

Окрім лінгвістичних методів, термінознавство як наука виробило власні, спрямовані на вивчення суто термінологічних проблем. Перспективу подальших розвідок вбачаємо у дослідженні концептуальної структури термінів тенісу, для виокремлення усіх можливих зв'язків між одиницями терміносистеми.

Література

1. Васильев Л. М. Методы современной лингвистики / Л. М. Васильев – Изд-е Башкирск. ун-та. – Уфа, 1997. – 182 с.
2. Грабченко А.І. Методи наукових досліджень : [навч. посібник] / А. І. Грабченко, В. О. Федорович, Я. М. Гаращенко – Х. : НТУ ХПІ, 2009. – 142 с.
3. Добренъков В. И. Методология и методика социологического исследования: учебник / В. И. Добренъков, А. И. Кравченко. – М.: Академический Проект: Альма Матер, 2009. – 537 с.
4. Дудок Р. І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках : [монографія] / Р. І. Дудок. – Львів : Видавн. центр Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2009. – 358 с.
5. Канделаки Т. Л. Семантика и мотивированность терминов / Т. Л. Канделаки ; АН СССР. Ком. Науч.-техн. терминологии. – М. : Наука, 1977. – 167 с.
6. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – [Изд 3-е.]. – М. : Изд-во ЛКИ, 2007. – 256 с.
7. Никитина С. Е. Семантический анализ языка науки: на материале лингвистики / С. Е. Никитина ; отв. ред. Н.А. Слюсарева. – [Изд. 2-е, испр. и доп.]. – М. : Книжный дом ЛИБРОКОМ, 2010. – 146 с.
8. Селиверстова О. Н. Труды по семантике / О. Н. Селиверстова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 960 с.
9. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы (на материале англ. яз.) / А. А. Уфимцева. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1962. – 287 с.
10. Kolby McHale A beginner's guide to the sport of tennis: understanding the terminology and techniques of the game / Webster's Digital Services USA, 2011 – 152 p.
11. Dictionary of Sports and Games Terminology/Adrian Room Edited by McFarland and Company Inc. – Jefferson, North Carolina, and London, 2010 – 188 p.
12. Oxford Advanced Learner's Dictionary of current English / A S Hornby Edited by Sally Wehmeier. – Oxford : Oxford University Press, 2000. – 1538 с.

УДК 811.11'01'373.211.1

ОЙКОНИМИ В АГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Колісниченко Т. В.

У фокусі даного дослідження – ойконіми Англії. Актуальність роботи зумовлено недостатністю вивчення англомовних номінацій територіальної одиниці county як складового компонентної структури лексеми settlement в англомовній картині світу. Мета роботи – провести етимологічний аналіз назв графств Англії, визначити їх структурні моделі, мову оригіналу та запозичення. Проаналізовані ойконіми утворюють ойконімічну картину світу Англії на основі закладеної у них когнітивної інформації.

Ключові слова: ойконіми, топонімія, лексема, компонент, етимологічний аналіз.

В фокусе нашего исследования – ойконимы Англии. Актуальность работы определена недостаточностью значения англоязычных номинаций территориальной единицы county как составляющего компонентной структуры лексемы settlement в англоязычной картине мира. Цель исследования – провести этимологический анализ названий графств Англии, определить их структурные модели, язык оригинала и заимствования. Проанализированные ойконимы образуют ойконимическую картину мира Англии, на основе заложенной в них когнитивной информации.

Ключевые слова: ойконимы, топонимия, лексема, компонент, этимологический анализ.

The paper is focused on the study of the oikonyms of England. The topicality is motivated by the necessity of a deeper analysis of the English nominations of the territorial unit county as a component of the lexeme 'settlement' componential structure in the English worldview. The aim is to conduct the etymological analysis of the oikonyms of England. The analyzed oikonyms form the oikonymic worldview of England on the basis of their cognitive information.

Key words: oikonym, toponymy, lexeme, component, etymological analysis.

Постановка проблеми. Англомовні номінації територіальних одиниць об'єднаних спільним компонентом значення *settlement* знаходяться у фокусі нашого дослідження. Мета роботи полягає в етимологічному аналізі назв графств Англії для розуміння їх культурологічної складової та для створення топонімікона графств Англії.

Завдання – визначити первинне значення назв графств, походження та шляхи запозичення. Дослідження базується на статтях тлумачних словників, тезаурусів та етимологічних словниках англійської мови. Об'єктом аналізу виступають власні назви графств Англії. **Актуальність** роботи зумовлена необхідністю визначення семантичних принципів класифікації назв графств.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Свої праці у напрямі вивчення ономастики присвятили науковці (М. Докуліл (1958), Л. П. Калакуцька (1976), Р. Ш. Джарилгасинова, В. А. Ніконов (1984), Дж. Горескі (1999), О. К. Матвеєв (2005), П. Штекауер (2006), Д. Джирартс, Х. Куйкенс (2007), Н. В. Подольська (2008), А. С. Щербак (2008) та ін.).

Основні принципи ономаціологічних досліджень були вирішені М. Докулілом у його роботі "Kzákladním otázkám tvorění slov" (1958) [6]. За його твердженням, загальна картина екстралінгвістичних об'єктів формується відповідно до процесу найменувань даної мови, хоча, даний процес відрізняється відповідно до мови, концептуальна основа найменувань є мовно-залежною. Основна схема формування найменувань, за М. Докулілом: ономаціологічна ознака (детермінант) + ономаціологічна база (концептуальний клас). База завжди проста, в той час як ознака може містити компоненти ознаки [6].

О. К. Матвеев приділяє увагу визначенню даного терміну у лінгвістиці та його розмежуванню з терміном “онімія”, а також пропонує кореляційний термінологічний ряд: *ономастика – оноματοлогія – оноματοграфія – ономастикон* [2, с. 5-11]. О. М. Тихонов ономастику трактує як: 1) розділ мовознавства, який вивчає всі власні імена, як спеціальний об’єкт лінгвістичного опису; 2) особливий розділ мовознавства, який вивчає систему власних назв (імена, по-батькові, прізвища, прізвиська тощо) людей; 3) сукупність власних назв певної мови [5, с. 127]. Тоді як Р. Метьюз у “The Concise Oxford Dictionary of Linguistics” розглядає ономасіологію як вивчення словника з точки зору визначених концептів або речей [9, с. 153].

Ономасіологічний підхід до формування слів, як зазначає П. Штекауер, охоплює кілька основних моделей із загальною особливістю переходу “від концепту до форми” [11, с. 34]. Дж. Горескі узагальнив всі процеси в ономасіологічний ланцюг: об’єкт – концептуальне узагальнення – значення – форма [8, с. 6-12]. Отже, історія ономасіологічних досліджень у формуванні слів охоплює три підходи: перший базується на ідеях Докуліла, другий – на виділенні концептуального та формального рівнів, третій – на ономасіологічних дослідженнях в лексичній семантиці [11, с. 34].

Традиційно ономастика поділяється на розділи в залежності від категорії об’єктів із власними іменами: антропоніміка – вивчення імен людей, астроніміка – назви небесних тіл, топоніміка – географічні назви, тощо [4, с. 3169]. Питання топонімії висвітлено в роботах науковців (Е. Макклур (1910), А. Майер (1922), Дж. Фільд (1980, 2005), А. Рум (1983), А. В. Лисенко (2007), Н. Литвинчук (2008), В. В. Алпатов (2011), Л. Н. Давлеткулова (2011), І. Єфименко (2011), Д. Мілз (2011) та ін.).

“Повний словник лінгвістичних термінів” Т. В. Матвеевої надає наступне визначення топоніміки: розділ ономастики, а саме це наука о топографічних онімах (топонімах). Топоніміка вивчає структуру та функціонування топонімів, їх розповсюдження та походження [3, с. 493]. Топоніми як системні утворення виявляють культурно марковані смисли, які зафіксовані у власних географічних назвах. Виділяють наступні види топонімів: ойконіми – назви населених пунктів, гідроніми – назви водойм та річок, омоніми – назви рельєфу, тощо. У фокусі нашого дослідження знаходяться ойконіми Англії, а саме назви графств. Ойконімія – сукупність назв населених пунктів, є підкласом топонімії (сукупності географічних об’єктів) (див. Н. В. Подольська).

Виклад основного матеріалу. Сучасна територія Англії нараховує 46 церемоніальних графств (25 неметропольних та 6 метропольних графств) та City of London, які утворились на основі 39 історичних графств.

За структурною класифікацією ойконіми Англії ми поділяємо на однослівні та словосполучення. Розглянемо назви графств Англії за даною класифікацією: однослівними ойконімами є *Dorset, County Durham*; словосполучення поділимо на групи:

1) конструкція **N+N**, тобто до складу конструкції входять два іменники:

1.1) Означальна конструкція (іменники у називному відмінку): *County Durham*;

1.2) Приналежна конструкція (утворена за допомогою *of* конструкції): *City of London, Isle of Wight*;

2) конструкція **Adj+N**, тобто до складу конструкції входять іменник та прикметник: *East Sussex, Greater Manchester, North Yorkshire, South Yorkshire, West Midlands, West Sussex, West Yorkshire*.

3) конструкція **N+Pr+N**, тобто до складу конструкції входять два іменники та прийменник: *Tyne and Wear*.

4) конструкція **N+Pr+Adj+N**, до складу якої входять два іменники, прикметник та прийменник: *County of Greater London*.

Отже, більшість ойконімів Англії мають двослівну конструкцію типу **Adj+N**.

Тепер розглянемо “внутрішню” будову назв графств Англії. Щодо “внутрішньої” будови назв графств, ми виділяємо одно-, дво- та багатокомпонентні назви.

Такі назви графств як *Cornwall, Cumbria, Devon, Kent* є однокомпонентними: *Cornwall* – давньоанглійське *Cornwalas* (891), *Cornubia* (705), “the Corn

Welsh: *Cornowii* (назва кельтського племені) ← латинське *Cornovii* ← кельтське *kernou* ← протоіндоєвропейське *ker-* “верхня частина тіла”. *Cumbria* походить від *Cymry*, слова яким найменували себе кельтські племена. Латинізована версія *Cumbria* використовується як назва графства Англії з 1974 року. *Devon* походить від давньоанглійського *Defena*(scir) (9 ст.) – “(територія) *Думнонії*” (кельтська назва). *Kent* – назва походить від латинського *Canticum* та грецького *Kantion* (51 В.С.Е.), давня кельтська назва означає “береговий район” або “земля військових” [7].

Більшість назв графств Англії є двокомпонентними, наприклад, конструкція N+N (конструкція складається з двох іменників, а саме *county town* та компонентів *-shire*, *-land*, *-sex*, *-side*, *-set* та *-folk*). У конструкції *county town + shire* компонент ‘*-shire*’ походить від давньоанглійського (ДА) *scir* “адміністративний офіс” або “район, провінція, графство” ← протогерманського (Proto-Germanic) *skizo* [7]. Даний компонент присутній у 25 назвах графств (наприклад *Bedfordshire*; *Gloucestershire*; *Leicestershire*; *Oxfordshire*): *Bedfordshire* (*Bedford+shire*) – *Shire of Bedford*. Назва *Bedford* походить від *Bieda's ford*. Дана назва згадується у 880 році як “*Bedanford*” та у книзі Страшного Суду у 1086 році як “*Bedeford*”. Назва *Gloucester* (*Gloucestershire* ← *Gloucester+shire*). Назва *Gleawceaster* від лат. *Coloniae Glev* (2 с.), яка означає “світле місце” [7].

У конструкціях *name + land* компонент *-land* походить від ДА *land*, *lond* (“земля”, “певна частина земної поверхні, територія позначена політичними межами”), який утворився від Proto-Germanic *landom* ← від протоіндоєвропейського (PIE) *lendh-* “земля” [7]. Даний компонент присутній у назвах графств *Northumberland* та *Rutland*: *Rutland* – походження назви достеменно не відоме, але в “*A Dictionary of British Place-Names*” Д. Мілза наводиться таке пояснення виникнення даної назви: “*Rota's land*” від ДА власного імені [10].

Конструкція *cardinal point + sex*, в якій компонент *-sex* утворився від *Saxon* (пізньоанглійська *Saxonem*), дана назва залишилась як скорочення *-sex* в назвах графств Англії. Визначена конструкція присутня у двох назвах графств (*Essex*; *Sussex*): *Essex* походить від ДА *East-Seaxe* “*East Saxons*” (7 ст). Назва *East* походить від ДА *east*, *eastan*, *easte* (n.) “схід, східний” ← Proto-Germanic *aust* – “схід” ← PIE *aus-* “світити”. Назва *Saxons* датується 1200 роком та походить від давньолатинської (ДЛ) *Saxonem* (*Saxo*) (ДА *Seaxe*, давньонімецька (ДН) *Sahsun*, германське *Sachse* “*Saxon*”). Назва *Sussex* походить від ДА *Sup Seaxe* “земля північних саксонів” та є поєднанням *south + Saxon*. *South*: ДА *suð* “північний” ← Proto-Germanic *sunthaz* “сонячна сторона” та відноситься до основи *sunnon* “сонце” [7].

Компонент *-folk* (ДА *folc* “люди, нація, армія” ← Proto-Germanic *folkam*) у конструкції *cardinal point + folk* зареєстровано у назвах *Norfolk* та *Suffolk*: *Norfolk* – (1066) “*Northern reople*” *Nordfolc* “(Територія) північних людей”; *Suffolk* – (895) давньоанглійське *Supfolcci* (“Північні люди”) [7].

Компонент *-side* у конструкції *river + side*: походить від ДА *side* “довго сторона” ← Proto-Germanic *sithon* ← прикметника *sithas* “довгий” ← PIE *se-* “довго, пізно”. Компонент *-side* присутній у назві графства *Merseyside*: *Merseyside* – територія навколо річки *Mersey* (ДА слово, яке означає “межі ріки”) [7].

Компонент *-set* (13 ст.) у конструкції *name + set*: походить від давньофранцузької (ДФ) *siege* “місце” та латинської *sedes* “місце”. Даний компонент зберігся в назві графства *Dorset* утворений за допомогою *Dorchester + set*. Пор.: *Dorchester* “*Люди Дорчестера*”: ДА *Dorcanceaster* ← *Dornwaraceaster* ← лат. *Durnovaria* ← романо-британського *duro-* “місто-фортеця” [7].

Трьохкомпонентними назвами є *Northamptonshire* та *Northumberland*, конструкція яких має вигляд Adj+N+N. У таких назвах як *Northamptonshire* та *Northumberland* присутній лівосторонній компонент *-north*: *Northamptonshire* – *Shire of Northampton*. *Northampton* походить від слова *Hamtun*, що в давньоанглійській означало “ферма” та назви графства *Hamtunescir* [7]; компонент *North* був доданий для розмежування його від *Hampshire* та *Southampton*. *Northumberland*: назва походить від назви королівства *Northumbria* (Anglo-Saxon *Nordhymbre*), яке знаходилось на північному березі річки *Humber*.

Результати аналізу “внутрішньої” будови назв графств Англії визначили, що в утворенні назв графств конструкцією з високою частотою уживання є конструкція *county town + shire*.

Висновки та перспективи. Визначені структурні моделі назв графств Англії, їх “внутрішня” будова, мова оригіналу та запозичення утворюють ойконімічну картину світу Англії на основі когнітивної інформації, закладеної у досліджуваних ойконімах, безпосередньо пов'язаних з реаліями, які вплинули на утворення та еволюцію назви того чи іншого графства Англії.

Перспективою дослідження є вивчення функціонування лексем об'єднаних спільним компонентом значення *settlement* на матеріалі творів англійської літератури новоанглійського періоду через опис, класифікацію та узагальнення виявлених особливостей, а також деталізація сполучуваності у дискурсі.

Література

1. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : Перун, 2003. – 1440 с.
2. Матвеев А. К. Ономастика и ономотология: терминологический этюд / А. К. Матвеев // Вопросы ономастики.– Екатеринбург : Издательство Уральского университета, 2005. – № 2. – С. 5-11.
3. Матвеева Т. В. Полный словарь лингвистических терминов / Т. В. Матвеева. – Ростов на/Д : Феникс, 2010. – 562 с.
4. Подольская Н. В. Ономастика / Н. В. Подольская // Лингвистический энциклопедический словарь. Под ред. Н. Я. Ярцевой. – [Электронная версия]. – М. : Директмедиа Паблшинг, 2008. – С. 3169-3173.
5. Энциклопедический словарь-справочник лингвистических терминов и понятий. Русский язык [Электронный ресурс] : в 2 т. / А. Н. Тихонов, Р. И. Хашимов, Г. С. Журавлева и др.; под общ. ред. А. Н. Тихонова, Р. И. Хашимова. – Том 1. – 2-е изд., стер. – М. : Флинта, 2014. – 840 с.
6. Dokulil M. Kzákladním otázkám tvorění slov / M. Dokulil // O vědeckém poznání soudobých jazyků. (Ed. A. Dostál). – Praha: ČAV, 1958. – Pp. 154–169.
7. Harper D. Online Etymology Dictionary / D. Harper. – [Electronic resource]. – Online access : <http://www.etymonline.com> . – Title from title screen (viewed on January 13, 2016).
8. Horecký J. Onomaziologická interpretácia tvorenia slov / J. Horecký // Slovo a slovesnost. Volume 60. Number 1. – Prague : Czech Language Institute, 1999. – Pp. 6–12.
9. Matthews P. H. The Concise Oxford Dictionary of Linguistics / P. H. Matthews. – Oxford : OUP, 2003. – 245 p.
10. Mills D. A Dictionary of British Place-Names / D. Mills. – NY: OUP, 2011. – 576 p.
11. Štekauer P. Onomasiological Theory of Word Formation / P. Štekauer // Encyclopedia of Language and Linguistics / K. Brown. – 2-nd edition. – Oxford, UK : Elsevier Science, 2006. – Pp. 34-37.

УДК 811.111'37

ФОРМУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ІНДУСТРІЇ МОДИ

Колосова С. О., Радецька С. В.

У статті виявлено основні способи формування англійської термінології індустрії моди, описано процеси запозичення, неологізації, морфологічний та семантичний способи творення термінів.

Ключові слова: запозичення, морфологічний спосіб, семантичний спосіб, метафоричний перенос, метонімічний перенос, неологізація.

В статье выявлены основные способы формирования английской терминологии индустрии моды, описаны процессы заимствования, неологизация, морфологический и семантический способы создания терминов.

Ключевые слова: заимствования, морфологический способ, семантический способ, метафорический перенос, метонимический перенос, неологизация.

In the article the main methods of forming of English fashion industry terminology are found and borrowing processes, neologization, morphological and semantic methods of terms formation are described.

Key words: borrowings, morphological method, semantic method, metaphorical transfer, metonymical transfer, neologization.

Активний розвиток лексичного складу англійської мови у двадцятому столітті був пов'язаний із необхідністю називання нових явищ, які виникли внаслідок розвитку промисловості, інформаційних технологій, систем комунікації та глобалізації у світовій економіці. Об'єктом лінгвістичних досліджень останніх років були термінології таких сфер, як політика, економіка, юриспруденція, банківська справа та інформаційні технології. Проте термінологія індустрії моди залишилися поза увагою мовознавців.

Мода – це той механізм, що організує життя соціуму та регулює поведінку людей у ньому. При цьому вона є значущим культурним феноменом. Для сучасної лінгвістики мода – відносно новий об'єкт.

У двадцятому столітті внаслідок демократизації суспільства мода перестала бути надбанням вузького кола аристократії, увійшовши в життя всіх представників сучасного соціуму. Стрімкий темп змін в індустрії моди знаходить своє відображення на вербальному рівні, відбувається постійне утворення нових термінів на позначення нових явищ.

Мода сьогодні є не лише мистецтвом, а й певною мірою, бізнесом. Для позначення моди з'явилося ще одне слово – “фешн”. Для фешн-бізнесу важливі і такі речі, як просування та продаж. Засобом для здійснення цієї мети стали журнали про моду, які крім візуального ряду використовують і силу слова. Це й не дивно, адже все нове, що з'являється в полі зору людини, отримує негайне відображення в слові. Через лексику проходить все матеріальне і духовне життя суспільства.

Актуальність дослідження термінології індустрії моди зумовлена загальною тенденцією сучасної лінгвістики до вивчення мовних явищ, особливою увагою до еволюції лексичного складу англійської мови та механізмів утворення нових термінів.

Незважаючи на важливість дослідження даної теми та великі перспективи її розширення, дуже мало науковців були в ній зацікавлені. Тим не менше, такі лінгвісти, як О. П. Косенко, В. Птуха, О. И. Пташнікова, Т. А. Терешкович та ін. досліджували термінологію індустрії моди.

Метою нашої статті є виявлення особливостей формування англійських термінів індустрії моди.

Сучасна термінологія моди охоплює наступні тематичні групи: тканини і матеріали, крій і шиття, універсальний одяг, жіночий гардероб, чоловічий гардероб, дитячий гардероб, верхній одяг, нижня білизна, професійний одяг,

дизайн одягу та аксесуари, взуття, головні убори, стиль, фасон. Важливим є розглянути як саме формуються англійські терміни індустрії моди.

Загалом, як і для будь-якої термінологічної системи, термінології індустрії моди характерні такі основні способи творення:

1) морфологічний спосіб (за відповідними словотвірними моделями: афіксація, словоскладання, скорочення);

2) семантичний, що реалізується за допомогою розвитку спеціальних значень у словах природної мови;

3) спосіб запозичення [3, с. 131].

У морфологічному способі термінотворення найпродуктивнішим протягом останніх п'яти років виступає словоскладання: *jorts* (*jeans + shorts*) – *джинсові шорти*; *jeggings* (*jeans + leggings*) – *джегінси або джинсові леггінси*; *flatfom* (*flat + platform*) – *взуття на високій плоскій підшви*; *shoebooty* (*shoe + boot*) – *ботильйони з відкритим носом* [4].

Наступним за продуктивністю є афіксація (утворення термінів за допомогою префіксів і суфіксів). Найбільш поширеним типом є суфіксальне термінотворення. У сучасній термінології дизайну одягу і моди склад вживаних суфіксів досить різноманітний. До числа найбільш продуктивних суфіксів іменників відносяться наступні: **-ing** (*fitting* – *примірка*, *coating* – *пальтова тканина*); **-er** (*hatter* – *шляпник*, *shoulder hanger* – *вішак*, *duster* – *легкий плащ-пилевоик*); **-age** (*shrinkage* – *усадка матеріалу*).

На сучасному етапі в термінології дизайну одягу і моди фіксується поява термінів, утворених за допомогою зменшувально-пестливих суфіксів: **-ie** (*hoodie* – *предмет одягу (часто безрукавка) з капюшоном*, *nightie* – *коротке нічна сорочка*); **-let** (*singlet* – *коротка майка без рукавів*, *corselet* – *сучасний полегшений варіант корсета*).

На відміну від попереднього типу, префіксальне термінотворення змінює в основному лексичне значення слова, не зачіпаючи його приналежності до лексико-граматичного класу. Найбільш продуктивними в розглянутій термінології є префікси: **-un** (*to untie* – *зав'язувати пояс*, *shynok*, *to unfasten* – *розстібати*); **-under** (*undergarment* – *намільна білизна*, *underskirt* – *нижня спідниця*); **-over** (*overcoat* – *пальто*, *overall* – *робочий комбінезон*).

Останнім типом у афіксальному способі словотвору є префіксально-суфіксальний. Даний тип частіше зустрічається у прикметників: *unsuitable* – *невідповідний за фасоном або кольором*, *reusable* – *перероблений*, *asymmetrical* – *асиметричний (наприклад, крій)* [5, с. 135].

До морфологічного способу також належить скорочення, яке в останні десятиліття є одним з регулярних способів утворення термінів. Цей спосіб є наочним прикладом, що відображає тенденцію до раціоналізації мови та економії мовних зусиль. Серед скорочень велике місце займають аббревіатури і акроніми. Зазвичай аббревіатури використовують частіше, ніж самі терміни.

До аббревіатур індустрії моди в основному відносяться назви міжнародних організацій дизайнерів одягу та ініціали всесвітньо відомих кутюр'є і дизайнерів одягу: *IACDE* – *International Association of Clothing Designers & Executives* – *Міжнародна Асоціація Дизайнерів Одягу*, *YSL* – *Yves Saint Laurent* – *Ів Сен Лоран*, *CK* – *Calvin Klein* – *Келвін Кляйн*.

Акроніми – скорочені слова, утворені з початкових літер називного словосполучення які вимовляються як повні слова, їх чисельність в індустрії моди досить низька: *APOC* – *a piece of cloth* – *технологія крою з цільного відрізу тканини*, а також предмет одягу, виготовлений таким чином [7].

Щодо семантичного способу, то в англійській мові вагоме місце у творенні термінів індустрії моди займає конверсія (утворення термінів за допомогою функціонального переходу слова з однієї частини мови в іншу): *to dress* – *одягатися*, *to design* – *конструювати, проектувати*, *to zip* – *застібати на замок-блискавку*.

Метафоричний і метонімічний перенос є ще одним видом семантичного термінотворення, здійснюваного за допомогою різних видів зміни значення раніше існуючих в мові слів.

Метафоричний перенос – це перенесення значення за подібністю зовнішніх або внутрішніх ознак (*pencil skirt* - довга вузька пряма спідниця, *batwing sleeve* - фасон рукава “летюча миша”, *kangaroo pocket* - кишеня на передній полиці виробу, що відкривається з боків).

Метонімічний перенос здійснюється на основі суміжності двох речей, їх поєднання у просторі або часі. Найбільшу групу складають терміни, утворені метонімічним переносом за типом “географічна назва або місцевість – виріб / матеріал” (*panama hat* - солом'яний капелюх (експорт капелюхів починався з держави Панама, *cheviot* - тканина шевйот (за назвою гір в Шотландії)). Наступні групи термінів, утворених шляхом метонімії, полягають у переносі за типом “матеріал – виріб”, “частина тіла людини – частина виробу” (*jeans* – джинси, *tricot* – одяг з трикотажу, *trouser leg* – штанина; *back* – задня полиця виробу) [2, с. 128].

Останнім способом формування англійської термінології індустрії моди є запозичення – називання наукового поняття іншомовним словом.

Основний обсяг лексики, запозиченої англійською термінологією моди, складають терміни французького походження (*couturier* - дизайнер *macrame-прикраса*, *polonaise* - чоловіча куртка, оброблена хутром), також є запозичення з іспанської (*bolero* - болеро, *sombrero* - капелюх з широкими полями), індійської (*sari* – сарі, *Cashmere shawl* - кашмірська шаль, *bayadere* - смугаста тканина) та в меншій мірі з таких мов, як: італійської (*stiletto* – кинджал), нідерландської (*duffle* – шерстяна байка), німецької (*dirndl* – широка спідниця в збірку), алеутської (*parka* – білий маскхалат), перської (*caftan* – свита), турецької (*turban* – тюрбан), марокканської (*djellaba* – джеллаба) [6].

Також формування англійської термінології індустрії моди відбувається за допомогою неологізації, а саме появи нових слів та нових значень, які з'явилися у “старих” слів. Наприклад, деякі модельєри дають назви старим речам, аби не повторюватися. Це такі слова, як *killer jeans* – потерті джинси, *whorts* – зимові шорти, які носяться поверх теплих панчів. Тобто ці речі завжди існували, але стали називатися по-іншому, щоб справити враження на потенційних модників і модниць. Інші ж, навпаки, вигадують щось неординарне і нове, таке, аналогів чому поки не існує, для того щоб привернути увагу покупців і зробити прорив у світі моди (*markini* – чоловіче бікіні) [1, с. 72].

Проаналізувавши модні журнали та сайти, зробивши вибірку неологізмів індустрії моди, ми звернули увагу на закономірності способів творення цих слів. З'ясувалось, що найпоширенішими способами є зрощення і словоскладання. Зрощення – сполучення або усіченого кореня одного слова з цілим словом, або сполучення двох усічених коренів (*swaket* – свакет – светр схожий на жакет). Також популярним є такий спосіб творення неологізмів, як словоскладання (*sundress* – сандрес – зручне плаття на будь-який випадок).

Нові слова в модній індустрії утворюються також префіксальним способом (*ultra-femme* – надзвичайно жіночна) та суфіксальним способом: (*fashionista* – фешионіста – термін, який описує жінку зі схильністю до покупок та вмінням підбирати речі).

У сучасній лінгвістиці зростає інтерес до дослідження певних термінологій, до проблеми формування нових термінів, до їх функціонування в конкретній або різних термінологічних системах, в професійному і лінгвокультурному аспектах. У зв'язку з цим термінологія індустрії моди є важливим і соціально необхідним об'єктом дослідження.

Розглянувши способи формування англійської термінології індустрії моди, та спираючись на те, що кількість нових слів постійно зростає, постає питання їх адекватного перекладу на українську мову, що стане предметом нашого подальшого дослідження.

Література

1. Косенко О. П. Неологізми у фешн-індустрії / О. П. Косенко // Спецпроект: аналіз наукових досліджень : матеріали VII Міжнар. наук.-практ.конф. у 7 т. – Дніпропетровськ : Біла К. О., 2012. – Т. 4. – С. 71–73

2. Налимов В. В. Вероятностная модель языка / В. В. Налимов. – Томск-Москва : Водолей Publishers, 2003. – 368 с.
3. Панько Т. І. Українське термінознавство / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.]
4. Пташнікова О. И. Новейшие терминологические поступления в сфере моды [Электронный ресурс]. – Режим доступа к статье:
<http://medconfer.com/node/3031>
5. Птуха В. Словотвірна деривація номінацій одягу з національно-культурним компонентом семантики в англійській та українській мовах / В. Птуха // Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. пр. Дрогобицького держ. педаг. Зимооря]. – Дрогобич : Посвіт, 2015. – Вип. 11. – С. 134–140.
6. Харрис П. Англо-русский визуальный словарь моды / П. Харрис. – М. : Художественно-Педагогическое издательство, 2008. – 288 с.
7. Concise Oxford English Dictionary – 12th Edition. – Oxford : Oxford University Press, 2011. – 1728 s.

УДК 81'276.11:621.397

**EDUCATIONAL FACTOR IN PRONUNCIATION
(BY THE EXAMPLE OF GERMAN OFFICIALS' SPEECH)**

Koryagina A.

Ця стаття присвячена питанню впливу освітнього рівня мовця на його вимову. У роботі проаналізовано поняття літературно-розмовної мови та його місця у сучасній соціолінгвістиці. На прикладі показані особливості сегментного складу вимови службовців Німеччини, соціолект яких був виокремлений на основі освітнього критерію.

Ключові слова: розмовна мова освічених, ситуація спілкування, соціолект, службовець.

Эта статья посвящена вопросу влияния уровня образования говорящего на его речь. В работе проанализировано понятие литературно-разговорного языка и его места в современной социолингвистике. На примере показаны особенности сегментного состава произношения служащих Германии, социолект которых был выделен на основе образовательного критерия.

Ключевые слова: разговорный язык образованных, ситуация общения, социолект, служащий.

This article is devoted to the question of influence of speaker's educational level on his/her speech. The notion of literary-colloquial language and its place in modern sociolinguistics are analysed in this work. The features of the segmental composition of pronunciation of German officials were shown as the example.

Key words: literal language of the educated, situation of communication, sociolect, official.

The spoken language represents social and cultural speaker's characteristics. It is typical for an unofficial situation of communication, in which speaker has an opportunity to elect for offering his/her own opinion and for realization of own communicative intention those language means, which are typical for the community of people, to that he or she belongs.

Results of numerous linguistic researches [2; 3; 4; 7; 9] show that educational factor plays an important role in pronunciation and on the contrary: the peculiarities of someone's speech become noticeable first of all at phonetic level, when speaker controls the lexical and syntactic aspects of construction of expression yet.

The aim of this article is to determine the notion of educated people's language, to describe its features by the example of German officials' sociolect, identifying and analyzing phonostylistic variants of specific phonological variable in their speech.

There is such subsystems of the spoken German as literary language of well-educated people (*hochdeutsche Umgangssprache der Gebildeten*) or literary colloquial language (*literarische Umgangssprache*) [11, p. 129]. It is distinguished on an educational criterion. Numerous linguistic researches prove that a well-educated man talks differently than one of little education. Direct dependence of the phonetic speech variation on the educational level of speaker was repeatedly proved. Higher education is the indisputable index of high status position [3, p. 100], and also the means of social mobility [4, p. 77].

Now in germanistics that subsystem of Umgangssprache, that is maximally close to Hochdeutsch, is called *Hochdeutsche Umgangssprache der Gebildeten, literarische Umgangssprache, die gebildete Umgangssprache* [8].

Among the spoken languages Kretschmer P. distinguishes visible and less visible variants. He calls the literary-colloquial language of form the prototype of the first. A linguist distinguishes this language in connection with existence of separate group of speakers "community of educated" and exactly this feature distinguishes this subsystem from folk dialects [9, p. 4-5].

The German sociolinguists paid their attention to literary-colloquial language because of appearance in scientific turnover of concept *Alltagsliteratursprache* (everyday literary-colloquial language), that is understood as a colloquial standard of superregional domestic-colloquial language (*Verkehrssprache*). The spoken language of form is an independent superregional form of existence of modern literary German that is used on all territory of Germany. It is used in the situations of the relaxed communication.

German literary and spoken language is often equated with a kind of oral literary language. Literary language is a kind of ideal type (*Idealtyp*), which in its perfect form is quite rare, notes that the bulk of educated native speakers is the regional or territorial (*landschaftlich*) everyday language of the educated. The linguist notes that written language is characterized by increasing loss of expressiveness, so speaking give preference to the national literary language ("*volkstümliche Hochsprache*"), which does not contain the specified disadvantages. In fact, this speech is nothing like the spoken language of educated people. At this stage of the development of German literary and spoken language is rendered to the masses primarily due to speech electronic media such as radio and television [8, p. 364].

In "*Modern spoken language and its peculiarities*" V. B. Sirotinina emphasizes that literary conversation is normalized and does not include the common language, jargon and dialects, though it interacts with them and with book style. Literary speaking is an oral form conversational style of the literary language. Neutral layers of literary language that are used in direct communication, make up the periphery of the literary colloquial speech [5].

The speaker's pronunciation is the main indicator of his/her educational level. The higher the degree obtained by the person education, the more correct pronunciation is. People, who receive higher education, are fluent in the literary language. But at the same time, when situation is informal they tend to use some simplified version of the literary spoken language that contains some phonetic features. This is because each person reflects the peculiarities of speech of a particular social environment that reflects its own cultural traditions [2]. Thus, literary-colloquial speech is quite independent sociolinguistic form of existence of the modern German language. It has its own set of units, combined with each other on set by the form rules. Spoken language is used in communication of speaking in an informal context.

Research of features of the German colloquial speech is important not only from the point of view of linguistics but also from position of sociolinguistics that studies the question of social condition of development of language. Linguists repeatedly proved dependence of variation of speech on communicative intention and situation of communication: than less degree of formality of context of communication is, the more language changes expression has. And first of all, they are phonetic ones. Results of numerous phonostylistic researches show that when the degree of formality of the variation changes, speech becomes noticeable first of all at phonetic level, when speaker controls the lexical and syntactic aspects of construction of expression yet. Even the simple reading of the same text for a different audience (for plenty of people or at home for family) will show some phonetic variations, when lexical and syntactic composition of the read text it will stay unchangeable.

Sociolinguistics gives the theoretical foundation for the analysis of linguistic variability that reflects the social differentiation of society. The connection of social structure with variation of the structure of the language must be considered taking into account all derived from the class structures of elements – social classes, professional, cultural or other groups. Be sure to take attention and impact on the socio-cultural elements of language sociopsychological systems – social norms, attitudes, incentives, motivations, orientations, and mechanisms of social control. Of great importance for social stratification of language are integrated elements of non-systemic entities (e.g. age, gender, ethnic or other differentiation). The allocation of such items has led to the emergence of the notion of social dialect. This term is relatively young; it is the Union came in the second half of the twentieth century. Many researchers have noted the imperfection of the term "social dialect" was used rather by tradition. In this regard, to refer to social units of varying language introduces new terms: sociolect, social idioms, social language option and others [6, p. 8]. There are many definitions of the analyzed concepts,

but of all of them, sociolect – a set of language features, language variant peculiar to a certain social group (professional, social class, age, etc). The language of sociolect is seen as a product of social relationships in which the psychological aspect due to the social.

This term is used to refer to different, different from each other linguistic groupings which, however, have one trait unites them: these structures serve communicative needs of socially limited groups of people. Sociolects are not coherent communication systems. They are certain peculiarities of speech in the form of words, phrases, syntax, accent, etc. it is Important to note that the basis of sociolect, vocabulary and grammar, usually not much different from the characteristic of this national language. New words usually are not organised. Variable and most pronounced is the phonetic side of sociolects.

For studying phonetic-level of literary-colloquial speech, we conducted phonostilistics experiment to identify features of the segment and super segmental speech levels of officials' sociolect in Germany. This linguistic unity was chosen for several reasons. First, officials are the main representatives of the new middle class. The exchange of information between representatives of the higher to the lower classes is not directly, but indirectly – through the middle class. Second, the professional activity of the officials is related mainly with the service sector and is carried out through communication. Third, among the entire working population of Germany this group is the most numerous. That is, we can safely say that the characteristics of the speech representatives of the community are the most representative characteristics of the German spoken language. And that is the most important, work of officials is directly connected with obtaining of higher education that enrolls officials automatically to a circle of educated.

Near the normative variants in colloquial speech of employees was recorded a number of optional changes associated with factors such as the position of the sound in the word, presence/absence of word stress, consonant with the character of the environment. Of great importance are also extralinguistic phenomena, among which the main role played the situation of communication. Unlike formal, informal situation of communication was characterized by increased speech rate weakening control over his form by saying that causes and assimilated reduced variants.

The analysis of vowels revealed such changes as quantitative reduction, tendency to labialisation, delabialisation, elision and others. During the analysis of positional and situational realizations of the consonants were recorded changes in the following signs: devocalization, vocalization, fricativization, elision, extension and others.

Studying the speech peculiarities in different situation (official and non-official) is cultural dependent. Because every context of communication requires from speaker to match to the situation. But profession is not the only thing that influences pronunciation. Other important criteria are age and gender.

Modern phonostylistic explores the individual's speech in the aspect of linguistic code switching from literary to spoken norms. The study of gender and age variability in phonostylistic aspect (in various situations) is extremely important, as exclusively phonological approach may give controversial results. For example, a young man in formal situations of communication will be more correct than in the situation of non-standard interviews to make other people take him more serious. And women of the older generation even in a situation of informal communication stink less (compared to men) reduce their speech in order not to lose credibility.

Age is one of the main extralinguistic factors that determine not only the social role of the speaker, but the nature of his communicative behaviour. Examining annolect of officials, we have established a direct dependence on the age generation and variant of pronunciation: with age it becomes more correct. This trend likely indicates that older people prefer, especially in a situation official/ formal situation, tradition spoken forms. As a result of the speech experience in education, social norms, and contacts, regulatory option is considered more prestigious in this age group. Although in the speech of informants of older generation groups in situation of informal communication are quite common colloquial forms, their speech is more

conservative than the speech of younger officials who are more loyal to the deviation from the codified rules.

Identifying phonostylistic features in the speech of officials (male and female, younger and older generations), it is possible to characterize the speech of each group. The speech of older women in both situations was characterized by the lowest quantitative indicators of phonological changes. Women aged 42 years are the most traditional in choice in the spoken form. The speech of men of the older generation was determined by adhering norms: the informants of this group in a situation of formal communications more frequently than women violate the standard, but were more traditional in choosing the spoken forms than men the younger generation. Speech of women of the younger generation is characterized by ambivalence in relation to the communicative situation. In a formal setting communication pronunciation representatives of this group are similar in number and type of variants phonological changes in the pronunciation of older women. In a situation of non-official communication women of the younger generation, due to the informality of the context of communication, moved away from the spoken rules so that their speech was like the speech of men of the younger group who are "champions" in quantitative terms phonological changes in both communicative situations.

Bibliography

1. Домашнев А. И. Проблемы классификации немецких социолектов / А. И. Домашнев // Вопросы языкознания. – 2001. – № 2. – С. 127-139.
2. Крысин Л. П. Современный русский интеллигент: попытка речевого портрета / Л. П. Крысин // Русский язык в научном освещении. – М., 2001. – № 1. – С. 90-106.
3. Лукьянова Е. Л. Высшее образование в системе социальной стратификации: опыт пилотажного исследования / Е. Л. Лукьянова // Другое поле: социологические практики. – Ульяновск: Издательство "Средневолжского научного центра", 2000. - 363 с.
4. Максимова М. Л. Образование как фактор социальной мобильности в современной России / М. Л. Максимова // Надежды. Сборник научных статей студентов. – Н.Новгород, 2002. – С. 75-91.
6. Сиротинина О. Б. Современная разговорная речь и ее особенности / О. Б. Сиротинина. – М.: Знание, 1974. – 260 с.
7. Хорошева Н. В. Промежуточные формы городской разговорной речи в свете теории социолингвистических переменных / Н. В. Хорошева, У. Лабова // Проблемы социо- и психолингвистики: Сб. ст. / Отв. ред. Т. И. Ерофеева. – Вып. 2. – Пермь: Издательство Пермского университета, 2003. – С. 8-13.
8. Eichinger L. M. Standardvariation: wie viel Variation verträgt die deutsche Sprache? / L. M. Eichinger, W. Kallmeyer. – Berlin, New York: de Gruyter, 2005. – 381 S.
9. Kretschmer P. Wortgeographie der hochdeutschen Umgangssprache / P. Kretschmer. – Göttingen, 1969. – 225 S.
10. Meyer R. E. Zur "Wortgeographie der hochdeutschen Umgangssprache" von Paul Kretschmer (1866-1956) / R. E. Meyer. – GrinVerlag, 2010. – 32 S.

УДК 811.112.2'373.45.342

ТЕМАТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ПРЯМИХ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ З АНГЛІЙСЬКОЇ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Котвицька В. А.

У статті проаналізовано тематичні групи прямих лексичних запозичень з англійської у сучасній німецькій мові. Авторкою виокремлюється та описується склад 21 тематичної групи. Джерелами для відбору фактичного матеріалу слугували тексти німецькомовних періодичних видань та німецької і австрійської художньої прози кінця XX – початку XXI ст. Подано тематичну класифікацію англіцизмів у сучасній німецькій мові.

Ключові слова: англіцизм, тематична група, тематична класифікація, лексична одиниця.

В статье проанализированы тематические группы прямых лексических заимствований из английского языка в современном немецком языке. Автор статьи выделяет и описывает состав 21 тематической группы. Источниками для отбора фактического материала исследования послужили тексты немецкоязычных периодических изданий, а также немецкой и австрийской художественной прозы конца XX – начала XXI в. Предложена тематическая классификация англицизмов в современном немецком языке. Ключевые слова: англицизм, тематическая группа, тематическая классификация, лексическая единица.

Thematic groups of direct lexical borrowings from English in modern German are analyzed in the article. The author distinguishes and describes the complement of 21 thematic groups (on material of Anglicisms in German press publications and German and Austrian fiction texts of the end of the XX – the beginning of the XXI century). Thematic classification of Anglicisms in the modern German language is given. Key words: Anglicism, thematic group, thematic classification, lexical unit.

Постановка проблеми та аналіз досліджень і публікацій з теми.

Сучасна лінгвістика, у т.ч. вітчизняна, має значний досвід у вивченні семантики лексичних одиниць різних тематичних груп (О. В. Материнська, Ш. Р. Басиров, А. Ф. Малюга, С. П. Гриценко, Н. В. Гудима, О. А. Лазебна, О. А. Лисенко, І. О. Литовченко, О. В. Поздняков, Н. М. Чернишенко та ін.). Розроблення тематичних класифікацій різних груп лексики, як споконвічної, так і запозиченої, що пропонуються мовознавцями, зумовлені у кожному з досліджень прагненням досягти певної поставленої мети. Незважаючи на те, що існує чимало праць, присвячених дослідженню різних аспектів запозичень, семантика їх окремих типів у німецькій мові-реципієнті досі потребує детального розгляду та вивчення.

Об'єктом дослідження є прямі лексичні запозичення з англійської мови та її американського варіанту.

Мета статті – виявити на основі логіко-поняттєвого аналізу основні тематичні групи прямих лексичних запозичень з англійської мови та її американського варіанту, що входять до групи евідентних (очевидних) запозичень, та визначити і схарактеризувати їх склад.

Джерелами для відбору фактичного **матеріалу** слугували тексти німецьких періодичних видань (газети – DIE ZEIT, WELT KOMPAKT/ DIE WELT компакт, журнали – DER SPIEGEL, NEON, BIO) та німецької і австрійської художньої прози кінця XX – початку XXI ст. (К. Г. Гуфнагель, Г. Грасс, С. Грубер, Т. Дорн, А. Бронскі, Г. Лінд, Д. Кнехт).

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням наукових результатів. Кожна тематична сфера, лексика якої вживається у текстах газет, журналів, а також у корпусі текстів художньої прози, налічує велику кількість англіцизмів. Їх семантичний об'єм у мові-реципієнті певною мірою відрізняється від семантичного об'єму слів-донорів у англійській мові [1, с. 57]. Семантичний

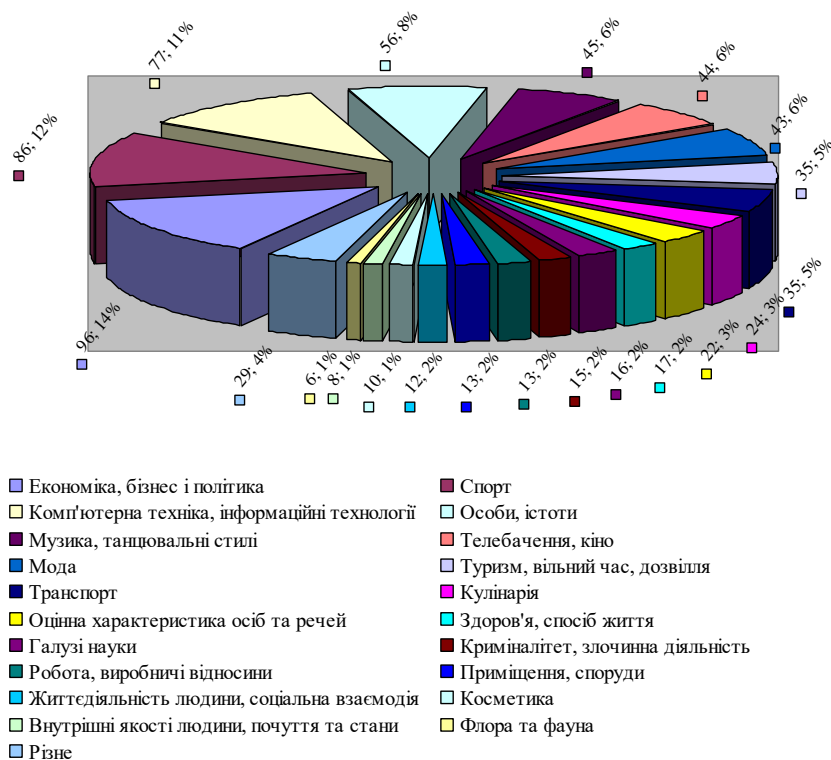
процес зсуву ієрархії значення відбувається в усіх тематичних сферах. Він призводить до переміщення англіцизмів з однієї тематичної сфери до іншої. Зміни у семантиці запозичення можуть відбутися при його переході з термінологічної сфери в загальнолітературну. З огляду на це, інтерес являє собою дослідження семантичних змін запозичень, які представляють кожен окремо взяту групу.

З цією метою усі досліджувані англіцизми було розподілено на 21 тематичну групу (далі – ТГ). Зазначимо, що географічні назви, скорочення (переважно назви інституцій, організацій на кшталт *UNESCO, SAS, OECD* чи назви хвороб (*SARS*)), назви установ, фірм, торгових марок (*Toolwood, Cycle Factory, Trademark Clubmaster*), okazionalni композити (*Double-Income-No-Kids-Dasein, Pop-Ambient-Chill-out-Room, Pretty-Woman-Schmonz*), якими майорять досліджувані тексти, змішані композити типів англійське слово+німецьке слово або німецьке слово+англійське слово та псевдоанглїцизми у дослідженні не розглядались.

Зважаючи на полісемантичність більшості англіцизмів, при віднесенні їх до тієї чи іншої групи особлива увага зверталась на частотність випадків актуалізації того чи іншого лексико-семантичного варіанту у мові-реципієнті. Тож, при визначенні тематичної групи, до якої може належати той чи інший англіцизм, спираємось у першу чергу на контексти, в яких наразі найчастіше з'являється запозичення, та на актуалізовані у контекстах значення англіцизмів.

Обчислення показують нерівномірність розподілу об'ємів тематичних груп, у які було виокремлено усі досліджувані англіцизми (див. Діагр. 1).

У ході дослідження з'ясувалося, що найчисельнішою є тематична група "Економіка, бізнес і політика", яка нараховує 96 лексичних одиниць (далі – ЛО). Зважаючи на те, що економіка і бізнес тісно пов'язані з політикою, усі ЛО було об'єднано у спільну ТГ. Тож до названої ТГ потрапили: 1) назви понять, що стосуються бізнесу, економічної, банківсько-фінансової діяльності (*das Listing, das Outplacement, das Outsourcing, das Clearing*); 2) назви осіб, що займаються зазначеними видами діяльності (*der Manager, der Discountbroker*); 3) назви предметів та речей, необхідних для здійснення названих видів діяльності і т.д. (*der Folder, das Cash*); 4) назви зборів і заходів (*das Briefing, das Voting, der Poll*).

Діаграма 1. Продуктивність тематичних груп англіцизмів

Слідом за вказаною тематичною групою розташувалися англiцизми, об'єднані у групу "Спорт". Всього було виявлено 86 лексем, що увійшли до даної ТГ. ТГ "Спорт" включає: 1) назви видів спорту, спортивних ігор (*der Bobsleigh, der Baseball*); 2) назви осіб, які займаються тим чи іншим видом спорту, найменування гравців (*der Boxer, der Batter, der Dribbler*); 3) назви видів діяльності цих осіб, назви видів змагань (*das Jogging, der Sprint*); 4) назви осіб, уповноважених вирішувати питання організації спортивних змагань (*der Promoter*); 5) назви понять, пов'язаних зі спортивними іграми та їх перебігом (*der Slice, der Uppercut*).

Третьою ТГ, яка налічує досить велику кількість англiцизмів (77 ЛО), є ТГ "Комп'ютерна техніка, інформаційні технології". Це може пояснюватися тим, що протягом останніх десятиліть спостерігається невпинний розвиток комп'ютерних технологій. У цій ТГ нами виокремлено такі підгрупи: 1) назви комп'ютерного обладнання (*das Tool, der Router*); 2) назви понять, пов'язаних з комп'ютерними технологіями (*das Batch-Processing, der Thread, das Upgrade*); 3) назви осіб, причетних до роботи з комп'ютерним устаткуванням та комп'ютерними технологіями (*der Blogger*).

ТГ "Особисті, істоти" включає назви осіб (також істоти) та груп осіб, дібраних з різних тематичних груп. До цієї ТГ було віднесено: 1) назви осіб та груп осіб сфери соціальних та особистісних відносин (*der Outsider, der Womanizer, der Boyfriend*); 2) назви осіб за родом діяльності чи осіб, залучених до різних сфер діяльності (*der Streetworker*); 3) назви істот (*der/das Alien*). Загальна кількість ЛО цієї ТГ становить 56 англiцизмів.

ТГ "Музика, танцювальні стилі" містить: 1) назви стилів у музиці (*der Pop, der Swing*); 2) назви танцювальних стилів (*der Hip-Hop*); 3) назви понять, пов'язаних з музикою, музичною продукцією (*der Contest, der Track, der Beat*); 4) назви осіб, що займаються музикою, співом, танцями (*der Jazzer, der Breakdancer*). Загальна кількість запозичень цієї ТГ становить 45 ЛО.

До ТГ "Телебачення, кіно" були включені: 1) назви продуктів кіно і телебачення (*das/die Feature, die/das Movie, der Horrorfilm*); 2) назви предметів і знарядь, необхідних для здійснення телевізійної та кінематографічної діяльності (*das Display, der Dolly*); 3) назви осіб, які займаються цим видом діяльності (*der Cutter, der Producer*). Всього ТГ налічує 44 ЛО.

ТГ "Мода" нараховує 43 ЛО. Сюди належать: 1) назви предметів одягу (*der Coat, die (Pl.) Hotpants, der Bodystocking, der Bodysuit*); 2) назви тканин (*der/das Cloth, der Tweed*); 3) назви осіб, які мають відношення до сфери моди (*der Stylist*); 4) назви понять, пов'язаних з модою (*das Styling, das Piercing*).

У ТГ "Туризм, вільний час, дозвілля" виокремлено: 1) назви закладів, місць відпочинку (*das Resort*); 2) назви осіб, залучених до сфери надання послуг (*die Hostess, der City-Guide*); 3) назви видів діяльності, пов'язаних із відпочинком, розвагами тощо (*das Sightseeing, das Outdoor, der/das Striptease*) – усього 35 ЛО.

Серед ЛО, які увійшли до ТГ "Транспорт" (всього 35 ЛО), є: 1) назви транспортних засобів (*der Buggy, der Liner, das Bike, der/das Shuttle, der Skooter*); 2) назви осіб, які виконують роботу з обслуговування пасажирів (*die Stewardess*); 3) назви дій, пов'язаних з перевезенням та пересуванням (*cruisen, chartern, crashen*); 4) назви документів, які надають право на проїзд у транспорті (*das Ticket*); 5) назви понять, пов'язаних зі сферою транспорту (*Carsharing*).

ТГ "Кулінарія" складають: 1) назви страв (*der Pudding, der/das Sandwich*); 2) назви напоїв (*der Highball, der Whisky, das Ale*); 3) прийомів їжі (*der Lunch*); 4) назви дій, пов'язаних з процесом приготування страв і напоїв, тощо (*mixen*). Загальна кількість ЛО цієї ТГ – 24 лексеми.

Наступна ТГ, яка була визначена як "Оцінна характеристика осіб та речей", є єдиною групою, що не містить іменникових ЛО, і складається з прикметникових ЛО (усього 22), які є: 1) назвами здібностей, внутрішніх якостей осіб або характеристик їх зовнішності, зовнішнього вигляду (*clever, tough, sexy*); 2) інші назви, що характеризують ті чи інші речі (*small, trendy*).

До ТГ "Здоров'я, спосіб життя" було включено: 1) назви понять, що пов'язані зі здоровим способом життя, турботою про здоров'я та станом здоров'я (*das Blackout*); 2) назви станів, пов'язаних з веденням нездорового способу життя,

характеристик цих станів (*der Turn, clean, high*); 3) назви заборонених речовин та назви осіб, які їх вживають (*das Crack, der/das Shit, der Junkie*) – 17 ЛО.

ТГ “Галузі науки” є передбачувано малочисельною. Невелика кількість ЛО (*der Fallout, das Uptake* та ін. – всього 16 ЛО), що увійшли до цієї ТГ, обумовлена вибором матеріалу дослідження.

ТГ “Криміналітет, злочинна діяльність” складають: 1) назви кримінальних правопорушень (*das Carjacking*); 2) назви злочинних об’єднань та їх членів/учасників (суб’єктів злочину) (*die Gang, der Gangster*) – 15 ЛО.

До ТГ “Робота, виробничі відносини” належать: 1) найменування видів роботи та осіб, що її виконують (*der Day-Job, der Fulltimer*); 2) назви понять, пов’язаних із процесом виробництва (*das Onboarding*) – 13 ЛО.

Номінації ТГ “Приміщення, споруди” – запозичення, які є: 1) назвами приміщень (*die Kitchenette, die Lounge*); 2) назвами споруд (*die Mall*) – 13 ЛО.

ТГ “Життєдіяльність людини, соціальна взаємодія” налічує 12 ЛО та об’єднує: 1) назви дій, а також видів діяльності, які описують побут, повсякденне життя людей (*shoppen, der Job, das Babysitting*); 2) назви понять, що розкривають взаємини між людьми та зв’язок із суспільством (*das Outing*).

Однією з найнечисельніших за кількістю англіцизмів виявилась ТГ “Косметика” (10 ЛО). До цієї ТГ було зараховано: 1) назви косметичних засобів (*das Aftershave, der Eyeliner, das Lipgloss*); 2) найменування за наявністю зв’язку зі сферою косметичної індустрії (*das Make-up, das Facelifting, das Peeling*).

Серед ЛО, які було виокремлено у ТГ “Внутрішні якості людини, почуття та стани”, є найменування на позначення: 1) рис характеру людини та її моральних якостей (*die Coolness, die Fairness*); 2) індивідуально-психологічних особливостей, психічних станів (*der Horror*) – 8 ЛО.

У ТГ “Флора та фауна” більшість запозичень становлять назви порід собак, що, ймовірно, зумовлено позамовними чинниками – увагою до кінології та пов’язаного з нею бізнесу (*der Airedaleterrier, der Setter*). Решта англіцизмів цієї ТГ – назви рослин (*die Cranberry*). До цієї ТГ належить 6 ЛО.

Решту англіцизмів у кількості 29 ЛО було об’єднано у ТГ “Різне” через неможливість угруповання загалу залишкової групи за спільною для усіх ознакою (*der Airbrush, das Paperback, der Trick*).

Висновки і перспективи дослідження. Продуктивність виокремлених тематичних груп неоднакова (див. Діагр. 1). У ході дослідження з’ясувалося, що найбільш продуктивними і частотними є англіцизми тематичних груп “Економіка, бізнес і політика” (близько 14% від загалу досліджуваних ЛО), “Спорт” (12%), “Комп’ютерна техніка, інформаційні технології” (11%), що пояснюється значущістю цих понятійних сфер у життєдіяльності німецького соціуму. Перспективним вважаємо вивчення усіх типів запозичень з англійської у сучасній німецькій мові, як евідентних/очевидних, так і латентних/прихованих, у текстах різного типу.

Література

1. Kotvytska V. A. Direkte lexikalische Entlehnungen aus dem Englischen im Wortschatz der deutschen Presse: eine qualitative Analyse des Gebrauchs / V. A. Kotvytska // Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. Серія: Філологія. Педагогіка: Зб. н. праць. – Київ, 2015. – № 6. – С. 54-58.

УДК 811.111'373.21:712

СЕМАНТИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ ЛАНДШАФТНОГО ДИЗАЙНУ

Кузнєцова І. В.

У статті розглянуто семантичні особливості англійських термінів ландшафтного дизайну. Проаналізовано загальномовні семантичні процеси: синонімія та антонімія. Досліджено особливості термінів-запозичень, наявних у складі даної сучасної термінологічної системи. Виявлено дублетну синонімію англійських термінів.

Ключові слова: терміни-синоніми, терміни-дублети, термінологія ландшафтного дизайну, терміни-антоніми.

В статье рассмотрены семантические особенности английских терминов ландшафтного дизайна. Проанализированы общезыковые семантические процессы: синонимия и антонимия. Исследованы особенности терминов-заимствований в данной английской терминологической сфере. Выявлена дублетная синонимия английских терминов.

Ключевые слова: термины-синонимы, термины-дублеты, терминология ландшафтного дизайна, термины-антонимы.

In this article semantic features of English terms in landscape design terminology are considered. Lexical-semantic processes of synonymy, antonymy in landscape design terminology are analyzed. The peculiarities of loan terms are investigated. The duplicate synonymy of English terms in landscape design terminology is studied.

Key words: terms-synonyms, duplicate terms, landscape design terminology, terms-antonyms.

Проблема вивчення галузевих терміносистем не є новою у вітчизняному мовознавстві і привертає увагу все більшої кількості дослідників. Між тим, лише окремі питання, пов'язані з термінологією дизайну, були предметом аналізу в українському термінознавстві (О. В. Гурко (терміни графічного дизайну), О. Є. Гридчук (терміни художньої різьби по дереву), Ю. Й. Рисіч (терміни художнього розпису) та в англійському Б. Дж. Блейк, Р. Д. Браун (терміни ландшафтного дизайну). Поширеність ландшафтного дизайну і різноманітність його видів робить дизайн важливим джерелом дослідження з точки зору історії і культури, а термінологія ландшафтного дизайну становить інтерес для лінгвістичного дослідження. Тому **мета статті** – вивчення семантичних особливостей англійських термінів ландшафтного дизайну.

Сучасна англійська термінологія ландшафтного дизайну пройшла досить тривалий і складний шлях розвитку: від запозичення загальноновживаних слів, спеціалізації значень цих лексем, запозичень з латинської, грецької, західноєвропейських та інших мов – до формування системи власних термінів з використанням національних та інтернаціональних елементів, різних видів афіксального словотворення тощо. Серед термінів-запозичень, наявних у складі сучасної термінологічної системи сфери “Ландшафтний дизайн”, відзначаються входження з багатьох іноземних мов, у тому числі: а) латинської (*desiccation* – *десикація* від лат. *dēsiccare* “висушувати” – “підсушування рослин для прискорення дозрівання і полегшення збирання врожаю”); б) німецької (*bactericide* – *бактерициди* від нім. *Bakterizid* – “речовини, що мають здатність вбивати бактерії”); в) французької (*sideration* – *сидерація* від франц. сидерації < лат. *sidere* “осідати, залишатися лежати”); г) іспанської (*silos* – *силос* від ісп. *silos* “ями, підвали для зберігання зерна”); д) італійської (*tomato* – *помідор* від іт. *Pomodoro* “яблуко із золота”, “золоте яблуко”); е) голландської (*celery* – *селера* від гол. *selderij* < лат. *selinum* < грец. *selinon*); є) польської (*fruit* – *фрукт* від польськ. *frukt* < лат. *fructus* “плід”); ж) перської (*brinjal* – *баклажан* від перс. *bādinjān* і т. ін. Як показує аналіз, серед

запозичених термінів ландшафтного дизайну превалюють лексичні одиниці, що ввійшли в англійську мову в різні періоди її розвитку з латинської, німецької та французької мов.

Як відомо, термінологія та термінологія ландшафтного дизайну зокрема, – це частина словникового складу літературної мови, і всі ті семантичні процеси, що відбуваються в літературній мові, стосуються також і термінології, що виявляється у функціонуванні термінологічних одиниць за загальномовними законами. Терміни не є ізольованими одиницями загальномовної мови, які мають лише їм притаманні властивості, а становлять повноцінну частину загального складу мови. Тому можна говорити про переважний характер властивості терміна порівняно із загально-мовним словом, а не про повну відсутність тієї чи іншої особливості [1, с. 13]. Оскільки терміни перебувають у певних відношеннях між собою і зі словами загальнолітературної мови, проблемним залишається питання про можливість чи неможливість у термінології загальномовних семантичних процесів, зокрема синонімії та антонімії. З одного боку, синонімія в термінології трактується як негативне явище, теоретично вона неможлива, проте мовна практика свідчить про те, що вона є. На відміну від загальнолітературної мови, у терміносистемах реалізується переважно тільки різновид синонімії повного і часткового характеру. Терміни, які виражають певне поняття, як правило, не характеризують його з різних боків, а є дублетними найменуваннями, що ввійшли в термінологічну систему внаслідок різних мовних контактів і різноспрямованих тенденцій у процесі її формування [2, с. 90].

Синоніми в термінології ландшафтного дизайну – це терміни, що стосуються того самого денотата, але можуть мати відмінності в поняттєвому плані, розрізняються за будовою (прості слова, композити, словосполучення), походженням (власне англійські та іншомовні), ступенем сучасності та особливостями використання. На думку деяких дослідників, синонімія в термінології “відіграє не лише деструктивну, а й конструктивну роль” [3, с. 240]. Загальновизнано, що синонімія більшою мірою властива так званим “нестрогим” терміносистемам (якою є також терміносистема ландшафтного дизайну), ніж точним і природничим терміногрупам. Оскільки термінологічні системи характеризуються динамічністю, відкритістю, природно-штучним характером утворення, то, очевидно, синонімію в них слід вважати явищем закономірним [4, с. 208].

Причини появи синонімів різноманітні: ранній етап формування поняття, численність підходів до поняття в різний час і в різних ситуаціях, різна лексична умотивованість, паралельне існування англійських та запозичених термінів тощо. В англійській термінології ландшафтного дизайну синонімія є досить поширеним лексико-семантичним явищем. Під час аналізу термінів ландшафтного дизайну виділено такі види термінологічної синонімії: а) Терміни-дублети, які з'явилися внаслідок паралельного вживання термінологічних одиниць власне англійського та іншомовного походження: *porch*– *terrace* (фр. *terrasse* – *площадка*) – *тераса*: *A wide terrace led from the house to the garden; before the terrace flaunted a long flower-bed, covered with roses; at each end of the flower-bed grew two acacias, which had been trained to grow into the shape of a screw by its late owner.* – Велика тераса вела з дому в сад, перед терасою красувалася довгаста клумба, покрита трояндами; на кожному кінці клумби росли дві акації, ще в молодості переплетені у вигляді гвинта покійним господарем; 2. використання автохтонних дублетних пар: *greenhouse* – *glasshouse* – *hot hose* – *теплиця*: *The glasshouse is an example of early use of industrial materials such as glass and steel in home design.* – Теплиця є прикладом раннього використання промислових матеріалів, таких як скло і сталь у домашньому дизайні. б) Терміни – синтаксичні синоніми, що виникли внаслідок зміни морфолого-синтаксичних відношень між компонентами. Серед них спостерігаємо: 1. Паралельне використання однослівного терміна і словосполучення: *rockwork* – *alpine garden* – *альпійська гірка*: *Rockwork is design and themed construction using real and artificial rock or rocks.* – Альпійська гірка – це дизайн та тематичне будівництво з використанням реальних і штучних каменів або скель; 2. Паралельне вживання термінів-словосполучень: *vertical garden* – *wall gardening* – *вертикальне озеленення*: *Wall gardening is a fun, creative way to grow plants in urban spaces!* – Вертикальне озеленення – це веселий,

творчий шлях, щоб вирощувати рослини в міських просторах! 2. в) синонімами є також терміни ландшафтного дизайну, які утворилися внаслідок різних словотвірних процесів: *hybridization – hybrid – гібридизація – гібрид: A choice of the most favourable hybridization temperature is made to take account of convenience of the practical use of a system. – Вибір оптимальної температури гібридизації проводиться з урахуванням зручності практичного застосування системи.* До термінів-синонімів належать різноструктурні слова і словосполучення, питомі й запозичені, що різняться одним компонентом. У термінології ландшафтного дизайну прикладом такої синонімії є терміни: *urban landscape – city landscape – урбаністичний краєвид – міський краєвид: Urban Landscape is a landscape contracting firm helping homeowners to redefine the meaning of outdoor living. – Міський краєвид є краєвид, збудований фірмою, яка допомагає домовласникам переглянути сенс життя на відкритому повітрі.*

Антонімія як одна з найважливіших системоутворювальних категорій лексики є відображенням відношень протилежності, контрастності понять, якими оперує наука, і, на думку деяких дослідників, “в термінології репрезентована чи не ширше, ніж у загальнолітературній мові” [4, с. 12]. Антонімічне значення дозволяє виявити елемент порівняння чи співвідношення, а на основі цього з'ясувати всі ознаки й властивості певного поняття. Антонімічні пари слів зіставляються за найбільш загальною і суттєвою для їх семантики ознакою, при цьому антоніми, характеризуючи явища одного плану, перебувають на крайніх позиціях відповідної лексичної парадигматики [5, с. 131]. В основу виділення термінів-антонімів у термінології ландшафтного дизайну покладена ознака семантичної поляризації, яка діє в межах спільного семантичного поля [6, с. 64]. Терміни-антоніми утворюють елементарні мікрополя, у межах яких реалізуються відношення протилежності. Частиномовне вираження антонімії в термінології ландшафтного дизайну представлене іменниками: *asymmetry – symmetry – асиметрія (поєднання і розподіл об'ємно-просторових елементів, при якому відсутні осі симетрії), широко застосовуваний прийом паркової композиції) – симетрія; прикметниками: vertical garden – horizontal garden – вертикальне озеленення – горизонтальне озеленення; дієсловами: construct – destroy – створювати – руйнувати.* У термінології ландшафтного дизайну антонімія представлена у двох типах: лексичному (різнокоренева) та словотвірному (спільнокоренева). У різнокореневих антонімах їх диференційна семантична ознака (протилежність) реалізується шляхом семантичного протиставлення коренів. Серед лексичних антонімів можна виділити пари, утворені на основі загальноновживаних слів (тобто мотивовані загальнолексичними антонімами): *drainage – bogginess - осушення – заболочення.*

Як показав досліджуваний матеріал, явище лексичної антонімії є менш продуктивним у термінології ландшафтного дизайну. Значно ширше в ній функціонують словотвірні антоніми. Серед спільнокореневих антонімічних пар переважають ті, що антонімізувалися за допомогою префіксів протилежного чи заперечувального значення. У цій функції використовуються префікси. Нами з'ясовано, що найпродуктивнішим способом вираження протилежного поняття в терміносистемі ландшафтного дизайну є приєднання до терміна стверджувальної семантики заперечної частки *non*, яка фактично виступає у префіксальній функції. Префікс *non-* виражає значення “заперечення” або “відсутності тієї чи іншої ознаки”, внаслідок чого в антонімічній парі виникає відношення повної протилежності, наприклад: *nonplant plots – plant plots – території, що не озеленяються – території, що озеленяються.* У спільнокореневих антонімах протилежність реалізується безпрефіксальними і префіксальними словами. Це терміни-антоніми, які передають “якість”, “стан”, “особливість” чи “властивість чогось”. За допомогою додавання префікса виражена антонімія в термінах: *cultivation– recultivation (система заходів зі озеленення (або лісонасадження) безплідних ґрунтів) культивуація – рекультивуація тощо.* Протиставлення за допомогою різних префіксів виражене в термінах: *regeneration – degeneration – регенерація – дегенерація тощо.*

Отже, лексико-семантичні відношення синонімії та антонімії в терміносистемі ландшафтного дизайну мають свої особливості, які полягають у тому, що в даній терміносистемі переважає дублетна синонімія. Термінологічна синонімія

зумовлена мовними і позамовними чинниками. Наявність синонімії у термінології ландшафтного дизайну засвідчує потребу в її подальшому унормуванні. В антонімії, на відміну від загальнолітературної мови, широко використовуються словотворчі засоби.

Література

1. Алексеева Л. М. Проблемы термина и терминообразования: учебное пособие по спецкурсу / Л. М. Алексеева. – Пермь: Перм. ун-т, 1998. – 281 с. – (Языкознание. Терминоведение).
2. Власов В. Г. Теоретико-методологические концепции искусства и терминология дизайна : дис. ... док. филол. наук : спец-ть 17.00.06 “Техническая эстетика и дизайн” / Виктор Георгиевич Власов. – Санкт-Петербург, 2009. – 344 с.
3. Казанюк О. Термінотворення у садово-парковому дизайні / О. Казанюк // Вісник Сумського державного університету. Серія “Філологія”. – Суми, 2008. - № 23. – С. 239-241.
4. Лотте Д.С. Образование системы научно-технических терминов // Основы построения научно-технической терминологии./ Д. С. Лотте. – М. : Высшая школа, 1961. – 219 с.
5. Самойлович Б.П. Ландшафтная архитектура: язык и перевод / Б. П. Самойлович. – М. : Ринг, 2011. – 232 с.
6. Скорикова И.С. Структурно-семантические особенности подъязыка ландшафтного дизайна как элемент содержания обучения магистров / И. С. Скорикова // Вестник ВолГУ. Серия 9. Вып.9, 2011. – С. 63-66.

УДК 811.112.2'373.7:159.923.31

К ВОПРОСУ О ЛИНГВИСТИЧЕСКОМ ОСМЫСЛЕНИИ ТЕЛА СКВОЗЬ ПРИЗМУ КАТЕГОРИИ УСЛОВНОСТИ (НА МАТЕРИАЛЕ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА С СОМАТИЧЕСКИМ КОМПОНЕНТОМ)

Куликовская Н. И.

В статье рассматриваются особенности функционирования фразеологических единиц с соматическим компонентом в контексте лексической и грамматической реализации категории условности, формулируются их ключевые функции: репрезентативная, идеализирующая, описательно-характеризирующая и дифференцирующая.

Ключевые слова: фразеологическая единица, соматический компонент, языковая функция, категория условности, тело.

У статті розглядаються особливості функціонування фразеологічних одиниць з соматичним компонентом в контексті лексичної і граматичної реалізації категорії умовності, формулюються їх ключові функції: репрезентативна, ідеалізуюча, описово-характеризувальна і диференціююча.

Ключевые слова: фразеологічна одиниця, соматичний компонент, мовна функція, категорія умовності, тіло.

The article deals with the specific functioning of the phraseological units with the somatic component within the lexical and grammatical realization of the category of conditionality, their basic representative, idealized, descriptive-qualificative and differential functions are formulated.

Key words: phraseological unit, somatic component, language function, the category of conditionality, body.

Жизнь современного человека отличается возрастанием различных видов нагрузок на его организм в связи с усложнением общественной жизни, стремительно изменяющей свои пространственно-временные рамки, увеличением рисков техногенного, экологического, политического (военного) и психологического характера, провоцирующих негативные сдвиги в состоянии здоровья индивида как члена общества. Ритмичный темп будней позволяет вспомнить о теле, когда оно болит, испытывает дискомфорт во время его работы как инструмента общения с окружающей средой. Очерченные позиции объясняют актуальность исследования соматической лексики (соматизмов) как номинаций сферы телесности, без которых невысказана человеческая речь в человеческом обществе [1, с. 27; 9, с. 13; 12, с. 80], и относящихся, т.о., к древнейшим пластам словарного фонда языка. Исследователями подчеркивается также высокая степень полисемии соматических номинаций вследствие большого количества основных сем, что обеспечивает их активное вплетение во фразеологические цепочки [4, с. 125], позволяющие приоткрыть занавес мировидения носителей языка и понять мир с позиции их культуры.

Неслучайность сосредоточения исследовательского интереса на фразеологических единицах языка с соматическим компонентом (ФЕСК) объясняется тем, что они не только аккумулируют знания и представления об устройстве мира организма, но и формируют образно-эмоциональную сеть семантизации, раскрывающую процессы их переосмысления в корреляциях множества признаков и их значений с соматическими объектами [6]. Однако введенный в 1964 г. Ф. О. Вакком термин "соматический", развитый на материале русской фразеологии Э. М. Мордковичем, а позже фразеологами других языковых систем, остается неоднозначным. Если в поле исследовательского интереса родоначальника соматических исследований попали разные части тела человека и животного, то большинство современных ученых сосредотачивают свое внимание прежде всего на соматизмах как единицах, описывающих человека, покрывающих зону не только наружных, функционально значимых частей его

тела [10], но и внутренних органов, жидкостей, костных тканей, обозначения органов чувств, в том числе и болезней [3; 9, с. 14–16; 5, с. 5; 12, с. 82–84].

Вариативная интерпретация анатомической лексики иллюстрирует широкий диапазон соматического пространства, разноразмерность в структуре номинаций телесности. Мы же, ограничиваясь более узким понятием соматического поля, сформированным фразеологическими единицами с соматическим компонентом, указывающим на человеческое тело/его часть/орган в словарной дефиниции единицы, который может быть зафиксирован в определении слова или установлен в результате словарных трансформаций дефиниций, попробуем проследить в ходе представленного исследования функциональное поведение ФЕСК в системе (немецкого) языка, памятуя о традиционном представлении самого фразеологического знака как номинативной единицы языка, соотносимой со словом семантически и грамматически, обладающей раздельнооформленностью, устойчивостью, воспроизводимостью и представляющей сочетание нескольких слов, выражающих единое целостное понятие [14].

Выполнение поставленной задачи фокусирует первичный этап исследования на отборе необходимого материала с помощью метода его сплошного отбора по признаку наличия в структуре СК (общее количество: 1192 ФЕСК), в результате чего номинанты-соматизмы сгруппировались в следующие группы: (1) наружные части/зоны тела (фрагменты лицевой части и голова: *Gesicht, Stirn, Wange, Hals, Haare, Kopf*; верхние и нижние конечности: *Hand, Arm, Finger; Knie, Bein, Fuß, Zehe*; лицевая и тыльная стороны тела: *Bauch, Rücken, Gesäß*); (2) внутренние органы, материи систем жизнеобеспечения организма (пищеварительной: *Mund, Zahn, Zunge, Nieren, Leber, Magen*; сердечно-сосудистой и кровеносной: *Herz, Blut*; покровной: *Haut*; опорно-двигательной и нервной: *Knochen, Gelenk, Kniekehle, Ellbogen, Rippe, Schulter, Knie, Gehirn, Schädel, Mark, Muskeln, Nerven*; мочеполовой: *Harn*; дыхательной и зрительной: *Nase, Bronchien, Auge, Pupille, Träne*); (3) общие обозначения тела как субстанции: *Seele, Geist, Leib, Körper*.

В ходе дальнейшего структурно-семантического анализа отобранных ФЕСК сформировались ядерные тематические векторы исследуемого поля: (1) значение тела, его макросистем и отдельных частей; (2) тело как целостный организм: (2.1) физические и физиологические особенности систем/частей тела; (2.2) социумообразующие качественно-количественные характеристики органов/частей тела; (3) жизнедеятельность тела: (3.1) (ин)конгруэнтное функционирование систем/частей организма; (3.2) (психофизическое) состояние человека; (3.3) агентивная зона: действия, поступки, поведение человека.

Осмысление значения человеческого тела вовлекло в исследовательский материал пословицы и поговорки, несущие в себе квинтэссенцию народной мудрости и входящие во фразеологический фонд в качестве дискурсивного варианта языка [11, с. 12]. В ходе мониторинга ФЕСК1 (71 ФЕСК) человеческий организм постулируется как наивысшая ценность, что утверждают разноразмерные структурно-семантические механизмы. Так, способность ФЕСК1 образовывать синонимические ряды на уровне как (а) одномаркированных, так и (б) разномаркированных ФЕСК: *Auge um Auge, Zahn um Zahn; Leib für Leib; Wenn der Kopf weg ist, ist alles weg* → *Wenn der Kopf abgeschlagen ist, so weint man nicht um die Haare*, иллюстрирует тело участником исторических событий, напоминает о временах, когда натуральность тела, определявшая стиль жизни, окультуривалась господствующими системами власти с помощью политических ритуалов телесных наказаний/казней.

Анализ структурных компонентов ФЕСК1 формирует ядерные центры: голова (*Kopf*), тело (*Leib/Körper*), сердце (*Herz*), душа (*Seele*). Если первые три компонента являются определяющим для существования телесной структуры, то душа допускает независимый от физической субстанции статус: *Kopf oben ist die Hauptsache; Wer das Herz hat, der hat alles; So lang die Seel im Kranken, pflegt seine Hoffnung nicht zu wanken, Die Seele kann nicht sterben, mag auch der Leib verderben*, что иллюстрирует формирование телесной субстанции как совокупности материальной и духовной сфер.

Причинно-следственная связь “тела и смерти” раскрывает позиции: (1) **физический закон смерти – непреложный**: *Das Herz schlägt den Mann*; (2)

физически материальная телесность определяет темпоральные рамки существования человека: *Den Kopf kann man einem nur einmal nehmen; Wenn der Kopf fällt, halten die Füße nicht mehr*, (3) **потеря какого-либо органа нежелательна, даже в случае болезни:** *Ein krankes Bein ist besser als kein Bein; Man schlägt den Kopf nicht ab, weil er grindig ist*, (4) **организм как физическая материя требует в целях своего сохранения ухода и защиты, соблюдения гигиенических норм:** *Wer sein Herz nicht hütet, dem kann's leicht verloren gehen; Wer das Auge erhalten will, muss es vom Staube reinigen*.

Увидеть тело комплексной системой (ФЕСК2) позволяет отождествительно-предметный тип сказуемого, когда глаза есть зеркало души, а в сочетании со лбом отражают мозг человека: *Die Augen sind der Spiegel der Seele; Augen und Stirn sind Spiegel vom Gehirn*. Способность организма (а)синхронизировать как (а) парные, так и (б) непарные органы декларирует его функционально единым, иерарическим образованием (ФЕСК3.1). Так, (1.1) куда хочет идти голова, туда должны следовать и ноги; чего глаз не видит, того не хочет иметь сердце: *Wohin der Kopf will, dahin müssen die Füße gehen; Was das Auge nicht sieht, will das Herz nicht haben*; (1.2) раненному сердцу вторят израненные глаза, седой голове немощные ноги: *Ein wundes Herz macht wunde Augen, Wenn der Kopf grau, werden die Beine flau*. Иллюстрации фиксируют 2 ключевых вида синтаксических механизмов, указывающих на свойства соматических номинаций: (1) атрибутивную квалификацию субъекта/объекта; (2) двухслойность сказуемого [7, с. 140], включающего бытийный признак, фиксирующий в грамматических категориях (вида, залога, наклонения, времени, лица) (не)существование отношения “определяемое-определяющее”, и вещественный компонент, несущий процессуальный признак самого глагола или в случае составного именного сказуемого признак слова-номинатора (существительное/прилагательное, реже: деепричастие, наречие). Т.о., (а)синхронизация проходит по (а) функциональному вектору (см. выше 1.1), (б) качественному признаку (см. выше 1.2), которые в своей совокупности задают координатную ось жизнедеятельности организма.

Количественные соотношения (1) сегментов ФЕСК2 (418 ед.) и ФЕСК3 (703 ед.), (2) в процессах (а)синхронизации непарных органов (197ФЕСК::138ФЕСК в ФЕСК3.1) указывают на релевантность признака функциональности, развивающегося в своем дальнейшем разнообразии.

Контрастивный анализ ФЕСК2.1 и ФЕСК2.2 высвечивает качественное отличие в функциональных признаках соматизмов. Так, ситуации, когда глаз сам себя/без света не может видеть или язык, который не говорит, ни к чему не пригодны: *Kein Auge sieht sich selbst; Ein Auge ohne Licht und eine Zunge, die nicht spricht, taugen beide nicht*, апеллируют к физическим/физиологическим характеристикам, то случаи, когда глаз и ухо приобретают свои языки, а сердце видит/слышит лучше чем глаза/уши: *Augen und Ohren haben auch ihre Zungen; Das Herz sieht schärfer als die Augen; Das Herz hört feiner als die Ohren*, иллюстрируют приобретение соматизмами физически/физиологически несвойственных им функций, создавая тем самым агентивный порог в рамках реалистичности. Метонимические переносы компрессионно архивируют реальную взаимосвязь замещающих членов: “кожа/кровь/кость/ноготь ↔ человек”: *abgebrühter Knochen “Mensch, der mit allem Menschlichen vertraut ist und sich nicht übertölpeln lässt”; treue Haut “treuer, anhänglicher Mensch”; ein junges Blut “ein junger Mensch”; feiner Nagel “schlauer Mensch”*. Т.о., возможность выступать в роли лексического номинатора собственно-предметного и ситуативно-предметного подлежащего наделяет соматизмы способностью выражать определенную и/или обобщенную интерпретацию лица, выступать автоматизированными прагматическими вставками, что становится их видовым признаком, т.е. человек сам выступает одним из звеньев мира [12, с. 81].

Исполнение соматизмами репрезентативной и идеализирующей функций, подчиненных принципу языковой экономии, позволяет телу предстать исходной единицей лишь в относительном смысле, указывать на условие и заключать в себе самом условие, следовательно, быть конвенциональным. Воссоздавая тело, но не являясь тождественным его реальности, соматизмы как квазисимволы [11, с. 101] конструируют ансамбль условных форм действий тела путем структурной фактурности его частей/органов. Сегмент ФЕСК3 фиксирует

реализацию предикативного признака в качестве (1) **действия, конкретизирующегося как активность**: (1.1) **речевая**: (a) *jmdm (ein) Ohr(en) abschwätzen/volltönen* “ausdauernd auf jmdn einreden”; *jmds Seele massieren* “auf jmdn hartnäckig einreden”; (1.2) **мыслительная**: *den Geist strapazieren* “angestrengt nachdenken”; (1.3) **эмоциональная**: *aus der/in die Haut fahren* “die Fassung verlieren; *aufbrausen/sich nach einem Wutausbruch beruhigen*”; (1.4) **волевая, (не) направленная на объект**: (a) *Soft in den Knochen haben* “viel leisten können”; (б) *gusseiserne Nerven haben* “nervlich viel aushalten können”; *einen breiten Rücken haben* “viel aushalten können”; (c) *jmdn auf der Nase haben* “nicht frei entscheiden können; *einen Vorgesetzten haben*”; (2) **состояния, конкретизирующегося в значении**: (2.1) **физическом**: *die Zunge nicht mehr heben können* “betrunken sein”; *nichts in den Rippen haben* “hungrig sein”; *die Zähne überleben* “sehr alt werden”; (2.2) **эмоциональном**: (a) *auf den Rücken fallen* “sehr überrascht sein”; (б) *aus Haut und Knochen fahren* “sehr wütend sein”; *einen dicken Hals haben/bekommen/kriegen* “wütend sein/werden”; (2.3) **интеллектуальном**: (a) *keinen Staub hinter der Stirn haben* “klug sein”; *den Kopf nur zum Essen haben* “dumm sein”; (б) *nichts zwischen den Ohren haben* “dumm sein; *gedankenlos leben*”; *einen dicken Schädel haben* “a) eigensinnig sein; b) begriffsstutzig sein”; c) *unter den Nachwehen des Rausches leiden*”.

Представленная фактурная инвентаризация тела позволяет (1) увидеть структурную нестабильность и семантическую условность глаголов-лексем в составе идиоматизированных словосочетаний, о чем свидетельствуют: (а) внутри-семантическая трансформация глаголов бытия, состояния, обладания, действия (выше подчеркнуто), говорящая об их десемантизации и выстраивающая для анатомического пространства цепочку “иметь/мочь–быть/мочь–стать/мочь”, фокусирующуюся на упрощенном принципе “делать–быть/иметь–чувствовать/т.е. жить”: *mit beiden Beinen/Füßen im Leben/fest auf der Erde stehen* “die Dinge realistisch sehen, lebenstüchtig sein”; *sein Herz in beide Hände nehmen* “besonnen und tapfer sein”; *einen Kopf haben* “Kopfschmerzen haben”; (б) зоны полисемии значения ФЕСК (см. 1.4.с, 2.3.б); (2) реализовать синонимические и антонимические отношения между ФЕСК (см. 1.4.б, 1.3, 1.1, 2.2б, 2.3а), свидетельствующих об их системных парадигматических связях; (3) охватить достаточно широкий диапазон жизненного пространства тела: (4.1) **его собственные физиологические потребности**: *den Körper ausstauben* “sich waschen”; *sich etwas in den Leib schlagen* “tüchtig essen”; *die Nieren ausschlenkern* “a) harnen; b) koitieren”; *die Pupillen wärmen* “schlafen”; *den Rücken schneuzen* “koten”; (4.2) **его физический вид**: *sich ein Stück Glas ins Auge getreten haben* “ein Monokel tragen”; (4.3) **его социальную востребованность, отображающуюся в наличии характеристик** (4.3.1) **его образа и способа жизни**: *Muskeln melken* “körperliche Arbeit verrichten”; *die Haut teuer verkaufen* “dem Gegner den Sieg nicht leicht machen”; *den Popo wetzen* “einen sitzenden Beruf haben; Beamter sein”; (4.3.2) **его качества жизни**: *Löcher in der Hand haben* “viel Geld ausgeben, verschwenden”; *nichts am und im Leib haben* “ärmlich sein und Hunger leiden”; *auf großem Fuß leben* “aufwendig leben”; (4.3.3) **его места и времени жизни**: *die Augen schließen/zumachen/zutun/auf Null stellen/drehen*→*den Arsch zukneifen/ einen kalten Arsch holen*→*seine Seele aushauchen*→(сравн.) *es nicht mehr lange tun/machen*→*sich auf die Reise machen*→*zur ewigen Ruhe eingehen*→*ins ewige Leben eingehen*→*in den letzten Hafen einlaufen* “sterben”. Т.о., описательно-характеризующая и дифференцирующая функции ФЕСК позволяют (1) селекционировать разнообразных частных носителей процессуального признака в их семантической общности, (2) увидеть собирательность пространства жизнедеятельности человека, где человек уподобляется конструкту из расчлененных деталей, каждая из которых продолжает его жизнь.

Реализация признака агентивности, как показывает пункт 4.3.3, допускает ступенчатое редуцирование структурного отображения телесности по схеме “глагол в структуре ФЕСК→(рефлексивный) глагол в структуре ФЕ без СК→глагол как физическое действие”, где последнее звено цепочки свидетельствует о способности глагола как лексического номинатора действия/состояния гипотетически отображать тело, что является его имманентным качеством, т.к. тело познает мир через восприятие всеми органами чувств, следовательно, выше сформулированный принцип

выносит в имманентно-имплицитную зону свое промежуточное звено “делать – (быть/иметь) – чувствовать/т.е. жить”, формируя тем самым чувственную реальность деятельности.

Дискурсивно-паремиологический материал пролонгирует идею условности тела, моделируя его гипотетичность в синтаксическом оформлении: (1) признаковых и/или активно-процессных предложений индикативного модуса, в рамках которых соматизм осмыслен как источник действия/носитель признаковых характеристик, но делокализован в модальной структуре времени вследствие своей актуализации в настоящем времени (примеры выше и ниже); (2) сложноподчиненных предложений с придаточным предложением условия, где (без)союзная связь компонентов условного комплекса фиксируется при субъектной позиции соматизма в реальном регистре условности с помощью временных форм “Präsens/(реже) Perfekt (Indikativ)” (примеры выше и ниже). Фактологический материал показывает, что в структуре условной модальности, объединяющей семы “возможность”+“перспективность” (обращенность к последующему этапу времени) + “обусловленность”, происходит перераспределение в соотношении ее компонентов значения: (1) грамматические формы Indikativ сами по себе не инициируют выражение условной модальности, т.е. сема “перспективность” отходит на второй план, актуализируя на переднем плане тождественность тела действительности; (2) выражение обусловленности в условном периоде придаточной части предложения концентрируется на лексических механизмах: (а) сопутствующих уточнению условно-следственных отношений между двумя частями сложного предложения, их различных модальных оттенках (напр., модальные глаголы, наречия в случае с нюансами препятствия, неуверенности), что благоприятствует значению гипотетичности; (б) несущих кодирование языковой условности с помощью своего набора сем, могущего передать эвентуальность действия в комбинации с предикативами, предполагающими одушевленность, автономность субъекта действия, наличие у него собственной воли или обозначающими действие человека в целом, а не отдельной части тела.

Т.о., выступая одним из способов лексического выражения условной модальности, соматизмы демонстрируют способность тела стать другим при других условиях. Так, социальная множественность тела приобретает свою протяженность с помощью (1) категории количества, изменяющей (а) локализацию органа относительно тела: *Wenn dein eigener Kopf schlecht steht, so setze nicht einen andern zurecht*→*Zwei Köpfe sind besser als einer; Tausend Köpfe, tausend Sinne*; (б) качественные показатели органов/частей тела в семантически протяженной амплитуде (срав. реверсную направленность): *Ein Auge sieht oft mehr als zwei; Ein Auge verdaut mehr als zwei Magen*→*Zwei Augen sehen mehr als eins; Vier Augen sehen mehr als zwei*→*Was Ein Auge sieht, können auch zehn sehen; Was ins zweite Herz kommt, das kommt auch ins dritte*; (2) плюралистичности самих качественных характеристик, объединяющих разные субстанции в одном признаке, но отличающих их по другим характеристикам.

Атрибутивный путь реализации признакового значения раскрывает контуры разных тел, сравнительный анализ которых регистрирует: (1) относительно незначительную разницу между телом каждого и некоторого (*jeder*–*mancher/solcher/gleicher*): *Ein jeder Kopf hat seinen Sinn; Auf solchen Kopf gehört ein solcher Hut*→*Gleiche Seelen finden sich; Gleicher Kopf, gleicher Hut*; (2) семантическую протяженность дистанции между своим и чужим телом (*eigen/mein/sein*–*fremd/anderer*), когда (а) **другой (организм) отличен от себя, что является принципиальным для системы социумообразующих характеристик**: *Anderer Kopf, andere Gedanken; In eines andern Seele ist schwer zu lesen; Wer mit fremden Augen sieht, betrügt sich oft*→*Wer über die eigenen Beine fällt, schreit nicht*; (б) **свой остается лучшим чем другой**: *Mit eigenen Füßen läuft man am weitesten; Jedem ist sein Kopf der beste; Ein eigenes Auge ist besser als zwei fremde*; (в) **другой открывает путь к себе, выступает отражением своего существования, возможностью реализации себя**: *Nur mit fremden Augen kann man eigne Fehler sehen; Auf fremden Arsch ist gut schlagen*.

Совместная жизнедеятельность разных тел конструируется их телесной и/или духовной взаимосвязью: *sich mit jmdm bis an die Nase gütlich tun* “mit jmdm in

geschlechtlicher Beziehung leidenschaftlich verbunden sein“. Однако основой коллективного сосуществования избирается сердце, конкурирующее с кровью, но фокусирующее в себе всю чувственность человеческого организма, приобретающее пространственную протяженность в корреляциях с дорогой, другим сердцем и вбирающее собственно-волевые усилия. Так, сердце связывает крепче чем кровь, ему подчинено сознание, от сердца к сердцу есть дорога, проходящая через свое сердце и являющаяся лучшим путем; кто хочет понять чужое сердце, тот должен заглянуть в свое; где сердце говорит, там слышит другое сердце; то, что не исходит из сердца, никогда не найдет другое сердце: *Das Herz bindet fester als das Blut; Wohin das Herz fliegt, dahin der Verstand kriecht; Vom Herzen zum Herzen gibt es einen Weg; Zum Herzen führt der beste Weg vom Herzen; Wer ein anderes Herz will verstehen, muss ins eigene sehen; Wo ein Herz spricht, da hört ein Herz; Was nicht von Herzen kommt, das geht nicht zu Herzen*.

Чувственность, положенная в основу принципа коллективного сосуществования, позволяет выстроиться качественным характеристикам в оппозиционные пары с амплитудной растяжкой. Исследуемый материал регистрирует в композиции “квалификатор+соматизм” диады “правый::левый”, “верхний::нижний”, “большой::маленький”, “сильный::слабый”, “теплый::холодный”, “сухой::мокрый”, “нежный/мягкий::твердый/черствый”, “красивый::уродливый”, “хороший::плохой”, “черный/серый::белый/светлый”, “радостный/довольный::печальный”, “умный::глупый”, “длинный::короткий”, “медленный::быстрый”, “богатый::бедный”, “лукавый::нехитрый/простой”, “молодой::старый”, “храбрый::несмелый”, “здоровый::больной”.

Разветвленная реализация ассоциативных определителей признаков иллюстрирует (1) возможность выступать признаковыми квалификаторами как относительные, так и качественные прилагательные, регулярность которых в качестве распространителей субъектного/объектного значения в коммуникативном фокусе позволяет выразить (а) эмпирические признаки: цветовые, пространственные, параметрические, интеллектуальные, социальные характеристики, черты характера, регистрирующиеся органами чувств и осознаваемые как собственные признаки конкретных носителей, (б) оценочные значения с разными видами модальности: **рационально-логической**: *eine lange Träne weinen* “harnen”; **сенсорной**: *jmdm die kalte Schulter zeigen* “jmdm/etwas keine Beachtung mehr schenken”; *den Rüssel hängen lassen* “sich beleidigt fühlen; traurig sein”; **эмоциональной**: *die kalte Pisse kriegen* “lange Zeit (vergeblich) warten müssen”; *jmdm einen/eins auf die Glocke geben/vor die Platte hauen* “jmdm einen Schlag (auf den Kopf) versetzen”; **эстетической**: *(große) Augen/Pupillen machen* “staunen”; **этической**: *an jmdm kein gutes Haar lassen* “von jmdm Schlechtes sagen”; *jmdm über den Schnabel fahren* “jmdm das Wort verbieten; jmdn streng zurechtweisen”; *die Schandschnauze aufreißen* “sehr lästerlich reden”; **интеллектуальной**: *ein rundes Köpfchen haben* “sehr belesen, klug, schlau sein”, *dicke Backen machen* “sich wichtig tun”, открывая тем самым аксиологический план ФЕСК (переход к окачествлению инициирует “семантические двойники” соматизмов: Mund→Maul/Schnabel/Schnauze; Gesäß→Arsch/Popo; Wange→Backen; Harn→Pisse; Gesicht→Fresse/Rüssel; Kopf→Glocke/Platte (источники: соматизмы животных, диалектные/стилистические варианты, предметная сфера как имплицитные номинации); (2) условность атрибутивного приписывания признака, о чем свидетельствуют (а) его произвольная структурно-семантическая трансформация (холодный→не теплый/гордый): *Aus kaltem Herzen kommt kein warmes Wort; Ein kühnes Herz macht stolze Füße*; и (б) возможность нелинейного развития признака в сравнительных конструкциях “чем...тем...” и “лучше...чем...”: *Je leerer der Kopf, desto geschwätziger die Zunge; Je weiter das Auge, je enger das Leben*→*Ein gutes Herz ist besser als ein schönes Gesicht*; (3) неотъемлемость признаковой категории для тела, которое воспринимается постоянно непосредственно органами чувств, формируя тем самым для него принцип выводной квалификации.

Дистрибутивность признаковых диад, отображая палитру чувств физического тела, вовлекает его различные техники в рамку оценочной шкалы, контрастируя с социальными правилами игры для него. Способность архивирования языком признаковых характеристик по принципу двойственности чувств в контексте рассмотрения человеческого тела сопрягается с его психикой.

Примечательно, что в психоанализе, откуда пришел сам термин амбивалентность, она интерпретируется как (1) признак шизофренического расстройства (Блейер); (2) сосуществование двух изначально присущих человеку противоположных глубинных побуждений, фундаментальными из которых являются влечение к жизни и смерти (Фрейд) [13, с. 35-38]. Возникает вопрос: что это — симптом шизофрении языка или это его нормальное зрелое состояние по отношению к людям, роль которых так неоднозначна? Ответ дает разнообразие квалификативных отношений человеческого общества, вследствие чего амбивалентный принцип существования в языке квалификаторов выступает механизмом моделирования семантического многообразия произвольных тел, инструментом их индивидуализации и способом их связи.

Биологическая стоимость социализации тела фиксируется диадой “больной/здоровый”, включающей помимо своей атрибутивной реализации предикативные признаки действия и состояния: “(за)болеть/выздоровливать/умирать”, “быть больным/здоровым/мертвым”, в результате чего (1) имплицитная зона количественно расширила исследуемый материал до 1239 ед., (2) что позволило увидеть (2.1) **качественное отличие в смерти тела**: *das Loch zukneifen* “sterben; im Krieg fallen”; *ein frühes Grab finden* “jung sterben”; *in den Sielen sterben* “mitten in der Arbeit sterben”; (2.2) **высокий ценовой уровень общественного труда, несущего нивелирование физического тела**: (срав.) *sich kaputt/krumm arbeiten/machen* “sich beim Arbeiten überanstrengen” → *auf Tod und Leben arbeiten* “aus Leibeskräften arbeiten” → *nicht wissen, wo einem der Kopf steht* “durch Arbeit, Sorgen überlastet sein”; *seiner Seele einen Stoß geben* “sich zu einer Tat ermannen; Geld widerstrebend hergeben”; *jmdm an der Leber fressen* “jmdm viel Ärger, Kummer bereiten (und ihn allmählich krank machen)”; *ein Nagel zu jmds Sarg sein* “jmdm sehr großen, am Leben zehrenden Kummer bereiten”; *den/seinen Hals riskieren/wagen* “sein Leben aufs Spiel setzen”; (2.3) **оформление болезненного состояния/действия как (а) психосоматического**: *auf dem letzten Stockzahn gehen/daherkommen* “erschöpft, entkräftet sein”; *auf der Plauze liegen* “krank sein”; и **(б) социального явления**: *den Kopf unterm Arm tragen* “a) schwerkrank sein; nicht kriegsdienstverwendungsfähig sein; b) wirtschaftlich vernichtet sein”; *schwach auf der Brust sein* “a) anfällige Atmungsorgane haben; b) wenig Geld haben; c) über wenig Kraft, Können verfügen”; (2.4) **“пребывать в здравии”** значит не только обладать морфофизиологически активным телом, но и соответствовать ожиданиям общества в релевантных для него денотатах: выйти на дорогу, встать в строй, мочь совершить бросок/выстрел и остаться целым, бежать трусцой, быть на чеку/на плаву, при деньгах, не быть отходом: (срав.) *auf die Beine kommen* “gesund werden oder wieder in bessere Vermögensumstände kommen” → *Steine verdauen /vertragen können* “einen sehr gesunden Magen haben” → *wieder auf dem Dampfer/Trab sein* → *in die Reihe/auf den Damm kommen* “genesen”; *in Schuß bleiben* “gesund, heil bleiben”; *kein Schrott sein* “noch bei besten Kräften sein” → *auf dem Posten sein* “a) gesund sein; b) seinen Vorteil zu wahren wissen; seine Sache verstehen; klug handeln”; (2.5) **востребованность тела в отдыхе** является морфофизиологически необходимым видом его активности, существование в рамках взаимообусловленного позиционирования общества и тела профилактического посредника — природы, дарующей возможность восстановить жизненные ресурсы: *Gesundheit tanken* “Urlaub in der freien Natur machen” → *den Körper auftanken* “neue Kräfte sammeln; eine Kur machen”.

Структурное участие предметов внешнего мира и абстрактных понятий в составе ФЕСК иллюстрирует тело потребителем своей деятельности. Дискурсивный материал зарегистрировал (а) *предметы обыденной жизни* (Spiegel, Schere, Krücken, Brille, Prothesen, Stelzen, Kissen, Mütze, Hut, Kleid, Rock, Anzug, Stiefel, Schuh, Dach, Geldbeutel, Dolch, Degen, Kirch(enhof/-buch)); (б) *элементы гастрономических номинаций* (Glas, Brot, Salz), (в) *абстрактные понятия* (Geld, Gut, Betrug, Ehre(namt), Titel, Sitz, Not, Arbeit). Их палитра отображает естественное стремление тела деятельностного Homo Faber сделать свою жизнь красивее, легче и комфортнее, физиологически выжить и социально реализоваться: *sich die Fresse vorschuhen lassen* “ein künstliches Gebiß erhalten”; *Prothesen verhaken* “Küsse tauschen”; *Kram am Leib haben* “viele Verpflichtungen haben” → *Wer eigene (gesunde) Füße hat, braucht keine Krücke; Wer geschwollene*

Füsse hat, dem sind Pantoffeln lieber als Schuhe; Gesunde Füsse sind besser als Stelzen.

Исследовательское внимание сосредотачивается на композиционной привлекательности комбинации инконгруэнтных квалификаторов в оформлении **условий социального сосуществования**: *Dicker Kopf, klein Gehirn; Der dümmste Kopf bekommt das beste Kissen; Schwarze Augen und blondes Haar sind eine schöne (seltene) Waar'* и **правил выживания**: *Guter Kopf und hungriger Magen können sich nicht vertragen; Das Auge offen und den Mund geschlossen, hat noch keinen verdrossen; Wo die Augen sprechen/das Herz spricht, kann/muss die Zunge schweigen; Warmes Herz und kalter Kopf sind gut beisammen; Mit altem Kopf und frischer Hand kommt man durch jedes Land.* Следует ли понимать инконгруэнтный принцип квалификации как необходимое условие социализации тела в обществе? Ведь здравый человеческий разум определяется чистым, т.е. понятным для других: *der gesunde Menschenverstand "der normale, klare Verstand eines Menschen"* [15, с. 514], тогда как функциональная инконгруэнтность конкурирующих центров волеизъявления "головы" и "сердца" чревата потерей разума: (срав.) *Taugt auch der Kopf nicht viel, das Herz ist desto besser* → *Wenn Herz und Kopf streiten, hat der Verstand das Spiel verloren.*

Поиск усредненной нормы качественных характеристик человеческого здоровья, обеспечивающего оптимальное качество жизнедеятельности организма в достаточном функциональном резерве его регуляторных и исполнительных систем, призывает к дальнейшим исследованиям. В рамках категории условности язык выступил средством реконструкции всепостоянства тела, способом элиминирования трансформаций его форм. Можно сделать вывод, что относительно функционального поведения ФЕСК в системе языка тело обрастает множественностью характеристик, размывается в пространственно-временном отношении, вынося для себя категорию условности как стратегию и прием игры с реальностью. А значит, тело как условие сопрягается с самим словом, которое оно производит.

В ходе исследования также была выявлена возможность структурно-семантической редукции телесности в номинациях качественных и агентивных признаков, что стимулирует дальнейшие поиски более адекватной дефиниции самого понятия "соматизм". Ограниченность исследования обусловила компрессионное рассмотрение дифференциальных признаков символической композиции тела, которые открывают широкий горизонт для последующих исследований.

Литература

1. Власова Н.А. Фразеологическое гнездо с вершиной "глаз" в общенародном языке и говорах: автореф. дисс. ... к. филол. н. / Н. А. Власова. – Орел. – 1997. – 31 с.
2. Вакк Ф.О. Соматической фразеологии в современном эстонском литературном языке: автореф. дисс. ... к. филол. н. / Ф. О. Вакк. – Таллинн. – 1964. – 29 с.
3. Горды М. Соматическая фразеология современных русского и польского языков / М. Горды. – Щецин, 2010. – 364 с.
4. Занковец А. А. Лексическая полисемия и фразеологическая активность слова: закономерности взаимовлияния (на материале ЛСГ "соматизмы" русского и белорусского языков / А. А. Занковец // Славянские языки: системно-описательный и социокультурный аспекты исследования : материалы III междунар. науч.-метод. конф., Брест. гос. ун-т., 22-23 ноября 2007 г. – Брест : Изд-во БрГУ, 2008. – С. 123-125.
5. Кочеваткин А.М. Соматическая лексика эрзянского языка / А. М. Кочеваткин. – Саранск, 2001. – 200 с.
6. Крейдлин Г.Е. Части тела в русском языке и в невербальных семиотических кодах. II. Щёки / Г. Е. Крейдлин, А. Б. Летучий // Русский язык в научном освещении. – 2010. – № 1. – С. 222-235.
7. Махинова О.А. Реализация признаков значений во французском двусоставном предложении / О.А. Махинова // Вестник ВГУ Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация, 2012. – № 1. – С. 140-143.
8. Мордкович Э.М. Семантико-тематические группы соматических фразеологизмов / Э. М. Мордкович // Актуальные проблемы фразеологии. – Новосибирск, 1971. – С. 244-245.

9. Мугу Р.Ю. Полисемантизм соматической лексики (на материале русского и немецкого языков): автореф. дисс. ... к. филол. н. / Р. Ю. Мугу. – Майкоп, 2003. – 24 с.
10. Назаров О. Сопоставительный анализ соматических фразеологизмов русского и туркменского языков: автореф. дисс. ... к. филол. н. / О. Назаров. – Ашхабад, 1973. – 29 с.
11. Селіванова О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) / О. Селіванова. – К. – Черкаси: Брама, 2004. – 271 с.
12. Старых О.В. Соматизмы как особый класс слов в лексической системе церковнославянского языка / О. В. Старых // Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Серия III. Филология. 2011. – Вып. 2 (24). – С. 80-85.
13. Степанов С.С. Популярная психологическая энциклопедия / С. С. Степанов. – М.: Из-во “Эксмо”, 2005. – 672 с.
14. Чепасова А.М. Мир русской фразеологии / А. М. Чепасова. – Челябинск: ЧГПУ, 1998. – 216 с.
15. Duden Redewendungen / Wörterbuch der deutschen Idiomatik, 2., neu bearbeitete und aktualisierte Auflage. – Dudenverlag: Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich, 2002. – Band 11. – 956 S.
16. Wander K.F.W. Deutsches Sprichwörter-Lexikon : Ein Hausschatz für das deutsche Volk – Leipzig: F.A. Brockhaus. – 1. Band, 1867 S.; 2. Band, 1870 S.; 3. Band, 1873 S.; 4. Band, 1876 S.; 5. Band, 1880 S.

УДК 811.112.2

ТАБУ ЯК ЛІНГВІСТИЧНЕ ЯВИЩЕ (НА ПРИКЛАДІ НІМЕЦЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ)

Курагіна Л. П.

Стаття присвячена вивченню проблеми вербального табу в процесі комунікації. Зроблена спроба проаналізувати мовну сторону феномену табу, визначити основу вербальних табу, репрезентованих в німецькій лінгвокультурі. Розглянуто способи мовної реалізації табуйованих змістів на матеріалі німецької преси.
Ключові слова: табу, вербальне табу, комунікація.

Статья посвящена изучению проблемы вербального табу в процессе коммуникации. Сделана попытка проанализировать языковую сторону феномена табу, определить основу вербальных табу, представленных в немецкой лингвокультуре. Рассмотрены способы языковой реализации табуированных смыслов на материале немецкой прессы.
Ключевые слова: табу, вербальное табу, коммуникация.

The article deals with the study of verbal taboos in the communication. It demonstrates an attempt to analyze the linguistic side of the taboo phenomenon and to define the base of verbal taboos represented in the German linguoculture. The article shows the ways of linguistic handling of tabooed senses in the German press.
Key words: taboo, verbal taboo, communication.

Тісно переплітаючись із нормами та цінностями, табу разом із артефактами будують ядро будь-якої культури, тобто світосприйняття, світоусвідомлення та світовідчуття народу. Як відомо, не існує жодної культури, яка б не знала обмежуючої сили табу. Феномен табу не раз ставав предметом соціологічних, культурологічних, соціокультурних, психологічних досліджень. Останнім часом проблема табування вивчається і з мовознавчого боку. Однак, бракує фундаментального аналізу лінгвістичної реалізації табу в мовленні. Поодинокі вітчизняні мовознавчі розвідки (Ф. С. Бацевич, А. А. Дмитренко, Ю. Я. Заза, Н. Г. Махоніна, Л. Д. Фроляк) дають тлумачення феномену табу. Здебільшого вчені вивчають його разом із евфемізацією. Актуальним в умовах сучасних реалій лишається питання, чи є евфемізація єдиною комунікативною стратегією для називання табуйованого явища.

Метою статті є визначення та обґрунтування мовної природи явища табу у німецькій лінгвокультурі. Завданнями розвідки є вивчення основних вербальних табу, властивих німецькомовній культурі, встановлення їхніх характерних рис, виявлення мовних засобів вираження табуйованих денотатів.

У широкому розумінні табу – це будь-яка заборона, порушення якої розглядають як загрозу суспільству. У сучасній науці табу умовно поділяють на два основних типи – невербальні та вербальні табу. Обидва типи табу наявні в німецькій лінгвокультурі і обумовлені необхідністю зберегти “обличчя співрозмовника”, поважати його гідність та комунікативну недоторканість. Як відмічає Р. А. Газізов, німці стримані, не проявляють допитливості до співрозмовника, віддають перевагу нейтральним відповідям на питання, що не стосуються безпосередньо їхніх занять [2, с. 38]. Характерними рисами німецької лінгвокультури є невторчання у справи інших людей, рідке звертання з проханнями до малознайомих чи незнайомих, дотримання комунікативних імперативів та табу, зокрема мовленнєвих, невербальних та тематичних. Табу забороняють використання певних вербальних (мовні табу) та невербальних (дійові табу) форм, а також звернення до потенційно конфліктних або етично недоречних тем (тематичні табу).

Невербальні табу – це частина соціального кодексу суспільства, де чітко визначено, які дії та вчинки неприпустимі [12, с. 31]. До невербальних табу традиційно відносять заборонені елементи кінесики (міміка, жести та рухи всього тіла, вокальна міміка, просторовий малюнок), тактильної поведінки, хронеміки та проксемики, а також комунікативно-значуще мовчання. Серед невербальних табу в німецькій

лінгвокультурі в офіційному чи неформальному спілкуванні найбільш конфліктогенними є такі табу, як паралінгвістична образа, образлива жестикуляція та міміка, візуальне приниження та порушення особистої дистанції [2, с. 10].

Вербальні табу охоплюють велику за обсягом групу лінгвістичних заборон, які мають на меті виключення із вжитку певних мовних одиниць. Дотримання таких табу сприяє ефективній та гармонічній взаємодії учасників спілкування. Культурна специфіка мовних табу впливає на сфери табування, ступінь їх табуваності, вибір мовних та комунікативних засобів для висловлення відповідних смислів.

У сучасному мовознавстві відсутнє однозначне визначення мовного табу. Аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних лінгвістів (С. В. Бабаєва, Ф. С. Бацевич, Р. А. Газізов, З. О. Дубинець, Ю. В. Єловська, В. Б. Кашкін, Н. Б. Мечковська, І. А. Стернін, Я. В. Попова, К. Балле, Дж. Фрезер, З. Фройд, Г. Шредер та ін..) дозволяє визначити лінгвістичне табу як сувору заборону чи ситуативне обмеження на вжиток певних мовних одиниць (звуків, букв, лексем, словосполучень тощо), одиниць фонетики (тону, інтонації, висоти голосу, тембру тощо), тем, а також на комунікацію з певними особами на основі таких екстралінгвістичних чинників, як релігія, магія, суспільно-політичні норми, культурні традиції, морально-етичні міркування тощо. Слід зазначити, що сучасні табу зумовлені в основному соціальними факторами: етикетом, цензурою, ступенем тактовності мовця тощо [6, с. 8]. Крім того, велике значення мають соціально-політичні, культурні та емоційні фактори [5, с. 16].

Варто наголосити, що головною метою табу є не виключення самого поняття, а уникання слова, яке його позначає. Така специфіка насамперед пояснюється історичними витоками табу, які вказують на переконання людини у наявності прямого зв'язку між словом та реальністю. Здатність говорити та висловлювати думки дає людині можливість структурувати соціальне життя у спільноті. Знаходячи мовні знаки для позначення об'єктів, живих істот, явищ, вона впорядковує за допомогою слів оточуючий світ. І така неповторна функція мови наділяє її містично-магічними якостями, адже певному слову надається певне значення. Про магічну функцію мови згадують такі вчені, як Р. О. Якобсон, Дж. Фрезер, Д. К. Зеленін, Н. Б. Мечковська, В. М. Торопов, К. І. Чуковський та ін. Відомо, що в багатьох народів слово ототожнювали з самим об'єктом, який воно позначало, тому вимовляння слова розцінювали як своєрідне "торкання" денотата, що могло викликати його появу. Віра в магію слова присутня як у повсякденному, так і в сакральному використанні мови і свого розквіту пережила у часи Середньовіччя. Найдавніші фіксації наділення слова магічною силою знаходимо в заклинаннях, замовляннях, молитвах, прокльонах, божбі, ворожіннях тощо.

Мовне табу впливає з неконвенційного трактування знаків, серед яких слова є найпоширенішим та найвпливовішим видом. Слово сприймається не як умовне позначення якогось предмета, а як його невід'ємна частина, тому вимовляння назви чи імені може спровокувати бажану, а іноді й небажану присутність того, хто або що було назване. Н. Б. Мечковська відзначає, що витоки неконвенційного сприйняття знаку полягають у первинному синкретизмі відображення світу у людській психіці і зумовлене дологічним способом мислення [4, с. 13]. Ототожнення знаку та означуваного, слова та предмета призводить до наділення слова певними трансцендентними якостями, наприклад, магічні можливості, дивне походження, святість та гріховність, належність до потойбічних сил. Серед найперших вербальних заборон були табу на імена богів, жерців, правителів спільноти тощо. Усне або письмове відтворення імені табували, його розуміли як магічний акт. Н. Цельнер називає такі табу архаїчними і виділяє серед них табу на імена звичайних людей, табу на імена людей в межах певної групи, табу на імена мертвих людей та табу на імена вождів [16]. Тобто в основі вербального табу лежить семіотичне розуміння слова як знака, символу для певного предмета, дії, абстрактного явища, називання якого викликає ряд небажаних емоцій, асоціацій. Спираючись на основні ідеї Ф. де Сосюра про знак як єдність означеного та означаючого та глосематичний підхід до мови, вчені-структуралісти копенгагенського лінгвістичного гуртка, зокрема Л. Єльмслев, досліджували проблему семіотичного статусу табу. Л. Єльмслев визначає табу як феномен, коли слово може бути використане у спільноті лише за особливих умов: або певною особою, або в певних ситуаціях [12, с. 3]. Якщо мовець вимушений через різні обставини вживати табуване слово, то він інтуїтивно шукає шляхи реалізації такого завдання і може використовувати натяки, описові конструкції, запозичення,

скорочення, навіть видозмінювати, перекручувати слово-табу. Погоджуємося з висновком Л. Єльмслева про те, що табується не річ, а знак [12, с. 3]. Так, наприклад, неможливо заборонити або припинити фізіологічні процеси в організмі людини, однак, можна виключити з ужитку слова, що їх позначають і викликають у реципієнта неприємні думки або відчуття. Вдалою стратегією ухилення від табу є використання іншомовних слів, які фонетично та графічно відрізняються від табуйованого слова, а також позбавлені негативних асоціацій.

До сучасних вербальних табу вчені відносять **мовленнєві** табу, трактуючи їх як заборони на вживання грубих, нецензурних, стилістично неприпустимих слів та висловів у конкретній комунікативній ситуації [2, с. 37]. Наголошуючи на необхідності розділення вербальних табу на певні підвиди, більшість учених (Г. Шредер, М. Венъжан, О. В. Бабаєва, В. Б. Кашкін, Я. В. Попова, М. А. Тульнова, Ф. С. Бацевич) сходяться на думці, що до лінгвістичних слід відносити **тематичні** табу, тобто заборони на певні теми спілкування у межах конкретної національної лінгвокультурної спільноти [1]. Такими темами для сучасної німецької лінгвокультури є релігія, політика, негативне історичне минуле, здоров'я та хвороби, психічні розлади, вік, фізичні та розумові вади, певні частини тіла людини, статеві стосунки, негативні суспільні явища, мігранти, біженці та ін. Тематичні табу культурно специфічні, існують різні ступені табування певних тем, використовують різні мовні та комунікативні засоби для дотримання табу. Певні теми не обговорюють через страх, делікатність або задля дотримання пристойності, почуття соціального такту [16, с. 52]. До мотивів лінгвістичного табування варто додати також прагнення до маніпуляції співрозмовником, а також утаювання інформації та дезінформацію.

Наявність тих чи інших тематичних табу варіюється залежно від ступеня близькості комунікантів, саме цим пояснюється той факт, що певні теми обговорюють із друзями та родичами, але в жодному випадку із колегами чи мало знайомими людьми. Лінгвістичні табу, які існують у німецькому суспільстві можна пояснити індивідуалістичним типом культури та звичкою до мінімального втручання у справи інших, прагненням зберегти міжперсональну дистанцію, комунікативну недоторканість і особисту автономію партнера.

Через неможливість видалити табуйовані елементи із життя соціуму мовець стоїть перед складним завданням вибору мовних засобів для експлікації слів-табу та поведження із темами-табу. Залежно від ситуації застосовують різні мовленнєві тактики непрямой комунікації, які дозволяють зберегти табуйований денотат, передати табуйований зміст, дотримуючись правил ввічливості, приховуючи небажану інформацію від адресата, уникаючи негативних асоціацій. Подібні тактики мають широкий спектр використання, у нашому дослідженні сконцентруємося лише на випадках запобігання до них у таких комунікативних ситуаціях, в яких мають місце табу.

Як свідчить аналіз різноманітних лінгвістичних студій, одним із найчастіших комунікативних способів реалізації табу є **евфемізація**. Проблеми евфемізації мовлення та функціонування евфемізмів у різних сферах спілкування висвітлюються у роботах таких вчених, як: Л. Блумфілд, С. Відлак, З. Лухтенберг, Дж. Фрезер, Н. Цельнер, Н. Г. Махоніна, Б. А. Ларін, Ж. Ж. Варбот, А. М. Кацев, Л. П. Крисін, В. П. Москвін, Є. П. Сенікіна та ін. Вченими визначені сфери вживання евфемізмів, описані їхні головні ознаки, досліджені види евфемізмів та способи їхнього творення, проаналізовані суміжні з евфемізмами явища замовчування, ввічливості тощо. Однак, щодо універсальної дефініції евфемізму точки зору лінгвістів різняться. У нашому дослідженні ми керуємося лексикоцентричним підходом до розуміння евфемізму і пристаємо до думки Л. П. Крисіна про евфемізми як слова або вирази, які замінюють табуйовані номінації, вуалюють суть явища, залежать від контексту та умов мовлення [3]. Евфемізми, які вживаються для позначення табуйованого денотату, зберігають свої обов'язкові ознаки, а саме: позначення денотату з негативною оцінкою чи конотацією, семантична невизначеність, покращення денотату, формальний характер покращення денотату [7, с. 15].

Через те, що евфемія і табу тісно пов'язані з магічною функцією мови, спостережаємо існування розгалуженої системи лексичних заміників для тих слів, проти яких під час комунікації виникає захисна реакція. Так, наприклад, здавна в німецькій лінгвокультурі табується тема смерті. Евфемістичні сполуки "постали внаслідок табування всієї теми смерті через небезпеку її прямого називання" [8, с. 78]. Аналіз

скорботних оголошень з загальнонімецької щоденної газети *Süddeutsche Zeitung* показав існування широкого арсеналу евфемістичних виразів, до яких вдаються німці. Щоб висловити скорботу та сум з приводу смерті рідних, близьких чи колег, у німецькій лінгвокультурі використовують такі евфемізми до слова *sterben*, як *gehen*, *von uns gehen*, *einschlafen*, *in eine andere Richtung segeln*, *aus unserer Mitte scheiden*, *Gott hat ... in die Ewigkeit gerufen*, *ihn riss der Tod aus unserer Mitte heraus* та ін.: *Wir können Tränen vergießen, weil Du gegangen bist oder wir können lächeln, weil Du gelebt hast. / Nach einem erfüllten Leben ist unser geliebter Mann und Vater von uns gegangen. / Er ist am 15. Januar zu Hause ruhig und friedlich eingeschlafen. / Der Wind hat sich gedreht, er segelt jetzt in eine andere Richtung. / Unser Gründer, Inhaber und Geschäftsführer ist aus unserer Mitte geschieden und bleibt in unseren Gedanken. / Gott der Allmächtige hat Johann Ponickau nach einem langen und erfüllten Leben in die Ewigkeit gerufen. / Wir trauern um unseren Kollegen Rudolf Perfler, den der Tod völlig unerwartet aus unserer Mitte herausriss* [13].

Страх – не єдина причина використання евфемізму замість табуйованого денотата. Поширення принципів політкоректного мовлення, мета якого мінімізувати образу расових, культурних, релігійних груп населення, призводить до евфемізації тілесних недоліків та вад людини, бідності, віку тощо. Так, наприклад, актуальна статистика свідчить про те, що 55% німців сприймають слово *der Krüppel* як лайливе [15]. І хоча в німецькій мові воно існує з XVI ст., зараз цього слова уникають, вважаючи його образливим. Подібне ставлення і до слова *der Invalide*. Натомість вживають *der Behinderte*, а також описові словосполучення *der behinderte Mensch*, *der Mensch mit Behinderung*, *der Mensch mit Handicap*, *der Mensch mit Lernschwierigkeiten*, *der Mensch mit anderen Lebensbedingungen*: *Obwohl größere Betriebe mit mehr als 20 Mitarbeitern verpflichtet sind, bis zu 5 Prozent der Mitarbeiter mit Behinderung einzustellen, sind zurzeit rund 174.000 Schwerbehinderte arbeitslos. / Niemand will zu den 37 000 deutschen Unternehmen gehören, die noch nie einen Behinderten eingestellt haben. / Die Verlierer des momentanen Aufschwungs sind Akademiker mit Handicap* [9].

Варто зазначити, що про наявність табу або соціальної заборони у мовленні можуть свідчити певні сигнали евфемістичної ситуації. Такі слова, як *etwas*, *ein bisschen*, *ziemlich*, *nicht besonders* відвертають увагу від неприємної ознаки, зменшують, пом'якшують її: *Außerdem ist er ziemlich dick. / Dünn ist sie nicht, aber auch nicht besonders dick, etwas mollig vielleicht* [14]. Крім того, про табу в комунікативній ситуації свідчать вступні конструкції: *Es ist mir unangenehm zu fragen / Es ist mir peinlich zu sagen* та ін. В усному мовленні сигналом евфемістичної ситуації є особливе зниження тону, що на письмі передається трьома крапками, які вказують на паузу або уповільнення темпу мовлення: *Moderatorin: "Es ist mir sehr unangenehm, diese Frage zu stellen, während ich Ihnen gegenübersitze ... Sie sind ein bisschen Übergewichtig?"* [14].

Наступним комунікативним способом для актуалізації табуйованих змістів є **криптолалія**. Під цим психологічним терміном лінгвісти розуміють використання у мовленні таких прийомів та номінативних засобів, до яких вдаються з метою конспірації. Більшість вчених сходяться на думці щодо необхідності розробки диференціації евфемії від суміжних явищ, однак, на сьогоднішній день відсутні чіткі критерії розмежування евфемізмів від криптолалії, меліорації, дезінформації тощо. Ми розділяємо думку В. П. Москвіна про те, що евфемія та криптолалія мають протилежні комунікативні цілі: пом'якшити, емоційно вплинути та висловити емоції, приховати табуйований зміст з політичних, суспільних, особистих міркувань тощо [5, с. 75]. Такий вид іносказання здійснюють за допомогою мовних засобів різних рівнів: метомазії, абрєвіатури, жаргонізмів, просторіччя, криптонімів, зміни теми, вербального та невербального позначення відмови від спілкування, графічних фігур та ін. Табування теми чи явища досягають шляхом використання алюзій, замовчування, незавершеності висловлення, цитування, скорочення. В. П. Москвін підкреслює, що "фігури двозначного мовлення" мають на меті уникнути цензури, заборон, а також різноманітних конфліктів у комунікації [5, с. 89]. Наприклад, С. Рескі у читацькій статті в газеті *Die Zeit* розповідає про початок своєї кар'єри в медіа та про труднощі отримати не лише роботу, а навіть місце для практики: *Bevor ich mich wieder Hals über Kopf in eine Sache stürzte, machte ich ein dreimonatiges Praktikum, und zwar bei einer Fernsehproduktionsfirma. Es musste ja niemand wissen, dass die Idee dafür gar nicht von mir stammte und ich mich auch nicht beworben, sondern mit einer Vitamin-B-Spritze*

nachgeholfen hatte [11]. Словосполучення *Vitamin-B-Spritze* виконує у мові авторки криптофорну роль, дозволяє приховати табуований зміст, інформацію про те, що вона отримала місце практики завдяки протекції з боку батьків чи знайомих. Під скороченням *Vitamin-B* мається на увазі не хімічна сполука, а *Vitamin-Beziehung* – добрі стосунки з впливовими людьми, а іменник *Spritze* підкреслює зусилля, які доклали батьки, щоб доньку взяли на практику. Визнання факту використання нечесного способу отримати місце в компанії є для авторки небажаним, тому вона вдається до заміни прямого найменування. Варто зазначити, що криптолалія – це спосіб ведення внутрішньої комунікації окремих соціальних груп. Розмова при цьому може відбуватись із використанням загально вживаних слів у присутності сторонніх людей, але фактичний зміст бесіди стає зрозумілим лише для “своїх людей”. Форми криптолалії пов’язані з фантазією та освіченістю мовця, а також зі ступенем його залучення в смислове поле співбесіди. Успіх комунікації з елементами криптолалії залежить від наявності спільного досвіду, орієнтації у жаргоні, здібності розуміти інформаційно ємкі слова-символи, образні фрази, які для поінформованих людей доносять цілий пласт знань, повідомлень та вказівок до діяльності. Недомовки, натяки, гра понять, переносне значення слів, що зрозумілі лише для “людей, які поінформовані”, – це декілька з проявів криптолалії у ситуації обговорення табу.

Збереження табуованого денотату відбувається також завдяки використанню мовцем способу **дезінформації** (підміни понять, викривлення фактичного матеріалу). Ми погоджуємося з Я. В. Поповою, яка трактує цей спосіб як свідоме порушення принципу істинності [5, с. 77]. До дезінформації відносять введення в оману конкретної особи чи групи осіб, маніпулювання діями інших, а також створення суспільної думки відносно якоїсь проблеми або об’єкта. Залежно від мотивів мовця розрізняють неправду задля користі (наприклад, лестощі, підлабузництво) та задля блага (“брехня во спасіння”, “свята брехня”) [5, с. 93]. Приклади широкого застосування стратегії дезінформації можна знайти в практиці ведення військових дій, під час психологічних операцій. Головним інструментом виступають засоби масової інформації. Актуальний приклад дезінформації в німецьких ЗМІ знаходимо в новинах про події під час святкування Нового Року у Кельні. Як відомо, тема мігрантів та злочинів, скоєних ними, вважається у Німеччині “делікатною”, тому у пресі часто відсутня конкретика щодо національності злочинців. Попре десятки пограбувань та нападів на жінок протягом святкових заходів біля головного вокзалу та Кельнського собору, на офіційній веб-сторінці федеральної поліції 1 січня 2016 р. було опубліковано повідомлення з наступним заголовком *Ausgelassene Stimmung - Feiern weitgehend friedlich. Die Polizei Köln zieht Bilanz* [10]. У повідомленні не тільки замовчували факти насилля та пограбувань з боку мігрантів з Близького Сходу, а й зображували ситуацію позитивно, мирно: *Wie im Vorjahr verliefen die meisten Silvesterfeierlichkeiten auf den Rheinbrücken, in der Kölner Innenstadt und in Leverkusen friedlich. Die Polizisten schritten hauptsächlich bei Körperverletzungsdelikten und Ruhestörungen ein... Im Vergleich zum letzten Jahr stieg die Zahl der Körperverletzungsdelikte von 78 in Köln leicht an* [10]. Порівняння *wie im Vorjahr* винесено на перше місце, щоб від самого початку переконати реципієнта у стабільності правопорядку, а прислівник *friedlich* наприкінці речення фіксує позитивне зображення ситуації як мирної. Розголошення фактів скоєння злочинів іноземцями, а також країн їхнього походження могло викликати значне загострення проблеми ставлення до мігрантів та біженців не лише в Німеччині, а й в Європі в цілому. Слід відмітити, що завдяки активності ЗМІ в Німеччині та серйозній позиції громадян до преси прийом дезінформації доволі швидко розкривають, що веде за собою сплески суспільного незадоволення та підриває репутацію тієї чи іншої газети, телевізійного каналу, агентства новин, а також їхніх джерел інформації.

Таким чином, описані комунікативні тактики та способи уможливають комунікацію на табуовані теми у німецькій лінгвокультурі. Наявність евфемізмів, криптолалії, дезінформації вказує на різні комунікативні заборони та обмеження, вони дозволяють зберегти табуований зміст, не порушуючи етикет та принцип ввічливості, не ображаючи партнера з комунікації, створити натяк або іронію, приховати інформацію тощо. Перспективи подальшого дослідження полягають у ґрунтовному вивченні кожного мовного способу обробки табу у німецькій культурі.

Література

1. Бацевич Ф. Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] – Ф. С. Бацевич. – Режим доступу до джерела:
<http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/t>
2. Газизов Р. Коммуникативная категория вежливости в немецкой лингвокультуре (ситуативно-стратегический анализ): автореф. дис. ... д. филол. наук: 10.02.04 – Р. Газизов. – Уфа, 2011. – 45 с.
3. Крысин Л. Эвфемизмы в современной русской речи / Л. Крысин // Русистика. – Берлин, 1994. – № 1-2. – С. 28-49.
4. Мечковская Н. Язык и религия. Лекции по филологии и истории религий – Н. Б. Мечковская. – М.: ФАИР, 1998. – 352 с.
5. Попова Я. Коммуникативная обработка табуированных речесмыслов в институциональном дискурсе: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Попова Я. В. – Красноярск, 2014. – 238 с.
6. Рутер О. Табу в фольклорных поэмах М. Цветаевой (лингвистический аспект): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Рутер О. А. – Ростов-на-Дону, 2007. – 259 с.
7. Сеничкина Е. Эвфемизмы русского языка: спецкурс – Е. П. Сеничкина. – М.: Высшая школа, 2006. – 151 с.
8. Ужченко В. Східноукраїнська фразеологія / В. Д. Ужченко. – Луганськ: Альма-матер, 2003. – 362 с.
9. Frankfurter Allgemeine [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:
<http://www.faz.net/>
10. Presseportal [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:
<http://www.presseportal.de/>
11. Röski C. Oh du schöner Größenwahn [Електронний ресурс] – С. Röski. – Режим доступу до джерела:
<http://www.zeit.de/studium/uni-leben/2014-12/erwachsenwerden-studium-eltern-groessenwahn/komplettansicht>
12. Schröder H. Semiotisch-rhetorische Aspekte von Sprachtabus [Електронний ресурс] – Н. Schröder. – Режим доступу до джерела:
https://www.kuwi.europa-uni.de/de/lehrstuhl/sw/sw2/forschung/tabu/weterfuehrende_informationen/artikel_zur_tabuforschung/semiot-rheto.pdf
13. SZ Gedenken [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:
<http://trauer.sueddeutsche.de/Traueranzeigen>
14. Uchatius W. Lob der Fülle [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:
<http://www.zeit.de/2015/17/uebergewicht-gegen-schlankheitswahn>
15. Wie stehen Sie zur Verwendung des Wortes "Krüppel"? [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:
<http://de.statista.com/statistik/daten/studie/1078/umfrage/meinung-zum-wort-krueppel/>
16. Zöllner N. Der Euphemismus im alltäglichen und politischen Sprachgebrauch des Englischen / Nicole Zöllner. – Frankfurt a. M., 1997. – 444 S.

УДК 316.334:81

МОВНИЙ КОНФЛІКТ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ У КОНТЕКСТІ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ І ЄРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**Курченко Л. М.**

У статті порівнюються підходи до мовних конфліктів і визначення ідентичності у сучасній мовній політиці України та ЄС, висвітлюються ключові розбіжності і пропонуються шляхи адаптації.

Ключові слова: мовна політика, ідентичність, мовний конфлікт, Європейський Союз.

В статье сопоставляются подходы к языковым конфликтам и определению идентичности в современной языковой политике Украины и ЕС, определяются ключевые различия и предлагаются пути адаптации.

Ключевые слова: языковая политика, идентичность, языковой конфликт, Европейский Союз.

The author compares the approaches to language conflicts and identity in the current language policies of Ukraine and the EU, highlights key discrepancies and proposes ways of adjustment.

Key words: language policy, identity, language conflict, the European Union

Сучасні геополітичні виклики обумовлюють актуальність дослідження взаємовпливу мови і суспільства з метою розроблення наукового обґрунтованого підходу до питань мовної політики у складних і мінливих умовах комунікації на стику двох або декількох культур. З огляду на значне загострення конфліктності суспільств у різних регіонах світу протягом кількох останніх років існує великий соціальний запит на врегулювання мовних конфліктів, яке в ідеалі мало б відбуватися у тісній взаємодії соціолінгвістичної дослідницької спільноти і демократично налаштованого політикуму. Без такої взаємодії соціокультурні мовні конфлікти або розвиваються некеровано, або свідомо загострюються супротивниками за допомогою PR-технологій. Значний позитивний досвід впровадження науково обґрунтованої мовної політики у багатонаціональних спільнотах накопичено, зокрема, Європейським Союзом. Ці теоретичні і практичні напрацювання зрілих європейських демократій варто ретельно вивчати і застосовувати в Україні – як з точки зору надійного врегулювання конфлікту на сході країни, так і з точки зору адаптації українського суспільства до загальноєвропейських цінностей.

У цій статті розглядається теоретична проблема визначення *об'єктивного* місця національної мови у формуванні ідентичності людини, вивчаються глибокі соціально-психологічні причини виникнення мовних конфліктів та способи їх уникнення або врегулювання у Європейському Союзі, проводиться порівняння з мовною політикою України та робляться висновки щодо потенційних шляхів зниження соціальної напруги у мовному питанні. Дана розвідка базується на теоретичних засадах концепції мовних контактів і мовних конфліктів у соціолінгвістичній традиції У. Вайнрайха і Е. Оскар та концептуальних засадах євролінгвістики, розроблених німецьким соціолінгвістом Н. Райтером. Серед нових публікацій слід відмітити дослідження С. Нісль, В. Мухвіч-Дімановскі, інтернет-проект “Language in Conflict” британського університету Хаддерсфілд тощо.

У. Вайнрайх заклав основи системного емпіричного дослідження контакту мов на спільній національній території крізь призму соціального сприйняття і соціальної оцінки індивідуумом і мовною спільнотою. Цікаво, що матеріалом для видатного дисертаційного дослідження американського вченого польсько-єврейського походження “Research Problems In Bilingualism, With Special Reference To Switzerland” 1951 р. послугувала лінгвістична ситуація чотиримовної Швейцарії [10]. Е. Оскар розвинула його теорію, звернувши особливу увагу на конфліктні ситуації як на рівні особи білінгва, так і на рівні людських спільнот, що користуються мовами, які пере-

бувають у такому контакті на спільній національній території. Дослідниця пише: “Термін “мовний конфлікт” багатозначний. Як “конфлікт між мовами” він може вказувати на особистість носія мови, так само як і “конфлікт через мову (мови)”... Під поняттям “мовного конфлікту” я охоплюю всі проблеми, непорозуміння і складнощі, які виникають на рівні користування мовами... Під час усного мовлення неможливо обмежитися лише вербальними засобами, тут необхідно використовувати паралінгвістичні, невербальні і екстравербальні компоненти комунікативного акту. Це зумовлює необхідність урахувувати реалізацію культурем – соціокультурних варіантів поведінки, що охоплюють, зокрема, ціннісні орієнтації і емоційні характеристики” [6, с.257-258]. У свою чергу, культурами реалізуються у вигляді певних правил міжособистісної комунікації та інваріантів поведінки - біхевіорем, які можуть носити вербальний, паралінгвістичний, невербальний і позамовний характер [6, с. 258]. Таким чином, практично в кожному комунікативному акті маніфестується весь попередній соціокультурний досвід комунікантів і відбувається взаємодія величезних пластів різних культур, соціальних шарів і етнічних спільнот.

Залежно від ідеологічних установок і ціннісної орієнтації комунікантів мовний контакт може носити як конструктивний, так і деструктивний характер. Вибір мовного коду, його регіонального (діалект) і соціального (соціолект) варіанту, паравербальні (темп, гучність, інтонація, чіткість мовлення) і невербальні (жестикуляція, міміка, дистанція, символіка) характеристики комунікації та інші культурами несуть в собі інформацію про географічне і соціальне походження, соціальний статус, етнічну групу, вік, стать, сексуальну орієнтацію та будь-яку іншу соціальну ідентичність комунікантів – природню або засновану на переконаннях. У багатьох полілінгвальних країнах вибір мови свідчить про належність особи до певної етнічної, релігійної, соціальної або політичної групи (або її бажання ідентифікуватися з такою групою). Як наголошують британські дослідники, всі вищезазначені фактори “можуть справляти моментальний, емоційний і часто неусвідомлюваний вплив на слухача, який може автоматично відреагувати ненавистю, недовірою і підозрою до особи з іншим акцентом, діалектом або мовою, не встигнувши навіть зрозуміти сказане. Звичайно, так трапляється не завжди.... Але там, де мова викликає реакцію відторгнення, це є небезпечним, оскільки часто виявляється пусковим механізмом для негативних дій, що можуть перерости у справжній конфлікт” [8].

З посиленням на межі XX і XXI століть інтеграційних тенденцій у Європі, де також спостерігаються ситуації мовного конфлікту (у Південному Тіролі, Бельгії, Каталонії, Північному Уельсі, Ірландії тощо), пошуки балансу між національною і етнічною ідентичністю і спільними європейськими цінностями стали на порядку денному лінгвістичних досліджень. З одного боку, з часів В. фон Гумбольдта для мовознавців є аксіомою, що мова є універсальною системою знаків, яка у певний спосіб описує і структурує світ, визначаючи тим самим окрему мовну картину світу для кожної мовної спільноти. З іншого боку, коли маятник людської еволюції хитнувся від романтизму і національного самоусвідомлення до раціоналізму і глобалізації, мовознавці замислилися над необхідністю подолання обмежувального, роз’єднавчого потенціалу мов. Н. Райтер сформулював концепцію євролінгвістики, виходячи з того, що мова є слугою людини і обслуговує її потреби, а не навпаки. Індивідууми пристосовуються один до одного, виходячи із спільних інтересів, зокрема, і в мовному плані – вони прагнуть *гомоглосії* [7, с. 1]. Конвергенція індивідуумів, які з перебігом часу зберігають свою ідентичність завдяки свідомості, відображається у конвергенції мов. “Мова – не індивідуум. Вона не має ані свідомості, ані будь-якої здатності формувати ідентичність. З кожною зміною, навіть щонайменшою, вона стає іншою” [7, с. 1] (в той час як ідентичність – це незмінне з перебігом часу сутнісне наступництво – “*wesenhafte Kontinuität*” [4, с. 333]). Діалекти неминуче втрачають престиж і виходять з ужитку, а володіння іноземною мовою стає необхідністю і надає соціальні переваги. Спільний європейський простір, спільні цінності, погляди і цілі людей обумовлюють необхідність вивчення мови не як національно-етнічного конструкту, а як прагматичного інструменту для успішної людської комунікації в об’єднаній Європі. Таким чином, євролінгвістика – це не наука про якусь особливу європейську мову, а новий кут зору на вивчення європейських мов і свідоме планування їх розвитку і взаємодії з метою найбільш повного

задоволення інтересів багатомовної, багатоетнічної, мультикультурної європейської спільноти, об'єднаної свідомим вибором демократичних цінностей.

На онтологічній хибності і політичній небезпечності змішування понять етнічної ідентичності та мовної спільноти наголошує Роберто Гусмані, ілюструючи їх на прикладі німецькомовної меншини Італії та словеномовної меншини Австрії, які ні об'єктивно-історично, ні суб'єктивно-психологічно не співвідносяться з сучасним німецьким і словенським етносом, ба навпаки, намагаються всіляко підкреслити відсутність зв'язку з ними. Гусмані закликає лінгвістів чітко розмежовувати поняття, особливо пов'язані з етнічними ознаками і обтяжені ірраціональними конотаціями, як такі, що можуть зловживатися у політичній сфері з метою маніпулювання і призводити до непередбачуваних негативних наслідків.

В сучасних умовах загострення конфліктів на етнічному тлі варто дослухатися до рекомендацій Гусмані: “Якщо ви не хочете зводити антиісторичні паркани і створювати штучне протистояння у спільнотах, яким – якщо у них була можливість розвиватися без неправомірного тиску ззовні – часто вдавалося протягом століть вибудувати мирні і взаємовигідні форми співіснування, тоді вам слід уникати надмірного наголошування на мовному питанні і підкреслення ролі мови як критерію етнічної належності. Саме через розпливчатість цього поняття і приховану тенденцію видавати етнос за природню категорію можна наразитися на небезпеку поставити індивідуум перед надмірно спрощеною, часто незрозумілою і навіть травматичною альтернативою, коли індивідуальне вживання відмінної мови неминуче розглядається як зрада власного народу. На мою думку, у будь-якій демократичній державі, яка не лише забезпечує формальну свободу, але й гарантує недоторканність особистих поглядів і почуттів, кожен має право вважати себе членом тієї спільноти, яка йому найбільше до вподоби, ... – італійцем, польським, тірольцем, німцем, європейцем чи громадянином світу – і ні перед ким не звітувати з цього приводу” [4, с. 332].

Як свідчить статистика “Євробарометра” Європейського парламенту, зібрана 2013 р. шляхом опитування понад 27,6 тис. респондентів у 28 країнах-членах ЄС, більшість громадян Європейського Союзу співвідносить себе із “національною і європейською ідентичністю” і лише третина співвідносить себе “лише з національною ідентичністю”, при чому частка європейців, які відчують своє європейське і національне коріння, від опитування до опитування зростає [2]. Переважна більшість громадян позитивно ставиться до членства своєї країни в ЄС, і такий результат підтвердили всі опитування, починаючи з першого, проведеного “Євробарометром” ще 1973 року. Цікаво, що першість у списку найважливіших елементів європейської ідентичності належить “євро”, відразу за ним слідує “свобода” і вже потім з великим відривом – “історія” та “культура”. Понад 7 з 10 європейців переконані, що “те, що об'єднує Європу, більш важливе, ніж те, що її роз'єднує” [3]. Таким чином, дані ЄС свідчать про те, що в сучасних умовах формування ідентичності відбувається передусім на інституційних (“ЄС + національна держава” / “європейська + національна ідентичність”), економічних (“євро”) і політико-ідеологічних (“свобода”) началах, а історично-культурні фактори, до яких належить і мова, поступово відсуваються на задній план.

За даними С. Нісль, у ЄС нараховується близько 175 національностей, у європейському географічному регіоні представлено близько 140 мов, більшість з яких стандартизовані, кодифіковані і представлені в Інтернеті [5, с. 21]. На офіційному сайті Єврокомісії вказано, що загальна мовна політика ЄС спрямована на захист мовного розмаїття і сприяння знанню мов з метою розвитку культурної ідентичності і соціальної інтеграції. “Крім того, багатомовні громадяни краще зможуть скористатися тими освітньо-політичними, професійними і економічними шансами, що їх пропонує інтегрована Європа. Метою є “Європа, в якій кожний громадянин **поряд з рідною мовою володіє принаймні двома іншими мовами**” [9]. Одним із завдань мовної політики об'єднаної Європи є перенесення акценту з розуміння багатомовності як перешкоди у спілкуванні на розуміння мовної різноманітності як спільного культурного надбання, яке збагачує людину культурно і інтелектуально, розширює і поглиблює розуміння світу і полегшує співіснування з іншими людьми. Цій меті і служить розвиток мультилінгвалізму (Mehrsprachigkeit), який згідно рамковій стратегії Європейської комісії

щодо багатомовності визначається як “здатність однієї особи користуватися кількома мовами, а також співіснування різних мовних спільнот на одній географічній території” [цит. за: 5, с. 28].

Варто звернути увагу на те, що у європейській і світовій лінгвістиці не сформувалося єдиної думки щодо поняття національної мови. Націю прийнято визначати через категорії етносу, мови, релігії, історії. Під національною мовою можуть матися на увазі як літературна або нормативна мова, так і інституційна, офіційна мова державних інститутів, або навіть сукупність діалектів, соціолектів і інших варіантів мови. С. Нісль наголошує на тому, що поняття нації і *національної мови* в перебізі історії іноді ставали об'єктом маніпуляцій, як-от у фашистській Німеччині, тому пов'язані з негативними конотаціями і через це їхнє вживання не вітається у європейському мовознавстві і мовній політиці [5, с. 30].

На жаль, українська лінгвістика не переймається такими когнітивними тонкощами і в основній своїй масі інертно повторює постулати, проголошені на зорі формування української держави, які, на нашу думку, вже не відображають ані актуальних внутрішніх запитів суспільства, розбурханого війною з етнічним підтекстом, де політичне маніпулювання мовним питанням відіграло деструктивну роль, ані ідеологію європейського вектору розвитку України. Якщо в світлі зазначених вище європейських підходів проаналізувати лише одну класичну фразу з підручника: “Пріоритетом мовної політики в Україні є утвердження і розвиток української мови – головної ознаки ідентичності української нації, яка історично проживає на території України, становить абсолютну більшість її населення, дала офіційну назву державі” [14, с. 49], то очевидними стають відразу кілька логічних помилок і антидемократичних хиб: 1) ототожнення мовної спільноти і етносу; 2) примат інтересів однієї, хоч і титульної, нації над інтересами інших етнічних груп (демократичної?) держави; 3) провокування ідентифікації громадян України на основі національної, а не інституційно-державної і ціннісної орієнтації.

Особливості сучасної мовної ситуації і мовної політики України ми детально розглядали у попередніх публікаціях [11]. Найбільш ґрунтовними дослідженнями у цій сфері ми вважаємо мовні баланси України, укладені політтехнологом О. Медведєвим 2007 і 2010 рр [12; 13]. За його даними, **мовний ландшафт України визначають три великі мовні спільноти**: україномовні, російськомовні та білінгви. У родині, де вибір мови є максимально вільним, 36% громадян спілкуються лише українською мовою, 36% – лише російською, а 27% залежно від обставин користуються або українською, або російською. Українсько-російська двомовність асиметрична, оскільки активне володіння обома мовами та двомовна практика властиво переважно етнічним українцям, тоді як абсолютна більшість етнічних росіян (близько 80%) надає перевагу вживанню лише російської мови [12]. Варіант пояснення такого типового “мовного агностицизму” людини з російським менталітетом знаходимо у Т. Цив'яна: “Російська модель світу відзначається досить особливим, навіть дивним ставленням не лише до іноземної мови, але й до самої ідеї, що іноземна мова взагалі може існувати як засіб спілкування. Можливо, це передусім пояснюється “комунікативною історією” російської мови. Вона була поширена на величезній території, за межами якої лежав *інший, чужий* світ. Тому носії російської мови сприймали рідну мову як “моно-мову”. Це залишило у російській моделі світу глибокий слід: люди були твердо переконані, що російську мову має розуміти кожен” [1, с. 322]. Ю. Лотман і Т. Цив'ян відзначають, що росіяни ображаються, коли хтось говорить іноземною мовою, і їх ображає саме незрозумілість цієї мови [1, с. 322]. Якою б чудернацькою і алогічною не здавалася така картина світу етнічному українцеві, вона реально проявилася на теренах України і знайшла відображення у статистичних викладках О. Медведєва ще у 2006 р., задовго до збройного конфлікту: **“Українську мову вважає рідною більшість громадян України в усіх макрорегіонах**: на Заході – 93,55%, в Центрі та на Північному Сході – 83, 58%; в макрорегіоні Південний Схід та Південь – 61, 29%. І лише в макрорегіоні Крим-Донбас ті, хто вважає рідною українську, становлять меншість: 22,21% при 76,88% тих, хто рідною називає російську. ... **У загальному переліку тридцяти найгостріших проблем, які стоять сьогодні перед країною, питання статусу російської мови громадяни України поставили на 26 місце.** ...

У Криму напруга з питанням мови явно більша – там її зазначили у числі пріоритетних аж 60% опитаних (4 місце у ієрархії проблем)... Якщо всю групу 8%, які вважають проблему статусу російської мови пріоритетною, прийняти за 100%, то 6% з них проживають у Західному регіоні, 15% - у Центральному регіоні й на Північному Сході, 14% - на Півдні та Південному Сході, а лівова частка – 65% - на Донбасі й у Криму” [13]. Офіційний Київ вперто наполягав, що мовної проблеми ніби-то не існує. Тим часом, хоча об’єктивна статистика мовного балансу засвідчує, що в Україні російська мова поширена більше, ніж українська, в усіх сферах громадського життя, крім освіти і державного управління, російській пропаганді вдалося технічно використати мовний конфлікт, ірраціональні страхи і образи частини російськомовних громадян України з метою руйнування територіальної цілісності і економічної потуги нашої держави. Таким чином, існуюча мовна політика України наразі зазнає потрібної поразки, що виражається: 1) у втраті довіри і лояльності значної частини російськомовних громадян до української держави – разом з територіями, природними і економічними ресурсами; 2) відсутності помітного прогресу з розвитком і поширенням української мови, задекларованих як пріоритет мовної політики; 3) невідповідності національної мовної політики стратегічним принципам багатомовності і мультикультуралізму Європейського Союзу.

З цього короткого огляду витікає висновок про необхідність перегляду теоретичних засад і ідеологічних пріоритетів мовної політики України в сучасних умовах. Конституційний принцип державності української мови має бути доповнений масштабними заходами щодо зацікавлення і забезпечення доступу громадян до опанування не лише обома найпоширенішими мовами України, але й щонайменше двома іноземними мовами. Увагу суспільства можливо і необхідно переключити з конфронтаційної моделі “яка мова головніша” на конструктивну модель європейського мультилінгвалізму “що більше мов, то краще”, привабливість якої для кожної людини полягає у відкритті нових професійних і комунікативних можливостей, культурному і інтелектуальному розвитку та швидкій інтеграції в систему європейських цінностей. А це вимагає від лінгвістів професійного вивчення європейського досвіду мовної політики та його комунікації до політикуму і широкої громадськості.

Література

1. Civjan Tatiana V. Das Eigene und das Fremde unter ethnolinguistischen, ethnokulturellen und ethnosoyiologischen Aspekten // *EuroLinguistik: Ein Schritt in Die Zukunft*. / Reiter, Norbert (Hrsg.) – Wiesbaden: Harrassowitz, 1999. - S. 319-328
2. Die Europäer [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2013/election/eb79_5_annexe_sociodemographique_de.pdf
3. Die Europäer ein Jahr vor den Europawahlen 2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/de/20150201PVL00058/Die-Europ%C3%A4er-ein-Jahr-vor-den-Europawahlen-2014>
4. Gusmani R. Gleichsetzung von Ethnos und Sprachgemeinschaft im heutigen Europa // *EuroLinguistik: Ein Schritt in die Zukunft*. / Reiter, Norbert (Hrsg.). – Wiesbaden: Harrassowitz, 1999. – p. 329-338
5. Nißl S. Die Sprachenfrage in der Europäischen Union: Möglichkeiten und Grenzen einer Sprachenpolitik für Europa. : Diss. Univ. München, 2011 / Sandra Nißl. – München: Utz, 2011. – 335 S.
6. Oskaar E. Spracherwerb – Sprachkontakt – Sprachkonflikt / Els Oskaar (Hrsg.). – Berlin, N.Y.: Walter de Gruyter, 1984. – 281 S.
7. Reiter N. Worte davor. // *EuroLinguistik: Ein Schritt in die Zukunft*. / Reiter, Norbert (Hrsg.). – Wiesbaden: Harrassowitz, 1999. – p.1-10
8. Speaker identity [Електронний ресурс]. // Stylistics Research Centre, University of Huddersfield. – Режим доступу: <http://www.languageinconflict.org/how-language-works/speaker-identity.html>
9. Sprachenpolitik [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/dgs/scic/become-an-interpreter/language-policy/index_de.htm

10. Weinreich Uriel. Languages in Contact: French, German and Romansch in Twentieth-Century Switzerland. – Amsterdam / Philadelphia: J. Benjamins Publishing, 2011. – 401 p.

11. Курченко Л. Мовна політика у багатомовному суспільстві (світовий, український і швейцарський досвід) // Наукові записки : Філол. науки (мовознавство). – Вип. 137. – Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – С. 379-385

12. Медведев О. Брати мої російськомовні, напишіть, чого вам ще бракує [Електронний ресурс] // Українська правда. – 15.09.2010. – Режим доступу:

<http://www.pravda.com.ua/columns/2010/09/15/5384034/>

13. Медведев О. Мовний баланс України [Електронний ресурс]. – 2006. – Режим доступу:

http://uabooks.info/ua/book_market/analytics/?pid=2386

14. Шевчук С. Українська мова за професійним спрямуванням : Підручник / С.В. Шевчук, І.В. Клименко. – К.: Алерта, 2011. – 696 с.

УДК 811. 111'42:659

МЕХАНІЗМИ ТВОРЕННЯ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ У СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ

Макєдонова О. Д.

Стаття присвячена аналізу механізмів творення okazionalism новотворень у сучасному англomовному рекламному дискурсі, особливостям їх функціонування. Виділено механізми творення okazionalism, окреслено особливості їх функціонування, розкрито маніпулятивний вплив у рекламних текстах.

Ключові слова: рекламний дискурс, okazionalism, основоскладання, телескопія.

Статья посвящена анализу механизмов образования okazionalism новотворений в современном англоязычном рекламном дискурсе, особенностям их функционирования. Выделены механизмы образования okazionalism, очерчены особенности их функционирования, раскрыто манипулятивное влияние в рекламных текстах.

Ключевые слова: рекламный дискурс, okazionalism, основосложение, телескопия.

The article deals with the analysis of building mechanisms of occasionalisms in the English advertising discourse and their functional peculiarities. The research defines the building mechanisms, describes functional peculiarities, reveals manipulating influence in the English advertising texts.

Key words: advertising discourse, occasionalisms, stem-composition, telescoping.

Постановка проблеми. Успішна реалізація прагматичної мети англomовного рекламного тексту на початковому етапі передбачає привернення “неконтрольованої” уваги реципієнта до наданої інформації. З цією метою до рекламних повідомлень копірайтери залучають так звані “ай-стопери”, тобто елементи, що зупиняють погляд, виділяються з інших складових рекламного тексту. “Ай-стопери” слугують ефективними засобами запам’ятовування, тому текст з їх використанням вигідно відрізняється від однакових повідомлень [4, с. 109].

Функцію ай-стоперів у рекламі виконують, зокрема *оказіоналізми* – мовні одиниці, які відносяться до складу стилістичних неологізмів, створені в ідеостилі певних авторів текстів і не набули надалі поширення [5, с. 24]. Окрім основної функції, у дискурсі реклами *оказіоналізми* увиразнюють мовлення, надають йому експресивності й емотивної забарвленості. Зважаючи на існування великої кількості *оказіоналізмів* у англomовних рекламних текстах, постає проблема виявлення механізмів їх творення, що і обумовило актуальність нашого наукового доробку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наш час маємо змогу спостерігати посилений інтерес науковців до рекламної комунікації загалом, до *оказіональних новотворів*, особливостей їх утворення і функціонування у мові реклами зокрема [1; 2; 3; 6].

Метою нашої роботи є аналіз механізмів творення *оказіональних новотворень* у рекламному дискурсі та особливостей їх функціонування. Для досягнення поставленої мети вважаємо необхідним вирішити такі конкретні *завдання*: 1) визначити механізми творення *оказіоналізмів*; 2) окреслити особливості їх функціонування; 3) розкрити маніпулятивний вплив *оказіональних новотворень*.

Виклад основного матеріалу дослідження. Створюючи *оказіоналізми* і використовуючи їх у рекламних текстах, творці реклами не ставлять за мету ввести їх у загальний вжиток, а намагаються утворити таку одиницю, яка б змусила реципієнта зупинити погляд на даному тексті, викликати позитивні асоціації й емоції.

Рекламні новоутворення (оказіоналізми) – це результат авторсько-індивідуальної творчості, і щоб викликати у потенційних споживачів інтенцію придбати рекламований товар, вони мають бути оригінальними, створювати емоційно-експресивну, оцінну конотацію і викликати необхідні для копірайтерів асоціативні зв'язки.

Для досягнення цієї мети оказіоналізми нерідко створюються за нетрадиційними словотвірними моделями і навіть з порушенням мовних норм [5, с. 26]. Додамо, що в умовах рекламного дискурсу оказіональні утворення, як авторські новотвори, відсутні в узуальному функціонуванні і незалежно від моделі конструювання, здатні здійснити прагматичний вплив на адресата. Зважаючи на індивідуальну природу рекламних оказіоналізмів, часом дуже важко, а іноді зовсім неможливо їх систематизувати. Проте, можна прослідкувати механізми їх утворення.

Так, до прикладу, одним із способів утворення оказіоналізмів є субституція частини узуальної лексеми для номінації інноваційної характеристики товару чи бренду, що стає складовою оказіоналізму, наприклад: *Cointreau... My secret to best margarita. Be Cointreaversial* (More, November, 2012); *Dita von Teese presents Cointreapolitan. "That's the way I love it"* (Confidential, December, 2011). У двох наведених прикладах реклами французького лікеру *Cointreau*, який є компонентом багатьох коктейлів, використані оказіональні новоутворення *Cointreaversial*, *Cointreapolitan*. Обидві лексеми побудовані на основі заміни елемента номінацій *controversial*, *cosmopolitan* на "співзвучну" у французькій мові назву лікеру, що стала фактично основою для ексклюзивної риси рекламowanego товару.

На основі подібності звучання побудований і оказіоналізм *scent-sational* у рекламі засобу для прання. Увібравши у себе семантику цих двох компонентів (*scent* + *sensational*), це новоутворення набуває абсолютно нової конотації і надає рекламowanego товару унікальної характеристики "сенсаційного аромату": ***Scent-sational laundry. Feel invigorated every time you wake up to the scent of you freshly washed pillow, thanks to new Surf with Essential Oils. Surf*** (Better Homes and Gardens, June, 2012).

Подібний випадок утворення оказіоналізму за фонетичною подібністю маємо на прикладі реклами сонцезахисного крему: *Worry-free! Sun Protection in a sun-sational range of style. Enjoy the sun without a worry!* (Good Housekeeping, February, 2012). Як бачимо, щоб сфокусувати увагу реципієнта на характеристиці рекламowanego товару, творці цього тексту застосували оказіоналізм *sun-sational* (*sun*+*sensational*), який має подібне звучання з лексемою *sensational*, але іншу конотацію. Можна помітити, в обох випадках для посилення ефекту застосували параграфічний прийом дефіксації.

Значна кількість оказіоналізмів на позначення унікальних характеристик рекламowanego товару чи послуги утворилися за допомогою механізму телескопії. Використання "телескопних" оказіональних утворень пояснюється можливістю стилістичного застосування узуальних лексичних одиниць. Такий оказіоналізм дає нове ім'я предмету, виділяє нетипову ознаку, або поєднує декілька ознак і забезпечує економічний спосіб номінації, тобто відтворення предметів, які є фактично гібридами кількох.

Доволі часто у рекламних текстах унікальності набувають характеристики автівок, наприклад: ***Fabuttractive. The E-Class Coupé. It deserves a whole language. Mercedes-Benz*** (Esquire, December, 2012). У даному прикладі риси автомобіля *Mercedes-Benz* представлено оказіоналізмом *fabuttractive*, що утворився поєднанням двох лексем (*fabulous*+ *attractive*). У такий "економічний спосіб" товар реклами набуває прагматично-релевантної характеристики і значно підвищується результативність цього повідомлення.

Поєднанням лексем *super*+*perfect* утворився оказіоналізм *superfect* у ще одному прикладі реклами автомобіля марки *Mercedes-Benz*, надаючи йому характеристики "суперідеальності": ***Superfect. The E-Class Coupé. It deserves a whole language. Mercedes-Benz*** (GQ, January, 2012). А у рекламі автомобіля марки *Toyota* копірайтери робить акцент на таких рисах, як довговічність і надійності шляхом поєднання порівняльного ступеня прикметника *longer* і іменника

longevity. Так, okazіональне новоутворення, поєднуючи семантику двох узуальних лексем утворює нову номінацію: **Longevity**. *Legendary build quality. It's part of every Toyota* (GQ, January, 2012).

Менш продуктивним механізмом є утворення okazіоналізмів на базі неологізмів, які нещодавно увійшли в узуальне функціонування і зазнали лексикографічного фіксування. Так, наприклад, неологізм *staycation* утворений шляхом телескопії лексем *stay, vacation* на позначення канікул, які проводяться вдома. Неологізм *staycation* став основою для творення рекламного okazіоналізму, наприклад: *Take a **Shave-cation!** A whole weekend away from your razor. Do ahead, take a vacation from shaving.* *Schich. Quattro for women* (Elle, June, 2011).

У рекламі бритви для гоління копйрайтери застосували okazіоналізм *shave-cation* (*shave+ vacation*), який поєднує у собі семантику двох лексем і подає нову номінацію: канікули від гоління. Таким чином, новоутворення не лише слугує ай-стопером, а й наділяє товар якісними характеристиками, що слугує важливим аргументом при прийнятті рішення реципієнтом щодо придбання рекламованого товару.

Своєрідними якостями “рішучості і революційності” наділяється алкогольний напій марки *Voli* шляхом використання okazіоналізму *revolutionary*, утвореним за допомогою механізму телескопії лексем *resolute+ revolutionary: It's **revolutionary**.* *World's first low calorie Vodka with natural flavors. Voli.* (Shape Magazine, January, 2012).

Додамо, що механізм телескопії використовується і для утворення okazіоналізмів на позначення назв товарів, що рекламуються. Прикладом є назва крему *Skinnovation*, яка утворилася з лексем *skin* та *innovation*. За своєю “ною” семантикою новоутворення є дуже потужним і має неабиякий прагматичний ефект: *Discover **Skinnovation** for a Brighter and Lighter you. Bihaku. Elder Health Care, a leading name in beauty healthcare products presents **Skinnovation** range from POLA, Japan to make you skin* (Vogue, October, 2011).

Необхідно зазначити, що у рекламних текстах косметичних засобів назви рекламованих продуктів нерідко є okazіоналізмами. Це пояснюється властивістю okazіоналізмів бути ай-стоперами, швидко сприйматися і запам'ятовуватися. Основою для утворення таких новоутворень є лексичні одиниці на позначення властивостей рекламованого товару, такі як відновлення, захист, протидія й інші.

Розглянемо рекламний текст крему для обличчя марки *Olay: **Olay Regenerist**. Smooth wrinkles after just one use. (Now that's record time). Don't believe it? Watch this. Olay wrinkle revolution complex Scan the code with your Smartphone to see actual results happen right before your eyes. Olay. Challenge what's possible* (Harpers Bazaar, February, 2012). Назвою рекламованого продукту є okazіональне словосполучення *Olay Regenerist*, де назва крему утворилася шляхом конверсії дієслова *regenerate* у іменник на позначення особи того, хто виконує діяльність. Таким чином, шляхом використання стилістичного прийому, в якому можна вбачати і персоніфікацію, рекламований продукт набув якостей, що сприяють відновленню та регенерації шкіри.

Основоскладання також є продуктивним механізмом утворення okazіоналізмів на позначення назв товару. Розповсюдженим товаром, назви для якого утворюються шляхом складання основ є туш для вій. Наприклад, у рекламі туші для вій *Covergirl* рекламований продукт має назву *lashblast*, утворену поєднанням лексем *lash+ blast: Covergirl. **Lashblast** power, now hour after hour! New **lashblast** 24HR. Big volume with anti-smudge power. The latest from **LashBlast?** Volume that holds on. Get it in our anti-smudge formula for up to 24 hours* (Harpers Bazaar, February, 2012)

Новоутворення *Scandaleyes* є назвою туші для вій марки *Rimmel*. Основоскладання стало механізмом створення цього okazіоналізму і несе у собі меседж того, що використавши рекламований продукт ви будете настільки гарними, що їх власниця може стати причиною скандалу: *Introducing **Scandaleyes** Mascara for lashes so big it's almost criminal. Huge maxdensity brush captures every lash, with 3x more collagen and keratin. If you are going to cause a scandal, it might as well as massive. Rimmel. Get the London look* (Cosmo, May, 2012).

У висновку зазначимо, що у англomовному рекламному дискурсі функціонують оказіоналізми, які неможливо систематизувати. Проте, можна прослідкувати механізми їх утворення. Найбільш продуктивними механізмами є телескопія і основоскладання. Також можна виділити прийом утворення оказіоналізмів на основі неологізмів і субституції частини узуальної лексеми для номінації інноваційної характеристики товару чи бренду, що стає його складовою *Перспективним* вважаємо подальше дослідження інноваційних процесів у англomовному рекламному дискурсі.

Література

1. Зирка В.В. Современная реклама: манипуляция с модными словами / В. В. Зирка // Збірник наукових праць: Лінгвістика ХХІ ст.: нові дослідження і перспективи.– Київ, 2010. – С. 166 – 120.
2. Мощева С. В. Способы достижения экспрессивности в рекламном тексте: языковые и неязыковые выразительные средства: Учеб. пособие для студентов гуманитар. специальностей. / С. В. Мощева. – Иваново, 2008. – 137 с.
3. Хавкіна Л. Сучасний український рекламний міф: монографія / Л. Хавкіна. – Х. : Харківське історико-філологічне товариство, 2010. – 352 с.
4. Реклама та PR у масовоінформаційному просторі / [Т. Ю. Ковалевська, Н. В. Кондратенко, Н. В. Кутуза та ін. ; за заг. ред. О. В. Александрова]. – Одеса: Астропринт, 2009. – 397 с.
5. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія [авт.-уклад. Селіванова О. О.]. – Полтава: Довкілля – К, 2006. – 716 с.

УДК 811.133.1'37(045)

ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ АППРОКСИМАТИВНОЙ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРИАЛЕ ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА)**Морева Г. Г.**

*Стаття є спробою осмислення можливості лінгводидактичного підходу до вивчення приблизної номінації та її репрезентантів – так званих апроксиматорів як важливої складової номінативної стратегії мовця. Матеріалом дослідження служать лексичні апроксиматори французької мови *presque, environ, à peu près* як найбільш частотні в текстах різних мовних стилів. Доведено, що апроксиматори мають різний ступінь точності, обумовлений їх семантикою, а також відрізняються напрямком приблизності (односпрямованістю / різноспрямованістю). Знання таких нюансів необхідно для адекватного оформлення висловлювання іноземною мовою і, в кінцевому підсумку, для реалізації цілей комунікації.*

Ключові слова: приблизна номінація, лінгводидактика, апроксиматори, односпрямованість / різноспрямованість приблизності.

*Статья представляет попытку осмысления возможности лингводидактического подхода к изучению приблизительной номинации и ее репрезентантов – так называемых аппроксиматоров как важной составляющей номинативной стратегии говорящего. Материалом исследования служат лексические аппроксиматоры французского языка *presque, environ, à peu près* как наиболее частотные в текстах разных стилей. Доказано, что аппроксиматоры имеют разную степень точности, обусловленную их семантикой, а также отличаются направлением приблизительности, (однаправленностью / разнонаправленностью). Знание таких нюансов необходимо для адекватного оформления высказывания на иностранном языке и, в конечном итоге, для реализации целей коммуникации.*

Ключевые слова: приблизительная номинация, лингводидактика, аппроксиматоры, однаправленность / разнонаправленность приблизительности.

*The article represents the idea of the possibility of lingvo-didactical approach to the studying of approximative nomination and its representatives – the so-called approximators as the important component of the nominative strategy of the speaker. French approximators *presque, environ, à peu près* are the material of the investigation as the most frequently used in the texts of different styles. It has been proved that the given approximators have different degrees of precision explained by their semantics, and also differ by their direction of approximation (single direction of approximation / multiple direction of approximation). The information about such peculiarities is necessary for adequate forming of foreign utterance and, as the result, for the realisation of communicative aims.*

Key words: approximative nomination, lingvo-didactics, approximators, single direction of approximation / multiple direction of approximation.

Номинация, т.е. называние объектов действительности, их свойств и отношений между ними является одной из основных функций языка.

Проблема номинации – сложная и трудная, что неоднократно подчеркивалось лингвистами. Хотя разработка этой проблемы в ее различных аспектах ведется на протяжении не одного десятилетия, «многое в ней еще остается неясным, отдельные результаты ее исследования часто между собой не согласованы, определены недостаточно точно и т.д.» [8, с. 147].

Особенно ярко это проявляется в тех случаях, когда говорящий в процессе языковой деятельности по той или иной причине сталкивается со сложным вопросом «как назвать?»: «Невозможность точного наименования – настолько часто встречаемый, хорошо нам известный случай, что мы привыкли ко всем этим почти, что-то вроде, так сказать, а sort of, nearly, pour ainsi dire, ungefähr, fast и не всегда замечаем эти "слова приблизительности"» [7, с. 72].

В этом случае речь уже идет не о точной, а о приблизительной номинации, или, иными словами, аппроксимации.

Приблизительность (аппроксимацию) в самых общих чертах можно определить, как противочлен оппозиции “точность” – “приблизительность”. Приблизительность органически присуща мышлению человека, которое, как зеркало, фиксирует и отражает мельчайшие нюансы различных сторон бытия.

В различных языках мира существует большое количество разнообразных разноуровневых средств выражения понятия приблизительности. Эти “слова приблизительности”, иначе говоря, аппроксиматоры (по иной терминологии – приблизительные номинации, номинации приблизительности, операторы приблизительности), уже не одно десятилетие являются объектом лингвистического исследования. Однако в лингвистике наблюдается большая разбросанность и фрагментарность их изучения и в плане области исследования, и в плане подхода к изучению [4].

Наиболее детально функционирование аппроксиматоров представлено в синхронно-описательном плане на материале французского [7], английского [13], немецкого [6] языков. Предпринимаются попытки сравнительно-типологического исследования аппроксиматоров разноструктурных языков [4]. И практически полностью выпадают из поля зрения лингвистов исследования стилистического употребления аппроксиматоров, их переводоведческие и лингводидактические аспекты, за исключением, пожалуй, небольшого исследования Л. Д. Фроляк [10]. В этой работе автор в тезисной форме поясняет, какими лексемами украинского языка передается приблизительность возраста (речь идет о лексических аппроксиматорах *десь, приблизно, близько, майже*, а также об инвертированных синтаксических конструкциях приблизительности *років десять, днів п'ять, місяців чотири*).

Таким образом, актуальность поставленной в статье проблемы не вызывает сомнения, т.к. связана с изучением приблизительного, неточного именованья, а также с практически полной или недостаточной разработанностью отдельных аспектов этой проблемы.

Целью исследования является попытка осмысления лингводидактического потенциала языковых средств выражения приблизительной номинации как важной составляющей номинативной стратегии говорящего.

Согласно определению, “аппроксимация (лат. *approximāre* – приближаться) – приближенное выражение каких-либо величин через другие, более простые или более известные величины” [2, с. 41].

Это означает, что аппроксимативность присутствует там, где нужно проводить сопоставление, что чрезвычайно важно, например, в практике преподавания иностранных языков, когда в процессе обучения факты одного языка пытаются объяснить с помощью фактов другого языка – родного [3; 9; 12].

Современная лингводидактика основной целью обучения считает формирование у учащегося коммуникативной компетенции, обеспечивающей успешное общение на иностранном языке. Для того, чтобы была возможной адекватная коммуникация, “необходимо усвоение основных элементов того комплекса знаний о культуре страны, который является достоянием большинства носителей языка” [1, с. 91]. А для обеспечения адекватной коммуникации ее участники должны владеть элементами, которые представляются носителям языка “само собой разумеющимися” и “всем известными” [1, с. 91].

Как это может выглядеть в случае приблизительной номинации? В качестве иллюстрации приведем лексические аппроксиматоры французского языка *presque, environ, à peu près* как наиболее частотные в текстах разных стилей.

Наличие аппроксиматора перед словом указывает на его приблизительное соответствие референту (Rx), которое не имеет знакового отображения (ввиду своей новизны или производности), но идентично по некоторым признакам другому референту (Rw), словесно отображенному в языке [13, с. 60].

Однако степень приблизительности этого соответствия референту продиктована в первую очередь семантикой самого аппроксиматора, что можно заметить уже на уровне словарных определений: аппроксиматоры отличаются

степенью выражаемой точности и направлением приблизительности, т. е. однонаправленностью / разнонаправленностью (особенности семантики аппроксиматоров, в частности, французского и украинского языков, подробно проанализированы в работе [4]).

Так, *environ* показывает разнонаправленный характер приблизительности и используется французским языком только для обозначения приблизительного количества, преимущественно выраженного числительными.

Этимологически *presque* и *à peu près* тесно связаны, поскольку в своей основе имеют слово *près*, восходящее к латинскому *pressum*, что означает близость к точке отсчета, т. е. к аппроксимируемому компоненту. Отличает их небольшой нюанс: *presque* – что-то лишь немного отличается от X, *à peu près* – этому лишь немного недостает, чтобы быть X. Именно этот нюанс является важным для определения степени приблизительности: *presque* показывает только однонаправленную приблизительность, *à peu près* может выражать как однонаправленную, так и разнонаправленную приблизительность [4, с. 12-13].

Какую же информацию может извлечь человек из конструкций приблизительности?

Environ и *à peu près* употребляются обычно в случаях несущественности, нежелания, затруднительности точного обозначения:

Являясь более “субъективным” по сравнению с *environ*, *à peu près* употребляется в высказываниях, в которых эксплицитно или имплицитно представлен эталон сравнения (объект или субъект). Это выражения типа *l'âge de qn*, *être du même âge (du même nombre, de la même taille, du même prix, etc.)*, *être de l'âge de qn*.

Эти аппроксиматоры, как правило, употребляются в эмотивно нейтральных контекстах. В противоположность им *presque* служит для усиления сообщаемой информации. Это обусловлено его семантикой – способностью показывать максимальную близость к точке отсчета. Способность *presque* усиливать, например, количественную информацию, по нашему мнению, выражается в том, что *presque* редко сочетается с числительными, в противоположность двум предыдущим. Такая сочетаемость становится возможной только в определенной коммуникативной ситуации при наличии определенной коммуникативной установки [5].

Таким образом, одна и та же ситуация, например, выражение приблизительного количества, может быть представлена с большей или меньшей категоричностью. В высказываниях подобного рода может присутствовать большая или меньшая степень личного отношения говорящего к описываемой ситуации – высказывание может иметь более или менее личностный характер.

Кроме того, “высказывание не существует само по себе, а представляет единицу более крупного образования – текста. В связи с этим важно учитывать степень зависимости высказывания от текстового окружения, поскольку каждое высказывание характеризуется большей или меньшей зависимостью от текста” [11, с. 10].

Итак, будучи универсальной, категория приблизительности занимает важное место в семантическом пространстве языков, играя важную роль в построении высказывания и текста. Знание слов приблизительности, наиболее типичных аппроксиматоров того или иного языка необходимо для адекватного оформления высказывания на иностранном языке, может предотвратить ошибки у обучающихся языку, буквализмы при переводе с одного языка на другой. В конечном итоге, благодаря знанию таких лексических единиц может быть реализована цель коммуникации, поскольку аппроксиматоры и являются как раз теми элементами, которые представляются носителям языка “само собой разумеющимися” и “всем известными”.

Перед исследователями приблизительной номинации открываются широкие перспективы для дальнейших разработок. Например, перспективным представляется стилистическое исследование аппроксиматоров, поскольку восприятие мира у каждого писателя свое, особое, неповторимое. Столь же уникально и его отражение в слове, в художественных образах и картинах, не последнюю роль в которых могут играть аппроксиматоры.

Литература

1. Борисова М. А. К вопросу о расхождении грамматических категорий в разных языковых культурах / М. А. Борисова // Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – № 4. – 2003. – С. 91-103.
2. Кондаков Н. И. Логический словарь. – М. : Наука, 1971. – 656 с.
3. Ладо Р. Лингвистика поверх границ культур // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXV. Контрастивная лингвистика. Переводы. – М.: Прогресс, 1989. – С. 32-62.
4. Морєва Г. Г. Структурно-семантичні особливості апроксиматорів французької мови (у зіставленні з українською) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 / Донецьк. нац. ун-т. – Донецьк, 2000. – 22 с.
5. Морєва Г. Г. Апроксиматори як засоби інтенсифікації висловлювання / Г. Г. Морєва // Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник наукових праць. Вип. 4 / Відп. ред. Фабіан М. П. – Ужгород : ПП Підголицин П. Ю., 2006. – С. 166-175.
6. Пристинская Т. М. Семантический и прагматический аспекты приблизительных номинаций // Структура и семантика простого, сложного и осложненного предложения. Межвуз. сб. науч. тр. – Л., 1988. – С. 44-54.
7. Сахно С. Л. О приблизительных номинациях // Иностр. яз. в высш. шк. – 1982. – Вып. 17. – С. 72–80.
8. Серебренников Б. А. Номинация и проблема выбора / Б. А. Серебренников // Языковая номинация (Общие вопросы). – М. : Наука, 1977. – С. 147-187.
9. Скаличка В. Типология и сопоставительная лингвистика // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXV. Контрастивная лингвистика. Переводы. – М. : Прогресс, 1989. – С. 27-31.
10. Фроляк Л. Д. Українська мова як іноземна: речення на позначення віку / Л. Д. Фроляк // Нариси досліджень у галузі гуманітарних наук в педвузі. Матеріали конференції з підсумків наукової роботи кафедр за 1994 рік. – Горлівка : ГДПІІМ 1995. – С. 268-270.
11. Хайруллин В. И. Языковая избирательность в смысловой структуре высказывания : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / МГПИИЯ им. Мориса Тореза. – М., 1986. – 23 с.
12. Хельбиг Г. Языкознание – сопоставление – преподавание иностранных языков // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXV. Контрастивная лингвистика. Переводы. – М. : Прогресс, 1989. – С. 307-326.
13. Шкот И. Л. Апроксиматоры в современном английском языке // Вестн. Киев. ун-та. Романо-германская филология. – 1979. – Вып. 13. – С. 60–63.

УДК 81=512

КЛАСИФІКАЦІЯ ТУРЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЗА ЇХ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНИМИ ХАРАКТЕРИСТИКАМИ (НА МАТЕРІАЛІ СТАТЕЙ СУЧАСНИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ)

Онщенко Ю. О.

У статті розглядається проблема класифікації фразеологічних одиниць. Розглянувши класифікації, які були запропоновані науковцями, автор пропонує розроблену ним класифікацію фразеологічних одиниць за їх функціонально-стилістичними характеристиками.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, семантичні класифікації, семантично-структурні класифікації, стилістичні класифікації, функціонально-комунікативні класифікації.

Статья рассматривает проблемы классификации фразеологических единиц. Изучив классификации, предложенные лингвистами, автор предлагает разработанную им классификацию фразеологических единиц за их функционально-стилистическими характеристиками.

Ключевые слова: фразеологическая единица, семантические классификации, семантико-структурные классификации, стилістические классификации, функционально-коммуникативные классификации.

In the article we consider the problem of idioms classification. After reviewing the classification proposed by scientists author proposes the classification of phraseological units according to their functional and stylistic characteristics developed by him.

Key words: phraseological unit, semantic classifications, semantic and structural classifications, stylistic classifications, functional and communicative classifications.

Однією з проблем, яка перебуває у центрі уваги фразеологів, є проблема класифікації фразеологічних одиниць. У теоретичній літературі існує цілий ряд класифікацій фразеологічних одиниць. Проблеми дослідження турецької фразеології присвячені праці таких українських науковців як Мініахметова Е. Х., Білоножко В. М., Луценко В. В., Покровська І. Л. Виходячи з того, що фразеологічні одиниці являють собою дуже різноманітні утворення, що відрізняються між собою структурою, типом семантики, характером поєднання компонентів, питання пошуку об'єктивних критеріїв для ідентифікації певних фразеологічних класів та проблема класифікації фразеологізмів породжують значні дискусії, що зумовлює актуальність дослідження.

Метою дослідження є спроба класифікувати турецькі фразеологічні одиниці, які було отримано методом суцільної вибірки з текстів турецьких періодичних видань, за їхніми функціонально-стилістичними характеристиками.

Науковці пропонують цілий ряд класифікацій фразеологічних одиниць.

Семантичні класифікації: виходячи із критеріїв нерозкладності ФО та спаяності її компонентів багато учених таких як В. Виноградов, Б. Ларін, М. Шанський виділяють фразеологічні зрощення (ідіоми), фразеологічні єдності (метафоричні одиниці), фразеологічні сполучення й фразеологічні вирази. Ш. Балі у свою чергу, відмовляючись від систематизації та класифікації різноманітних фразеологічних груп, пропонує розрізняти лише дві групи стійких сполук: фразеологічний ряд або звичайна фразеологічна група, в якій лексичний склад доволі вільний й припускає деякі варіації, та фразеологічні єдності, в яких індивідуальне значення їх компонентів повністю поглинається. Такі вирази схожі на ізольовані слова, вони найчастіше утворюють нерозривні єдності [6, с. 74-77].

Синтаксично-структурні класифікації: за основу було взято структурну організацію та синтаксичну функцію фразеологізму у реченні. Сюди належать, наприклад, класифікація В. Л. Архангельського та Л. Г. Скрипник, які роблять поділ фразеологічних одиниць на два основні класи: а) фраземи або

фразеологізми, організовані за моделлю словосполучень; б) фрази або фразеологічні одиниці зі структурою речень.

“Фразеологические единицы могут обладать структурой сочетаний слов, словосочетаний так называемых предикативных сочетаний слов и предложений разных типов” [1, с. 181-186].

Стилістичні класифікації – це класифікації за стилістичними функціями фразеологізмів у тексті. Такі класифікації зустрічаються у роботах Л. М. Болдирєвої, І. І. Чернишової та І. А. Щукіної.

Таким чином, у своїй роботі І. І. Чернишова, виходячи з функції ФО, виділяє номінативні фразеологізми (географічні назви, позначення різних політичних закладів та інституцій, складні терміни, аналітичні форми дієслова) та номінативно-експресивні фразеологізми (фраземи, фразеологічні порівняння, ФО з ревеневою структурою та інші фразеологізми, компоненти яких зазнали семантичної зміни).

Функціонально-комунікативні класифікації. Прикладом функціональних класифікацій може послужити класифікація, яка була розроблена на базі англійської мови О. В. Куніним. Автор обирає функції ФО у комунікації за типологічний критерій. Він виділяє номінативні ФО, які в реченні виконують лише номінативну функцію, а також сурядні сполучення та предикативні звороти; номінативно-комунікативні ФО, які можуть трансформуватися в речення з присудком у пасивному стані; ФО ні номінативного, ні комунікативного характеру, а саме, вигуківі фразеологізми, організовані і як сполучення, і як речення; комунікативні ФО, тобто фразеологізми із структурою речень [3, с. 64-79].

Семантико-граматичний розподіл фразем посідає помітне місце серед різних спроб класифікувати фразеологічний склад мови (Л. Авксент'єв, В. Архангельський, М. Демський, В. Жуков, О. Кунін, І. Лепешев, О. Молотков, О. Федоров та ін.). Дана класифікація розподіляє фразеологічні одиниці на: субстантивні, ад'єктивні, дієслівні та адвербальні.

В турецькому мовознавстві також були спроби дати визначення терміну “фразеологізм”. Омер Асим Аксой став першим мовознавцем, який застосував науковий підхід до класифікації фразеологізмів та окреслив їх смислові особливості. Він дає наступне визначення: “Çekici bir anlatım kılığı taşıyan ve согunun gercek anlamından ayrı bir anlamı bulunan, kalıplaşmış sözcük topluluklarına deyim denir” [8, с. 49]. “Фразеологізми, це стійкі сполуки, які в більшості випадків мають відмінне від буквального значення та характеризуються місткою пояснювальною формою”. Схоже визначення дає Юсуф Зія Бахадін: “...iki veya daha fazla kelimeden meydana gelen, соğunlukla kendi öz anlamının dışında yeni bir anlam veren yazıyı ya da konuşmayı daha da güzelleştiren söz bölümüne deyim denir”. “Фразеологізм, це група слів, яка складається з двох або більше елементів, має значення яке виходить за рамки буквального та прикрашає собою усне та писемне мовлення”.

Лінгвісти-тюркологи, а саме А. Н. Баскаков пропонує встановлювати типологію фразеологізмів на підставі семантичної та стилістичної класифікації. На його думку семантична класифікація спирається на співвідношення значень всього фразеологізму та окремих значень слів, які його складають. А. Н. Баскаков згідно даної класифікації виділяє чотири типи фразеологізмів:

Ідіоми – неподільні словосполучення, значення яких не мотивоване значенням їх елементів – окремих слів, які часто не використовуються самостійно: *bot atmak – брехати, mortiyi çekmek – померти, fertiği çekmek – втекати, dalga geçmek – глузувати*.

Фразеологічні зрощення – фразеологічні значення елементів яких, як і в ідіомах, у сумі не утворюють спільного значення і не мотивують його. Але на відміну від ідіом значення елементів зрощень зрозумілі, а самі елементи виражені загальноживаною лексикою: *abaу yakmak – закохатися до безтяти, çat devirmek – ляпати язиком, solda sıfır – нуль без палички*.

Фразеологічні єдності – фразеологізми, значення яких складаються з суми переносних значень елементів, які його складають. Фразеологічні єдності можуть функціонувати і як вільні сполуки (при прямому значенні відповідних елементів). Переносне значення фразеологізмів цього типу мотивоване їх прямим

значенням на відміну від фразеологічних зрощень. Часто переносне значення фразеологічних єдностей легко може бути вгадане з його прямого значення: *çantada keklik* – справа в капелюсі, *saçını süpürge etmek* – проявити самовідданість, *karalı kutu* – чорна скриня.

Фразеологічні сполучення – фразеологізми, елементи яких у своїх прямих значеннях висловлюють спільне значення. На відміну від єдностей фразеологічні сполучення не мають переносних значень, пряме значення сполучень складається із значень їх елементів. При цьому, значення одного елемента в сполученнях обумовлене значенням іншого, зв'язаного з ним елемента: *babadan kalan* – той, що залишився від батька, *para bozmak* – розміняти гроші, *kalp krizi* – серцевий напад [2, с. 85-88].

Велика сфера використання фразеологізмів в різних стилях мови дає підстави для стилістичної класифікації фразеологізмів. Торкаючись питання стилістичної диференціації фразеологізмів слід говорити про ті їх оцінювально-емоційно-експресивні особливості, яких вони набувають внаслідок використання виключно в тих, а не інших сферах та областях людського спілкування.

На думку Н. М. Шанського, відмінність фразеологічних одиниць за стилістичною приналежністю та експресивному забарвленню пояснюється тим, що кожному стилю мови притаманні особливі мовні засоби та способи, які обирає мовець із загальнонародного мовного запасу для того, щоб висловити певний зміст. Суть цих відмінностей складають закріпленість або переважне використання того чи іншого стійкого словосполучення в певному мовному стилі та різноманітні експресивні властивості, які з цим використанням пов'язані. У своїх доробках вчений розрізняє:

1. Міжстильові фразеологічні одиниці – це стійкі словосполучення, які загальновідомі та використовуються в усіх стилях мови. Міжстильові фразеологізми подібно до міжстильових слів є простими найменуваннями явищ об'єктивної дійсності, які не дають оцінку цього явища: тримати своє слово, час від часу, в певній мірі. Такі фразеологізми не мають експресивного забарвлення, вони загальноновживані та стилістично нейтральні [7, с. 143].

У своїй книзі “Лексикологія и фразеологія турецького мови” А. Н. Баскаков зазначає, що до нейтральної (міжстильової) фразеології турецької мови слід віднести словосполучення, які виражають загальновідомі поняття або явища та використовуються в різних стилях. Як приклад він наводить наступні стійкі сполучення: *ana dili* – рідна мова, *renkli film* – кольоровий фільм, *iş uyarak* – робити справу, *kir düştük* – почати сивіти [2, с. 89].

Фразеологічних одиниць міжстильового характеру багато, але їх менше, ніж фразеологізмів, які обмежені у своєму використанні певною сферою спілкування. На думку Н. М. Шанського, це пояснюється тим, що переважна більшість фразеологізмів які є еквівалентом слову, функціонують у мовленні в якості образних синонімів слову й має будь-яке експресивно-стилістичне забарвлення.

2. Розмовно-побутові фразеологічні одиниці – це стійкі словосполучення, які переважно та виключно використовуються в усному мовленні. Відмінність таких фразеологізмів від міжстильових це з одного боку більш вузька сфера використання, з іншої – знижене експресивно-стилістичне забарвлення. Ці специфічні якості розмовно-побутових фразеологічних одиниць особливо помітні під час порівняння їх з синонімічними загальноновживаними словами: *розмовляти* – *ляси точити*, *тікати* – *лижі намилити*.

Майже всі розмовно-побутові фразеологічні одиниці мають образний характер. Вони привносять у мовлення відтінок невимушеності: *м'яко кажучи*, *грязь лити*, *заморити чере'ячка*. Такі специфічні властивості розмовно-побутової фразеології обумовлюють її широке використання в художніх текстах.

3. Книжкові фразеологічні одиниці – це стійкі словосполучення, які використовуються виключно в письмовому мовленні. Цей тип фразеологізмів відрізняється від розмовно-побутових зовсім іншою сферою використання та своїм підвищеним експресивно-стилістичним забарвленням. Таким чином, так само як і книжкові слова, книжкові фразеологізми використовуються, в основному, в строго нормованій літературній мові, публіцистичних та наукових

творах, художній літературі. Тому найбільш великі групи утворюють книжкові фразеологізми термінологічного, публіцистичного та поетичного характеру [7, с. 143-147].

В розмовному стилі турецької мови також виділяють фразеологізми з книжковим або розмовним функціонально-стильовим забарвленням. А. Н. Баскаков надає наступні приклади книжних фразеологізмів: *bilgi hazinesi* – криниця знань, *pazarı itibara almak* – приймати до уваги, та розмовних фразеологізмів – *ağzı uyuşmuş* – базікало, *kır boynunu* – тікай звідси, *başı dumanlı* – під мухою.

Функціонально забарвлена фразеологія поділяється за своїми сферами використання. А. Н. Баскаков виділяє наступні фразеологічні пласти:

Наукова фразеологія. В науковому стилі це головним чином термінологічні сполучення, які не мають експресивно-емоційного забарвлення: *ağrılık merkezi* – центр тяжіння, *kalb krizi* – серцевий напад.

Офіційно-ділова та юридична фразеологія. Такі фразеологізми зазвичай також позбавлені експресивності: *kamu düzeni* – громадський порядок, *zaman aşımı* – термін давності, *suçüstü yakalamak* – затримати на місці злочину, *taşınır mallar* – рухоме майно.

Публіцистична фразеологія. Займає великий шар та поділяється на а) емоційно нейтральні громадсько-політичні термінологічні сполучення та газетні штампи; б) емоційно забарвлені ідеологізовані фразеологічні сполучення [2, с. 27-29].

Лінгвістичний аспект дослідження фразеологічного матеріалу викликав потребу створення стилістичної класифікації, завданням якої є визначити стильову приналежність фразеологічних одиниць, схарактеризувати її експресивні особливості і функціональну роль у контексті.

Функціонально-стильова класифікація фразеологізмів має велике значення, тому що допомагає намітити можливі сфери їх використання. Цій же меті служить розуміння експресивно-стилістичного їх значення.

Спираючись на стилістичну класифікацію фразеологічних одиниць російської мови, запропоновану Н. М. Шанським та класифікацію фразеологічних одиниць, запропоновану М. О. Баскаковим для тюркських мов, нами була зроблена спроба класифікувати ФО, які використовуються журналістами у текстах періодичної преси.

В основу запропонованої нами класифікації ФО у мові періодичної преси за їхньою функціонально-стилістичною характеристикою покладено умовний поділ фразеологізмів на функціональні та образні відповідно до їх функцій у газетному тексті. Нами було виділено окремі групи: міжстильові ФО, розмовно-побутові ФО, книжкові ФО, фразеологізми з національно-культурним компонентом, офіційно-ділова та юридична фразеологія, прислів'я та приказки, ФО з релігійним компонентом.

Як уже зазначалося вище, міжстильові фразеологічні одиниці являють собою загальноновживані найменування певних предметів і явищ дійсності. Їм не властиві додаткові відтінки значення, експресивність, емоційність: *felce uğratmak*, *baş başa*, *köşeyi dönmek*, *elinden geleni yapmak*, *dümen suyunda dolaşmak*, *yan çizmek*, *altından kalkmak*, *ortadan kalkmak*, *içi dışı*, *ele almak*, *farkında olmak*, *yediden yetmişe* тощо.

Розмовні фразеологізми становлять найбільшу частину всього загальнономовного фразеологічного фонду і характеризуються повсякденністю, буденністю. Розмовні фразеологізми найчастіше використовуються в побутовому невимушеному спілкуванні, у художній літературі, пожвавлюючи діалоги, надаючи авторській оповіді гнучкості. Саме ця їх властивість допомагає автору у повній мірі розкрити своє бачення проблеми та висловити думку, щодо подій, які він висвітлює: *mevvelerini vermeye başlamak*, *su gibi akmak*, *çiçeği burnunda*, *züğürt teselli*, *ikielin parmaklarını geçmek*, *ekmekten etmek*, *elini sıcak sudan soğuk suya sokmamak*, *kan ter içinde*, *ters yüz etmek*, *dili damağı kurumak*, *üstüne tuz biber ekmek*, *gözdağı vermek*.

Сфера вживання фразеологічних зворотів книжкової мови у публіцистичному стилі набагато вужче, ніж розмовних та нейтральних, міжстильових. Книжкові фразеологізми, що вживаються у газетних текстах, несуть у собі

відтінок урочистості, піднесеності. Книжкові фразеологічні одиниці характеризуються підвищеною літературністю: *viraneye çevirmek; maskeler düşmek; İlahi bir komedi; talih kuşu; köprüleri atmak; sıcak savaş; ne olursa ol yine de gel; sıcak savaş; pireyi deve yapmak; kanı pahasına; günah keçisi; Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden.*

З групи книжкових фразеологізмів ми виділили в окрему групу біблеїзми та фразеологічні звороти з релігійним компонентом. Біблейська фразеологія перейшла у мовлення з книги Старого Заповіту і широко використовується носіями різних мов: *kana kan; zifiri karanlık; dillere destan olmak; düşmüş melaike; günah keçisi; hatasız kul olmaz; barış meleği; hızır gibi; öyle bir ayağı çukurda; sizlere ömür! Kıyamet savaşı; Nuh tufanı; ona ilk taş günahsız olan atsin; Allah göstermesin; temel taşı.*

Також у нашій роботі в окрему групу виділені офіційно-ділові фразеологічні одиниці та штампи, які представлені у дискурсі турецьких періодичних видань у незначній кількості: *kapalı kapılar ardında; oyunbozanlık; mezakere masasına oturmak; danışıklı dövüş; söz sahibi olmak; tavşan uykusu; altını zıçmek; devekuşu sendromu; geçmiş olsun; özerinize afiyet!*

Значну частину фразеологічних одиниць, які використовують при написанні статей автори, займають фразеологізми з національно-культурним компонентом. Як нами вже було зазначено, фразеологізми - національно-специфічні одиниці мови, які передають з покоління в покоління культурний потенціал народу. У них виявляються особливості будь-якої національної мови і таким чином виражаються дух і своєрідність нації або даного народу.

В. А. Маслова вказує на дуже тісний зв'язок фразеологічних одиниць з фоновими знаннями носія мови, з культурно-історичними традиціями народу говорить цією мовою. На її думку, фразеологічні сполучення приписують об'єктам ознаки, які асоціюються з певною картиною світу і виражають своє ставлення до них, дають свою оцінку [5, с. 38]: *dev adımlarıyla ilerlemek; derdini Marko Paşaya anlat; bir arpa boyu yol; in cin top oynamak; iki dirhem bir çekirdek; yağma Hasan'ın böreği; nabza göre şerbet verir; hallaç pabuğu gibi atmak; ölme eşeğim; kuş konmaz kervan geçmez.*

Посилаючись на функціонально-стильову класифікацію М. О. Баскакова, ми виокремили прислів'я та приказки, в окрему групу: *rüzgâr eken fırtına biçecek; bana değmeyen yılan bin yaşasın; bir kaşık suda boğdu; sütten ağzı yandığı için ayrıntı üfleterek içiyor; ağaç yaşken eğilir; dam üstünde saksağan, vur beline kazmayı; çayı görmeden paçaları sıvırmak; pıreye kızıp yorgan yakmak; domuzdan kıl koparmak; fare dağ doğurdu; değirmenin suyu nereden geliyor? Bir elin yağda bir elin balda olmak.*

З вище зазначеного можна виділити, що у дискурсі газет здебільшого використовується розмовна, стилістично знижена фразеологія: *“ABD 30 milyar dolari carcur etti”; “Restorantlardaki, valla parmaklarını yersin diye övdüğümüz lezzetleri kendimiz yapamazmız?”; “Geçen yıl Kuşadasında görüp dilimi yutmuştum”.* Але для створення необхідного ефекту журналісти нерідко вдаються до змішання стилів, так у статті *“El kadar ada yürek hoplattı”* автор використовує різностильові фразеологічні одиниці: *“El kadar ada, AB'nin, off şore işlem yapanların ve parasını adaya park eden Ruslar'ın yüreğini ağzına getirdi* (розмовні ФО). *Bankomat kuyruğundaki halkın tepkisine bakılırsa, bankadaki mevduata el konulması sürpriz olmayacak* (офіційно-ділові ФО), *1 Mart'ta göreve başlayan Nicos Anastasiadis Hükümeti sonunda AB'nin isteklerine boyun eğdi* (розмовна ФО). *Euro bölgesine entegre edilmeyen, yakında Manavgat Suyu'na da kavuşacak olan K.Kıbrıs, IMF programı gibi 'Ankara kemer sıkma programı' uyguluyor* (розмовна ФО). *AB Parlamentosu ise Rumları 'Rusya'nın Truva Atı' olarak görüyor* (книжкові ФО) *Aba altından değil aba üstünden gösteriyor* (приказка, оказіоналізм розширення складу ФО за допомогою антоніму). *Rusya verdiği kredilerle AB'ye rağmen Rum ekonomisini ayakta tuttu* (розмовна ФО).

Розмовна фразеологія виступає як засіб мовної характеристики фігуратив події: *“Nitekim Başkan Aziz Yıldırım, kardeşi, sağ kolu ve kulübün başkanvekili olmasına rağmen Ali Yıldırım ile de tam iki ay konuşmadı...”*, *“Bana 'On parmağında, on hüner' dedikleri, alkışlandığım yerlerden kaçtım hep”*, *“İslâmî ortam dışındaki*

Müslüman, sudan çıkmış balığa döner”, “*Akil insanlar dolaşiyor, her heyet başka telden çalıyor*”.

Фразеологічні одиниці виконують цілий ряд функцій у публіцистичному мовленні: емоційно-експресивну, оцінну, прагматичну, номінативну, функцію репрезентації, функцію лаконізації промови, мають двосторонню природу, відрізняються здатністю узагальненого відображення, комунікативністю та кумулятивними особливостями, вказують на закінченість/незакінченість процесу. Вони виступають важливими джерелами експресивно-емоційної насиченості і реалізації конструктивності-стильових особливостей мови газет. Функції, що виконують фразеологічні одиниці у газетному тексті роблять можливим говорити про їх особливу роль у створенні специфічної газетної образності.

Яскравий стилістичний ефект створює використання книжкових фразеологізмів, що вживаються нерідко в поєднанні з лексико-фразеологічними засобами інших стилів. Сама природа фразеологізмів, що володіють яскравою образністю, стилістичним забарвленням, створює передумови для їх використання в експресивній, і перш за все в художній і публіцистичній мові. Естетична роль фразеологічних засобів визначається вмінням автора відібрати потрібний матеріал і ввести його в текст. Таке вживання фразеологізмів збагачує мову та є дієвим засобом проти мовних штампів.

Література

1. Архангельский В. Л. Устойчивые фразы в современном русском языке. Основы теории устойчивых фраз и проблемы общей фразеологии / В. Л. Архангельский. – Ростов : Изд-во Ростовского ун-та, 1964. – 315 с.
2. Баскаков Н. А. Лексикология и фразеология турецкого языка: курс лекций / А. Н. Баскаков. – М. : Издательство восточной литературы, 1983. – 104 с.
3. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова: монография / Е. С. Кубрякова. – АН СССР Институт языкознания. – М. : Наука, 1981 – 200 с.
4. Манькова Л. А. Лингвистическая типология газетных текстов, 90-е годы XX века : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Манькова Лариса Анатольевна. – Симферополь, 2000. – 192 с.
5. Маслова В. А. Лингвистический анализ экспрессивности художественного текста: Учебное пособие / В. А. Маслова. – М. : Высшая школа, 1997. – 165 с.
6. Телия В. Н. Типы языковых значений: Связанное значение слова в языке / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1981. – 269с.
7. Шанский Н. М. Фразеологические обороты русского языка / Н. М. Шанский, Е. А. Быстрова, В. И. Зимин. – М. : Русский язык, 1988. – 350 с.
8. Püsküllüoğlu A. Türkçe deyimler sözlüğü – 3. Baskı. – Ankara, 2006. – 848 s.

УДК 81'373.7:811.112.2

РОЗШИРЕННЯ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ СЕМАНТИЧНОГО РОЗВИТКУ ФО-СТЕРЕОТИПІВ

Орел І. І.

У статті розглядаються інтралінгвальні чинники зміни семантики фразеологічних одиниць, які вербалізують стереотипи. Увагу зосереджено на розширенні фразеологічного значення. Описані мовні шляхи зміни значення. Зазначені відомі зміни на рівні семем, які реалізуються шляхом редукції певних ознак інтенціонального змісту. Виявлено новий спосіб генералізації значення, реалізація якого відбувається через збільшення кількості семем, що сприяє розширенню екстенціоналу.

Ключові слова: стереотипи, фразеологічні одиниці, семантичні зміни, розширення (генералізація) значення, семема.

В статье описаны интралингвальные причины изменения семантики фразеологических единиц, представленных стереотипами. В фокусе исследования находится генерализация фразеологического значения. Указаны языковые аспекты изменения значения. Проведен анализ описанных ранее путей изменения семантики на уровне семем, которые реализуются путем редукции некоторых признаков интенционального содержания. Определен новый способ генерализации значения, который реализуется путем увеличения количества семем, что способствует расширению экстенционала.

Ключевые слова: стереотип, фразеологические единицы, семантические изменения, расширение (генерализация) значения, семема.

The article deals with intralinguistic factors of alteration of phraseological unit's semantics which verbalize stereotypes. The attention is focused on phraseological meaning extension. The linguistic ways of alteration of meaning are described. The known alterations at the level of sememes which are implemented through reducing of certain features of intentional contents are indicated. The new way of generalization of meaning, implementing of which is taking place with increasing of sememes number which promotes extensional extension.

Key words: stereotypes, phraseological units, semantical alterations, extension (generalization) of meaning, sememe.

Дослідження типів зміни значення, їх класифікація належать до найважливіших завдань семасіології. Серед відомих класифікацій типів семантичних змін виокремлюються логічна Г. Пауля і психологічна В. Вундта. Логічне членування типів зміни значення виникло у кінці ХІХ ст. і базується на кількісних порівняннях значень до і після зміни семантики одиниці мови [9, с. 74]. Психологічна класифікація базується на асоціаціях. В. Вундт стверджував, що найважливішу роль у зміні значення одиниці мови відіграють асоціації [12, с. 570]. Він зводить всі види зміни значень до “загальних асоціативних законів” [12, с. 622]. Ф. де Соссюр трактував зміну значення як зрушення між означуваним і означувальним [4, с. 98].

У сучасній лінгвістиці описані умови, за яких відбуваються зміни в семантиці мовних знаків. У семасіології більш ґрунтовно вивчені різні зв'язки та взаємодії між змінами об'єктів і явищ позамовної дійсності. Увагу зосереджено на позамовних чинниках, які впливають на значення [1, с. 64]. У сучасному мовознавстві відсутні ґрунтовні дослідження щодо суто мовних процесів, які відбуваються у ході зміни семантики. Цей аспект привернув увагу науковців у межах системної лінгвістики, де слово розглядалося як елемент лексико-семантичної системи мови. Тоді вперше були простудійовані типи зміни значень, описана техніка зміни семантики, виявлені семантичні процеси, які призводили до розвитку нових сем, тобто нових лексико-семантичних варіантів у структурі значення лексеми [10].

Значенням називають психічний аспект, який завжди присутній у мові. На думку Л. С. Виготського, слово як елемент культури має незалежне від суб'єкта буття. Оскільки за кожним словом "б'ється океан історії народу", то, на думку дослідника, у єдиному понятті мовної реакції поєдналися соціальне (комунікативне), смислове та історико-культурне [2]. Указані складові зазнають змін, тому що пов'язані з позамовною дійсністю, яка є динамічною. Це викликає певні зміни у значенні одиниць мови, оскільки екстра- та інтралінгвальні чинники взаємодіють між собою у семантичних процесах.

Загально визнано, що семантичні зміни, у результаті яких слово набуває нових значень, можуть бути представлені трьома типами: звуженням, розширенням і переосмисленням чи зсувом [9, с. 74-80]. У лексикології, крім зазначених зрушень, виокремлюють також поліпшення чи погіршення значення слова [10]. Як засвідчує огляд вітчизняних і зарубіжних лінгвістичних досліджень [3; 8] мовна природа семантичних змін ФО-стереотипів окреслена не чітко, що й зумовлює **актуальність** пропонованої розвідки. У нашому дослідженні зосередимося на інтралінгвальних процесах, які зумовлюють розширення значень ФО-стереотипів у німецькій мові.

Відомо, що зміна значення пов'язана із когнітивними процесами носіїв мови, які супроводжують процес пізнання. На думку А. Бланк основою будь-якої зміни значення є низка мисленнєвих процесів, які ґрунтуються на переплетінні асоціацій за суміжністю і подібністю [6, с. 40.]. Серед мовних та позамовних причин зміни значення дослідники виокремлюють: суспільний розвиток із усіма можливими аспектами, що сприяє утворенню нових понять, які потребують номінації; появу нових денотатів (об'єктів, концептів), [5] які теж вимагають називання; перехід одиниць мови із загальноживаної лексики до вузькоспеціалізованої (спеціалізація) та навпаки (генералізація); потреба в удосконаленні мовленнєвої діяльності (необхідність в увиразненні, підсиленні значення, афекті, пом'якшенні вислову чи створенні евфемізмів) [10]. Як бачимо, зміна у семантиці одиниць мови відбувається як у кількісному так і у якісному (покращення, погіршення значення) аспектах.

Розширення значення передбачає збільшення номінативних можливостей одиниць мови у результаті змін на семному рівні. Зазначений тип семантичних зрушень визначає розвиток значення від конкретного до абстрактного, від одиничного до загального. Д. Нюблінг вказує, що розширення значення відбувається у результаті "демонтажу однієї чи декількох семантичних ознак", що й сприяє розширенню номінативних можливостей мовного знаку [7, с. 210].

Подібне бачення процесу зміни значення описує А. Бланк. Дослідник розглядає розширення значення як збільшення екстенціоналу – сукупності об'єктів, які можуть іменуватися указаною одиницею мови, пов'язаною із позначальними можливостями мовного знаку. Це відбувається через редукацію однієї / декількох семем, що корелюють із дистинктивними (диференційними) ознаками. У результаті редукації семем зменшується інтенціональний зміст (сукупність всіх можливих мислимих ознак позначуваного поняття) [6, с. 192]. Через це інтенціональний зміст мовного знаку наближається до іншого денотату. Ми розуміємо цей процес як розширення екстенціоналу – від конкретного до абстрактного. На матеріалі стереотипів такий розвиток є найбільш очевидним. Наприклад, назва національності у складі ФО використовується як стереотипне уявлення про усіх представників народу: *Slawiner sein* – (розм., зневажл.) *бути нечесним / злодієм*; *tatarische Nachricht* – (розм.) *неприємна новина*; *chinesische Hoflichkeiten* – (розм., жарт.) *китайські церемонії* тощо.

У ході проведеного нами аналізу стереотипів, вербалізованих ФО, встановлено, що окрім редукації однієї чи декількох семем, пов'язаних із дистинктивними ознаками, відбувається також їх збільшення, що сприяє розширенню інтенціонального змісту та, у свою чергу, розширює екстенціонал – збільшує сукупність денотатів, які номінуються указаною одиницею мови. Такий шлях семантичних змін на мовному рівні відносимо до процесу генералізації. Наприклад, онім *Hans* – скорочення від біблійного імені *Johannes*, із кінця XIV ст. було дуже поширеним у Німеччині. На початку наступного століття після однієї із проповідей лютеранського пастора Грегоріуса Штрігеніуса виникли забобони

про те, що хто у оселі має щонайменше одного Ганса, той дім омине блискавка і будь-яке лихо [11]. Це сприяло поширенню імені-оберегу, у результаті чого виникла низка ФО-стереотипів: *Hans im Glück* – щасливчик; *Hans Ohnesorge* – безтурботна людина. У наведених мовних знаках прослідковується семема “щасливий”.

Пізніше були зафіксовані ФО-стереотипи, які вербалізують соціальний та матеріальний стан людини: *die großen Hansen* – (розм.) поважні особи; *Hans Huckebein* – (розм.) бідлаха, сіромаха; *bei jmdm. ist / herrscht / regiert Schmalhans Küchenmeister* – у к.-н. панує бідність; *Hans von Luft wohnt da* – будинок, що розвалюється.

Розглянемо розвиток значення ФО *bei jmdm. ist Schmalhans Küchenmeister* детальніше. Вживання зазначеної ФО зафіксовано з 1663 року. Перше значення фраземи засвідчено у “Deutsches Wörterbuch” братів Якоба та Вільгельма Грім – власне “Голод” (персоніфікація). Згодом з’явилося та поширилося значення “бути голодним”. Пізніше, як зафіксував словник Борхарда, ФО розширила значення і позначала невелику кількість їжі. Словник Аделюнга подає тлумачення “убого накритий стіл”. Словник “Landessprache” (Duden) пропонує значення “мало їжі”, “погана їжа у маленькій кількості”. Варто звернути увагу на те, що із семемою “бути голодним” ФО вживається із початку XIX ст. до початку XX ст. Про це свідчать літературні джерела [8]. Із середини XVII ст. і до кінця XIX ст. вираз розширює значення. Це фіксують словник Duden (*Schmalhans* – мусити економити на харчах) та “Deutsches Wörterbuch” (заощадливий; бідний; мізерний; у когось дуже погані справи; хтось економить на дрібницях).

Отже, розвиток значення аналізованої ФО відбувся у такому порядку виникнення семем *голод* → *нестаток* → *скрутне матеріальне становище*. Оскільки перше значення і головна семема “голод” не редукується, а нові семем створюються на основі першої, то ми розуміємо такий спосіб розвитку значення як розширення без редукції головної семем.

Онім *Hans* розглядаємо як лексичний маркер автостереотипу, пов’язаного із національно-специфічним образом. Лексема *Hans* зазнає певних змін на мовному рівні. Збільшення кількості семем та розширення інтенціонального змісту смислоутворюючого компонента *Hans* відбулося також у результаті словотворчих процесів. Суфікси “-chen”, “-lein” володіють зменшувально-зневажливими відтінками значення. Поява зазначених морфем у аналізованому онімі сприяла виникненню додаткових семем значення ФО, про що свідчать такі факти мови: *Was Hänschen nicht lernt, lernt Hans nimmermehr*. – (приказка) *Що не вивчив у дитинстві, мусиш вчитися в старості.*; *Du bist Hänseln!* – (розм.) *ти що Гансик!* (глузувати, кепкувати з к.-н.); *jnd. zum Hänschen haben / mit jmd. Hänschen machen* – *поводитися як маленький хлопчик*. Пізніше у результаті вербалізації виникла ФО *jdn. (derb) hänseln* – *дражнити когось, насміхатися/ знуцатися з когось*.

Як бачимо, у результаті внутрішньомовних процесів (суфіксації та відіменникової вербалізації) відбувається розвиток фразеологічного значення (розширення, яке супроводжується погіршенням).

Існують ФО, у результаті семантичного розвитку яких, головна семема у сучасному значенні відсутня. ФО *wie das fünfte Rad am Wagen sein* вперше зафіксовано у латинській збірці приказок і прислів’їв XI ст. Егберта фон Лютіха [8]. Перше значення указаної ФО – “набридати комусь” (“*Wer uns lästig ist, der ist uns das fünfte Rad am Wagen*”) зустрічається у німецькій літературі в XIII ст. Згодом “Deutsches Wörterbuch” вказує такі значення ФО – “заважати комусь”, “рухати щось у неправильному напрямку”. У словнику Борхарда знаходимо значення “бути зайвим / непотрібним”. Пізніше словник “Online-Lexikon zur diachronen Phraseologie” пропонує значення “бути тим / таким, що не має застосування” (тобто, “бути зайвим”). Потім з’являється значення “бути особою, яка не має впливу” (*als Ersatzperson vorgesehen sein*). У сучасних фразеологічних словниках знаходимо тлумачення “бути непотрібним / надмірним / небажаним”.

Як бачимо, аналіз зміни значення виявив, що розвиток семем студійованої ФО відбувається у такій послідовності: *набридати* → *заважати* → *робити щось*

неправильно → *бути зайвим* → *бути непотрібним* → *бути небажаним*. Зауважимо, що перша семема “*набридати*” повністю редукована, а подальший розвиток фразеологічної семантики свідчить про розширення значення.

Отже, розширення значення ФО-стереотипів виявлено у результаті редукції семем та у результаті їх збільшення. Розширення екстенціоналу відбувається під впливом екстралінгвальних чинників, які сприяють зміні образу, що формує стереотипне уявлення носіїв мови. Стереотип розуміємо як мовні знаки, що володіють подвійною природою. З одного боку стереотипи – це елементи етнокультури, що репрезентують національний менталітет мовців. З іншого боку – це одиниці мови, які вербалізують національно-специфічні образи. Зміна образу викликає семантичні зміни у ФО шляхом активізації потенційних сем мовного знаку. Крім мовно-позамовних поштовхів зміни значення встановлено суфіксацію та відіменникову вербалізацію як суто мовний прояв зміни семантики ФО.

Подальшими перспективами дослідження вбачаємо вивчення особливостей звуження значення ФО-стереотипів та виявлення як внутрішньомовних так і позамовних механізмів зміни значення

Література

1. Баран Я. А. Фразеологія: знакові величини.: Навчальний посібник для ВНЗ / Я. А. Баран. – Вінниця: Нова книга, 2008. – 256 с.
2. Варій М. Й. Психологія. Концепція Л. С. Виготського: теорія вищих психічних функцій [Електронний ресурс]. / М. Й. Варій. – “Центр учбової літератури”, 2007. – Режим доступу до джерела:
<http://textbooks.net.ua/content/view/5408/47/>
3. Малявін А. Семантичні зрушення значення умови як мовний засіб концептуалізації знань. Лінгвістичні студії: Збірник наукових праць [Електронний ресурс]. / А. Малявін. – Режим доступу до джерела:
<http://litmisto.org.ua/?p=8695>
4. Соссюр Ф. Курс общей лингвистики. (пер. з франц. Сухотина А. М.) / Ф. де Соссюр. – Париж, 1921. – 285 с.
5. Biskup M. Sprachwandel – Bedeutungswandel: empirische Studien zur Bedeutungsentwicklung der Personalkollektiva im Deutschen vom 18. Jahrhundert bis zur Gegenwart / M. Biskup. – Dresden, 2011. – 320 S.
6. Blank A. Prinzipien des lexikalischen Bedeutungswandels am Beispiel der romanischen Sprachen / A. Blank – Tübingen: Niemeyer, 1997. – 360 с.
7. Nübling Damaris. Historische Sprachwissenschaft des Deutschen: eine Einführung in die Prinzipien des Sprachwandels / Damaris Nübling. – Tübingen, 2010. – 280 S.
8. Sprichwörter und Redewendungen im Wandel. Online-Lexikon zur diachronen Phraseologie. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:
<http://www.oldphras.net/olui/search/>
9. Paul H. Prinzipien der Sprachgeschichte. / H. Paul– Halle, 1920. – 432 S.
10. Die Ursachen des Bedeutungswandels. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:
<http://cleverschule.com/die-ursachen-des-bedeutungswandels>
11. Wörterbuch für Redewendungen und Redensarten. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:
<http://www.redensarten-index.de/>
12. Wundt W. Elemente der Völkerpsychologie. Grundlinien einer psychologischen Entwicklungsgeschichte der Menschheit / W. Wundt. – Leipzig, 1912. – 523 S.

УДК 81'373.237

ОЦІННІ АСОЦІАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ КОМПОНЕНТІВ-НАЙМЕНУВАНЬ ЛЮДЕЙ ЗА РОДОМ ЗАНЯТЬ**Пономарьова О. А.**

У статті проаналізовано оцінні асоціації, закріплені за найменуваннями людей за родом занять, які виступають у складі фразеологічних одиниць української, англійської та німецької мов. Дослідження цих асоціацій набуває особливої актуальності тому, що ця група найменувань більшою мірою, ніж будь-яка інша, перебуває у полі зору соціальної оцінки, адже з назвою професії пов'язується певна соціальна конотація, схвалення чи осуд у мовному колективі. Особлива увага зосереджена на виявленні якостей, характерних для тієї чи іншої професійної особистості, та відтворенні ціннісної шкали професій, наявної у колективній свідомості народів-носіїв досліджуваних мов. Як висновок стверджено, що більшість назв людей за родом занять у внутрішньофразеологічному контексті викликають негативні оцінні асоціації. Крім того, порівняльний аналіз дозволяє нам дійти висновку про національно-культурну специфіку в осмисленні низки професій.

Ключові слова: фразеологія, фразеологічна одиниця (ФО), назви людини за родом занять, професії, оцінні асоціації.

В статье проанализированы оценочные ассоциации, закрепленные за наименованиями людей по роду занятий, которые выступают в составе фразеологических единиц украинского, английского и немецкого языков. Исследование этих ассоциаций приобретает особую актуальность потому, что эта группа наименований в большей степени, чем любая другая, находится в поле зрения социальной оценки, ведь с названием профессии связывается определенная социальная коннотация, одобрение или осуждение в языковом коллективе. Особое внимание сосредоточено на выявлении качеств, характерных для той или другой профессиональной личности, и воссоздании ценностной шкалы профессий, имеющейся в коллективном сознании народов-носителей исследуемых языков. Как вывод утверждено, что большинство названий людей по роду занятий во внутрифразеологическом контексте вызывают негативные оценочные ассоциации. Кроме того, сравнительный анализ позволяет нам прийти к заключению о национально-культурной специфике в осмыслении ряда профессий.

Ключевые слова: фразеология, фразеологическая единица (ФО), названия человека по роду занятий, профессии, оценочные ассоциации.

The article deals with the estimating associations, attached to naming people by their occupation as components of phraseological units in the Ukrainian, English and German languages. The topicality of this study is determined by the fact that this group of lexemes (to a greater extent than any other one) has always been estimated by the society, and some certain social connotation is surely connected with the name of profession, approval or condemnation in the language society. Special attention is paid to displaying qualities, characteristic of one or another professional personality, and representing the profession value scale, which nations, native speakers of the languages under analysis, have in their collective consciousness. As a result of the conducted research it is claimed that most of the words denoting people with respect to their occupation have negative estimating associations in the innerphraseological context. Besides, comparative analysis allows us to make a conclusion concerning national-cultural specific character, displayed in the process of the professions comprehension.

Key words: phraseology, phraseological unit, naming people by their occupation, professions, estimating associations.

У сфері кожного різновиду професійної діяльності складається характерна лише для цього середовища колективно-групова свідомість – переконання, цінності, погляди, спільні для представників певної професії. Будь-яка діяльність накладає свій відбиток на людей, які нею займаються. Вона, з одного боку, висуває до них комплекс вимог, пов'язаних з наявністю у них тих чи інших фізичних, психічних, інтелектуальних здібностей. З іншого боку, та чи інша сфера професійної діяльності формує у людини певне ставлення до навколишнього світу. У рамках культури етносоціуму формуються знання про типові професійні особистості, які втілюють в собі найхарактерніші риси професійної субкультури. Ці знання отримують своє відображення у мовній картині світу через набір асоціативних оцінних смислів, пов'язаних із назвами людей за родом занять. Виступаючи в семантиці вказаних одиниць у вигляді конотативних значень, дані смисли своїм чином виявляються при використанні цих одиниць у внутрішньофразеологічному контексті.

Група найменувань людини за родом занять більшою мірою, ніж будь-яка інша, перебуває у полі зору соціальної оцінки, адже “з назвою професії пов'язується певний соціальний престиж, вона викликає певну естетичну оцінку в мовному колективі” [9, с. 293].

Найменування осіб за родом занять досліджували у різних аспектах: словотворчому (Н. В. Буторина, Е. М. Ляпкина), структурно-семантичному (С. С. Риженко, Л. О. Шкатова), експресивно-стилістичному (О. Й. Голованова, О. В. Душкін). Однак у внутрішньофразеологічному контексті дані назви ще не були предметом лінгвістичних досліджень.

У цій розвідці нашою метою є встановлення та розкриття ролі оцінних асоціацій, закріплених за найменуваннями людей за родом занять, що виступають у складі фразеологічних одиниць української, англійської та німецької мов.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

1) виявити конотативні значення назв людини за родом занять у внутрішньофразеологічному контексті, пов'язані з якостями, характерними для тієї чи іншої професійної особистості;

2) відтворити ціннісну шкалу професій, наявну у колективній свідомості народів-носіїв досліджуваних мов; дати їм позитивну або ж негативну оцінку;

3) з'ясувати роль інформації національно-культурного характеру в оцінці представників різного роду професій та занять.

Усього нами проаналізовано 844 українських, 482 англійських та 160 німецьких фразеологізмів та паремій з лексемами на позначення назв людини за родом занять; з них відібрані ті, які є значимими для оцінки тієї чи іншої професійної діяльності.

З погляду традиційної етнічної свідомості складові соціально-професійного простору далеко не рівнозначні. Є види діяльності, які оцінюються найбільш високо, а є й такі, які належать до нижнього рівня соціальної ієрархії. Відповідним чином поцінуються і професії.

Українці – етнос з давньою високорозвиненою землеробською культурою. Саме це заняття обумовило традиційний побут, матеріальну культуру, систему основних свят і обрядів (по суті календарно-землеробських), світогляд, духовні цінності українського народу [2].

В українську мовну картину світу закладені образи й стереотипи, характерні для селянської праці і побуту. Головною працею виступає Землеробська справа, хліборобство як традиційне джерело матеріальних благ. У складі фразеологізмів та паремій української мови наявні наступні назви людей за родом занять “землеробство”: *хлібороб* (*У серпні хліборобу три роботи: і косити, і орати, і сіяти* [3, с. 32]), *орач / плугар* (*В орача руки чорні, та хліб білий* [3, с. 52]. *Плугач оре і в праці рветься, а панське черево так аж дметься* [7, с. 91]), *жнець* (*Добрий жнець не питає, чи широкий загинець* [7, с. 335]). Наведені приклади підтверджують, що праця в полі тяжка і виснажлива, потребує працьовитості та наполегливості від її виконавців, а також і вміння володіти різними господарськими вміннями й навичками.

Цей позитивно оцінюваний мовний стереотип хлібороба, пов'язаний із наведеними лексемами, репрезентує базові уявлення про життєдіяльність

людини: праця, хоч і важка, розглядається як основа щасливого і благополучного життя; акцентується постулат – щоб отримати гарний результат, потрібно наполегливо працювати.

У складі англійських та німецьких фразеологізмів таких лексем на позначення людей за різними хліборобськими заняттями (таких, як англ. *ploughman* чи нім. *Schnitter*) нами не виявлено, проте тут у складі двох англійських фразем виступає слово *farmer* "фермер", що теж стосується сільськогосподарської діяльності. Одна з цих фразем – це амер. англ. *dirt farmer* "фермер, що сам обробляє землю, не користуючись найманою працею" [1, с. 272] (амер. англ. *dirt* "земля, ґрунт"); тобто це одиниця номінативного характеру, що позначає незможних фермерів, а значення, що його слово *farmer* привносить у цілісну семантику цієї фраземи, стосується його "центрального" сигніфікативного ядра. Натомість в ідіоматичному словосполученні *afternoon farmer* "ледар, нероба" [1, с. 21] (дослівно "полуденний фермер") ця внутрішня форма непрямим чином свідчить про важку працю в сільському господарстві, яка починається, як відомо, удосвіта; отже, "полуденний фермер – такий, що лінується вставати рано".

Свої конотації мають і традиційні ремесла та особи, що ними займаються. Укр. *майстер*, як і нім. *Meister*, обидва позначають висококваліфікованих ремісників, а також вживаються і взагалі для позначення людей високого рівня кваліфікації, які досягли успіхів у своїй праці. Фраземи з цими словами показують, що дані лексеми виявляють в них як позитивні, так і негативні оцінні асоціації. До позитивних асоціацій відносяться: обізнаність у своїй справі (укр. *Знає майстер, що робить* [7, с. 426]), необхідність навчатися та удосконалювати свої уміння (нім. *Früh übt sich, was ein Meister werden will* – хто змалку вчиться, добрим майстром стане [6: 2, с. 50]; *Übung macht den Meister* – навик майстра ставить [5, с. 395]). До негативних – пияцтво (укр. *Що майстер, то й п'яниця* [7, с. 462]), зазнайство (нім. *den Meister spielen* – удавати з себе пана [6:2, с. 50]).

У фразеологічному фонді англійської мови дається двояка оцінка професії кравця. З одного боку, вона висока – кажуть, що "людину створює кравець" – *the tailor makes the man* [1, с. 908] (зміст тут, очевидно, той, що й у рос. *по одежке встречают*; варіантом цього англійського прислів'я є *nine tailors make a man*, де мова, очевидно, про звички джентльменів давніх часів) а, з іншого, кравецтво розглядається як справа неприбуткова – *the tailor's wife is the worst clad* [1, с. 221]. У німецькій фразеологічній картині закладене уявлення про кравців як про маленьких, слабосильних людей, напр.: *frieren wie ein Schneider* "дуже мерзнути, дрижаків хапати" [6:2, с. 171] (дослівно "мерзнути як кравець"); *leicht wie ein Schneider sein* "бути худим як тріска, легким як пір'їна" [6:2, с. 171]; з іншого боку, пор. *essen wie ein Schneider* – їсти за чотирьох [6:2, с. 171] (що свідчить не так про здоровий апетит, як про постійний голод: кравці не отримували належної матеріальної плати за свою роботу, мали недостатньо коштів на прожиття).

В українській мові лексема *кравець* має більш нейтральне емоційне забарвлення і лише з фразеологізму *Про те знає швець та кравець, що він буде кроїть* [7, с. 426] можна дійти висновку про кравця як про знавця своєї справи, утаємниченого у її секрети.

Досліджуючи оцінну інформацію, закладену у назвах ремісників, що фігурують у фраземах, слід зазначити, що у низці випадків їхня соціальна оцінка виключно негативна. Яскравим прикладом негативно конотованої назви ремісника є укр. *швець*. В українській фразеології швець осмислюється таким чином: 1) швець – брехун, ошуканець (*швець, що ступить, то збреше* [7, с. 463]); 2) швець – злодій (*Швець, мнець, копилець – набрав подошов та й к чорту пішов* [7, с. 620]); 3) швець – пияк (*п'яний, як швець* [7, с. 516]); 4) швець (і взагалі ремісник, пор. вище англ. *tailor*) – людина, не здатна себе забезпечити (*Швець без чобіт, а тесля без ворит*), пор. також англ. *the cobbler's (або shoemaker's) wife is the worst shod* [1, с. 221] та нім. *Der Schuster trägt immer die schlechtesten Stiefel* [5, с. 502]. Крім того, ідіома англ. заст. розм. *the shoemaker's stocks* "тісне взуття" [1, с. 857] є свідченням негативної оцінки роботи шевця.

В українському фразеологізмі іронічно підкреслюється приналежність шевців до простого люду: *Не вважайте, люди добрі, що я швець: говоріть зі мною як з простим* [7, с. 148].

Аналіз фразеологізмів свідчить, що виключно негативні асоціації пов'язані також із такими ремісниками: англ. *tinker* "мідник" – *to swear like a tinker* (букв. "лятися як мідник"), *as drunk as a tinker* "п'яний в зюзу" (дослівно "п'яний як мідник"), *as quarrelsome as a tinker* (букв. "сварливий як мідник"); англ. *hatter* "капелюшник" – *as mad as a hatter* "зовсім божевільний, не при своєму розумі" [1, с. 634] (букв. "божевільний як капелюшник"); нім. *Bürstenbinder* "щіткарь" – *trinken wie ein Bürstenbinder* "пити запоєм" (букв. "пити як щіткарь"), *jemand läuft (або rennt) wie ein Bürstenbinder* "хто-небудь біжить як очманілий" [6:1, с. 132].

Ремесло муляра, яке має багатовікову історію, у німецькому суспільстві оцінюється з повагою, пор. *pünktlich sein wie ein Maurer* "закінчити роботу вчасно (точно за годинником)" [5, с. 393].

Іронічне ставлення до дігтярів очевидне з українського виразу *Дігтяр і смердить дьогтем*, значення якого, однак, очевидно, ширше і говорить про те, що професійна діяльність накладає свій відбиток, не завжди позитивно конотований, на того, хто нею займається [7, с. 148].

Праця мельника оцінюється українським фразеологізмом як не дуже напружена і тяжка, пор. укр. *Наше діло мірошницьке: підкрутив та й сіє* [7, с. 170]; натомість в прислів'ї англ. *much water runs by the mill that the miller knows not of* "ми багато не знаємо про те, що відбувається навкруги нас" [1, с. 682] мірошник виступає як приклад незнання того, що відбувається "під носом".

Спільною для українського і німецького фразеологізмів із "пастухом" є вербалізація уявлення, за допомогою образу пастуха і його стада, про ватажка як істотно подібного до своїх підлеглих: укр. *Який пастух, така й череда* [7, с. 326]; нім. *Wie der Hirt, so die Herde (das Vieh)* [5, с. 291]; натомість англ. *sheep that have no (або sheep without a) shepherd* "безпорадний, безпомічний натовп" [1, с. 856] зображує ватажка як справжню керівну силу для безпорадної маси. Ширше мовний стереотип власне пастуха розкривається в українській фразеології, де він постає лайливим (*Якби Бог слухав пастуха, то б уся череда вигинула* [7, с. 208]), а його праця легкою (*Коли б можна бути через зиму котом, через літо пастухом, а на Великдень попом* [7, с. 362]), але неприбутковою (*Пастух-свинопас, держи хліб про запас* [4, с. 526]) і взагалі "непрестижною" і навіть небажаною (*Не кричи дуже – панський двір близько, в пастуху візьмуть* [7, с. 184]).

Одним із прикладів суто позитивної оцінки професійної діяльності в українській фразеології є лексема *лісничий* – *Був колись лісничим, а тепер нічим* [7, с. 120]. Відповідно працювати лісничим тут символізує престижний фах.

У німецькій фразеології позитивну оцінку у плані наявності доброго апетиту отримує денотат лексеми *Scheunendrescher* "молотник" – у сталому порівнянні *essen wie ein Scheunendrescher* (букв. "їсти як молотник") "уминати за обидві щоки" [6: 2, с. 160] (пор. укр. *молотник із миски* "той, хто їсть з великим апетитом, жадібно"); але причиною такого апетиту є, звісно, те, що праця молотника потребує докладання великих фізичних зусиль. Молотник характеризується як завзятий працівник.

До рибалок серед українських селян ставлення було як до бідних, але гідних, пор. *Сам Бог з рибалок апостоли вчинив* [7, с. 464]; *Вудка мокне, а рибак сохне* [7, с. 464]; *Рибу їж, та рибалку не з'їж* – "не багато бери, бо рибалка з риби живе" [7, с. 536]. Відповідник зазначеної лексеми, вжитий у переносному значенні, входить у склад англійської ідіоми, яка має негативне емоційне забарвлення: *the great fisher of souls* "біс, диявол, сатана" [1, с. 439].

Професії, пов'язані зі співам та грою на музичних інструментах, по-різному характеризуються у фразеології. Так, прислів'я *Як поведуть ті трубачі, так аж шапки з голів підіймаються* [7, с. 613] свідчить, очевидно, про непересічно гучні звуки духової музики. Професія скрипаля представлена в англійських і німецьких пареміях по-різному, пор. порівняння англ. *as drunk as a fiddler* ("п'яний як скрипаль") і прислів'я, де приклад вишколу на скрипаля символізує потребу

довгого і старанного навчання для здобуття професії, пор. нім. *Ein zerreibt viel Saiten, eh'er Geiger Wird* (букв. "Багато струн порвеш, поки скрипалем станеш").

Професійна особистість кухаря в англійській фразеології зображується іронічно, пор. прислів'я *God sends us meat and devil sends cooks*.

Серед професій, позначення яких виступають у складі фразеологізмів негативної оцінної семантики, слід також зазначити: укр. *астроном* – *Моя свиня більше знає, як ваш астроном* [7, с. 304]; англ. *bargee* "візник", *fishwife* "торговець рибою", *sailor* "моряк", *trooper* "кавалерист" – *to swear like a bargee (або fishwife, sailor, trooper)* "дуже лаятися або лаяти когось" [6, с. 905]; нім. *Bierkutscher* "візник пивоварні" – *fluchen wie ein Bierkutscher* "лаятися як візник" [6:1, с. 102].

Значна кількість оцінних інтерпретацій пов'язана з релігійними діями. У фразеології трьох мов лексеми на позначення священика мають абсолютно різні асоціації: в англійській мові цей образ асоціюється з розсудливістю (*as sober as a parson* "зовсім тверезий; розсудливий, здравомислячий, серйозний" [1, с. 873]), в німецькій з свободою дій (*das kannst du halten (або machen) wie (der) Pfarrer Abtamm* "роби, як хочеш" [5, с. 43]), а в українській з багатством (*Пип – золотий сніп* [7, с. 47]), заздрістю (*зависливі очі, як у попа* [7, с. 236]), ненаситністю (*У попа вовчі очі, а медвеже черево* [7, с. 694]), злом (*Пип людей карає, а сам лихо робить* [7, с. 323]), нечистою силою (*Сніп од снопа, як чорт од попа* [7, с. 452]).

Образ монаха осмислюється наступним чином: 1) монах брехливий (англ. *a friar, a liar* "як монах, то й брехло" [1, с. 359]); 2) монах – злодій (*the friar preached against stealing and had a goose (або pudding) in his sleeve* "монах проповідує проти злочинства, а у самого гусак (або пудинг) у рукаві" [1, с. 359]); 3) монах має відношення до нечистої сили (*І чорт на старість в монахи пішов* [3, с. 134]).

Оцінні асоціації, закріплені за назвами людини за родом занять у складі фразеологічних одиниць, можна пов'язати з культурно-історичними конотаціями, які склалися під впливом попереднього історичного досвіду. Досліджувані фразеологізми відображають сприйняття представників різних соціальних статусів, професій цих мовних колективів у певний історичний період.

Особі "правителя" – принца, короля, царя, князя – у досліджуваних мовах притаманні наступні характеристики: влада, яка може і суперечити волі Божій (укр. *Воля Божа, а суд царів* [7, с. 207]; англ. *kings have long arms (або hands)* "у королів довгі руки, тобто від королів важко сховатися" [1, с. 577]), багатство (укр. *Якби я був царем, то б все їв мед та сало*; англ. *to live like a prince* "розкошувати, жити на широку ногу" [1, с. 618]; нім. *leben wie ein Fürst* "жити по-царськи, розкошувати" [5, с. 194]), поважність, точність (нім. *Pünktlichkeit ist die Höflichkeit der Könige* "пунктуальність – ввічливість королів" [5, с. 445]), всюдозволеність й жорстокість (англ. *war is the sport of kings* "війна – забава королів" [1, с. 992]). Ці та зазначені раніше приклади свідчать про те, що у фразеології яскраво відобразилася соціальна нерівність верств населення – правителів та простого люду, у тому числі й ремісників (які жили в бідності – *вчепився, як злидні бондаря* [5, с. 155]).

У фраземах (пареміях, ідіомах, сталих порівняннях) носії тих чи інших професій можуть поставати як носії певних соціальних конотацій, які виражаються відповідними лексемами. Такі фразеологічні одиниці тяжіють до вираження певних раціонально вмотивованих значень. Водночас є і інші приклади, коли назва людини за родом занять у складі фразеологізму може функціонувати і для вираження інших сенсів і для конструювання іншого роду мовних образів, які мають, навпаки, інший характер і обумовлені іншими комунікативними потребами, такими, як досягнення гумористичного ефекту (*дурний пип хрестив* "хто-небудь нерозумний, нерозторопний") тощо.

Виявлена нами картина сприйняття типових представників тих чи інших професій дозволяє зробити висновок про наявність ціннісної шкали у колективній свідомості певного народу. До категорій, за якими оцінюється будь-який вид професійної діяльності, відносяться: суспільна користь, творча праця, фізична праця, життєво необхідний продукт, відповідальність, якість праці та її складність, наявність кваліфікації. Позитивну оцінку інтерпретацію отримують професійні образи, чия праця відповідає цим критеріям. В українській фразеології це

такі найменування людей за родом занять, як: хлібороб, лісничий; в англійській – пастух, піп, кравець (відносно позитивну); в німецькій – муляр, молотник, скрипаль.

За результатами дослідження ми можемо стверджувати, що більшість назв людей за родом занять викликають негативні оцінні асоціації. Найбільша кількість оцінних інтерпретацій негативного характеру пов'язана з осмисленням образу попа в українських фразеологізмах. Також негативну оцінку отримують професії трубача, астронома; в англійських фразеологічних одиницях – мідника, капелюшника, скрипаля, повара, моряка; німецьких – кравця, шиткаря. Спільним для трьох мов в негативному висвітленні є образ шевця; для двох – української та англійської – рибака, монаха; для англійської і німецької – візника.

Порівняльний аналіз фразеологічних фондів української, англійської та німецької мов, а саме тих одиниць, що містять у своєму складі найменування людини за родом занять, дозволяє нам дійти висновку про національно-культурну специфіку в осмисленні низки професій. Саме тому перспективою подальшої розробки проблеми є дослідження фразеологізмів із зазначеним компонентом в культурно-історичній перспективі, а також виявлення та вивчення їх структурно-семантичних та формально-структурних особливостей.

Література

1. Англо-український фразеологічний словник / Уклад. К. Т. Баранцев. – 3-тє вид., стер. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2006. – 1056 с.
2. Британ В. Т. Історія української культури: навч. посібник / В. Т. Британ, Л. С. Підлісна, А. В. Савич та ін. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2010. – 196 с.
3. Вознюк Л. П'ять тисяч прислів'їв та приказок / Уклад.: Л. Вознюк. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. – 224 с.
4. Жаворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник / В. В. Жаворонок. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
5. Немецко-русский фразеологический словарь / Уклад. Л. Э. Бинович, Н. Н. Гришин / Под ред. д-ра Малиге-Клаппенбах и К. Агрикола. Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: “Русский язык”, 1975. – 656 с.
6. Німецько-український фразеологічний словник: в 2-х томах / Уклад. В. І. Гавриць, О. П. Пророченко. – К.: Радянська школа, 1981. – Т. 1. – 416 с., Т. 2. – 384 с.
7. Номис М. Українські приказки, прислів'я і таке інше / Уклад М. Номис / Упоряд., приміт, та вступна ст. М. М. Пазяка. – К.: Либідь, 1993. – 768 с.
8. Словник фразеологізмів української мови / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін. – К.: Наук. думка, 2008. – 1104 с.
9. Шмелёв Д. Н. Способы номинации в современном русском языке / Д. Н. Шмелёв. – М.: Наука, 1982. – 293 с.

УДК 811.112.2:81'37

СЕМАНТИКА ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИХ НОВОТВОРІВ ОПОВІДАнь Г. ВОМАНН "EINE SOUVERÄNE FRAU"

Романова Н. В.

У статті розглянуто лексичну семантику індивідуально-авторських новотворів та запропоновано структурно-семантичну класифікацію досліджуваних лексем. Виявлено п'ять основних груп індивідуально-авторських новотворів: іменникові композити, субстантивати, зрощення, аббревіатури та суфіксальні іменники.

Ключові слова: індивідуально-авторські новотвори, іменниковий композит, субстантиват, зрощення, аббревіатура, суфіксальний іменник, лексична семантика.

В статье рассмотрено лексическую семантику индивидуально-авторских новообразований и предложено структурно-семантическую классификацию исследуемых лексем. Выявлено пять основных групп индивидуально-авторских новообразований: сложные существительные, субстантиваты, сращение, аббревиатура и суффиксальные существительные.

Ключевые слова: индивидуально-авторские новообразования, сложное существительное, субстантиват, сращение, аббревиатура, суффиксальное существительное, лексическая семантика.

The article deals with the lexical semantics of individually-authorial new wordbuildings. Structural and semantic classification of studied vocabulary has been proposed. Five groups of individually-authorial new wordbuildings are found: complex nouns, substantivates, accretion, abbreviation and suffixes nouns.

Key words: individually-authorial new wordbuildings, complex noun, substantivate, accretion, abbreviation and suffixes nouns, lexical semantics.

Проблема лексичної семантики вже давно привертає до себе увагу дослідників, про що свідчать численні лінгвістичні студії, психолінгвістичні, лінгвокогнітивні, порівняльно-історичні, когнітивно-семіотичні та лінгвосинергетичні, комунікативно-прагматичні (праці В. Ю. Апресяна, О. Ю. Артем'євої, Л. І. Белехової, Н. І. Бойко, В. В. Левицького, О. Д. Огуя, Н. В. Петренко, О. О. Потєбні, Г. І. Приходько, О. В. Розен, В. Г. Таранця та багато ін.). Водночас реалізовані спроби визначення специфіки семантики індивідуально-авторських новотворів (далі – ІАН) не формують чіткого й однозначного уявлення про розмаїття найменувань як ефективний засіб опису мінливого предметного світу. Отже, **метою** нашого науково розшуку є висвітлення семантики іменникових ІАН німецьких оповідань Г. Воманн (1932). Серед **завдань** необхідно відзначити: 1) короткий огляд структурно-генетичних ознак досліджуваного матеріалу та 2) класифікацію семантичних типів аналізованого феномена.

До ІАН будемо відносити некодифіковані словниками слова й словосполучення [7; 2], утворені за наявними в сучасній німецькій мові моделями та вжитими лише в певному контексті [1, с. 218]. Зазвичай, ці номінації кваліфікуються як стилістичні неологізми: сприяють увиразненню мови художнього твору, надають їй експресивності, емотивного забарвлення, образності [4, с. 424].

Враховуючи дані експериментальної картотеки, укладеної нами методом суцільного вибирання із 26 "Die schönsten Erzählungen" Г. Воманн [8] – усього 461 випадок, можна стверджувати, що левова частка ІАН – це іменникові **компози**ти (352 чи 76,4%), які поділяються на повноскладені сполучення, неповноскладені та зрушення [5, с. 112].

У повноскладених іменникових композитах перший компонент має форму основи слова, наприклад: **Sensationlust**, **Astarme**.

Неповноскладені іменникові компози

Blumenorgien, Liebesvorrat, Freundeskreis. Можна констатувати, що з'єднувальний елемент функціонує автономно: *-n-* та варіативно: *-s-* і *-es-*. Питання норми вживання з'єднуваних елементів убачають, *по-перше*, в типі відмінювання іменників (слабка відміна), *по-друге*, у формі множини, *по-третє*, у типі суфікса чи визначника, *по-четверте*, у ненаголошеній позиції голосного чи дифтонга, *по-п'яте*, в усталених у мові традиціях [Там само, с. 116].

Зрушення відрізняються від повноскладених іменників і неповноскладених тим, що їх компоненти оформлені аналогічно елементам словосполучення або речення, згідно з діючими морфолого-синтаксичними нормами мови, наприклад: *Aufundabzucken* (порівн.: *auf und ab zucken*), *Altwerden* (порівн.: *alt werden*).

Другу групу ІАН формують **субстантивати**, тобто слова, що перейшли в клас іменників із інших граматичних класів без допомоги будь-яких словотвірних засобів: афіксів, напівафіксів чи аблауту, наприклад: *Zufriedenste, Freundliches*. Цей спосіб словотворення у німецькій мові пов'язаний із уживанням артикля. Артикль як граматичний засіб виражає категорії роду, числа і відмінка.

Можна виокремити три основні різновиди субстантиватів: прикметникові, дієприкметникові та дієслівні. Прикметникові субстантивати за граматичним родом поділяються на нейтральні **das Erstaunliche** та фемініні *Die Schönste*; за граматичним числом – на одиничні *Unbestechliches* та множинні *Gleichmütige*. У свою чергу, дієприкметникові субстантивати маніфестовано лише в сукупності *Gährende*, а дієслівні – тільки як одиничні середнього роду **das Telephonieren**.

Третя група ІАН апелює до **зрощення**. Зрощення утворюються за допомогою суфіксації або субстантивації на основі цілого словосполучення (розчленованого або нерозчленованого), наприклад: *Teebestellungen* (*Tee + bestellen + -ung- + -en*), *Handschaufeln* (*Hand + schaufeln*). За своєю структурою наведені й інші зрощення диференціюються на два типи: іменниковий та дієслівний. Іменниковий тип утворено за допомогою суфіксації та означуванням його іменником. Дієслівний тип містить інфінітив, субстантивований разом із іменником або іншим словом, що доповнює інфінітив. Домінує дієслівний тип, що пояснюється певним лінгвістичним контекстом або стилістичним. Лінгвістичний контекст розуміємо в нашій роботі як сукупність формально фіксованих умов, за яких однозначно виділяється зміст іменникових ІАН. Для визначення стилістичного контексту залучаємо різні стилістичні прийоми, що взаємодіють із аналізованими лексичними одиницями та додають їм нових оказіональних конотацій [3, с. 243, 248].

До четвертої групи ІАН належать **складноскорочені** слова або **аббревіатури**. З погляду енергетичної теорії мовлення (В. Г. Таранець) поява аббревіатур є закономірним природним явищем – мовець прагне “до економії фізіологічних затрат” [6, с. 189].

Зафіксовано аббревіатури, де перший компонент має скорочений вигляд, а другий постає як ціле слово. За формою другий компонент відображає граматичну одиничність, наприклад: “*E. T.*”-*Film, x-mal* та множинність, наприклад: *DIN-A4-Seiten, OP-Miseren, t-storms 67°/36°*. Тут поєдналися дві тенденції: з одного боку, ІАН ґрунтуються на питомій лексиці, а з другого, – на запозиченій. При цьому дотримуються графічної норми й орфографічної: велика літера правопису й мала (німецька мова) та мала літера (англійська мова). Така авторська підказка через графіку й орфографію, очевидно, зумовлена тим, що Г. Воманн намагається максимально забезпечити емоційний комунікативний акт у форматі “автор – персонаж – іменниковий ІАН – читач”, розставити логічні акценти лінгвістичного контексту чи стилістичного.

П'ята група іменникових ІАН утворена способом **суфіксації**. Парадигма суфіксів обмежена іменами жіночого роду та середнього. Імена жіночого роду – похідні від іменників чоловічого роду на **-er**, наприклад: *Pariserinnen, Seglerin* та на **-e**, наприклад: *Hausgenossin*; середнього – пов'язані зі зменшено-емоційними суфіксами **-chen** і **-lein**, наприклад: *Wäldchen, Zimmerchen, Sprüchlein*.

У семантичному плані іменникові ІАН становлять розмаїту систему номінацій і позначають:

1) назви релігійних **свят** (1) *Das Weihnachtsfest einer alten Jungfer, die es verschmäht, eine fortschreitende Ergrauung ihrer Haare in Zusammenarbeit mit einem tüchtigen Friseur zu bekämpfen [...]* [с. 5] (тут і наді приклади наведено, за [8]. - Н. Р.);

2) назви сімейного **стану** (2) [...], *kann aber vielleicht nicht sinnvoller begangen werden als mit der intensiven Versenkung in eine Vergangenheit, die ihr die Erbärmlichkeit ihres **Jungfernstandes** recht grausam vor Augen führte* [с. 5];

3) назви **часових відрізків** у релігійному вимірі (29) *Ich erinnere mich allzu genau an jenen **Weihnachtsabend** vor einem Jahr [...]* [с. 5];

4) назви психологічних **понять** (11) *Ich umgab mich mit einem Filigran von Einbildungen und **Zukunftsgemälden** [...]* [с. 7];

5) назви інтелектуального **розвитку** (5) *Für meine Kollegen blieb ich die intellektuelle Freundin einiger berühmter Literaten, ja, ich genoss sogar ein wenig Absehen, gemixt aus **Quartier-Latin-Romantik** und **Sorbonne-Ruhm*** [с. 8];

6) (метафоричні) назви **процесів** (22) [...], *und wieder bewunderte ich Naturschutzparks und feierte **Blumenorgien*** [с. 9];

7) назви **волюнтативу** (3) *Ich stand diesem blinden **Fortpflanzungswillen** ein bisschen verständnislos gegenüber [...]* [с. 9];

8) назви **дозвілля, спорту** (18) *Mich hatten Mademoiselle Cleremys **Gymnastikkurse** nicht so "enthemmen" und selbstbewusst machen können [...]* [с. 10];

9) назви **інтенсивності** прояву емоційного стану (8) *Es war ein Brief, wie ich ihn nie von einem Menschen erwartet hätte, [...]* *der **Zufriedenste** auf der Welt zu sein schien* [с. 7];

10) назви **помешкання** (31) *Wir "weckten" ihn darum auch nicht, als wir uns zur Mahlzeit im **Frühstückszimmer** niederließen [...]* [с. 22];

11) назви **частин** об'єкта (16) / суб'єкта (10) [...], *die schwarzen **Akazienarme** hielten ihn mit deiner Gebärde starrer Verzweiflung zurück* [с. 26], *Aber dann, weil Frau Schapiro nur gnädig lächelte mit **Duldermiene**, quetschte sie mit der Kugelschreiberspitze alle Speicher'schen Einheiten auf ihren kleinen fettigen Notizblock [...]* [с. 91];

12) назви предметів реальної **зменшеності** й позитивної **суб'єктивної** оцінки (58) *Er ließ sein Auto immer an der Weggabelung stehn und ging ihr bis zum **Wäldchen** entgegen [...]* [с. 26], *Sie blättert im **Adressbüchlein**, plant ein paar Telephonate* [с. 260];

13) назви **осіб** за професією (38) [...]; *das war auch Beffes Beruf, **Tabakpflanzer** und Röster, das alles dazugehört* [с. 31];

14) назви **запахів** (5) *Wozu riss er dann die Fenster auf, wenn er doch wusste, dass der **Kühle** Geruch des Abends, dem er die dunklen Strahlen von **Erdduft** und rauchigem **Buschgehölz** aussagte, ihm wehtat; [...]* [с. 32];

15) назви **виробів** людини (22) *"**Heimaterde**" hieß jenes Gedicht, das er in einem Wurf niederschrieb am Vorabend meiner Abreise* [с. 49], *Jetzt, in ihrer schattigen Küche, sah er auf dem Fliesenboden, neben einem Steingutgefäß mit Zwiebeln, **Bierflaschen** im Sechserpack* [с. 234];

16) назви емоційного **стану** (9) *Das **Erstaunliche** ist wahr; [...]* [с. 50];

17) назви **поліграфії** (11) *Es war, und das sechs **DIN-A4-Seiten** durch, eine von Stiehl "Lebensfurt" genannte "Elegie"* [с. 59];

18) назви **харчів** (32) *Mein **Pensionsabendessen** habe ich also an jenem Tag vergeblich ausfallen lassen* [с. 65];

19) назви **суб'єкта** (26) (носія зовнішніх і внутрішніх ознак) *Der **Kleinste** ist jetzt vier* [с. 71];

20) назви **мови, мовлення** (27) *Sie sah immer bei diesem **Laubwaldthema** so aus, als sei sie höchstpersönlich für die Anpflanzungen zuständig gewesen* [с. 101], *Keine geeigneten **Racheworte**, entschied er* [с. 146];

21) назви **обсягу** об'єкта (2) *Er vertiefte sich häufig in einen **Gedankenreichtum**, [...]* [с. 106];

22) назви **техніки** (13) *Ein Mangel an **Sprechtechnik** zerrüttete Marias Botschaften* [с. 122];

23) назви **рослинного** світу (1) [...], *und beim Blick in den überquellenden giftigen **Sommergarten!*** [с. 152];

24) назви **форми** об'єкта (11) *Als Justine ein paar Minuten später mit zwei Gläsern und dem **Martini-Krug** zu ihm hinaus ins Freie trat, fuhr er aber nochmals über ein Stück Rasen, hin und zurück, [...]* [с. 161];

25) назви **рис** характеру (1) [...] *und es einer **Sisyphusgeduld** bedürfte, sie alle wieder aus dem Wasser zu fischen, [...]* [с. 207];

26) назви **теорій** (2) [...], *und Pavel hat nur, weil ich wieder am Kopfende des niedrigen Wohnzimmertisches im kleinen Rokokosessel saß, seine **Glücks- und Unglückstheorie** aufgegriffen* [с. 210];

27) назви **оцінки** (7) *Das **Schlimmste** war nicht, dass Pavel, wie er da so taktvoll auf der Schwelle stehenblieb, zitierte: Ogni male vuol giunta* [с. 212];

28) назви **траєкторії** руху (8) [...], *und machte den **Nebelpfadrundweg**, auf dem man von ihrem Haus aus nach ein paar Schritten über die Straße ankommt, [...]* [с. 215];

29) назви **мешканців** (3) [...], *wie grandios und ein **Must** für jeden **Westaustralienbesucher** er ist, der Karijini-Nationalpark* [с. 218-219];

30) назви **релігії** (2) *Ich habe mir nie was aus dem **Ureinwohner-Kult** gemacht, sagte ich, [...]* [с. 224];

31) назви **місцезнаходження** (5) *Zwei **Trinkwasserstellen** wurden angegeben zusätzlich zum Tipp, genügend Vorräte mitzubringen* [с. 224-225], [...], *und wir übernachteten unter dem **Sternenhimmel**, [...]* [с. 225];

32) назви **економіки** (4) *Gute Bezahlung, ich meine das **Ausnahme-Extra**, ist selbstverständlich [S. 231], X Packungen dies und **x-mal** das und noch ein Sälbchen, sagt sie, und bis auf den letzten Cent hat sie ihr Portmonnaie geplündert* [с. 256];

33) назви **виробничих стосунків, міжособистісних** (5) *Er trottete hinter seiner **Arbeitgeberin** her, [...]* [с. 234], [...], *war sie eine **Privatpatientin**, kriegte ohne großes Theater alles, was verbraucht war, neu verschrieben* [с. 234];

34) назви **кольору** (4) *Vanessa, die Chefin, ist eine hübsche, etwas speckige Frau mit zarter Haut, rosiger Gesichtsfarbe, mit der Haarfarbe wechselt sie un den verschiedensten **Brünett-Herbst-rotgold-Tönungen** ab, [...]* [с. 244];

35) назви **медицини** (9) *Und mitten hinein in die **OP-Miseren** wird über Abwesende und über eigene und überlieferten **Krankengeschichten** geredet* [с. 254].

Згідно з наведеною семантикою іменникових ІАН, предметний світ радикально змінюється і оновлюється. Суттєвою його характеристикою є зменшення і водночас пестливість. Симпатія розгортається на тлі професіоналізму, харчування та житла. Виміром слугує фізичний час, до якого наближаються мова й мовлення, індивідуальність суб'єкта, структурність об'єктів і суб'єктів, процесуальність та продуктивність людської думки. Меншої трансформації, порівняно з названими реаліями зазнають дозвілля і спорт, техніка, психологія, форма об'єктів, поліграфія, медицина, емоційний стан та інтенсивність його прояву, траєкторія руху, а також емотивна оцінка з лінійкою "добре – погано".

Відбуваються, хоч і повільно, певні зміни в межах інтелекту, органів зовнішнього чуття (нюх, зір), місцезнаходження, виробничих стосунків, кольору й економіки. Зафіксовано певні зрушення і в таких реаліях, як: воля, громадянство, сім'я, обсяг об'єкта, теоретична думка про соціально-психологічне, релігія. Найменш вразливими чи стійкими до кардинальних змін необхідно визнати, очевидно, релігійні свята, рослинний світ, риси характеру.

Отже, семантика іменникових ІАН оповідань Г. Воманн відображає не тільки енциклопедичність знань авторки, але й вказує на поліфонічність мінливого обличчя предметного світу, змальовує його якісну й кількісну природу в річищі емоційної оцінки та емотивної.

Подальшою перспективою досліджень може бути й повинна стати семантика індивідуально-авторських новотворів-демінітивів.

Література

1. Жарко С. Словотвірні особливості індивідуально-авторських номінацій у творах О. Гончара / С. Жарко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Лінгвістика": [зб. наук. праць]. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2010. – Вип. XII. – С. 217 – 221.

2. Мюллер В. Великий німецько-український словник / В. Мюллер. – К.: Чумацький Шлях, 2012. – 792 с.

3. Приходько Г. І. Способи вираження оцінки в сучасній англійській мові : [монографія] / Г. І. Приходько. – Запоріжжя: ЗДУ, 2001. – 362 с.

4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава: Довкілля, 2006. – 716 с.
5. Степанова М. Д. Словообразование современного немецкого языка / М. Д. Степанова. – М.: ЛИЯ, 1953. – 376 с.
6. Чорна О. Структурно-граматична організація українських податкових термінів / О. Чорна // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Лінгвістика": [зб. наук. праць]. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2010. – Вип. XII. – С. 188 – 196.
7. Wahrig. Wörterbuch der deutschen Sprache / [von R. Wahrig-Burfeind]. – München: dtv, 2012. – 1152 S.
8. Wohmann G. Eine souveräne Frau. Die schönsten Erzählungen / Gabriele Wohmann. – Berlin: Aufbau Verl., 2012. – 288 S.

УДК 81'373.7: 070.16=111

ОЗНАКА РОЗДІЛЬНООФОРМЛЕНOSTІ У СИСТЕМІ ОКАЗІОНАЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЮВАНЬ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОЇ “ЖОВТОЇ” ПРЕСИ)

Сіденко Н. Г.

Статтю присвячено дослідженню роздільнооформленості фразеологізмів як лінгвального фактору їх окказіональних змін. У статті розглянуто різні підходи до трактування ознаки роздільнооформленості, визначено її критерії. На матеріалі англomовної “жовтої” преси проаналізовано окказіональну реалізацію мовних потенцій фразеологізмів, що зумовлена їхньою роздільнооформленістю.

Ключові слова: окказіональні зміни, реалізація мовних потенцій, роздільнооформленість, фразеологізми.

Статья посвящена изучению раздельнооформленности фразеологизмов как лингвального фактора их окказиональных изменений. В статье рассмотрены разные подходы к трактовке раздельнооформленности, выявлены ее критерии. На материале англоязычной “желтой” прессы проанализирована окказиональная реализация языковых потенций фразеологизмов, обусловленная их раздельнооформленностью.

Ключевые слова: окказиональные изменения, раздельнооформленность, реализация языковых потенций, фразеологизмы.

The article investigates separability of phraseological units as a lingual factor of their occasional changes. Different approaches in treating phraseological separability are examined, the criteria of this concept being defined. Stipulated by separability of phraseological units occasional realization of their language potential is analyzed on the material of the English “yellow” press.

Key words: occasional changes, phraseological units, realization of language potential, separability.

За умов тотальної світової глобалізації сучасна людина має загрози розчинитися, втратити своє “Я.” Прагнення затвердитися у факті свого існування важливіше для людини ніж абсолютна істина, а здібність впливати на інших означає, що ти існуєш [10, с. 18].

Разом з іншими науками гуманітарної парадигми лінгвістика вивчає природні механізми вербальної маніпуляції у рамках дискурсивного підходу.

Дуже потужним інструментом мовленнєвої маніпуляції виступають фразеологізми. Фразеологізми є мовними стереотипами з високим рівнем антиципації, що різко знижується при їх деформації [7, с. 6]. Деформація вважається дискурсивною особливістю фразеологізмів [5, с. 177]. Використання деформованих фразеологізмів надає маніпулятивному процесу певні переваги: можливість створення мовної картини світу; високий рівень емоційного впливу; потужну маніпулятивну силу за рахунок експресивно-оцінювальних параметрів; реалізацію принципів гедонізму, комерціалізації, економії мовних ресурсів; орієнтацію на ірраціоналізм.

Виділяють два процеси, що призводять до руйнування структурно-семантичної стабільності фразеологізму: актуалізація значення окремих його компонентів та оживлення внутрішньої форми (ВФ) [4, с. 64 – 65]. Причому у разі реалізації самостійного значення одного з елементів фразеологізму відзначається тенденція до збільшення кількості компонентів фразеологічної одиниці (ФО) або, навпаки, – до зменшення. Взаємовідношення “експліцитність – імпліцитність” визначається роздільнооформленістю [8, с. 76]. Тому ретельне теоретичне і практичне дослідження ознаки роздільнооформленості ми убачаємо актуальним.

Метою статті є визначення ролі ознаки роздільнооформленості як лінгвістичної складової у механізмі фразеологічних деформацій. В зв'язку з цим постають наступні завдання:

- виявити генетичну зумовленість роздільнооформленості ФО;
- розглянути різні точки зору у лінгвістиці щодо словного характеру фразеологізмів;
- визначити узуальні і okazіональні показники фразеологічної роздільнооформленості;
- надати приклади okazіональної реалізації мовних потенцій фразеологізмів, що спричинена ознакою роздільнооформленості.

Об'єктом аналізу є okazіональне вживання ФО. Предметом дослідження слугує ознака роздільнооформленості, яка уможливорює okazіональні зміни ФО. Матеріалом для аналітичного спостереження стали британські та американські видання: "OK!", "The National Enquirer", "The Daily Star", "The Daily Mail", "The Daily Mirror."

Дослідженням ознаки роздільнооформленості фразеологічних одиниць займалися: М. Ф. Алефіренко, Н. М. Амосова, О. С. Ахманова, Я. А. Баран, О. В. Кунін, В. М. Мокієнко, О. І. Молотков, Т. М. Федуленкова, Н. Л. Шадрін.

Існування об'єму інваріантності фразеологізму, що складає поняття фразеологічної усталеності, можливе завдяки роздільнооформленості ФО, словний характер якої дозволяє комбінувати усі види варіантності [12, с. 13]. Як варіантність, так і роздільнооформленість фразеологізмів зумовлені генетичним зв'язком їх з вільними сполуками слів [9, с. 15 – 16], тому роздільнооформленість ФО наближає їх до словосполучення [2, с. 179]. Але роздільнооформленість перемінних словосполучень вважається роздільнооформленістю I ступеня, максимальною, а роздільнооформленість фразеологізму – II ступеня. Словний характер компонентів ФО зумовлює її роздільнооформленість, причому лексеми у її складі виявляють різний ступінь словності. Залежно від характеру значення компонентів можна виділити серед них такі: реальні слова з буквальним значенням; потенційні з послабленим лексичним значенням, "колишні" слова, переосмислені компоненти фразеологічних зрощень з відривом від денотату, що позначаються їхніми буквальними значеннями; псевдолексеми, які не існують у мові взагалі. Мінімальним ступенем словності володіють "колишні" слова [6, с. 30, 40]. Отже, ознака роздільнооформленості ФО має градуальний характер.

Але питання про словний характер фразеологізмів виявляється неоднозначним і дискусійним у лінгвістиці. На ґрунті обмеженого розуміння теорії фразеологічної усталеності та гіперболізації ідеї семантичної цілісності ФО (з втратою лексичного значення компоненти втрачають і свою номінативну функцію) побічники несловного характеру елементів фразеологізмів (В. П. Жуков, 1990; В. М. Телія, 1986, 1996) не надають належної уваги ознаці роздільнооформленості. Така позиція суперечить можливості okazіонального вживання ФО, яке неможливо без наявності певного семантичного змісту її компонентів.

У англійській лінгвістичній традиції фразеологізм обов'язково визначається як комплексна за структурою мовна одиниця (Н. Е. Palmer, 1933; Е. Ф. Kelly, Р. J. Stone, 1975; W. E. Nagy, 1978; А. Р. Cowie, 1988; Р. Howarth, 1996), на цьому і обмежується розуміння роздільнооформленості, яка сприймається аксіоматично, як і усталеність цих комплексів. Не визнаючи фразеологію окремою лінгвістичною наукою, зарубіжних лінгвістів не дуже цікавить ознака роздільнооформленості фразеологізмів як інструмент корегування меж цієї дисципліни.

Дотримуючись чіткої лінії визнання самостійного статусу фразеології, слід зазначити, що саме для англійської мови, де іноді важко провести розмежування між словом і основою, визначення критеріїв роздільнооформленості ФО є конче необхідним [6, с. 31]. Вузьке розуміння роздільнооформленості тільки як граматичне оформлення недостатньо для англійської мови з її обмеженими морфологічними засобами. Роздільнооформленість – це особливість побудови синтаксичної єдності, яка полягає у тому, що її складові є окремі слова [3, с. 376]. Роздільнооформленість структури ФО на фоні її цілісного узагальнено-переносного значення дає можливість не тільки активізувати її потенції, але використати

можливості різних синтаксичних структур, які не повністю втратили своє граматичне значення у процесі фразеологізації [1, с. 29].

Розробкою показників роздільнооформленості в англійській фразеології займалися Н. М. Амосова і О. В. Кунін. Погляди учених дещо не співпадають у цьому питанні, але існують певні паралелі (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Збіжності у трактуванні поняття роздільнооформленості фразеологічних одиниць О. В. Куніним і Н. М. Амосовою

О. В. Кунін		Н. М. Амосова	
Узуальні показники	Морфологічний	↔	Морфологічний
	Морфолого-синтаксичний	↔	синтаксична зворотність
	Структурно-семантичний	↔	самостійні синтаксичні зв'язки компонентів
	Варіантний	↔	здібність до підстановки слова-замінника
	Орфографічний	↔	Графічна роздільнооформленість
	Фонетичний	↔	Акцентне положення
Оказіональні показники	Уклинювання	↔	
	Розрив	↔	

Так, Н. М. Амосова висуває ідею про залишкові послаблені синтаксичні зв'язки між компонентами ФО і у руслі контекстологічного підходу визначає синтаксичні та морфологічні показники роздільнооформленості ФО. Серед синтаксичних виділені такі: синтаксична зворотність, самостійні синтаксичні зв'язки окремих компонентів, здібність до підстановки слова-замінника [2, с. 163 – 164].

О. В. Кунін, взявши за основу антиномію “узуальність – okazіональність” у фразеології, пропонує відповідні показники. До узуальних він відносить морфологічні зміни (синтетичні елементи формотворення), морфолого-синтаксичні варіації, структурно-семантичні зміни [6, с. 31 – 35].

Зміни словоформ у складі фразеологізму оформлює певний компонент, а не увесь фразеологізм, так як останній не має граматичної парадигми на відміну від слова:

Kick up one's heels – to enjoy yourself a lot at a party, event: Yes, models do eat. Catwalk queen Gisele Bundchen *kicked up her heels* at a dinner hosted by Chanel to celebrate the new № 5 The Film, a 180-second commercial by director Baz Luhrmann [21, с. 19];

Put blinkers on smb/ keep smb in blinkers – stop smb from discovering the truth: Nikki wants the fairy-tale ending so badly that she *puts blinders on* [18, с. 32];

To pull all the stops out (to pull out all the stops) – to do everything you possibly can to make something happen and succeed: But now that this new talk show is debuting soon, he's *pulling out the stops* to fix things [14, с. 50].

Морфолого-синтаксичним критерієм роздільнооформленості ФО є можливість синтаксичних змін за умов вживання дієслова у пасивному стані:

To beat smb to the draw/punch – to do or to get smth before anyone else does: Ladbroke's spokeswoman Jessica Bridge said: “At odds of 1-5 it's impossible to see Jim *being beaten to the crown*” [13, с. 4];

To lead smb by the nose – to influence someone so much that you can completely control everything that they do: Most people give you cocaine when you are famous. It gives a certain control over you... You *are being led around by your nostril* [17, с. 31];

Be brought/put to bed – to give birth to a child: The singer *put the rumors to bed* when she *instagrammed* a photo of her retouched tattoo ink darker than ever back in June [16, с. 39].

Структурно-семантичну роздільнооформленість виявляють деякі структурні типи фразеологізмів, наприклад, фразеологізми-речення, частково-предикативні ФО:

There's no smoke without fire/ where there's smoke there's fire – used to say that if smth is being said about someone, it is possibly partly true: Nick has denied that they're a couple, and Amber says she's not even ready to date. But where there's smoke, there's usually fire [22, с. 32].

Важливо наголосити, що серед узуальних показників роздільнооформленості відмічається додатковий – критерій варіантної роздільнооформленості, що охоплює лексичні, морфологічні, синтаксичні, морфолого-синтаксичні, позиційні, квантитативні, пунктуаційні, змішані варіанти [6, с. 35 – 37]. З приводу того, що Н. М. Амосова не поділяє думку О. В. Куніна про природу фразеологічної усталеності і розглядає це поняття як традиційну повторюваність сполучення слів без його семантичних змін [2, с. 104], учена не виокремлює варіантний критерій, але включає варіанти ФО до окремих рубрикацій, наприклад, лексичні варіанти входять до критерію здібності до заміни компоненту, квантитативні – до показника самостійних синтаксичних зв'язків елементів ФО, морфологічні – до морфологічного критерію [2, с. 164 – 167]. Серед додаткових критеріїв роздільнооформленості зазначені фонетичні/акцентні та орфографічні [2, с. 173 – 176, 178; 6, с. 21, 32].

У визначенні okazіональних показників О. В. Кунін підкреслює велике значення висновку своєї колеги про невтрачені синтаксичні зв'язки між компонентами ФО. До okazіональних показників роздільнооформленості відносяться два типи структурно-семантичних перетворень, не характерних словам з приводу їхньої цільнооформленості: уклінювання та розрив. Okazіональні елементи, що були уклінювані, розширюють структуру ФО. Це є прикладом синтаксичного показника роздільнооформленості. Уклінювання демонструє актуалізацію у мовленні невтраченого лексичного значення компонентів шляхом сполучення з перемінними елементами. Елементи, що уклінюються, можуть конкретизувати, інтенсифікувати значення мовної фразеологічної одиниці:

Hit/touch a nerve – to mention smth that makes someone upset, angry, or embarrassed, esp. accidentally: "All along known that she and Ashton were completely over, but this baby hit a very tender nerve," the source says [20, с. 42];

To play the game/ball – to do things in a way you are expected to do them or in a way that is usual in a particular situation: But now that deal has ended, it seems the comedian played hard-ball with executives to get more money as he's been such a hit with viewers. And he appears to have won [13, с. 35];

To go back on one's tracks – to manage all the things as they were in the past: Christy is a newly sober mother of two trying to get her life back on track [14, с. 31].

Розрив не міняє компонентний склад ФО, але створює певний стилістичний ефект:

To go back on one's tracks – to manage all the things as they were in the past: "Lamar is clean and sober now", reveals the source. "He's been seeing a therapist and working out regularly, getting himself on the right track to win Khloe back!" [20, с. 36];

A skeleton in the closet/cupboard – an embarrassing or unpleasant secret about smth that happened to you in the past: But there are fewer skeletons left in the closet compared with, say, RBS [24, с. 95];

One's jaw dropped (a mile) – surprised and shocked: Last Sunday – I know, a week ago, a tad late for a Saturday observation, but my jaw hasn't recovered from its dropped position yet – I watched, with a gradual, creeping, then rushing disbelief, Meet the Ukipers on BBC2 [23, с. 21].

На відміну від Н. М. Амосової, заміна лексеми розглядається О. В. Куніним як okazіональне перетворення. При прийомі заміни компонентів кореляти входять у два типи відношень: парадигматичні та асоціативні [11, с. 18]. Більш поширеними є асоціативні зв'язки:

Lock horns – to argue or fight with someone: On May10, the two were spotted locking lips at Nobu restaurant in Malibu [14, с. 2].

Порушення формальної структури ФО через заміну *horns* на *lips* призвело до значного порушення й семантичної. Значення мовної ФО "боротися" стало

мотиваційною базою для асоціацій мовця у трансформованні його на майже протилежне – “цілуватися” і репрезентовано окремою семою образу дії у значенні okazіонального фразеологізму “жваво цілуватися, нібито боротися.”

Роздільнооформленість фразеологізмів спричиняє okazіональну реалізацію у контексті їхніх потенційних конотативних сем залежно від конотативного завдання. Система okazіональних перетворень ФО заснована на словності її компонентів, тобто на її роздільнооформленості [6, с. 41, 97].

Нагадаємо, що існує два типи модифікацій фразеологізмів: структурно-семантичні і семантичні. До першого типу відносяться перетворення, що змінюють структуру ФО й тим самим вносять інновації у зміст, а до другого – перетворення, що змінюють смислову форму ФО, не порушуючи структури. Яскравим прикладом останніх є прийом подвійної актуалізації:

To be full of beans – be very eager and full of energy: All other treatments had failed but the diet put her right. Now she lives on plants and not much else – and has never felt more full of beans [24, с. 39].

Введення у контекст актуалізаторів двох планів ФО робить можливим співіснування фразеологічного значення самої ФО і лексичного значення її компоненту. Фрагмент “the diet put her right” актуалізує фразеологічне значення “be very eager and full of energy”, а лексичне значення компоненту “beans” актуалізується частиною фрази “she lives on plants.”

У пресі цей прийом часто використовується у заголовках:

And all that jazz – and so on/forth:

ALL THAT JAZZ

Lady Gaga, 28, and Tony Bennett, 88, joined vocal forces and put on a jazz performance the night before the release of their album “Cheek to Cheek,” which takes on a completely different sound from Gaga’s usual pop jams [19, с. 6].

Для англomовної “жовтої” преси використання прийому буквалізації є більш характерним, ніж подвійна актуалізація, можливо, з точки зору легкості декодування та яскравості й силі створеного комічного ефекту:

One’s ears are burning – is used to say that someone thinks that people are talking about them:

Hey, McConaughey – your ears burnin’

He lies around in a robe smoking cigars – and a spark suddenly set the robe afire [17, с. 13].

Отже, роздільнооформленість – це спосіб існування фразеологізму. Роздільнооформленість ФО наявна у парадигматиці і синтагматиці, про що свідчать її узуальні і okazіональні показники. Ознака роздільнооформленості сприяє використанню прагматичного потенціалу фразеологізму і варіюється від мінімального до максимального ступеня, який вимірюється рівнем семантичної самостійності компонентів ФО і, відповідно, більшою чи меншою їхньою гнучкістю до вірогідних сполучань за межами структури фразеологізму. Тому ознака роздільнооформленості є тим лінгвальним фактором, який потенційно уможливорює фразеологічні деформації.

Література

1. Алефиренко Н. Ф. Фразеология и паремиология: [Учебное пособие для бакалаврского уровня филологического образования] / Н. Ф. Алефиренко, Н. Н. Семенов. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 344 с.
2. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии / Н. Н. Амосова. – Ленинград: Изд-во Ленинградского университета, 1963. – 208 с.
3. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М.: КомКнига, 2005. – 607 с.
4. Изотова А. А. Английская фразеология: аллюзии, идиомы, метафоры: сб. статей / А. А. Изотова. – М.: МАКС Пресс, 2014. – 92 с.
5. Кабанова Е. Ю. Идиоматическая фразеология в дискурсе: на материале английской и американской рекламы: дис. на соискание н. ст. канд. филол. наук: 10.02.04 / Е. Ю. Кабанова. – Москва, 2000. – 183 с.

6. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка: [Учебник для ин-ов и фак. иностр. яз.] / А. В. Кунин. – 2-е изд., перераб. – М.: Изд. центр “Феникс”, 1996. – 381 с.
7. Малышева Н. В. Фразеологические трансформации в речевой деятельности и переводческой практике (на материале произведений В. Высоцкого и Л. Филатова): Автореф. дис. на соискание н. ст. канд. филол. наук: 10.02.19 / Н. В. Малышева. – Кемерово, 2008. – 22 с.
8. Мокиенко В. М. Славянская фразеология / В. М. Мокиенко // М.: Высшая школа, 1980. – 207 с.
9. Молотков А. И. Основы фразеологии русского языка / А. И. Молотков. – Л.: Наука, 1977. – 284 с.
10. Сидоренко Е. В. Личностное влияние и противостояние чужому влиянию / Е. В. Сидоренко // Морозов А. В. Психология влияния (Серия “Хрестоматия по психологии”). – СПб.: “Питер”, 2000. – 512 с.
11. Третьякова И. Ю. Оказиональная фразеология: структурно-семантический и коммуникативно-прагматический аспекты: Автореф. дис. на соискание н. ст. докт. филол. наук: 10.02.01 / И. Ю. Третьякова. – Ярославль, 2011. – 23 с.
12. Федуленкова Т. Н. Изоморфизм и алломорфизм в германской фразеологии (на материале английского, немецкого и шведского языков): Автореф. дис. на соискание н. ст. докт. филол. наук: 10.02.20 / Т. Н. Федуленкова. – Северодвинск, 2006. – 36 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

13. The Daily Star. – January 29, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pdfmagazines.org/tags/DS>
14. The National Enquirer. – September 2, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pdfmagazines.org/tags/National+Enquirer>
15. The National Enquirer. – June 2, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pdfmagazines.org/tags/National+Enquirer>
16. OK! – August 11, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pdfmagazines.org/tags/OK>
17. The National Enquirer. – September 1, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pdfmagazines.org/tags/National+Enquirer>
18. OK! – September 8, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pdfmagazines.org/tags/OK>
19. The National Enquirer. – October 13, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pdfmagazines.org/tags/National+Enquirer>
20. OK! – October 13, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pdfmagazines.org/tags/OK>
21. The National Enquirer. – November 3, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pdfmagazines.org/tags/National+Enquirer>
22. OK! – November 10, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pdfmagazines.org/tags/OK>
23. The Daily Mirror. – February 28, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.pdfmagazines.org/tags/Daily Mirror](http://www.pdfmagazines.org/tags/Daily+Mirror)
24. The Daily Mail. – March 7, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.pdfmagazines.org/tags/Daily Mail](http://www.pdfmagazines.org/tags/Daily+Mail)

УДК 81"373

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ КВАЗІКОМПОЗИТІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Самоїленко О. В.

У статті аналізуються структурно-формальні моделі квазікомполитів, тобто одиниць, які утворилися не шляхом конденсації речень або словосполучень у складне слово. Автор обґрунтовує основні принципи цієї класифікації та наводить приклади використання цих квазіскладних утворень у сучасному медійному просторі.

Ключові слова: квазікомполити, формально-структурні моделі, префіксоїд, суффіксоїд.

В статье анализируются формально-структурные модели квазикомполитов, а именно единиц, которые образовались не путем конденсации словосочетаний и предложений в сложное слово. Автор обосновывает основные принципы этой классификации и приводит примеры использования этих квазисложных образований в современном медиа-пространстве.

Ключевые слова: квазикомполиты, формально-структурные модели, префиксоид, суффиксоид.

In the article formal structural models of quasi-composites are analyzed, namely unites which have not been built on the basis of condensed sentences and word-combinations. The author motivates the main principles of this classification and gives examples of the usage of quasi-compound words in the modern media space.

Key words: quasi-compo, sites, formal structural models, prefixoid, suffixoid.

Ще у середині ХХст. представники американської школи лінгвістики Г. Марчанд [6], В. Адамс [4] та Р. Ліз [5] констатували наявність в англійській мові складних слів, які утворилися не шляхом конденсації словосполучення або речення у композит, а іншими способами. Такі утворення отримали назву "pseudo-composites", але окрім розробки неповної класифікації можливих причин утворення подібних одиниць, ніяких інших спроб аналізу квазі-складних слів (квазікомполитів) зроблено не було. Саме необхідність складання структурної класифікації таких одиниць обумовила актуальність та мету нашого дослідження – розробити формальну класифікацію квазікомполитів англійської мови. Реалізація поставленої цілі передбачає виконання низки наступних завдань:

1. Окреслити принципи, які покладаються в основу структурно-формальної класифікації композитів;
2. Представити основні структурні моделі квазікомполитів англійської мови;
3. Навести приклади квазікомполитів, які належать до основних формальних моделей англійської мови.

При аналізі власне складного слова або квазікомполиту у мові та мовленні необхідно враховувати сукупність усіх їхніх ознак як з позиції ономасіологічного, так і з позиції формально-структурного підходів. Аналіз О. В. Блюміної [1] довів, що трикомпонентна методика (модель вихідної одиниці - модель переходу – модель кінцевої структури) може бути успішно використана для опису квазікомполитів. Наше дослідження підтверджує цю теорію. Для оптимізації процесу формального опису квазікомполитів ми переносимо на цей ґрунт наступні параметри аналізу власне складних слів, запропоновані В. І. Теркуловим [3]:

- вид складного утворення (у нашому випадку – квазікомполити);
- морфологічні характеристики конструктів квазікомполити;
- кількісний склад компонентів квазікомполитів;
- спосіб поєднання слів у квазікомполити.

Таким чином, можна виділити наступні етапи опису квазіскладного слова:

- 1) опис процесу перетворення одиниці-джерела у квазікомполит. Найчастіше - це творення нового слова за аналогією до конкретної лексеми за зразком,

яке О. В. Блюміна називає квазкомпозицією [1, с. 32]. Інші можливі шляхи – запозичення, римування, поєднання конструктів на рівні певного асоціативного зв'язку;

2) опис моделі одиниці – джерела. Наприклад, російська лексема **екранолёт** утворилася за зразком іменника **самолет**, що є конденсацією словосполучення *сам летаєт*. Модель одиниці-джерела вказує на параметри вихідної одиниці. У нашому випадку вона найчастіше ж однокомпонентною, але існують двоконпонентні моделі: гендіадіс, запозичень та лексем на позначення перехідних явищ дійсності. Параметр “тип зв'язку для вихідної одиниці” можна розглядати для запозичень.

Наступним етапом опису квазіскладного слова є встановлення граматичних характеристик її конструктів: частини мови, відмінку, парадигматичної активності. Якщо говорити про частини мови, то у нашому дослідженні використовувалися наступні символи: іменник (символ ім.), дієслова (символ дієсл.), прикметник (символ прикм.), прислівник (символ присл.).

Також ми будемо використовувати символ Чосн – частина основи, інт – інтерфікс. Це елемент є дуже поширеним у російській та українській мовах. При утворенні квазікомполітів частіше за все використовується поєднувальний голосний **о**. Інтерфікс **о** набагато рідше зустрічається у французькій та англійській мовах.

Моделі структури квазікомполіту вказують на схеми поєднання вихідного слова та афіксоїда з описом структури останнього, схеми поєднання конструктів запозичених квазікомполітів та псевдо складних слів-гендіадісів.

Ми визначили наступні структурні моделі квазікомполітів англійської мов:

1. **[Префіксоїд]+ім1одн: cybercrime** (*Ukraine thives as cybercrime haven*. <http://www.kyivpost.com/content/ukraine/ukraine-thrives-as-cybercrime-haven-123965.htm>). *The near-collision of a corporate jet and what was described as “a large remote controlled aircraft” in Colorado highlights the challenges facing aviation authorities as they seek to fulfill a congressional mandate to open U.S. airspace to drones*. (http://www.salon.com/2012/05/18/denvers_drone_near_disaster/)

2. **Ім1одн+суфіксоїд: houseman, keyman, legman, linkman, glower-monger, news-monger, terror-monger:**

The terror-monger had taken to Heorot.

uAnd now the timber trembled and sang,

deathlike, environment-friendly, ladylike, oysterlike, femme-friendly: Female-friendly spaces are on the rise as a means to combat gender-based violence. (<http://www.opendemocracy.net/opensecurity/alex-mcanarney/femicide-in-central-america-is-creating-female-friendly-urban-zones-real>); **bed-hop, planet-hop, café-hop:** *The costs for a bedhop are € 75,- and only have to be paid when we can change your room.* ім.1 одн + дієслово англ. **terra-flop, bar-hop, fun-run, bed-hop** *Men are genetically wired to bed-hop.* (<http://lifestyle.ca.msn.com/love-sex-relationships/rogers-gallery.aspx?cp-documentid=27284431&page=3>);

Як бачимо, в якості суфіксоїда може виступати іменник однини, прикметник або дієслово, тобто можна виділити три підвиди цієї структурної моделі: ім. 1 одн + [ім. 1 одн], ім. 1 одн + [прикметник], ім. 1 одн + [дієсл].

3. **Ономатопія+римваний інваріант: tick-tack, tick-tock, ticky-tacky, ping-pong: Ping Pong** *however was the very start of table tennis as we know it today, and all created on the very same site on which Bounce sits.* (<http://www.bouncelondon.com/about>);

4. **Інтернаціональний терміоелемент+інтернаціональний терміоелемент: geography, geology, zoology; philology:** *The relation that the many languages within each individual language, and all individual languages, entertain to one another is philology.* (<http://muse.jhu.edu/journals/diacritics/summary/v039/39.1.hamacher.html>). Актуалізація цієї моделі у мовах, які розглядаються у першу чергу пов'язана з грецькими та латинськими терміоелементами **–logia, zoo-, hydro-, geo-, -mania, -phobia**, які фіксуються у багатьох мовах та отримали статус інтернаціоналізмів. Ця модель набуває дуже високої продуктивності у термінотворенні.

5. **Ім1одн+інт+суфіксоїд**: *Baikonur Cosmodrome* is the launch complex where *Sputnik 1*, Earth's first artificial satellite, was launched. (http://www.nasa.gov/mission_pages/station/structure/elements/baikonur.html). В англійській мові кількість структурних моделей з інтерфіксом є невеликою порівняно зі слов'янськими мовами.

6. **Ім1одн+римоаний варіант**: *pell-mell, fiddle-faddle, hanky-panky* "Only a little *hanky-panky*, my lud. The people likes it; they loves to be cheated before their faces. One, two, three-presto-begone. I'll show your ludship as pretty a trick of putting a piece of money in your eye and taking it out of your elbow, as you ever beheld." (Punch, or the London Charivari, Vol 1, Sept, 1841:)

7. **Префіксоїд+прикм1одн**: *mock-childish, mock-English, mock-exensive, mock-scientific*: Les Lameth. A mock-scientific article on the brothers Charles and Alexandre de Lameth (заголовок з екрану: <http://www.amazon.co.uk/Lameth-mock-scientific-brothers-Charles-Alexandre/dp/B0016VJZNU>)

8. **Прислівник+римоаний варіант**: *willy-nilly* Second, some trier of fact might later construe nitpicking as a failure to cooperate and preclude coverage on a *willy-nilly* technicality. (<http://www.propertyinsurancecoveragelaw.com/2012/11/articles/insurance/insurance-policy-conditions-aka-land-mines-part-4-document-requests/>).

9. **Прикм+прикм**: *red-hot* This image of a "red-hot" ice cube was remarkably low-tech, and no color editing was necessary (<http://craver-vii.blogspot.com/2011/07/red-hot-ice-cube.html>),

10. **Ім1множ+ римоаний інваріант** *heebies-jeebies*: The dance, the *heebie jeebies*, Do, because they're boys, Because it pleases me to be joy! (<http://www.maxilyrics.com/louis-armstrong-heebie-jeebies-lyrics-6646.html>)

11. **Ім1одн+ім1одн**: *earwig, handball, basketball*: Now, with the help of *Earwig*, you can group these keywords into themes and leave it to *Earwig* to begin working its magic. EarWig monitors your themes and represents them easily, giving you a full 360° view of your digital mentions. (www.earwigworldwide.com/content.aspx?page=features_themes)

12. **Дієсл+дієсл**: *make-do, make-believe Make Believe* Ideas is a publisher of innovative books for children and babies. <http://www.makebelieveideas.com/>, *would-be Would-be* home buyers will have a somewhat easier time getting loans" (Wall Street Journal).

13. **Дієсл+прикм**: *see-free*: Our *SeeFree® Visual Spam Blocking System™* based on cutting edge image-recognition and augmented-reality technology, will effectively filter out all "visual spam" you don't need, and will make your sight really free. (<http://www.easylife.org/see-free/>)

14. **Дієсл+суфіксоїд**: A *waitperson* should note any special requests made by patrons and honor those requests. (The Duties of a Restaurant Waitperson | eHow.com http://www.ehow.com/list_7554145_duties-restaurant-waitperson.html#xzz2LExuk8fY *Flyboy* was never going to have copious amounts of foul language or smut, so I don't mind adjusting the story to fit the TOS. (<http://www.fanfiction.net/s/5104763/1/The-Wallflower-and-The-Flyboy>)

15. **Літера+іменник**: *ABC-book* Therefore our *ABC Book* of Award Givers is dedicated to the child in each of us. (<http://www.fairiekeeper.net/footnote24.htm>) *V-sign, A-road, S-bend, P-funk, B-road*;

16. **Дієсл+присл**: *feedback* Employees and managers the world over dread this ritual and therein lays the main problem: We have institutionalized the giving and receiving of *feedback*. (http://www.mindtools.com/pages/article/newTMM_98.htm), drawback;

17. **Ім1одн +Прикм**: *foot-loose*

Loose, *footloose*

Kick off your Sunday shoes

Please, Louise

Pull me offa my knees

(http://www.native-english.ru/lyrics/kenny_loggins/kenny-loggins-footloose-song-lyrics);

18. **Ім1одн+спол+Ім1одн: Adam-and-Eve, bus-and-honey.** Використання цієї моделі є характерним тільки для римованого сленгу;

19. **Ім1одн+герундій: wind-surfing. Windsurfing or boardsailing** is a sport that combines sailing and surfing and uses a one-person craft called a sailboard. (<http://inventors.about.com/od/wstartinventions/a/windsurfing.htm>); 21. **Римований конструктор+Ім1одн: mish-mash, knick-knack**

*This old man, he played one,
He played **knick-knack** on my thumb.
With a knick-knack, paddy whack,
Give a dog a bone,
This old man came rolling home.*

(<http://bussongs.com/songs/this-old-man-knickknack-paddywhack.php>)

22. Прикм+Ім1одн: **blackmail, greenmail, greymail:** No matter how small you think **blackmail** is, it's a totally unacceptable thing and needs to be dealt with (<http://www.wikihow.com/Deal-With-Blackmail>)

23. **Дієслово+герундій: drink-driving**

Найпродуктивнішими моделями квазікомполітів англійської мови є префіксоїд + ім1одн, ім1одн + суфіксоїд та префіксоїд + суфіксоїд, а наявність інтерфіксу не є характерною для англійської мови. Таким чином, можна зробити висновок про значну роль афіксоїдів у сучасному англійському словотворі.

Література

1. Блюмина О. В. Субстантивные композиты со значением процессуальности в русском языке : дисс. ... кандидата филол. наук : спец. : 10.02.02 : русский язык / Ольга Валентиновна Блюмина. – Горловка, 2010. – 341 с.

2. Зацний Ю. А. Развитие словникового склада англійської мови в 80-ті-90-ті роки ХХ століття : автореф. дис. на здобуття вчен. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Ю. А. Зацний. – Київ, 1999. – 24 с.

3. Теркулов В. И. Структура лексеми как система межгlossовых отношений / В. И. Теркулов // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии : научно-методический сборник. – Славянск : СГПУ, 2003. – Вып. XI. – Часть 1. – С. 98-104.

4. Adams V. An Introduction to Modern English Word-Formation / V. Adams. – Longman, 1973. – 230 p.

5. Lees R. B. The Grammar of English Nominalizations / R. B. Lees. – The Hague : Mouton de Gruyter, 1960. – 322 p.

6. Marchand H. The categories and types of present-day English word-formation / H. Marchand. – Wiesbaden : O. Harrassowitz, 1960. – 360 p.

УДК 811.111'373.72

АНГЛОМОВНА ІДІОМАТИКА ЛЮБОВНОГО ЗМІСТУ

Удяк Г. І.

Стаття присвячена вербалізації універсального почуття "любові" крізь призму ідіоматичних виразів. Значна увага приділяється виявленню лінгвокультурологічної специфіки любовних ідіом та їх функціонування і відображення в англійській мові. Автором здійснено спробу укладання класифікації англійських ідіом любовної тематики. Дане дослідження ідіом дало змогу виявити важливі аспекти кохання та детально уявити внутрішню смислову структуру цього почуття в англійській лінгвокультурі.

Ключові слова: ідіома, ідіоматичний вираз, любовна тематика, англійська лінгвокультура.

Статья посвящается вербализации универсального чувства "любви" сквозь призму идиоматических выражений. Значительное внимание уделяется выявлению лингвокультурологической специфики любовных идиом, а также их функционирования и отражения в английском языке. Автором сделана попытка составления классификации английских идиом любовной тематики. Данное исследование идиом дало возможность выявить важные аспекты любви и детально представить внутреннюю смысловую структуру этого чувства в англоязычной лингвокультуре.

Ключевые слова: идиома, идиоматическое выражение, любовная тематика, англоязычная лингвокультура.

The article is devoted to the verbalization of the universal feeling of love in the light of idiomatic expressions. A great attention is being paid to the revelation of linguoculturological specificity of love idioms as well as their functioning and reflecting in the English language. The author makes an attempt to compile the classification of English idioms of the love theme. The given investigation of idioms has given an opportunity to reveal important aspects of love and to conceive the inner semantic structure of this feeling in the English-speaking linguoculture.

Key words: idiom, idiomatic expression, love theme, English-speaking linguoculture.

Постановка наукової проблеми та її значення. У лінгвістичних дослідженнях на сучасному етапі чимала увага приділяється внутрішньому світу людини та вербалізації абстрактних понять крізь призму ідіоматичних виразів. Саме вербалізація універсального почуття "любові" надає багатий матеріал для дослідження. Дослідники різних галузей неодноразово намагались тлумачити це почуття. Як відомо, любов розвивається за певним сценарієм, складається із різних компонентів та має різноманітні способи вираження [докладніше див.: 1]. Щоб проаналізувати реалізацію кохання, ми звернемося до дослідження ідіоматичних виразів. З метою укладання авторської класифікації англійських ідіом любовної тематики були опрацьовані численні електронні джерела, з яких ідіоми були дібрані шляхом лексикографічної вибірки.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Аналіз літературних джерел свідчить, що в сучасній науці накопичено вже чималий обсяг доробок, які присвячені дослідженню різних аспектів фразеології. Особливо слід наголосити на розвідках таких лінгвістів, як А. І. Альохіної, Н. М. Амосової, І. Р. Гальперіна, О. В. Куніна, Л. М. Медведевої, О. І. Смирницького, У. Вайнрайха, Дж. Сейдла, Ч. Фернандо.

Метою даної статті є виявити лінгвокультурологічну специфіку любовних ідіом та їх функціонування і відображення в англійській мові.

Виклад основного матеріалу. Розвиток англійської мови характеризується накопиченням у ній значної кількості ідіоматичних виразів, які емоційно забарвлюють мовлення та прикрашають його. Крім того вони дозволяють скоротити складні речення до простих сталих виразів. Розуміння та правильне використання любовних ідіом у мовленні свідчить про високий рівень володіння

англійською мовою. Хоча в усному та писемному мовленні любовні ідіоми часто використовуються, можна говорити про проблему їх спорадичного вивчення у лінгвістичній науці. Тому науковий пошук у даній сфері є досить актуальним.

Стадії розвитку любовних відносин дозволяють нам виокремити наступні групи ідіоматичних зворотів любовного змісту.

1. Перші етапи знайомства можуть включати:

1.Період закоханості, приємності від чиеїсь присутності та нетерпляче очікування зустрічі, який можна виразити за допомогою таких ідіоматичних конструкцій: **fall in love with somebody / fall for (someone)** – *be very attracted to someone and begin to love them (закохатися)*; **have a crush on (someone)** – *have strong feelings of love for someone (often for a short time and with no results) (шаленіти від когось)*; **be crazy about sb** – *love someone very much (не тямитися від когось)*; **be attracted to (someone)** – *feel a physical or emotional attraction to someone (бути зачарованим)*; **have a thing for (someone)** – *be attracted to someone (мати слабкість до когось)*; **those three little words** – *I love you (yes, that's exactly three words) (я люблю тебе (ці три маленьких слова))*; **be lovey-dovey** – *expressing your love in public by constantly kissing and hugging (бути закоханим і публічно це показувати, не приховувати своїх почуттів)*; **have the hots for somebody** – *finding somebody extremely attractive (вважати когось дуже привабливим)* [3; 4; 8].

2. Акт зустрічі або проведення побачення пов'язується із ідіомами:

date (someone) – *go on a date with someone (ходити або мати побачення з кимось)*; **go steady with (someone)** – *date one person regularly (дружити, ходити разом (про підлітків))*; **make eyes at (someone)** – *flirt with someone (бісика (бісика) пускати (посилати) очима (оком)); фліртувати з кимось)*; **go out with someone** – *date someone (зустрічатися з кимось)*; **seeing (someone)** – *be dating someone on a regular basis (зустрічатися з кимось регулярно)*; **double date** – *two couples going out together on a date (одночасне побачення двох пар)*; **whisper sweet nothings in (someone's) ear** – *say romantic or intimate things to someone (шепотіти ніжні слова комусь у вухо)*; **blind date** – *when two people who have never seen each other before go on a date (побачення "всліпу" з незнайомою людиною)*; **fix somebody up (with somebody)** – *find a romantic partner for somebody (звести когось з кимось)* [4; 7].

3. Стосунки між партнерами можна охарактеризувати за допомогою ідіоматичних виразів: **good together** – *be able to get along well with each other (добре разом)*; **get along with (someone)** – *have a good relationship with someone (ладнати з кимось)*; **hit it off (with someone)** – *have a good relationship with someone from the first time that you meet that person (знаходити спільну мову, ладнати)*; **meet the right girl or guy** – *meet the right partner or the person that you want to marry (зустріти свою половинку)*; **get serious (with someone)** – *become more serious in a romantic relationship with someone (ставати серйозним і тривалим (про стосунки))*; **steal (someone's) heart** – *cause someone to fall in love with you (змусити когось закохатися в себе)*; **all's fair in love and war** – *in war and matters of the heart, the ends justify the means (у коханні, як і на війні, всі засоби добрі)* [2; 7].

4. Значна група англійських ідіом відображає типи кохання.

Як зазначають дослідники, систематизація типів кохання залежить від культурних норм суспільства, рівня духовної зрілості людини, виховання, темпераменту людини. Закохуватися з першого погляду властиво молодим людям: **love at first sight** – *falling in love with somebody the first time you see them*. Часто це перше, чисте кохання: **first love** – *the first person that one falls in love with*. Коли людина бачить більше не поверхневу красу, а саме внутрішню красу іншої людини, її опановує справжнє кохання – **true love** (*a genuine feeling of romantic love*). Протилежним цьому почуттю є почуття нерозділеного кохання, кохання без взаємності – **unrequited love** (*love that is not returned, one-way love*) [8, 16].

Палка закоханість або сліпе захоплення серед підлітків виражається ідіомою **puppy love/calf love** (*love between young people, usually teenagers, and not usually taken seriously; short term adolescent love*). Люди, які відчують романтичне кохання, не в стані тверезо оцінювати негативні якості та вчинки

об'єктів своїх почуттів і не здатні стосовно них на критику. Людина втрачає зір, слух та здатність аналізувати факти. У даному випадку говорять про те, що любов сліпа – **love is blind** (*love can give a person the ability to overlook another's faults*). Корислива любов, любов за розрахунком заради певної зручності, коли людина виходить з певних раціональних міркувань, знайшла своє вираження в ідіомі **cupboard love** (*love that you give in order to get something from someone*) [4; 11; 15].

II. **Продовження стосунків** характеризується тим, що люди стають задушевними, милими друзями, друзями серця, однодумцями – **be a soul mate** (*be someone who understands and accepts the other person completely*). Вони горять, запалюються коханням – **be smitten with someone** (*be completely captivated by someone and feel immense joy*). Люди сильно люблять один одного – **love someone to bits** (*love someone very much*). Не можуть прожити без когось і хвилини – **be hung up on someone** (*a lingering interest or something you can't get out of your head*). Люди закохуються по вуха – **fall head over heels in love** (*fall completely in love*). Вони душі не чують, упадають усією душею за кимось – **be the apple of someone's eye** (*be loved and treasured by someone, normally a parent*). І врешті-решт стають для когось коханням усього життя – **the love of one's life** (*the person one wants to spend the rest of their life with and cannot imagine being without*) [4; 8; 11].

III. Кожна людина прагне збереження та зміцнення стосунків, що викликає сильні почуття. На основі цього виникли такі ідіоми: **love someone with all of one's heart and soul** – *love someone completely (любити когось усім серцем і душею)*; **take one's breath away** – *when you are so in love with that person that you find it difficult to breathe (захоплювати дух)*.

Дослідники стверджують, що існують люди, які є створені один для одного – **made for each other** (*get along extremely well with another person*). Вони підходять один одному – **the one for (someone)** (*the right partner, the right person to marry*). Такі люди є єдиними, неповторними і незрівнянними один для одного – **one's one and only** (*the only person that one loves*). У даному випадку можна говорити про створення ідеальної пари – **perfect couple** (*two people who appear to get along perfectly*). І звичайно, заповітна мрія кожної жінки знайти чоловіка своєї мрії, свій ідеал, лицаря на білому коні – **find Mr. Right / find the right guy** (*find the right person or the perfect person to marry*) [5; 8; 9].

IV. Для позначення процесу одруження в англійській мові існують такі ідіоматичні вирази: **ask for (someone's) hand in marriage** (*formal*) / **pop the question** (*informal, slang*) – *ask someone to marry you (просити руку)*; **set a date** – *decide on a date for a wedding (призначити дату весілля)*; **take one's vows** – *get married and take your wedding vows or make your wedding promises (давати клятву вірності (під час одруження))*; **walk down the aisle together** – *get married (in this case in a church where the bride walks down the aisle to the altar) (одружитися, піти до вітаря)*; **say I do** (*informal*) – *get married (during a wedding ceremony it is common to say "I do" when you agree to marry your partner) (одружитися (сказати "так" під час церемонії одруження))*; **get hitched with** (*very informal, slang*) – *take in marriage (одружитися)*; **tie the knot** – *get married (informal) (одружитися)*.

Відомо, що справжнім шлюбом є шлюб по любові. Саме цей момент повинен бути освячений Богом шляхом церковного обряду. Така любов є божественною. У цьому і полягає сенс ідіоматичного вислову “шлюби укладаються на небесах” – **a match made in heaven** (*a couple who get along perfectly*). Проте лише розсудливість та врівноваженість дозволяють завести сім'ю – **settle down (to married life)** (*begin to live a quiet and stable life (often used after getting married or getting a job)*) [3; 5; 8].

V. Значна частина ідіоматичного фонду пов'язана із **труднощами в стосунках**. Коли в англійців виникають труднощі у відносинах, вони опиняються на скелях – **on the rocks** (*problems in a relationship*). Розрив стосунків можна виразити за допомогою таких ідіом: **break up/ split up (with somebody)** – *end the relationship*; **dump (someone)** (*informal*) – *end a relationship by telling someone that*

you do not want to see him or her again; leave (someone) for (someone else) – end a relationship with your partner and start a relationship with someone else [14].

У ситуації, коли наречений або наречена вирішують не одружуватися перед весіллям, на увагу заслуговує ідіома **leave somebody at the altar** (*decide not to marry somebody just before the wedding*). Зрадника партнера називають **love rat** (*somebody who cheats on his/her partner*). Намір залишити партнера і покінчити стосунки виражається ідіомою **walk out on somebody** (*leave your partner and end the relationship*).

Від характеру партнерів та їх способу вирішення суперечок залежить, чи буде “від любові до ненависті один крок” – **love-hate relationship** (*strong feelings about someone or something that are a mixture of love and hate*). Невдалі стосунки здатні розбити комусь серце – **break (someone's) heart** (*cause someone emotional pain, to make someone feel very sad or disappointed*) [2; 3; 7].

Існує ряд ідіоматичних виразів, які доводять, що після сварки варто, по-перше, дати партнерові ще один шанс – **give (someone or something) a second chance** (*try to save a relationship by forgiving and welcoming the other person back (usually after a fight or a breakup)*); по-друге, помиритися – **kiss and make up** (*make peace after an argument*); по-третє, залагодити стосунки – **patch up a relationship** (*try to be friendly again and not to quarrel any more*). Після розлуки необхідно відновити стосунки – **get back together** (*return to a relationship or marriage after separating*). Адже розлука змушує серце любити сильніше – **absence makes the heart grow fonder** (*when two are parted from each other, their feelings toward each other may grow*).

Роль кохання у житті людини розкривають наступні ідіоматичні вислови: **love makes the world go round** – *life is so much better when we are all nice to each other* (кохання змушує світ обертатися); **make love not war** – *a hippie anti-war slogan encouraging love and peace* (краще любов, а не війна); **love will find a way** – *love conquers all* (любов перемагає все) [2; 3; 8].

На жаль, надскладним завданням є виявити та дослідити походження ідіом, бо часто обставини їхнього виникнення є невідомими. Зупинимось на декількох ідіомах, походження яких розкрито в електронних ресурсах. Існує кілька припущень щодо походження ідіоми **from the bottom of my heart** – *з глибини мого серця*. За однією із них, давньогрецький філософ Архімед вважав, що мозок відповідає за перекачування крові, а серце – за мислення та почуття. Тому коли говорять “я тебе кохаю” або “дякую” “з глибини мого серця”, мають на увазі сильне кохання або подяку, адже саме в глибині серця зберігається найбільша кількість почуттів. За іншою версією, серце порівнювали із посудиною, яка наповнюється почуттями. У нижній частині цієї посудини завжди плескались якісь почуття, тобто дно серця є найбільш повним та містить найсильніші емоції [13].

В англійській ідіоми **tie the knot** є три можливих історії виникнення. Перша версія є найбільш романтичною. У середні віки моряки і солдати, які перебували у далеких походах, відправляли своїм коханим кусок мотузки. Сучасна жінка була б шокована від такого подарунку, а в ті часи мужчина у такий спосіб пропонував їй руку та серце. Якщо жінка погоджувалась вийти заміж, вона зав'язувала на мотузці вузол і відправляла його назад своєму коханому.

За другою версією, ідіома базується на давньому звичаї, коли на початку церемонії шлюбу наречений та нареченому зв'язували стрічкою зап'ястя. Розв'язували вузол лише тоді, коли завершувались урочистості. У деяких народів наречені повинні були ходити два дні прив'язаними один до одного. Третя версія пов'язана із індійськими традиціями, коли на весіллі наречений і наречена повинні були пов'язати один одному гірлянди квітів на шию, зв'язуючи себе таким чином узами шлюбу.

Історія ідіоми **on the rocks** пов'язана з тим, що старі моряки асоціювали кохання із кораблем. Вони вважали, що керувати кораблем потрібно обережно, щоб не посадити його на мілину, на підводні скелі. Так само і у стосунках слід бути уважним, адже є ризик розбити своє кохання об каміння [12].

Англійську ідіому **wear someone's heart on someone's sleeve** дали доблесні лицарі. За першою версією походження ідіоми, римський імператор Клавдій вирішив, що найкращі солдати – це ті, які не зв'язані узами шлюбу, адже їм немає

чого втрачати, тому вони б'ються до кінця. Правитель оголосив шлюби нелегальними. Проте оскільки чоловіки не могли обійтись без жінок, Клавдію довелося піти на поступки – дозволити короткочасні стосунки. Раз на рік він влаштовував для своїх солдат фестиваль, де вони могли поспілкуватися з дівчатами. Чоловіки вибирали собі подругу на фестивалі й писали ім'я обраниці фарбою на рукаві. Так вони берегли вірність коханий під час фестивалю. Інша версія походження ідіоми пов'язана з тим, що середньовічні лицарі перед турніром зав'язували на руці хустинку, отриману від дами серця. Таким чином вони змагались за її честь та кохання [10].

Висновки. Дане дослідження ідіом дало змогу виявити важливі аспекти кохання та детально уявити внутрішню смислову структуру цього почуття. Розкриті характеристики уможливили зрозуміти та описати специфіку сприйняття даного феномену англомовної лінгвокультури. Отже, можна говорити про культурну специфіку, яка проявляється у тому, що універсальні характеристики кохання по-різному оцінюються та осмислюються представниками різних націй.

Література

1. Фромм Э. Искусство любить / Э. Фромм; пер. с англ. – Москва: АСТ и др., 2011. – 223 с.
2. 10 idioms about love [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.grammar.net/idiomslove>
3. 20 idioms about love [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://vk.com/wall-25003531_9306
4. 20 surprisingly funny idioms about love [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.myenglishteacher.eu/blog/20-surprisingly-funny-idioms-about-love/>
5. Fascinating English [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://fascinating-english.com/love-idioms/>
6. Funny idioms about love [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ludmilakonyaeva.blogspot.com/2014/02/funny-idioms-about-love.html>
7. Idioms about love [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.ingilizceforum.net/showthread.php?tid=4675>
8. Idioms of the day on Facebook [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.idiomconnection.com/relationship.html>
9. Idioms: relationships and love [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eng.1september.ru/view_article.php?ID=200800320
10. Know your phrase [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.knowyourphrase.com/phrase-meanings/Head-Over-Heels.html>
11. Love idioms [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.english-at-home.com/idioms/love-idioms/>
12. Online etymology dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=on+the+rocks
13. Origins of romantic idioms and phrases [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://hubpages.com/literature/Origins-of-Romantic-Idioms-and-Phrases>
14. Relationships and love: idioms [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.diary.ru/~heat4ever/p132622571.htm>
15. The Free Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://idioms.thefreedictionary.com/love>
16. The Web's largest resource for definitions and translations [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.definitions.net/definition/fall%20in%20love>

УДК 811.111'38

ВНУТРІШНІ СИСТЕМНІ ЗВ'ЯЗКИ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ "THE IMAGINARY / УЯВНЕ" У ТВОРАХ ДЖ. Р. Р. ТОЛКІНА

Четова Н. Й.

Стаття присвячена дослідженню внутрішніх системних зв'язків лексико-семантичного поля "the imaginary / уявне" у творах Дж. Р. Р. Толкіна. Дослідження здійснено за допомогою комплексного аналізу, що передбачає розкриття лінгво-поетичних і лінгвістичних властивостей творів Дж. Р. Р. Толкіна як форми реалізації уявного. Встановлено, що основні типи внутрішніх системних зв'язків між лексичними компонентами лексико-семантичного поля "the imaginary / уявне" у творах Дж. Р. Р. Толкіна представлені гіпонімією, гіперонімією, синонімією й антонімією.

Ключові слова: уявне, лексико-семантичне поле, семантичний зв'язок, синонім, антонім, гіперонім, гіпонім.

Статья посвящена исследованию внутренних системных связей лексико-семантического поля "the imaginary / воображаемое" в произведениях Дж. Р. Р. Толкиена. Исследование осуществлено с помощью комплексного анализа, который предусматривает раскрытие лингво-поэтических и лингвистических свойств произведений Дж. Р. Р. Толкиена как формы реализации воображаемого. Установлено, что основные типы внутренних системных связей между лексическими компонентами лексико-семантического поля "the imaginary / воображаемое" в произведениях Дж. Р. Р. Толкиена представлены гипонимией, гиперонимией, синонимией и антонимией.

Ключевые слова: воображаемое, лексико-семантическое поле, семантическая связь, синоним, антоним, гипероним, гипоним.

The article is devoted to the revealing of the internal system relations within the lexico-semantic field "the imaginary" in J.R.R. Tolkien's literary works. The revealing is done by means of the complex analysis presupposing the investigation of linguopoetic and linguistic properties of J.R.R. Tolkien's literary works as a form of realization of the imaginary. It has been investigated that main types of the internal system relations between lexical items of the lexico-semantic field "the imaginary" in J.R.R. Tolkien's literary works are represented by hyponymy, hyperonymy, synonymy and antonymy.

Key words: imaginary, lexico-semantic field, semantic relation, synonym, antonym, hyperonym, hyponym.

Актуальність обраної теми визначається загальною спрямованістю сучасної лінгвістичної науки досліджувати глибинні процеси мовної творчості, розкривати та інтерпретувати специфіку художніх текстів.

Метою даної розвідки є виявлення та класифікація внутрішніх системних зв'язків лексико-семантичного поля "the imaginary / уявне" у творах Дж. Р. Р. Толкіна.

Об'єктом дослідження є лексико-семантичне поле "the imaginary / уявне" у творах Дж. Р. Р. Толкіна, **предметом** виступають внутрішні системні зв'язки між конститuentами зазначеного лексико-семантичного поля.

Матеріалом дослідження слугують 700 лексичних одиниць у 15170 випадках мовної реалізації уявного у творах "The Hobbit" та "The Lord of the Rings" Дж. Р. Р. Толкіна. Матеріал для аналізу дібрано методом суцільної вибірки.

Методика та методологія дослідження. У ході дослідження використано низку методів лінгвопоетологічного та лінгвістичного аналізу, які слугували розглядом внутрішніх системних зв'язки між конститuentами лексико-семантичного поля "the imaginary / уявне" у творах Дж. Р. Р. Толкіна. Методологію лінгвопоетологічного аналізу представлено *лінгвостилістичним* аналізом, який застосовано для виявлення своєрідної репрезентації Дж. Р. Р. Толкіном уявного; *інтерпретаційно-текстовим*

аналізом – для виділення контекстів, що містять *уявне*; методом *контекстуального* аналізу – для опису того оточення, у якому беруть участь мовні одиниці на позначення *уявного*. З-поміж методів лінгвістичного аналізу в дослідженні застосовано: аналіз *словникових дефініцій* – для визначення семної структури вербалізаторів *уявного*; метод *лінгвістичного спостереження* – для інтерпретації структурних, семантичних і функціональних властивостей вербалізаторів *уявного*; *системно-функціональний* аналіз – для систематизації та класифікації вербалізаторів *уявного*; *семантичний* аналіз – для визначення змісту й обсягу семантичного простору *уявного*; *компонентний* аналіз із залученням *лексикографічного опису* – для визначення семного складу слів, задіяних у контекстах *уявного*, виокремлення тематичного слова; метод *польового структурування* – для систематизації засобів вираження *уявного* у вигляді лексико-семантичного поля.

Лексико-семантичне поле характеризується зв'язком між конститuentами або їх окремими значеннями, системним характером цих зв'язків, що забезпечує безперервність смислового простору. Кожне лексико-семантичне поле – це своєрідна мозаїка слів, де кожне окреме слово має своє місце в лексико-семантичному просторі. Як зазначають О. В. Бондарко [2], Л. М. Васильєв [3], І. М. Кобозєва [4] та ін., зв'язки між одиницями окремого семантичного поля можуть розрізнятися по "широті" і специфічності. Найтиповіші структурні типи зв'язків у лексико-семантичному полі – зв'язки парадигматичного типу, які визначаються як відношення між словами на основі спільності або протилежності їх значень: входження, сходження та розходження [6, с. 34]. Так, лексико-семантичне поле складається з лексико-семантичних груп, які містяться слова, пов'язані між собою семантичними відношеннями й утворюють синонімічні (відношення смислової подібності), антонімічні (відношення смислового протиставлення) і родо-видові (відношення смислового включення) підгрупи.

Синонімічний зв'язок передбачає повний або частковий збіг значень між одиницями, наприклад: *foresee – foretell – foreshadow – predict – foretoken; spirit – ghost – wraith – phantom – specter – shade – shadow* та ін. Синоніми у творах Дж. Р. Р. Толкіна за ступенем синонімічності (тотожності, близькості значень і здатності взаємозаміщувати і нейтралізувати одне одного в тексті) диференціюються на абсолютні, або повні (*magician – sorcerer*), і часткові (*vision – mirage*). Відповідно до виконуваних функцій синоніми діляться на ідеографічні, або семантичні (*charm – spell – incantation, imagined – fancied*) та стилістичні (*fancy – fancied, dreamed – dreamlike*) [5, с. 72]. Синонімічні ряди об'єднують слова з гранично близькою семантикою, що належать до однієї частини мови. Синонімічні слова на позначення *уявного* групуються в синонімічні ряди навколо стрижневих слів, або домінант. Стрижневе слово є носієм основного значення, спільного для всього синонімічного ряду, стилістично нейтральне, найуживаніше. Наприклад, *magic – sorcery, witchcraft, witchery, wizardry*.

Гіперо-гіпонімічний (родо-видовий) зв'язок встановлюється між видовими одиницями, у семантиці яких є однакові семі, але наявні також одна або декілька диференціюючих сем: *to transport* (in an unusual way, as if by magic) має семантичні ознаки "де-небудь" ("в область чого-небудь" – *to shift*), "через що-небудь" (через воду чи повітрям – *to waft*). Такі відношення встановлюють зв'язки між мікрополями і полями, тобто між одиницями різних рівнів логічної абстракції. Інтегральні ознаки мікрополів виявляються диференціальними для полів вищих рівнів. Останні відносяться до категорії подій і протиставляються суті й ознакам [1, с. 7]. Приміром, у творах Дж. Р. Р. Толкіна лексична одиниця *creature* є родовим поняттям для таких видових понять, як: *wight, werewolf, orc, half-orc, carrion-orc; goblin, goblin-man; troll, stone-troll, cave-troll, hill-troll, mountain-troll, snow-troll, half-troll* та ін. Такі гіпоніми, як *balrog, warg, ogre, goblin, morgoth* тощо мають спільний гіперонім *monster*. На відміну від синонімії, яка допускає взаємозаміну, гіпонімія характеризується односторонньою заміною гіпоніма на гіперонім, але не навпаки. Наприклад, у реченнях *I could think of nothing to do but to try and put a shutting-spell on the door.* [11, с. 341] та *The counter-spell was terrible.* [11, с. 341] наведено відповідно конкретні різновиди заклинань – "закляття замикання" [9, с. 309] та "супротивне заклиття" [9, с. 310].

Антонімічний зв'язок передбачає полярність позначуваних понять: *illusion – disillusion, to cast a spell – to break / remove a spell* та ін. Серед антонімів у циклі про Середзем'я можна виділити декілька груп, що різняться між собою характером протиставлення [5, с. 79]:

1) антоніми, які виражають контрарну протилежність, тобто такі, які перебувають у градуальній опозиції, через що між ними можна вставити проміжне слово, яке позначає щось середнє: *Evil – Good*; між ними можна вставити *neutral*;

2) антоніми, які утворюють видові поняття, що доповнюють одне одного до родового, між якими немає середнього (проміжного) поняття, та виражають доповнювальні, комплементарні відношення; у такому випадку заперечення одного члена дає значення іншого: *ordinary – miraculous*;

3) антоніми, які виражають контрадикторну протилежність: *dead – alive, visible – hidden, fancied – real*;

4) антоніми з векторною протилежністю, які позначають дві протилежно спрямовані або взаємно зворотні дії, явища, ознаки, напрями, відношення тощо: *enchant – disenchant*.

Як правило, в працях, присвячених антонімії, говорять про антонімічні пари, однак, у творах Дж. Р. Р. Толкіна трапляються антонімічні триади [7, с. 310]: *past – present – future, spirit / mind – soul – body*. Влучним прикладом такого протиставлення як різновиду антонімії є дієслова *to spell* та *to unspell / dispel*: *The darkness had been dispelled, and far away westward sunset was on the Vale of Anduin, and the white peaks of the mountains blushed in the blue air; but a shadow and a gloom brooded upon the Ephel Dúath* [13, с. 160].

Таким чином, розподіл вербалізаторів *уявного* за парадигматичними об'єднаннями – яскраве свідчення системної організації лексики. Одиниці польової структури лексико-семантичного поля "the imaginary / уявне" у творах Дж. Р. Р. Толкіна мають різні типи кореляції між собою: широке і вузьке значення лексем ("входження"); спільна ознака за певним аспектом ("сходження"); протилежність змісту ("розбіжність"). За рахунок таких різновидів зв'язку до лексико-семантичного поля залучаються додаткові лексеми. Розглянуті відношення у межах лексико-семантичного поля ілюструють різноманітні внутрішні системні зв'язки у межах лексико-семантичного поля "the imaginary / уявне", яке складається з лексико-семантичних груп, які, своєю чергою, з менших за обсягом мікросистем – гіперо-гіпонімів, синонімічних рядів, антонімів тощо. Найпоширенішими в лексико-семантичному полі "the imaginary / уявне" є гіперо-гіпонімічні та синонімічні зв'язки, які притаманні всім пластам лексики і є найважливішими чинниками, які об'єднують і структурують лексико-семантичне поле "the imaginary / уявне" у творах Дж. Р. Р. Толкіна.

Розглянуті типи семантичних відношень між одиницями лексико-семантичного поля "the imaginary / уявне" у циклі про Середзем'я демонструють безперервність семантичного простору, дослідження та відтворення зв'язків якого сприяє конструюванню мовної моделі як форми відображення певного явища як об'єктивного світу, так і вигаданого, зокрема репрезентованого у творах Дж.Р.Р. Толкіна.

Література

1. Арнольд И. В. Лексико-семантическое поле в языке и тематическая сетка текста / И. В. Арнольд // Текст как объект комплексного анализа в вузе. – Л. : ЛГПИ, 1984. – с. 3–11.
2. Бондарко А. В. Функциональная грамматика / А. В. Бондарко / Отв. ред. В. Н. Ярцева. – Л. : Наука, 1984. – 136 с.
3. Васильев Л. М. Современная лингвистическая семантика : [учеб. пособие для ВУЗов] / Л. М. Васильев. – М. : Высшая школа, 1990. – 176 с.
4. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика : [учебник] / И. М. Кобозева. – М. : КомКнига, 2007. – 352 с.
5. Мойсієнко А. К. Сучасна українська літературна мова. Лексикологія. Фонетика : [Підручник] / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко. – К. : Знання, 2010. – 270 с.

6. Новиков Л. А. Семантика русского языка : [учеб. пособие для филол. спец. ун-тов] / Л. А. Новиков. – М. : Высшая школа, 1982. – 272 с.
7. Семчинский С. В. Загальне мовознавство / С. В. Семчинский. – К. : ОКО, 1996. – 413 с.
8. Толкін Дж. Р. Р. Гобіт, або Туди і звідти / Дж. Р. Р. Толкін / Перекл. з англ. О. О'Лір. – Львів : Астролябія, 2007. – 320 с.
9. Толкін Дж. Р. Р. Володар Перстенів / Дж. Р. Р. Толкін / Перекл. з англ. О. Фешовець. – Львів : Астролябія, 2006. – 1088 с.
10. Tolkien J. R. R. The Hobbit / J. R. R. Tolkien. – London : Harper Collins Publishers, 2006. – 390 p.
11. Tolkien J. R. R. The Fellowship of the Ring / J. R. R. Tolkien. – Boston – New York : Houghton Mifflin Co., 2001. – 424 p.
12. Tolkien J. R. R. The Two Towers / J. R. R. Tolkien. – Boston – New York : Houghton Mifflin Co., 2001. – 352 p.
13. Tolkien J. R. R. The Return of the King / J. R. R. Tolkien. – Boston – New York : Houghton Mifflin Co., 2001. – 440 p.

УДК 811.161.1+81'374+81'26

**“ТОЛКОВЫЙ СЛОВАРЬ РУССКОГО ЯЗЫКА” ПОД РЕДАКЦИЕЙ
Д. Н. УШАКОВА КАК ЭТАП РАЗВИТИЯ РУССКОЙ ЯЗЫКОВОЙ НОРМЫ**

Шведова М. А.

В статті розглянуто нормативні рекомендації “Словника російської мови” під ред. Д. Н. Ушакова на прикладі помітки “неправ<ильно>”, що вживається у цьому словнику дуже активно щодо явищ різних мовних рівнів. Простежено відповідність цих рекомендацій реальному узусу, який відображений в текстах Національного корпусу російської мови (<http://ruscorpora.ru/>).

Ключові слова: корпус, узус, мовна норма, словник.

В статье рассматриваются нормативные рекомендации “Словаря русского языка” под ред. Д. Н. Ушакова на примере пометы “неправ<ильно>”, употребляющейся в этом словаре очень активно применительно к явлениям разных уровней языка. Прослежено соответствие этих рекомендаций реальному узусу, отраженному в текстах Национального корпуса русского языка (<http://ruscorpora.ru/>).

Ключевые слова: корпус, узус, языковая норма, словарь.

The paper explores the normative recommendations imposed by the Russian Dictionary edited by Ushakov. Different words and word uses characterized as “wrong” are analyzed according to the reality of language usage reflected in the Russian National Corpus (<http://ruscorpora.ru/>).

Key words: corpus, language use, language norm, dictionary.

“Толковый словарь русского языка”, составленный Г. О. Винкуром, Б. А. Лариным, С. И. Ожеговым, Б. В. Томашевским и Д. Н. Ушаковым в 30-е годы XX века, является первым послереволюционным словарем, который описал изменившуюся в новых реалиях лексическую систему, установившиеся нормы употребления слов. Хотя словарь являлся прежде всего нормативным, он также описывает некоторое количество областных, устарелых слов, просторечий, вульгарных слов, а также большой пласт специальных терминов разных областей науки и техники с пометами сферы их использования. В “Толковом словаре русского языка” (ТСРЯ), как пишут составители, сделана попытка установить границы употребления слов. С этой целью введена развернутая система помет: 1) пометы, указывающие на разнородности устной речи: разг., простореч., фам., детск., вульг., арг., школьн., обл.; 2) пометы, указывающие на разнородности письменной речи: книжн., науч., тех., спец., газет., публици., канц., офиц., поэт., нар.-поэт.; 3) пометы, устанавливающие историческую перспективу в словах современного языка: нов., церк.-книжн., старин., устар.; 4) пометы к словам, обозначающим предметы и понятия чуждого быта: истор., дореволюц., загр.; 5) стилистические пометы, указывающие на выразительные оттенки (экспрессию) слов: бран., ирон., неодобрит., шутл., презрит., пренебр., укор., торж., ритор., эвф. [3, I, с. XXV–XXVIII]. Современные технологии позволяют нам выбрать из текста ТСРЯ все случаи употребления помет и проанализировать их использование (что для многих помет дает интересные результаты, которые достойны отдельных статей).¹

¹ Было подсчитано примерное количество случаев использования каждой пометы в тексте ТСРЯ: книжн. 8620, разг. 7030, простореч. 5260, спец. 5200, устар. 5120, обл. 3230, фам. 2210, нов. 1470, истор. 1230, офиц. 1160, поэт. 970, шутл. 755, церк. 748, ирон. 628, дореволюц. 610, ритор. 569, неодобрит. 532, пренебр. 479, вульг. 395, презрит. 349, науч. 347, арг. 259, старин. 246, нар.-поэт. 228, канц. 224, бран. 184, газет. 180, загр. 142, торж. 103, публици. 90, школьн. 71, эвф. 58, укор. 50, уничижит. 41, детск. 37, неприл. 2. Можно увидеть, что некоторые пометы использовались нечасто. В однотомном нормативном “Словаре русского языка”, составленном С. И. Ожеговым на основе четырехтомного, список помет уже значительно сокращен. Ожегов сохранил пометы: книжн., разг., прост., спец., устар., обл., шутл., ирон., неодобр., пренебр., презр., стар., бран., унич., высок.

В списке условных сокращений ТСРЯ обращает на себя внимание помета неправ., ею отмечены ненормативные явления в языке, которые тем не менее должны были быть достаточно частотны, раз они описаны в словаре. Были проанализированы все 237 контекстов, в которых встречается помета неправ. Оказалось, что данная помета может относиться к разного рода языковым ошибкам, это ошибки лексические (смешение паронимов, употребление слов в неправильном значении), неправильности во фразеологии, грамматические, орфографические и орфоэпические ошибки. Национальный корпус русского языка (НКРЯ) дает возможность проследить судьбу этих вариантов (помеченных неправ.) до выхода ТСРЯ и на протяжении следующих семидесяти лет после его выхода, увидеть, действительно ли стандартизация серьезно влияет на жизнь языка и в каких случаях.

Помета неправ. встречается в ТСРЯ нередко. Обычно неправильный вариант дается в дополнение к правильному в той же статье, но есть также несколько статей, которые озаглавлены прямо неправильным словом. *ВИНТИЛЬ*, я, м. (спец. простореч.). *Неправ. вм. вентиль* [путем ошибочного словопроизводства от *винтить*]. *ДРУШЛАГ*, а, м. (простореч.). *Неправ. вм. дуршлаг*. *НАДСМЕШКА*, и, ж. *Неправ. вм. насмешка* и др. Многие слова и словоупотребления, помеченные в ТСРЯ как неправильные, иллюстрируются примерами из классической русской литературы, например, *ПЕРЕЛИНКА*: *Вставить клинья (в узкое платье) и сделать перелинку*. Л. Толстой; *ПРОКЛАЖАТЬСЯ*: *Да и самому-то, братец ты мой, отдохнуть пора; проклажались бы мы, лежа на боку, и торговлю всю эту к чорту!* А. Островский; *СМЕЯТЬСЯ* с кого-чего: *С нас, ведь, теперь смеяться будут*. Гоголь. Употребление в литературных текстах (*перелинка*, например, встречается в нейтральных контекстах в журналах мод XIX в., у Лескова, Достоевского) не означает для составителей ТСРЯ принадлежности языкового явления к литературному языку. Это оговаривается в предисловии к словарю, “под литературным языком понимается не собственно язык художественной литературы, но вообще книжная и разговорная речь образованных людей” [3, I, с. XX].

1. Лексико-семантические неправильности. К этой категории ошибок относится, прежде всего, смешение паронимов: *ВЫ'СТУПИТЬ* <...> 3. *Выйти из какой-н. организации, учебного заведения (неправ., под влиянием вступить)*. *В. из университета, из партии (неправ. вм. выйти)*. *ВЗОЙТИ* <...> 2. *Войти внутрь (простореч., неправ. вм. войти)*. *В. в трамвай. В. в комнату. ВЗДЕТЬ* <...> 2. *что во что. Просунуть внутрь, неправ. вм. вдеть (простореч.)*. *В. нитку в иголку. ВОЛЬНООПРЕДЕЛЯЮЩИЙСЯ*, щегося, (вольноопределяющий, щего – *неправ.*) *АКТИВНЫЙ* <...> 3. *Действенный, удовлетворяющий насущным требованиям современности (газет. неправ., вм. актуальный во 2 знач.)*. *Журнал подвергается справедливой критике за недостаточно а. материал. ВАРЬИ'РОВАТЬ* <...> 2. (*неправ. вм. варьироваться*). *Видоизменяться. ВА'ФЕЛЬЩИЦА* (вафельница *неправ.*), ы. Женск. к вафельщик. *НАШАТЫ'РЬ*, я, мн. нет, м. [араб. *pusadir*]. *Хлористый аммоний (хим.)*. || *Неправ. вм. нашатырный спирт (разг.)*. *Понюхать нашатырю*. Употребление слов в неправильном, но очень близком значении без влияния паронима: *ВВИДУ'*, предлог с род. п. (не смешивать с предл. п. в виду, см. вид). *По причине, принимая во внимание (что-н. предстоящее)*. *В. (предстоящих) морозов надо запасаться дровами*. [Употр. *неправ. вообще в знач. “вследствие” не только о предстоящем, напр. “в. болезни не работал три дня”*.] *БЛАГОДАРЯ'*, предлог с дат. п. *Вследствие, по причине, при помощи (о причинах, вызывающих желательный результат)*. <...> || *То же – о причинах, вызывающих нежелательный результат (разг., неправ, вм. вследствие)*. *Поезд потерпел крушение б. небрежности стрелочника. Б. пожару*.

Происхождение некоторых неправильностей, отмеченных в ТСРЯ, сейчас уже неочевидно. Например, *АДЮ'ЛЬТЕР* [тэр], *адюльтера, муж. (франц. adultère)*. 1. *В буржуазном обществе любовная связь вне своей семьи, супружеская неверность*. 2. *Нарушитель супружеской верности (разг. неправ.)*. Адюльтер в этих двух значениях есть в словаре Даля и восходит к соответ-

(которая объединила ряд помет [2]) – то есть наиболее употребительные в ТСРЯ и стилистические пометы [1, с. 10]. С небольшими коррективами этот набор помет использовался в одноименном словаре вплоть до последнего издания [3].

ствуючим двум значенням французького *adultère*. Слово *адюльтер* прийшло в російський мову в кінці XIX століття і в початку XX століття. Воно випробовує ще деякі коливання як нове слово.

Деякі з лексико-семантичних невірностей ушли і забуті, інші перейшли в норму або відомі як поширені помилки і в наше час.

Слово *солянка* відзначено в ТСРЯ як невірний варіант слова *селянка*. СОЛЯНКА, *и, ж.* 1. Растение, растущее на солончаках (бот.). 2. Неправ. *вм. селянка2 (разг.)*. СЕЛЯНКА2, *и, ж. (кулин.)*. 1. Густой суп из рыбы или мяса с пряными, острыми приправами. Он выучил Александра делать настойку, варить селянку и рубцы. Гончаров. 2. Кушанье из тушеной кислой капусты с мясом или рыбой. Московская с. Сборная с. По даним НКРЯ, *солянка* сменяет *селянку* около 1890 года, и после этого остаётся доминирующим вариантом, хотя вариант *селянка* не пропадает совсем, он встречается в отдельных текстах, его частотность даже немного растёт начиная с конца 1990-х годов. Вариант *селянка* доминирует в текстах писателей-эмигрантов 1920-30-х гг., хотя И. С. Шмелёв, В. А. Гиляровский используют наряду с ним и вариант *солянка*. Современный словарь даёт слово *солянка* как основной вариант, а *селянка* – второй, с пометой устар. [3].

Слово *будировать* поменяло своє значення, незважаючи на критику Леніна. В ТСРЯ: БУДИРОВАТЬ, *рую, руешь, несов. [от фр. boudier]*. 1. Дуться, сердиться (устар.). 2. без доп. и кого-что. Возбуждать, возмущать против кого-н. (разг., **неправ.**). Он будирует служащих против начальства. [Об этом слове писал В. И. Ленин в записке “Об очистке русского языка”: “Сознаюсь, что если меня употребление иностранных слов без надобности озлобляет (ибо это затрудняет наше влияние на массу), то нек-рые ошибки пишущих в газетах совсем уже могут вывести из себя. Например, употребляют слово “будировать” в смысле возбуждать, тормошить, будить. Но французское слово “boudier” (будэ) значит сердиться, дуться. Поэтому будировать значит на самом деле “сердиться”, “дуться”]. Соч. Ленина, 2 изд., том XXIV, стр. 662]. О том, як Ленін висміював “невірне” використання *будировать*, пізніше написав Чуковський в “Живой как жизнь”. По даним НКРЯ, до появи ТСРЯ слово використовувалося в основному в першому значенні, але також і в другому (в 20-і роки частіше) в вираженнях *будировать правительство, будировать крестьянское общественное сознание*. Після поширення висказування Леніна, вихода словаря і книги Чуковського слово довго майже не використовується і стає знову помітно тільки в пресі 2000-х років (за 2001-2011 гг. 21 приклад) майже виключно в другому значенні.

Поменяло своє значення слово *довлеть*, сучасне значення “преобладать, господствовать, тяготеть” відзначено в ТСРЯ як нове і невірне. ДОВЛЕТЬ, *ёю, ёешь, несов. (церк.-книжн. устар.)*. 1. кому-чему. Быть достаточным для кого-чего-н., удовлетворять. 2. С недавних пор стало встречаться **неправ.** *употр. этого слова в смысле “тяготеть над кем-н.” или “иметь преимущественное значение среди чего-н.”: довлеет что-н. над кем-н. или над чем-н. (м. б. по ошибочной связи, по созвучию, со словом “давление”)*. Вперше значення “преобладать, господствовать, тяготеть” знайдено в НКРЯ в тексті 1903 року: *Двух, трех, пяти, десяти “всемогущих” быть не может, потому что при равнозначных силах одна не может довлеть над другой.* [Р. Л. Антропов. Герцогиня и “конюх” (1903)], але до 1933 року зустрічається дуже рідко (на 132 приклади в корпусі тільки 4 в новому значенні; євангельська фраза *довлеет днєви злоба его* цитується в текстах корпусу також в основному до 30-х років). Після 1933 року *довлеет* в значенні “преобладать, господствовать, тяготеть” з'являється в величчому кількості. В сучасному словарі воно вже дано як нормативне друге значення [3], в сучасних текстах воно, безумовно, основне.

Уже в часи ТСРЯ змішувалися слова *одолжить* і *занять*. ОДОЛЖИТЬ, *жү, жішь, сов. (к одолжать)*. 1. что кому-чему. Дать в долг, займы. Одолжите мне сто рублей. 2. **Неправ.** в знач. *взять в долг, займы у кого-н. О. у кого-н. сто рублей (вм. взять в долг) <...>*. ЗАНИМАТЬ, *ajú, áешь, несов. (к занять1), что и без доп.* 1. Брать займы. Денег нехватает:

приходится постоянно з. Он у многих занимал деньги. 2. кому-чему. Давать кому-н. займы (обл., **неправ.**). И всё оттого, что не задаю обедов и не занимаю им денег. Гель. В НКРЯ находится 144 вхождения одолжить с предлогом у, старший такой контекст у Татищева: ...Князь Кантемир написал мне, что он отдал одолженные у меня два моих глобуса господину Ильинскому, поэтому прошу истребовать их у него и постараться изыскать возможность эти глобусы мне прислать. [В. Н. Татищев. И. Д. Шумахеру (1731)]. Массово сочетание одолжить у появляется в текстах после 1946 года и современный словарь отмечает это значение уже как разговорное [3]. Слово занять в современном словаре имеет значение только “взять займы”, его ошибочное употребление в противоположном значении редко.

ТСРЯ отмечает ошибочное употребление слова одеть вместо надеть: ОДЕТЬ <...> 4. что. **Неправ.** вм. надеть. О. калоши (вм. надеть калоши). В основном и поэтическом НКРЯ находится около 80 контекстов с глаголом одеть в этом значении. Самые ранние примеры: И грустно, грустно посмотрел / Он на родимую дорогу; / Вздохнув, суму свою одел / И тихо помолился богу! [А. В. Тимофеев. Возвращение на родину (1835.07.27)] ...Раз читал собственную Марсельезу, причем наподобие священника одел блузу [П. В. Анненков. Записки о французской революции 1848 года (1848)]. Бóльшая часть находится в текстах XX века (около 70). Но, безусловно, конкурировать по количеству употреблений с надеть глагол одеть в данном контексте не может (при поиске одеть или надеть с названием одежды или обуви в винительном падеже получаем 97-98% результатов со словом надеть).

2. Фразеологические неправильности. ТРУБИТЬ В ФАНФАРЫ [**неправ.** осмысление слова “фанфара” как вообще “труба”] (ирон.) – перен. подымать шум вокруг чего-н., шумно говорить о чем-н., провозглашать что-н. На это выражение НКРЯ даёт 4 примера, и до, и после выхода словаря (1928, 1964, 2003 гг.), а один – из статьи самого Г. О. Винокура “О пуризме” (1923): “...Источник этих неологизмов [Карамзина] — культура чужеземная, политически неприемлемая. Этого одного достаточно пуристу для того, чтобы трубить в фанфары о “порче нашего прекрасного языка””. **ВЫДАТЬ ГОЛОВОЙ** (с головой **неправ.**) кого. В НКРЯ до 1871 г. находится только вариант выдавать головой, с 1870-х по 2000-е встречаются оба варианта наравне. **ПО ВОЗМОЖНОСТИ** или по мере возможности (по силе возможности **неправ.**), в знач. вводного слова – насколько представляется возможным. НКРЯ показывает выражение по силе возможности в текстах начала XIX–конца XX вв., пик частотности был около 1875 г., но и после выхода ТСРЯ, в 1950-1980-е гг. выражение употреблялось в литературе. **БОЛЬШЕЮ (-ЕЙ) ЧАСТЬЮ**, по бóльшей части (большая часть, большóй частью – **неправ.**). В корпусе 6 примеров большой частью и до, и после выхода ТСРЯ, последний 2003 года. **БОЛЬШАЯ ПОЛОВИНА** (разг. **неправ.**) – бóльшая часть. Выражение большая половина распространенное, в НКРЯ 243 примера с 1764 до 2009 г. Особенно частотно оно было в первой половине XIX в., а в 1949-1970 гг. был спад частотности, возможно, под влиянием ТСРЯ. **ФАКТ ТОТ, ЧТО** (разг.) – дело в том, что... [под влиянием выражения “дело в том, что” иногда **неправ.** говорят и “факт в том, что”]. Выражение факт в том, что встречается в текстах НКРЯ со второй половины XIX в., в 2000-е годы его частотность заметно растет.

3. Неправильности в грамматике

3.1. Существительное

ТСРЯ отмечает **колебание в роде**: **МЫШЬ**, и, мн. и, ёй, ж. (мыш, а, м. **неправ.**). Вариант мыш встречается в НКРЯ с 1874: ...Мыш порты грызет [А. С. Уваров. Русская символика (1864-1874)]. Вчера на мыша наступила, так час без чувств в забвении лежала. [А. Н. Островский. Невольницы (1881)]. В течение XX в. вариант мыш встречается редко, в 2000-е гг. чаще, обычно в разговорных контекстах, в качестве языковой игры.

Колебания в падежных формах: **ВРЕМЯ**, ... 7. только ед. Досуг, свободное время. У меня нет времени (нет время **неправ.**!). **ДЕТИ**, детей, дётям, детьми (детьми **неправ.**). Пик частотности формы детьми – 1920-1930-е гг. (НКРЯ). **МЕСТНОСТЬ** [сн], и, мн. и, ей (ёй и т. д. **неправ.**). Множественное число мужск. и ср.

рода, им. п.; формы на –á: ВЕРБЛЮ'Д, а, мн. ы (á **неправ.**); БЛЮ'ДО, а, мн. а (блюда́ **неправ.**); О'БЩЕСТВО, а, еств (á, ёств **неправ.**); БРАТ, а, мн. тья (тья́ **неправ.**). Множественное число мужск. и ср. рода, род. п.; вариативность □/–óв: МЕ'СТО, а, мн. местá, мест (место́в **неправ.**); ДЕ'ЛО, а, мн. делá, дёл (дело́в **неправ.**); БАШМА'К, á, (р. мн. башма́к **неправ.**).

3.2. Прилагательное и наречие

Колебания в образовании форм прилагательных: СЛА'БЖЕ (простореч.). Употр. **неправ.** вм. слабее. ДЛИ'ННЫЙ, ая, ое; длинен (длинён **неправ.**).

Наречие ОШУ'ЮЮ (ошю́ю **неправ.**). В современном словаре также дан один вариант ошуюю [3], в НКРЯ преобладает ошую (29 раз против 18-ти).

3.3. Глагол

Образование глаголов несовершенного вида. Следующие глаголы и формы, отмеченные в ТСРЯ как **неправ.**, ненормативны и в современном языке, в текстах XX в. (НКРЯ) встречаются крайне редко: ЗАГИНА'ТЬ, áю, áешь, **несов.**, что. **Неправ.** вм. загибать. ПРОЙТИ'СЬ (пройти́ться **неправ.**) – **сов.** (к прохаживаться). ЗАСТАНА'ВЛИВАТЬ, аю, аешь, **несов.** (к застанавить) (простореч.). **Неправ.** вм. заставля́ть1. Не застанавливайте (вм. заставляйте) весь стол посудой. ЗАСТА'НОВИ'ТЬ, овлю́, овьешь, **сов.** (к застанавливать), что (простореч.). **Неправ.** вм. заставит́ь1. Застановили (вм. заставили) проход стульями. ЗАСУЧА'ТЬ, áю, áешь, **несов.** (простореч.). **Неправ.** вм. засучивать. ЗАПОДА'ЗРИВАТЬ, –СЯ. **Неправ.** вм. заподозривать, –ся. ОЗНАКА'МЛИВАТЬ, –СЯ. **Неправ.** вм. знакомять, –ся. ОЗНАКОМЛ'ЯТЬ, яю, яешь (ознака́мливать **неправ.**) (книжн.). **Несов.** к ознакомить. АРЕСТОВА'ТЬ, тую́, туюешь, **сов.** (к арестовывать); арестую́, туюешь имеет знач. не только буд., но и наст. времени, но арестую́щий вм. арестовывающий – **неправ.** 1. кого-что. Заключить под стражу, под арест, лишит́ь личной свободы. Именем закона арестую́ (наст.) вас! Фашисты установили полицейские посты, арестующие (**неправ.** вм. арестовывающие) делегатов, прибывающих на съезд безработных. Видим, как глагол арестовать, который в XIX в. был двувидовым (— Он меня просил взять его с собой, так как он никогда не видал, как арестуют или забирают бумаги. [А. И. Герцен. Былое и думы. Часть шестая. Англия (1864)]), постепенно теряет это свойство. В современном языке глагол арестовать уже не может обозначать настоящего времени.

Следующие глаголы, отмеченные в ТСРЯ как **неправ.**, стали нормативными в XX в.: ОДА'ЛЖИВАТЬ, аю, аешь. **Неправ.** вм. одолжать. ЗАВОРА'ЧИВАТЬ, аю, аешь (разг.). 1. **Несов.** к заворотить. 2. **Несов.** к завернуть (**неправ.** вм. завёртывать). 3. пакет в бумагу. ЗАВОРА'ЧИВАТЬСЯ, аюсь, аешься, **несов.** (разг.). 1. **Несов.** к заворотиться. 2. **Несов.** к завернуться (**неправ.** вм. завёртываться).

Образование глаголов совершенного вида: ОБКЛА'СТЬ – что (простореч.). **Неправ.** вм. обложить в 1 знач. ОБКЛА'СТЬСЯ – **сов.** (к обкладываться) (простореч.). 1. **Неправ.** вм. обложиться.

Колебания в формах глаголов: ВОЗНИ'КНУТЬ, кну, кнешь, прош. н́к (н́кнул **неправ.**) (книжн.). **Сов.** к возникнуть. ДАТЬ, дам, дашь, даст, да́дём, да́дите, да́дут, пов. дай, прош. дал, далá (дала́ **неправ.**). БЛЕЯ'ТЬ, блею́, блеёшь, и (редко) БЛЕ'ЯТЬ, блею́, блеёшь (3 л. мн. бля́ят **неправ.**), **несов.** Издавать бляние.

Колебания в управлении: ПРЕТИ'ТЬ, 1 и 2 л. не употр., и́т, чаще безл., **несов.**, кому-чему и (простореч.) от кого-чего кому-чему (кого-что **неправ.**) (разг.). СМЕЯ'ТЬСЯ, ею́сь, еёшься, **несов.** ... 2. над кем-чем и (устар.) кому-чему (с кого-чего **неправ.**). СОСКУ'ЧИТЬСЯ, чусь, чисься, **сов.** <...> 2. о ком-чем и по ком-чем (за кем-чем **неправ.**, обл.). Почувствовать тоску от разлуки с кем-чем-н. С. по родным. С. по родным местам. С. о родных. СОГЛА'СНО. <...> 2. с предлогом “с”. Нареч. к согласный1 в 3 знач., соответственно, сходно, сообразно с чем-н., по чему-н. (см. “по” в 4 знач.). Поступать с. с законом (по закону). || с дат. п. (с род. п. – **неправ.**), без “с”. То же – в знач. предлога (чаще канц.). Сердце билось согласно всей музыке тишины. Пришвин. С. предписанию (по предписанию). С. чему-н. (но не с. чего-н.).

4. Орфоэпия

Орфоэпические нормы ТСРЯ в основном актуальны и для современного языка: *ТЕРРОР* (*те́рро́р* **неправ.**), *ИСКРА* (*искра́* **неправ.**), *КВАРТАЛ* (*квартал* **неправ.**), *АТЛЕТ* (*атле́т* **неправ.**), *АТМОСФЕРА* (*атмосфе́ра* **неправ.**), *ВОЗБУДИТЬ* (*возбу́дить* **неправ.**), *ОСВЕДОМИТЬ* (*осведо́мить* **неправ.**), *ЗАВИДНО* (*за́видно* **неправ.**), *АВГУСТОВСКИЙ* (*августо́вский* **неправ.**), *БАССЕЙН* (*асе́; асе́* **неправ.**), *ДЕГАТИРОВАТЬ*, *рюю, рюешь*. **Неправ.** вместо *декатировать*, *ВОЗВЕДЁННЫЙ* (*возведё́нный* **неправ.**), *ЧЕРПАТЬ*, (*черпа́ть* **неправ.**). Ударение *че́рпать* рекомендует и современный словарь [3]. При основном варианте *че́рпать* акцентологический корпус НКРЯ даёт немало примеров и на *ЧЕРПА́ТЬ*, причём слово *черпа́ть* с ударением на второй слог употребляется почти исключительно в прямом значении, *черпать воду, черпать ковшом*. В корпусе находится единственный такой пример XIX в.: *Черпа́й, да не́ перече́рпай: / На́льет хо́зяин че́рез кра́й. [В. В. Капнист. "Черпай, да не перечерпай..." (1810-1819)].* И уже больше примеров в XX в.: *Черпа́ли во́ду я́лики, и ча́йки... [О. Э. Мандельштам. Петербургские строфы (1913)].* *В небеса́х, / где ме́сяц, / ра́б писа́тели́н, / и́скры тру́б / черпа́л совко́м... [В. В. Маяковский. Рабочим Курска, добывшим первую руду, временный памятник работы Владимира Маяковского (1923)].* *Ей жа́рко. На́клонивши́сь на́д коло́дцем, / Она́ черпа́ет те́нь и во́ду пьёт. [И. В. Юрков. "Поёт, поёт и замирает в поле..." (1927)].* *На́ступая, сне́г черпа́л / Ва́ленка́ми вди́н. [А. Т. Твардовский. Теркин пишет (1941-1945)]* Употребление *черпа́ть* в переносном значении (но с конкретизацией образа) находим у Горького: *Я неплòхо зная́ люде́й / И приви́к отдава́ть им всё, что имèю, / Черпа́я печа́ли и ра́дости жи́зни / Се́рдцем мо́им, точно ме́дным ковши́м. [Максим Горький. "Сударыня..." (1925-1928)].* Много примеров типа *черпа́ть вдохновение, силы, идеи* и даже "*любо́вь черпа́ю из уст не́жных*" находится в корпусе современной любительской поэзии, в которой норма часто бывает ослаблена (тексты сайта stihi.ru).

5. Орфография

Нормы ТСРЯ полностью соответствуют современным: *ОТАРА* (*ата́ра* **неправ.**), *ВАЛТОРНА* (*валто́рна* **неправ.**), *БЕРГАМОТ* (*баргамо́т* **неправ.**), *ЗАВАЛИНКА* (*зава́ленка* **неправ.**), *ПОЛТОРАСТА* (*полтора́сто* **неправ.**), *ПАЛИСАДНИК* (*полиса́дник* **неправ.**), *ПАРНАС* [*или устар.* **неправ.** *Парнасс*] [*П прописное*], *а, м.* (*книжн., поэт.*). Упорядочивается написание отдельных морфем: *ВОЛОСОНЬКИ* (*воло́сыньки* **неправ.**), *ЗАГРЫЗЕННЫЙ* (*загры́занный* **неправ.**), *ОГРЫЗЕННЫЙ* (*огры́занный* **неправ.**), *ая, ое; -зен, а, о* (*простореч.*), *ЗАЛАЗАТЬ*, *аю, аешь, сов. (книжн. неправ. и обл.).* *То же, что залазять.*

Рекомендации словаря Ушакова, затрагивающие разные уровни языка в значительной мере отразились на последующем узусе, хотя в постсоветский период в ряде пунктов фактическая норма ослабла. Ряд рекомендаций оказался менее жизнеспособным (*ошуюю, факт в том, одолжать, завертывать*). На других примерах видим, как норма "замечает" (и тем более санкционирует) существующие в языке явления лишь спустя несколько веков (*одолжить у*). Бóльшая устойчивость грамматических, орфографических и орфоэпических норм объясняется, вероятно, тем, что они были дополнительно закреплены в своде правил русского правописания 1956 года (которые активно готовились уже во время составления ТСРЯ).

Литература

1. Словарь русского языка / Сост. С. И. Ожегов; Под общ. ред. С. П. Обнорского. – М., 1952.
2. Толковый словарь русского языка: В 4 т. / Сост. Г. О. Винокур, Б. А. Ларин, С. И. Ожегов, Б. В. Томашевский, Д. Н. Ушаков; Под ред. Д. Н. Ушакова. – М., 1935–1940.
3. Толковый словарь русского языка с включением сведений о происхождении слов / Отв. ред. Н. Ю. Шведова. – М., 2007.

УДК 811.161.2'373.21(477.81)

ІДЕЯ ДОБРА В МІКРОТОПОНІМІЇ РІВНЕНЩИНИ**Шийка С. В.**

У статті проаналізовано відображення ідеї добра в мікротопонімії Рівненщини. Здійснено лексико-семантичну і структурну класифікацію власних назв краю. З'ясовано їхні витоки та семантику. Зіставлено місцеві назви малих географічних об'єктів з аналогами, зафіксованими на суміжних землях.

Ключові слова: апеллятив, лексема, мікротопонім, семантика.

В статье проанализировано отражение идеи добра в микропонимии Ровенщины. Осуществлена лексико-семантическая и структурная классификация собственных названий края. Выявлены их истоки и семантика. Сопоставлены местные названия малых географических объектов с аналогами, зафиксированными на смежных землях.

Ключевые слова: апеллятив, лексема, микропоним, семантика.

The reflection of the idea of good in microtoponymy of Rivne region is analyzed in the article. Lexico-semantic and structural classification of the area's proper names is investigated. Semantics and their origin are ascertained. The local names of small geographical subjects are compared with their prototypes that are registered on adjoining lands.

Key words: appellative, lexeme, microtoponym, semantics.

Проблема дослідження назв невеликих географічних об'єктів та їхніх апеллятивних основ постає як одна із важливих в галузі ономастики. Якщо загальні назви (апеллятиви, географічні терміни) називають однотипні географічні предмети, щоб повідомити значення, конотувати, то основне призначення мікротопонімів – іменувати, виділяти та розрізнати їх. Власні назви набувають свого значення і важливості як окремої онімної одиниці тільки при встановленні зв'язку з конкретними об'єктами. Називаємо ж ми практично лише ті індивідуальні розрізнення, в яких особливо зацікавлені, до яких часто звертаємося [10, с. 136–137].

Актуальним, на наш погляд, є дослідження у складі мотивувальної бази мікротопоназв концептуальної ідеї добра, справедливості. Упродовж століть наш народ боровся за гідне матеріальне й духовне буття. Добро суспільне й особисте пов'язують українці з благополуччям, щастям, дружбою, любов'ю, красою тощо. Відбиття в мікротопоніміконі Рівненської області ціннісних особливостей, пов'язаних з етичною категорією “добро”, не було ще предметом спеціального дослідження і є **метою** цієї статті. **Об'єктом дослідження** послужили мікротопоніми, взяті з праць Я. О. Пури, Г. Л. Аркушина, В. П. Шульгача [4–7; 8; 12], а також матеріали автора. Серед **основних завдань** розвідки: лексико-семантична і структурна класифікація назв, з'ясування семантики і витоків мотивувальних основ, зіставлення з аналогами суміжних територій.

Лексема *добрый* < псл. *dobъ ‘відповідний, підходящий, корисний’ утворена від *doba ‘доба’, ‘щось стосовне, властиве’; пор. до семантики *год*, *годіна*, *годітися*, *гідний* і под. [2, Т. 2, с. 97–98]. Вплив позитивних факторів на територіальну спільноту та окрему людину (пор. укр. літ. *добрый* ‘який приносить добро, задоволення, радість’ [9, Т II, с. 321]) відбито в назві вулиці *Добра* (Рівне). Структурно цю назву треба розглядати швидше за все не як субстантивованій прикметник *добра*, а як еліптовану означальну фразу *Добра Вулиця*, при частому використанні якої атрибутивний член, що виконував основну диференційну функцію, субстантивувався, став одноосбною назвою вулиці, що в свою чергу спричинило редукцію родового компонента. Номінативний ряд продовжують споріднені спільнокореневі назви *Добрілів* – поле (Перекалля Зр) [12, с. 32]; *Добріль* – ліс (Будки Сновидовицької Рк), пасовисько (Дерть, Остки Рк), *Добринь* – поле (Городок Рв), *Добриня* – болото (Богуші Бр), *Добрицьке* – поле (Калинівка Ср), *Добриця* – урочище (Степань Ср), хутір (Калинівка Ср),

Добрівщина – поле, пасовисько (Велике Вербче Ср), *Добро́ва* – пасовисько, урочище (Будераж Зд) [5, с. 125]; *Добрівка* – ліс (Озеряни Дбн) [7, Ч. 1, с. 116]. Виділення релятивної ознаки місцевих невеликих топооб'єктів, яка описується словами *добрый, добра*, знаходимо в складених назвах, утворених шляхом лексикалізації та онімізації словосполучень, у яких опорним компонентом виступає географічний термін, а залежним відповідний атрибутив. Серед них: *Добрый Луз* – ліс (Балашівка Бр); *Добра Лядина* – поле (Хміль Рк), *Добра Ніва* – поле (Вичівка Зр), *Добрый Бір* – бір (Золоте Дбр), *Добрый Острів* – ліс (Кисоричі Рк) [5, с. 124]. Такі ж мікротопоніми засвідчено і на Волині: *Добра* – поле, пасовище, урочище, ліс, *Добре* – озеро, *Добрый* – ліс, *Добрый Граб* – ліс, поле, *Добрый Путь* – урочище [8, Т. 1, с. 225]; на Сумщині: *Добра Вода* – річка, частина села, *Добре* – поле, *Добрі Води* – болото, *Добріж* – урочище, на Чернігівщині: *Добровілля* – ліс [11, с. 91]; в Білорусі: *Добрае* – поле, затока, *Добралуцае, Добралуце* – луг, *Добро́ва* – урочище, *Добры Бор* – ліс, *Добры Край* – поле, *Добрышчо* – урочище [3, с. 73–74].

Зростання добробуту, позитивна суспільно-моральна атмосфера співжиття громадян стали, очевидно, основними мотивами іменування кутка населеного пункту села Остріїв Млинівського району – *Щаслива [шчасліва]* [8, Т. 2, с. 513]. Назва утворена способом онімізації якісного прикметника жіночого роду *щасліва* (від іменника *щастя* < псл. *същєстьє (съ- 'добрий', *щєсть* 'частина') 'добра частина' [2, Т. 6, с. 501]). Пор. також волин. *Щаслива [шчасліва]* – дорога, долина, гора [8, Т. 2, с. 513], черніг. *Щасліва Доро́га* – поле [11, с. 311], блр. *Шчасліўка* – луг, *Шчасная Ка́менка* – луг [3, с. 259].

Ідеї дружби, добросусідства, довір'я, прихильності, товариської солідарності завжди домінували у стосунках між українцями, тому не могли не відбитися в географічній лексиці. В Острозькому районі записано мікротопонім *Дружба* – поле (Бродів, Черняхів Ос [5, с. 134; 7, Ч. 4, с. 122]). Назва перенесена із назви відомого нафтопроводу, який проходить через поле. Продуктивною є тенденція називання нормативним *дружба* населених пунктів та їхніх частин, вулиць, мікрорайонів, природничих, культурних та спортивних об'єктів тощо. На Рівненщині *Дружба* – село в Радивилівському районі, вулиця (Миляч Дбр, Чудель Ср), *Дружби* – вулиця (Дубно, Костопіль Кс, Рівне та ін.). Лексема *дружба* < *дружний* 'одноставний' < *друг* 'особа, зв'язана з ким-небудь дружбою, довір'ям, відданістю' [9, Т. II, с. 422] походить від псл. *drugъ 'товариш, приятель' [2, Т. 2, с. 133–134].

Важливим, особливо під час номінації невеликих об'єктів, виявляється психологічне переосмислення навколишньої дійсності. Людина часто виділяє конкретний предмет із загальної маси за відносними ознаками прив'язаності, краси, приємності, задоволення та потреби. Так, широко використовуються в місцевій лексиці назви відонімного, відантропонімного та відапелятивного походження, мотивовані дієсловом *любити* < псл. *ljubiti 'мати схильність; відчувати симпатію до когось; бажати', яке пов'язане з *ljubъ 'милий, приємний, коханий' [2, Т. 3, с. 320]. Серед них: *Любанівка* – хутір (Московщина Мл) [6, с. 108], *Любасєни* – поле (Липне Вл) [1, арк. 12], *Любин [л'убін]* – хутір (Борове Зр), *Любинське* – озеро (Любинь Зр), *Любинь [л'уб'єн]* – пасовище (Ставок Кс), *Любонька [л'убон'ка]* – урочище (Томашгород Рк) [8, Т. 2, с. 44], *Любунь* – ліс (Озеро Вл) [1, с. 123] та ін. Цікаво, що такі мікротопоніми засвідчені не тільки на Рівненщині, пор. волин. *Любава [л'уба́ва]*, *Любавка [л'уба́ўка]* – річка, *Любані [л'уба́н'і]* – поле, *Любча [л'убча]* – пасовище, ліс, поле та ін. [8, Т. 2, с. 43–44], сумськ. *Любітєвка* – річка, *Любка* – річка, *Любімівка* – частина села [11, с. 174], а також блр. *Люба́й* – урочище, *Люблін* – луг, *Любу́шніца* – струмок і ліс, *Любчэ* – ліс [3, с. 146], пол. *Любовний [л'убо́ўни]* – лісок [8, Т. 2, с. 44].

Універсальна форма любові, добра – Добро надприродне. Образ 'святого' місця відтворюють мікротопоніми *Божа Гора* – горб (Залужжя, Іваниничі, Тростянець Дбн) [5, с. 35]; *Стара Миколаївка* Дбн [7, Ч. 1, с. 190]; пагорб (Семидуби Дбн) [8, Т. 1, с. 58], *Божа Сосна* – сосна (Котів Рв) [7, Ч. 2, с. 43]. Слово *святий* < псл. *svęty [2, Т. 5, с. 200] відображено в місцевих назвах: *Свята* – криниця (Малі Сади Дбн) [7, Ч. 1, с. 161], *Святе* – озеро (Збуж Кс) [4, с. 59], *Свята Ганна* – обеліск, околиця (Бронники Рв) [7, Ч. 2, с. 97], *Джерело*

Святого Миколая – джерело (Гільча Перша Зд). Спектр подібних онімів у слов'янських мовах достить широкий.

Релевантна ознака краси просторових предметів – один із факторів позитивного впливу на духовний світ мешканців краю. Адже краса невіддільна від добра, краса породжує добро. Тому значну частину найменувань місцевих мікротопооб'єктів утворено від загального слова *красний* (*красна*) < псл. *krasъlъ (*lъ*) < *krasa. В українській мові лексема *красний* означає 'гарний', 'прекрасний, чудовий', 'приємний, втішний' [9, Т. IV, с. 327]. Узагальнена семантика апелює *красний* 'гарний, прекрасний' характерна для загальнослов'янського мовного простору (пор. болг. *красен*, макед. *красен*, с.-хорв. *красан*, словен. *krásen*, чеш. *krásný*, словац. *krásny*, пол. *krasny*, *krásny*, рос. *красный*, блр. *красны*) і розвинулася від значень, що передували їй: 'благородний', 'яскравий, барвистий', 'приємний', 'добрий, підходящий', 'правильний', 'чистий, милий' і т. ін. [13, с. 95, 109–110]. Зазначені змістові відтінки, очевидно, вплинули на формування назв територіальних мікрооб'єктів області, зокрема суфіксальної форми *Красниця*, яка в регіоні називає сінокіс (Озеро Вл) [1, с. 121], прегарне місце (Сухівці Рв) [7, Ч. 2, с. 139], урочище (Привільне Дбн) [7, Ч. 1, с. 135], хутір (Бортниці Дбн) [7, Ч. 1, с. 131], дільницю (Стара Мощаниця Зд) [7, Ч. 3, с. 119], [*красниціа*] болото (Озерці Вл) [8, Т. 1, с. 375]. Унаслідок редукції номенклатурних назв (*пагорб*, *галявина*, *хутір*, *урочище*, *пасовисько* і т. п.) і субстантивізації атрибутів утворилися такі мікротопоніми: *Красна* – пагорб (Бокійма, Красне Мл), *галявина* (Вовничі Мл), *хутір* (Кораблище Мл), *Красне* – урочище (Терешів Мл) [8, Т. 1, с. 374], *пасовисько* (Малий Жолудськ Вл) [1, с. 34]; *Красногірська* – вулиця (Колоденка Рв, Острог), *Красносільський* – заповідник (Красносілля Вл). Засвідчені прикметниково-іменникові словоформи *Красногори* – висотне гарне (красне) місце (Решуцьк Рв, Новий Двір Рв (м. Рівне)) [7, Ч. 2, с. 12, 68] та *Красностає* – вулиця, дільниця (Острог). Широко використовуються складені назви, утворені шляхом лексикалізації та онімізації словосполучень, в яких опорним компонентом виступає загальне слово (*гора*, *лука*, *рука*, *болото*, *озеро* і т. п.), а залежним – атрибутів *красна* (*красне*, *красні*): *Красна Гірка* – дільниця (Мізоч Зд) [7, Ч. 3, с. 79], *Красна Гора* – горб (Мильча Дбн) [7, Ч. 1, с. 164], *гора* (Сухівці Рв) [7, ч. 2, с. 139], *висота* (Острог) [7, Ч. 4, с. 9], *Красна Лука* – струмок (Дермань Друга Зд) [7, Ч. 3, с. 91], *поле* (Верхів Ос) [7, Ч. 4, с. 69], *Красна Рука* – дільниця (Гільча Перша Зд) [7, Ч. 3, с. 33], *Красне Болото* – драговина (Шубків Рв) [7, Ч. 2, с. 45], *Красне Озеро* – озеро (Нова Миколаївка, Смига Дбн) [4, с. 37], *Красні Гори* – урочище (Колоденка Рв) [7, Ч. 2, с. 30]. Корінь *-крас-* продуктивний в онімотворенні і поза межами території дослідження. Так, до окресленого номінативного поля можна віднести понад 50 мікротопонімів Волині, 29 – Сумщини, 16 – Чернігівщини, 30 – Білорусі тощо [8, Т. 1, с. 374–376; 11, с. 149–150; 3, с. 123–124].

Висновки. Ідея добра, позитивна оцінка властивостей географічних предметів, які оточують людину, лежить в основі образного сприйняття навколишньої дійсності та яскраво відображена в мікротопонімії Рівненщини. Власні назви місцевих мікрооб'єктів мотивовані загальними словами праслов'янського походження, що свідчить про архаїчність досліджуваної території, а також про те, що вищезазначені мікротопоніми логічно доповнюють загальноукраїнську онімну систему. Подібні номінаційні процеси притаманні також суміжним білоруським землям.

Перспективи дослідження ми вбачаємо в подальшому комплексному вивченні складу, семантичних та словотвірних особливостей цієї та інших лексичних груп мікротопонімів області, а також їхньої апелюєвної мотивувальної бази.

Скорочення назв районів. Бр – Березнівський, Вл – Володимирецький, Дбн – Дубенський, Дбр – Дубровицький, Зр – Зарічненський, Зд – Здолбунівський, Кс – Костопільський, Мл – Млинівський, Ос – Острозький, Рв – Рівненський, Рк – Рокитнівський, Ср – Сарненський.

Література

1. Державний архів Рівненської області. Ф. Р–479. оп. 2. Спр. 237. Рукописні матеріали топонімічних досліджень.

2. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / гол. ред. О. С. Мельничук. – К. : Наук. думка, 1982–2012. – Т. 1–6.
3. Мікратапанімія Беларусі. Матэрыялы / рэд. М. В. Бірыла, Ю. Ф. Мацкевіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1974. – 328 с.
4. Пура Я. О. Озера Ровенщини / Я. О. Пура. – Ровно, 1989. – 114 с.
5. Пура Я. О. Походження назв територіальних мікрооб'єктів Рівненщини / Я. О. Пура. – Рівне, 1990. – Т. 1. – 206 с.
6. Пура Я. О. Походження назв населених пунктів Ровенщини / Я. О. Пура. – Львів : Світ, 1990. – 144 с.
7. Пура Я. О. Край наш у назвах / Я. О. Пура. – Рівне, 1991–2002. – Ч. 1–4.
8. Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель : у 2-х т. / упоряд. Г. Л. Аркушина. – Луцьк : Вежа, 2006–2007. – Т. 1–2.
9. Словник української мови : в 11 т. / гол. ред. І. К. Білодід. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. I–XI.
10. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 366 с.
11. Черепанова Е. А. Микротопонимия Черниговско-Сумского Полесья / Е. А. Черепанова. – Сумы, 1984. – 458 с.
12. Шульгач В. П. Гідронімія басейну Стиру / В. П. Шульгач ; відп. ред. І. М. Железняк. – К. : Наук. думка, 1993. – 144 с.
13. Этимологический словарь славянских языков: Праслав. лекс. фонд / под. ред. О. Н. Трубачева. – М. : Наука, 1985. – Вып. 12. – 186 с.

ПРОБЛЕМИ ГРАМАТИКИ ТА СИНТАКСИСУ

УДК 811.112.2'367.624 (436)

**СОЦІАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ
(ДІЄ)ПРИСЛІВНИКІВ ОЦІНКИ У СПОЛУЧЕННІ З ДІЄСЛОВОМ *WIRKEN*
У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ НІМЕЦЬЧИНИ ТА АВСТРІЇ**

Лазебна О. А.

*Стаття присвячена виявленню соціально-стилістичних особливостей функціонування (діє)прислівників оцінки, вживаних з дієсловом *wirken* у сучасній німецькій мові Німеччини та Австрії. Під прислівником оцінки у роботі розуміється така одиниця, в семантиці якої закладена потенційна можливість оцінної характеристики дії, процесу або стану, виражених дієсловом.*

Ключові слова: німецька мова Німеччини, німецька мова Австрії, прислівник оцінки, оцінка.

*Статья посвящена выявлению социально-стилистических особенностей функционирования наречий и деепричастий оценки в сочетании с глаголом *wirken* в современном немецком языке Германии и Австрии. Под наречием оценки в работе понимается такая единица, в семантике которой заложена потенциальная возможность оценочной характеристики действия, процесса или состояния, выраженных глаголом.*

Ключевые слова: немецкий язык Германии, немецкий язык Австрии, наречие оценки, оценка.

*The purpose of the analysis is to reveal social and stylistic peculiarities of functioning of evaluative adverbs and participles, combined with a verb “*wirken*” in modern German Standard German and Austrian German. Evaluative adverb refers to a unit, which is embedded in semantics of evaluating of the potential characteristics of an action, a process or a state, expressed by the verb.*

Key words: German Standard German, Austrian German, evaluative adverb, evaluation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Мовлення неоднорідне і тією чи іншою мірою відображає особливості носія, відрізняється особливою манерою, яка визначається багатьма факторами, але перш за все характером мислення. Це, як і низка інших позамовних факторів, під впливом яких відбувається мовна діяльність та здійснюється мовленнєве спілкування, визначає характер мовлення, тобто його стиль [1, с. 21-22]. Актуальність даного дослідження зумовлена потребою заповнити лакуни у сучасній германістиці в галузі вивчення сукупності лексичних одиниць, зокрема прислівників оцінки (далі ПО) та дієприслівників оцінки (далі ДО), що належать до різних стилістичних пластів.

Аналіз досліджень. Відмічаючи достатню новизну “соціально-стилістичного” аспекту вивчення соціальної диференціації мови, потрібно, однак, сказати, що передумови до соціологічної інтерпретації стилістичних відмінностей в мові були закладені в роботах мовознавців першої половини ХХ століття. У цьому відношенні особливо показові праці академіка В. В. Виноградова, для лінгвістичної концепції якого був характерним соціально-стилістичний аналіз мови.

Мета даного дослідження полягає у виявленні соціально-стилістичних особливостей функціонування прислівників та дієприслівників із різною семантикою оцінки, вживаних з дієсловом *wirken* у сучасній німецькій мові Німеччини (далі НМН) та німецької мови Австрії (далі НМА). Поставлена мета передбачає розв’язання наступних завдань: здійснити лінгвостилістичну характеристику

всього корпусу ПО / ДО та встановити особливості функціонально-стилістичного забарвлення ПО / ДО, вжитих носіями німецького та австрійського лінгвосоціумів.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що стилістично нейтральними називаються такі мовні одиниці, які можуть використовуватись в різних сферах та умовах спілкування, не вносячи у висловлення якоїсь особливої стилістичної ознаки [1, с. 74].

У словнику Р. Клаппенбах "Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache" (далі WDG) варіант стилістичного рівня *normalsprachlich* співвідноситься з розмовним варіантом *umgangssprachlich*. У передмові словника стилістичний пласт розмовний *umgangssprachlich* розуміється як варіант нормативної мови, який використовується в усному мовленні.

У дослідженні, присвяченому вивченню придієслівних прислівників оцінки у сполученні з дієсловом *wirken* у соціолінгвістичному аспекті та встановленню принципових подібностей та відмінних рис у вживанні носіями НМН та НМА вказаних оцінних одиниць, констатовано в цілому різний лексичний склад ПО / ДО, вживаних носіями німецького та австрійського лінгвосоціумів з дієсловом *wirken* [6, с. 179].

Слід відмітити, що з дієсловом емоційно-психічного стану *wirken* носії НМН у своєму узусі вжили 82 різні за семантичним смислом ПО / ДО. Загальна кількість прикладів вживання вказаних оцінних одиниць, виявлених нами в аналізованих текстах на матеріалі сучасної НМН, дорівнює 90.

Слід констатувати, що з 82 дієприслівників, вживаних зі згаданим дієсловом, 6 одиниць (одна одиниця з яких вживається двічі у текстовому матеріалі) за функціонально-стилістичним забарвленням мають позначки у WDG *geh.* або *dicht*, іншими словами, належать до найвищого стилістичного рівня, що у відсотковому відношенні становить 8 % від загальної кількості прикладів, що містять оцінні (діє)прислівники у сполученні з дієсловом *wirken*: *erfüllt, besorgt, desinteressiert, entfremdet, nachdenklich, resigniert*.

Вказані одиниці виявлені в узусі носіїв німецької мови Німеччини, віднесених нами до представників соціальних груп "Офісні працівники", "Працівники сфери торгівлі та послуг" та "Студенти".

Zwei Tage danach ihr Brief an ihn. Geliebte Familie, las sie, und daß sie nur deshalb so fremd gewirkt habe, so schrecklich entfremdet von der Familie, weil sie so viel lernen müsse [7, с. 51].

Говорячи про множинність реалізації мовних потенцій, "варіативність засобів вираження обумовлюється тут цілями висловлення, ситуацією, соціально-рольовими ознаками учасників комунікативного акту, їх психологічними відносинами. Мовлення, яке не змінюється під впливом такого роду факторів, зазвичай визнається аномальним" [3, с. 5]. Беручи до уваги лінгвостилістичну характеристику оцінних (діє)прислівників, виявлених у (діалогічному) мовленні представників зазначених вище соціальних груп, спостерігаємо явище "гіперкорекції" (термін Л. П. Крисіна) [3, с. 25], коли суб'єкт оцінки (в нашому випадку – офісний працівник, працівник сфери торгівлі та послуг / студент) робить свідомий вибір із низки варіантів, орієнтуючись на те, що спілкується з вищим за соціальним статусом комунікантом, тому відштовхуючись від цього, обирає ті одиниці, які, як йому здається, є типовим мовленнєвим стандартом співрозмовника.

Мовлення представників німецьких соціальних груп "Інтелігенція" та "Державні службовці / керівники різних рівнів" вирізняється домінуючим вживанням лише стилістично нейтральних оцінних (діє)прислівників:

Так, в журналі "Der Spiegel" від 17.12.2012 року німецький журналіст для висловлення оцінного судження стосовно свого співрозмовника використовує прислівники нульового стилістичного рівня *leer, ratlos*: *Leer wirkt der Mann, unendlich ratlos und um ein kleines Leben betrogen* [8, с. 114].

Лінгвостилістичний аналіз семантики ПО / ДО, вживаних представниками австрійської інтелігенції та державних службовців / керівників різних рівнів, дозволяє виявити принципові подібності у домінуючому вживанні стилістично нейтральних одиниць й в узусі німецької інтелігенції та представників соціальної групи "Державні службовці / керівники різних рівнів".

До нейтральної лексики належить 87 % оцінних лексем (відсоток від загальної кількості), серед яких зі знаком "+": *aufrichtig, bieder, energiegeladen, entspannt, erleichtert, fröhlich, gesund, interessiert, schön*; зі знаком "-": *abgerissen, aggressiv, angespannt, bedrohlich, bedrückt, bekümmert, blass, bleich, dumm, erschöpft, erschrocken, ertappt, fahrig, feindselig, fremd, mürrisch* тощо. До стилістичного рівня *фамільярно-розмовний* належать 5 % одиниць (відсоток від загальної кількості прикладів), ПО / ДО з позначкою *вульгарний* нами не виявлені та не зафіксовані.

До стилістичного пласту *salopp (salopp-umgangssprachlich)* віднесені наступні 4 одиниці, вживані з дієсловом *wirken*: *fleckig, ernst, krank, wütend*. Зауважимо, що окрім функціонально-стилістичного забарвлення, зафіксованого у словнику WDG позначками *salopp* або *salopp-umgangssprachlich*, що свідчить про певну недбалість та грубість, відмічаємо експресивно-стилістичне забарвлення вказаних лексем. Так, наприклад, ПО *krank* містить ще й експресивно-стилістичне маркування *vertraulich*, яке характерно для розмовно-побутового мовлення комунікантів, ознакою якого є відкрита оцінність.

У корпусі австрійської (діє)прислівникової оцінної лексики, яка використовується в діалогічному мовленні суб'єктами оцінки-представниками соціальних груп "Офісні працівники", "Працівники сфери торгівлі та послуг" та "Люди літнього віку (пенсіонери)", вирізняємо наступні лексичні одиниці, відмічені словником WDG як *високий*: *devot, eitel, gebleicht*.

Und ziemlich überraschend für einen, der so eitel wirkt [5, с. 58].

Слід відмітити вживання запозиченої лексичної одиниці *devot* суб'єктом оцінки, експлікованого у ролі мовця соціальної групи "Офісні працівники" австрійського лінгвосоціуму. У наступному реченні бачимо підтвердження слів дослідниці В. А. Котвицької, яка стверджує, що "характерною особливістю сучасних запозичень є те, що вони надзвичайно "легко" інтегруються, бо майже або зовсім не змінюють форми. Наразі переважають саме прямі запозичення" [2, с. 67].

Und früher hat es ihm auch noch Freude gemacht, den devoten Kellner zu schikanieren, aber jetzt ist der Kellner Chef de Maison und hat zwanzig Kilo zugenommen und wirkt irgendwie nicht mehr devot genug [5, с. 97].

До найвищого стилістичного рівня у відсотковому відношенні належать 12 % лексем від загальної кількості прикладів, що містять оцінні (діє)прислівники у сполученні з дієсловом *wirken* на матеріалі НМА; 82 % одиниць (відсоток від загальної кількості прикладів) не мають стилістичного маркеру у WDG, або ж мають позначки *розм.*, а, отже, належать до стилістично нейтральної лексики; 6% одиниць (відсоток від загальної кількості прикладів) належать до стилістичного пласту – *фамільярно-розмовний*: *tot, mickrig*.

Висновки та перспективи дослідження. Порівняльний соціально-стилістичний аналіз семантики (діє)прислівників, вживаних у сполученні з дієсловом *wirken*, дозволяє стверджувати наступне: у винесенні свого оцінного ставлення до явищ дійсності мовці Німеччини та Австрії, експліковані за професійним ценом у ролі представників соціальних груп "Офісні працівники" та "Працівники сфери торгівлі та послуг", свідомо обирають оцінні лексичні одиниці з функціонально-стилістичним забарвленням *високого / поетичного* стилістичного рівня. Причини цьому можна пояснити явищем "гіперкорекції", описаним вище. Люди літнього віку (пенсіонери) Німеччини, на відміну від людей літнього віку (пенсіонерів) Австрії, в діалогічному мовленні вживають лише стилістично нейтральні оцінні (діє)прислівники, в той час як комуніканти Австрії цього ж життєвого циклу вживають (діє)прислівники найвищого стилістичного рівня. Лінгвостилістичний аналіз вказаних лексем доводить наявність у мовленні австрійців більшої кількості одиниць найвищого стилістичного рівня, приблизно однакову кількість лексем, у порівнянні з лексичним складом, виявлених на матеріалі німецької мови, відмічених словником WDG позначками *розм.* та *фам.-розм.*

Перспективи вбачаємо у подальшому вивченні (діє)прислівникових запозичених оцінних одиниць з англійської мови та її американського варіанту, оскільки наразі, як слушно зауважує В. А. Котвицька [2, с. 63], "німецька мова є активним акцептором лексичних запозичень з англійської мови та її американського варіанту".

Література

1. Кожина М. Н. Стилистика русского языка: учебник / М. Н. Кожина, Л. Р. Дускаева, В. А. Салимовский. – М. : Флинта: Наука, 2008. – 464 с.
2. Котвицька В. А. Адаптація англіцизмів у сучасній німецькій мові / В. А. Котвицька // Одеський лінгвістичний вісник. – 2013. – №. 1. – С. 62-67.
3. Крысин Л. П. Социолингвистическое исследование вариантов современного русского литературного языка : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра филол. н. : 10.02.01 "Русский язык" / Леонид Петрович Крысин. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 30 с.
4. Klappenbach R., Steinitz W. Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache / Hrsg. von der Deutschen Akademie der Wissenschaften, in 6 Bänden. – Berlin : Akademie-Verlag. – Bd. 1. – 1980. – 800 S. ; Bd. 2. – 1981. – 1600 S. ; Bd. 3. – 1984. – 2412 S. ; Bd. 4. – 1981. – 3212 S. ; Bd. 5. – 1980. – 4012 S. ; Bd. 6. – 1976-1977. – 4551 S.
5. Knecht D. Gruber geht. Roman / D. Knecht. – Berlin : Rowohlt Verlag, 2011. – 239 S.
6. Lazebna O. Österreichisches Deutsch: Eine autonome eigenständige Sprache (Österreichisch) oder eine regionale //Лінгвістичні студії. – 2014. – №. 28. – С. 177-181.
7. Roggenkamp V. Tochter und Vater. Roman / Viola Roggenkamp. – Frankfurt am Main : S. Fischer Verlag, 2011. – 269 S.
8. Der Spiegel. NR. 51 / 17.12.12.

УДК 811.161.2'376.3

ДІЄПРИСЛІВНИКОВІ КОНСТРУКЦІЇ В ЕПІСТОЛЯРНМУ ПІДСТИЛІ РОЗМОВНО-ПОБУТОВОГО МОВЛЕННЯ

Лисак Л. К.

У статті викладені спостереження щодо функціонування дієприслівникових конструкцій в епістолярному підстилі. Доведено, що епістолярний підстиль правомірно розглядати в межах розмовно-побутового стилю; у синтаксичному плані використання дієприслівника в епістолярному підстилі не відрізняється від функціонування його в інших стилях, у плані ж стилістичному речення з дієприслівниковими зворотами мають деякі специфічні ознаки.

Ключові слова: дієприслівник, дієприслівникові звороти, епістолярний підстиль, розмовно-побутовий стиль.

В статье изложены наблюдения относительно функционирования деепричастных конструкций в эпистолярном подстиле. Доказано, что эпистолярный подстиль правомерно рассматривать в пределах разговорно-бытового стиля; в синтаксическом плане использование деепричастия в эпистолярном подстиле не отличается от его функционирования в других стилях, в плане стилистическом предложения с деепричастными оборотами имеют некоторые специфические признаки.

Ключевые слова: деепричастие, деепричастные обороты, эпистолярный подстиль, разговорно-бытовой стиль.

The article presents the observation of the functioning of adverbial and participial constructions in an epistolary sub-style. There has been proved that the epistolary sub-style can rightly be regarded within an everyday style; in terms of syntax the usage of the adverbial participle in various language in the epistolary sub-style does not differ from its functioning in other styles; but in terms of stylistics the sentences with adverbial and participial constructions have some specific characteristics.

Key words: adverbial participle, adverbial and participial constructions, epistolary sub-style, everyday speech.

Однією з помітних писемних форм передачі думок є листування, яке веде свій початок із давніх часів і застосовувалося в приватному й міждержавному спілкуванні [7, с. 160].

На сьогодні листування застосовується в трьох сферах: приватному, внутрішньодержавному й міждержавному спілкуванні. Використання мови в названих сферах накладає відбиток на добір мовних одиниць для задоволення відповідних завдань. Виклад внутрішньодержавних і міждержавних документів позначений добором специфічної лексики, дотриманням вироблених традицією штампів, тобто ознак ділового мовлення, що заслуговує окремого вивчення їхніх специфічних складників. Значною мірою вони висвітлені в наявних посібниках із ділового мовлення, рекомендованих для студентів вищих навчальних закладів і державних установ [3].

У нашому дослідженні увага зосереджена на аналізі функціонування дієприслівника в приватному листуванні, окремі прикмети якого є предметом розгляду в посібниках зі стилістики української мови [1; 2; 4, 6], у монографіях [5].

Незважаючи на те, що в лінгвістичних енциклопедіях і у вишівських посібниках листування кваліфікують як епістолярний стиль, у сучасній науковій літературі це твердження не знаходить одностайного прийняття. Перше – це те, що листування вважається не стилем, а підстилем. Такий погляд ми поділяємо. Друге: він визнається підстилем або розмовного, або художнього стилю [1, с. 16]. Отже, кожне з трактувань вимагає пояснень.

Мета нашої розвідки передбачає з'ясування таких питань:

- віднесеність епістолярного підстилю до розмовного чи художнього стилю;

- особливість функціонування дієприслівникових конструкцій у приватному листуванні.

Віднесення епістолярного підстилю до художнього стилю викликає незгоду. По-перше, в листах не передбачена художність зображення; у них настанова – дати інформацію, висловити прохання, сформулювати пояснення, вибачитись тощо. Це – буденні, а не художні завдання, тому вони втілюються в нейтральні мовні одиниці, в тому числі й у дієприслівникові звороти. По-друге, листи пишуться, як правило, без обдумування чи редагування. Цим текст листа нагадує усний виклад із властивими йому особливостями: в ньому наявні розмовні елементи лексичного й граматичного рівнів.

Виділені нами для аналізу листи адресувалися матері (Леся Українка, О. Довженко), сестрі (Леся Українка, О. Довженко), приятелям (М. Куліш, О. Довженко), знайомим літераторам (Леся Українка, М. Коцюбинський). Перелік авторів вказує на те, що листи написані видатними майстрами слова. Однак як одна з форм спілкування (писемна форма) листи не задумувалися як художнє змалювання подій. Тому, на нашу думку, відносити цей підстиль до художнього стилю не виправдано. Епістолярій видатних письменників правомірно розглядати в межах розмовно-побутового стилю. До нього без будь-яких застережень належить листування пересічних адресантів, особливості якого в цій роботі не розглядаються, але можуть становити предмет окремого вивчення.

Синтаксичні властивості дієприслівника як загальномовного елемента в епістолярному підстилі виявляються в повній мірі. У текстах проаналізованих листів дієприслівникові утворення наявні в складі простих (а) і складних (б) речень, як-от: а) *Оце писав мені Коцюбинський, нагадуючи про мою обіцянку прислати йому вірші до збірника <...>* (Леся Українка); *Ні про що веселе не думав я, пишучи тобі про птиці і про голову білу свою* (О. Довженко); *Оце зараз, повернувши до Чернігова, прочитав я Вашого листа і відповідаю Вам* (М. Коцюбинський); *Виходячи звідти, почували себе трошки зворушено* (М. Куліш); б) *Сподіваюся, що Ви часом, згадавши нас, напишете нам кілька слів* (М. Коцюбинський); *Адже я досі навіть не подякувала Вам за ту працю, якої Ви не побоялись, видаючи мою книжку* (Леся Українка); *Сьому можна тільки позаздрити, а я, позбавлений вже заздощів, милуюсь здалека, читаючи оті Ваші визнання* (О. Довженко). *Я мрію вже про те, що, приїхавши додому, помиюся добре, і ти мене почастуєш, як добра дружина, цуциком горілки і теплим поцілунком* (М. Куліш).

Це – свідчення того, що дієприслівникові звороти в листах письменників посідають чільне місце в різноманітному виразі думки. Більше того, з метою надання висловленню смислової напруги автори листів вдаються до структур із кількома дієприслівниковими зворотами однорідного чи неоднорідного значення, як у прикладах: *[Не писав так довго, бо не було мене в Чернігові з місяць:] повернувши з Петербурга, я застав ласкавий лист Ваш до моєї жінки й зараз же пишу до Вас оцих кілька слів, долучаючи свою фотографію [– щоб Ви могли заздалегідь виготувати кліш]* (М. Коцюбинський); *Я ніколи не вірив, щоб ти міг зробити щось погане для нашого соціалістичного суспільства, – дуже часто тебе згадував, говорив про тебе, жаліючи твій чудесний талан і проклинаючи твою кляту долю <...>* (О. Довженко). Використання таких речень стилістично виправдане: досягається лаконізм повідомлення на відміну від розлогого формулювання думок складнопідрядними реченнями. Цим розглядуваний підстиль не відрізняється від інших. Це ще одне свідчення загальностильової риси дієприслівникових конструкцій.

Епістолярний підстиль схожий із текстами інших підстилів розмовно-побутового мовлення, а також книжних і художнього стилів передусім у використанні дієприслівникових зворотів з обставинним значенням. Їх частотність перевищує вживаність речень, у яких дієприслівник трансформується в однорідний присудок. Серед обставинних значень дієприслівникових зворотів найчастіше вживаними виявляються значення часу (а), причини (б), допустовості (в). Спостережено це в листах усіх розглядуваних адресантів, зокрема: а) *Миша, дознавшись, що я пишу до вас, просить повітати вас од його і передати вам дещо* (Леся Українка); б) *Добродій Грінченко, маючи, як він казав, Ваш загальний дозвіл, помістив "Битву" в збірник, і цензура пустила її* (М. Коцюбинський); *І нашого казкового діда, у якого*

ви колись спалили псалтир, думаючи, що він чорнокнижник (О. Довженко); в) *Не одержавши звістки, думаю, що стан здоров'я більш-менш задовільний* (М. Куліш). Їх переважне використання зумовлене змістовою природою листів, у яких найчастіше ідеться про співвідносні з певним часом події, про обґрунтування здійсненого чи нездійсненого.

Щоправда, співвідношення часових, причинових і допустових структур у різних авторів різна. У листах Лесі Українки й М. Коцюбинського частотнішими виявилися речення з дієприслівниковими зворотами зі значенням причини, у М. Куліша й О. Довженка – часу. З допустовою семантикою дієприслівникові структури найчастіше засвідчуються в листах Лесі Українки. Пояснення цього, можливо, криється в різних адресатах. Спілкуючись із видавцями, торкаючись проблем літератури, Лесі Українці й М. Коцюбинському доводилось більше доводити, М. Куліш і О. Довженко в спілкуванні з родичами й друзями частіше вдавалися до розповідей, пов'язаних із певним часовим планом.

Інші обставинні значення представлені в різних авторів листів також неоднаково. У листах М. Коцюбинського, наприклад, не зафіксовано жодного дієприслівникового звороту зі значенням умови, у М. Коцюбинського, М. Куліша, О. Довженка – із супровідною семантикою, в О. Довженка – способу дії. Однак відсутність дієприслівникових конструкцій із деякими значеннями в листах окремих авторів не порушує загальної тенденції до вживання обставинних значень дієприслівникових зворотів в аналізованому підстилі. Їх відсутність у листах певних осіб не може бути ознакою їхнього ідіостилю: не трапилася нагода при викладі подій ужити відповідне значення, тому й не утворене речення з такою ускладненою обставиною. Була б нагода – з'явилась би відповідна конструкція. Показово, що обставинні значення дієприслівникових зворотів уведено в речення з дієсловом-присудком у різних часових формах: минулому, теперішньому, майбутньому. Поширеністю речень із присудком у формі майбутнього часу епістолярний підстиль відрізняється від книжних стилів, у яких дієприслівникові конструкції або зовсім не супроводжують дієслово-присудок у формі майбутнього часу, або засвідчуються поодинокі приклади.

Потреба в розв'язанні насущних питань адресанта й адресата спричинює використання присудків у формах наказового й умовного способів, із якими пов'язані дієприслівники. Це властиво саме епістолярному підстилю розмовного стилю. В інших стилях такі приклади не засвідчуються зовсім (у офіційно-діловому, науковому) або трапляються, але переважно в прямій мові (у художньому чи публіцистичному стилях).

В уведенні в тканину листів вставних конструкцій із дієприслівником в їх граматичному центрі епістолярний підстиль також має деякі особливості. Вони в тому, що вставні словосполучення вживаються здебільшого для підкреслення справедливості сказаного. Це: ***правду кажучи, по правді кажучи, правду сказавши*** (Леся Українка), ***до слова кажучи*** (М. Коцюбинський), ***правду кажучи*** (О. Довженко). Але трапляються й поєднання іншого плану.

Різноманітністю вставних конструкцій відзначаються листи Лесі Українки. У них знайдені й такі: *Коли поглянути на справу розважніше, то навіть у нас діло ще не так-то зле стоїть: взявши релятивно, у нас таки чималий процент і таланів, і талановитих творів, може, в інших "багатших" літературах він і менший* (Леся Українка); *В ньому справді нічого жебрацького немає, починаючи з одежі, пристойної чумарки, які носять пригородні селяни в Харківщині, і смушевої шапки і кінчаючи поведінням, певним гідності, без запобігання, але й без аброгації...* (Леся Українка).

Зі значенням виключення вставні словосполучення мають місце в листах Лесі Українки й М. Коцюбинського: *З первісного фонду, як Вам відомо, лишилось 75 р. (не рахуючи тих 25 р., що тепер ще у вас)* (Леся Українка); *До Ваших "Панських жартів" я маю теж холодну пошану, та й до "Перехресних стежок" теж, виключаючи деякі сторінки, що нагадують мені деякі мої давні симпатії з Ваших творів* (Леся Українка) *Отож нещодавно цензура пустила нам його, виключаючи, на превеликий жаль, іменно Вашого "Виборця", Л.Українки "Давню казку" і Кримського "Сирота Захарко"* (М. Коцюбинський).

У листі М. Куліша наявне вставне словосполучення з дієприслівником **дякуючи**, ужитому як прийменник **завдяки**, як-от: *Аж сьогодні я (дякуючи клопам) відчув, що сценарій мусить вийти* (М. Куліш).

Чужими виявляються вставні конструкції на позначення зв'язку з попередніми реченнями (**виходячи з цього**) чи на узагальнення сказаного (**узагальнюючи це**), як це спостерігалось в науковому стилі. У цьому теж слід вбачати відмінність епістолярного підстилю від власне книжних функціональних різновидів.

Отже, у більшості випадків використання дієприслівникових конструкцій як елементів синтаксичної системи в епістолярному підстилі не відрізняються від інших стилів. Особливості їх функціонування в листах визначаються або переважаючою частотою вживання, або наявністю/відсутністю певних видів функціонування дієприслівникових зворотів. У цілому ж, як доводять наведені факти, аналізовані листи відбивають загальні принципи у використанні дієприслівникових зворотів як вагомих компонентів мовного оформлення повідомлень. Так воно й має бути. Як синтаксичний елемент дієприслівникові утворення поширені в усіх стилях здебільшого в усталеному виявленні.

Однак розглядувана сфера використання мови для задоволення потреб спілкування характеризується не тільки рисами схожості з іншими стилями, а й властивими тільки розмовному стилю синтаксичними структурами з дієприслівником у їх основі. Розглянемо їх. Відомо, що, задовольняючи потребу висловитись в особистому зверненні до адресата, автор листа подає потік інформації без попереднього його обдумування. Це зумовлює доплив у текст таких мовних одиниць, які в інших ситуаціях не могли б з'явитися. Ідеться насамперед про введення в розповідь розмовних елементів. М. Куліш, наприклад, в одне з речень увів дієприслівниковий зворот, у складі якого є підмет: *Вернувшись ви додому, ждїть од мене телеграми про день мого приїзду* (М. Куліш). У листах Лесі Українки засвідчено одне речення з дієприслівником доконаного виду, утвореного від дієслова недоконаного виду: *...то пошли її у "Мир божий" (Петербург, Разъезжая, 7), краще давши раніш кому переписати і, звісно, змінивши ймення редакції в першій стрічці* (Лєся Українка). Більшу частотність цієї форми дієприслівника відбивають листи М. Куліша: *давши вам адресу; давши перед цим вам телеграму*. З не меншою частотою представлений у його листах інший дієприслівник, а саме: *їхавши з Харкова в Одесу; Пароплавом їхавши*.

Серед речень із дієприслівником у більшості адресантів є кілька висловлень, будова яких суперечить сучасній нормі, але які засвідчуються й сьогодні в усному розмовно-побутовому мовленні. Такі приклади знайдені в листах Лесі Українки, М. Куліша. Є двоскладні речення, в яких різні суб'єкти основної й додаткової дії, наприклад: *Поминувши сей момент, далі вся історія відносин професора з Шмідтами і зрозуміла, і тонко написана, і не з одного погляду інтернасна* (Лєся Українка); *Ой, брате мій, аж серце болить, дивлячись на неї* (М. Куліш). Засвідчено дієприслівникові звороти й в односкладному реченні: *Дорогії мої, Аркашо і матінко, спасибі за хлопоти (з квартирею), звинїть ви мене, бо у нас була така спека, що, зібравшись до вас їхати, у мене од тої спеки закрутилось у голові і в візника теж, [що ми не могли найти дороги до вокзалу]* (М. Куліш).

Цей факт, мабуть, не слід визнавати особливістю ідіостилю названих авторів. Його можна пояснити відсутністю в час написання листів суворих правил синтаксичної будови дієприслівникових конструкцій. Тим часом потреба в стислому відтворенні думки приваблює, що й зумовлює такі будови.

У стилістичному плані більше важить у визнанні прикмет авторського стилю використання адресантом фразеологізмів, побудованих на дієприслівниках, і одиничних дієприслівників у функції прислівника.

Фразеологізмами як виразними засобами, які мають народно-розмовне підґрунтя, послуговуються Лєся Українка й М. Куліш, наприклад: *<...> вже нехай ніхто не скаже, що я "ні горівши, ні болівши", здобуваю собі "лаври", бо таки в буквальному значенні горю й болію кожнісінький раз* (Лєся Українка); *Я ніколи не витримую до кінця фальшивого або принижуючого мене становища, і коли не можу просто встати і піти, то вириваюся, рвучи своє серце та, певне, й чуже*

ранячи (Леся Українка). *Тоді, мабуть, ходив би, серця свого не чувши, і земля здавалась перлиною* (М. Куліш).

М. Куліш у листуванні з Дніпровським, із яким був у приятельських відносинах, кілька разів вдається до емоційних *вилупивши очі й поливаючи сльози*, пор.: *Тільки, Жане, молодь молода, мабуть, читаючи таку дискусію, стоїть собі, вилупивши очі...* (М. Куліш); *Увечері, перед сном, я побачив одного, що сидів на подушці і дивився на мене, вилупивши очі* (М. Куліш); *І як той же дядько, поливаючи сльози над убитим міліціонером (бандита забили!) сказав: <...>* (М. Куліш).

До активних ознак ідіостилю можна віднести залучення до характеристик осіб чи подій одиничних дієприслівників у ролі прислівників. Вдаються до цього Леся Українка, М. Коцюбинський, М. Куліш. У Лесі Українки це яскраво виявляється в реченні, де дієприслівник у функції прислівника створює однорідний ряд із прислівником (дієприслівник *турбуючись* і прислівник *щиро*), пор.: *Вона все-таки була делікатніша з Лаговським, ніж він з нею, вона, хоч намагалася говорити з ним “ніби щиро, ніби турбуючись”; а він говорив “тупо й індиферентно”; зовсім не дбаючи про її “жіночу гордість”, яку вона зламала для нього* (Леся Українка).

Засвідчуються й інші випадки використання дієприслівника як прислівника: *Треба вже кінчати, а то я таки дряпаю погано, бо се ж тепер і писати стараюсь лежачи, нехай уже буде той “покой”, що знов рекомендується мені від лікарів* (Леся Українка).

Виразу прислівникову функцію виконує дієприслівник у реченні з листа М. Коцюбинського до В.Гнатюка: *І навіть та дрібниця, яку робиш, робиться хапаючись й через те не вдовольняє мене* (М. Коцюбинський). У такій ролі М. Куліш доречно вживає дієприслівники у висловленнях: *Розмову веде, не поспішаючи, тягне, уважно слухає інших* (М. Куліш).

Використання одиничних дієприслівників і як однорідних із прислівниками, і в ролі обставин способу дії характерне розмовному мовленню, пасує епістолярним текстам, вільним від вимог офіційності.

Розмовність, якій властиве висловлення думки без попереднього обдумування, спричинює будову еліптичних речень. У листі Лесі Українки читаємо: *Ближче придивившись, то вся оця справа з “угодою” ets зовсім інакше мені стала перед очима, ніж стояла вдома* (Леся Українка). У реченні зеліпсовано присудок, який уявляється в такому оформленні речення: *Ближче подивитись, то видно, що вся оця справа з “угодою” <...> інакше ... стала перед очима <...>*. Пропущено присудок поїду і в одному з листів М. Куліша: *Думаю так: Дніпром од Києва до Херсона, а з Херсона (заїхавши на кілька день в степи) в Одесу й до вас (якщо ви будете в Одесі)* (М. Куліш).

Відбиток розмовності в листах виявляється також в утворенні дієприслівників, які в літературному мовленні навряд чи були б використані. У Лесі Українки вжито дієприслівники *відхоругавши*, тобто ‘після хвороби’, *іздячи*; у М. Куліша – *опохміляючись* – ‘після похмілля’. Леся Українка іноді користується застарілими чи вузькотериторіальними дієсловами, утворюючи від них дієприслівники, в чому теж проявляється розмовність. Так, у листі до А. Кримського вжито дієприслівник *одволодавши* (від дієслова *відволодати* – ‘привести до свідомості’); *влегшуючи* (від *влегшити* – ‘полегшити’).

Для стилю М. Куліша властиве введення в речення дієприслівника, запозиченого зі спорідненої мови. Це зроблено не нарочито, а доречно. Переконає в цьому приклад: *Я, коли пробуду в Москві тиждень, то вертаюсь додому, возросши духом на цілий кілометр угору* (М. Куліш). Дієслово російської мови *возрасти*, від якого утворений дієприслівник *возросши*, означає ‘вирости, стати більшим, сильнішим’. Подібне можливе лише в розмовному мовленні, елементи якого, як свідчить приклад, можуть переноситись і в листування.

На завершення аналізу є всі підстави зробити такі висновки.

Епістолярний підстиль правомірно розглядати в межах розмовно-побутового стилю.

У синтаксичному плані використання дієприслівника в різних його виявах в епістолярному підстилі не відрізняється від функціонування його в інших стилях:

дієприслівник як організуючий компонент звороту і як виразник обставинного значення в одиничному його вираженні. У плані ж стилістичному речення з дієприслівниковими зворотами мають деякі специфічні ознаки.

У листуванні як сфері побутового мовлення розмовність представлена порізному. У тексти листів уводяться не тільки фразеологізми з дієприслівником й одиничні дієприслівники, що функціонують як прислівники, а й еліптичні речення з включеними дієприслівниковими зворотами. В епістолярії майстрів художнього слова засвідчуються порушення норми утворення дієприслівникових зворотів: уведення підмета в межі звороту, не пов'язаного з присудком, утворення дієприслівників, не вживаних у літературному мовленні або запозичених зі спорідненої мови.

З огляду на поширеність синтаксичних структур, забарвлених розмовністю, припустимо твердити, що розмовність у листуванні посідає виразно окреслене місце. У цьому переконує листування Лесі Українки, М. Коцюбинського, М. Куліша, О. Довженка. Кожен із авторів має свій стиль мовлення: в одних певні елементи розмовності представлені в більшій мірі, в інших – менш помітно, але в цілому розмовність притаманна всім авторам листів.

Результати дослідження є підґрунтям для подальшої розробки підходів до розв'язання окресленої проблеми.

Цікавим може виявитися зіставлення поширеності і частотності використання одиничних дієприслівників і дієприслівникових зворотів у листах письменників й осіб, фахово не пов'язаних з художньою літературою чи публіцистикою.

Література

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови : навч. посібник / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 2003. – 432 с.
2. Дудик П. С. Стилістика української мови: навч. посібник / П. С. Дудик. – К. : Академія, 2005. – 367 с.
3. Культура фахового мовлення. Навчальний посібник / За ред. Н. Д. Бабич. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2006. – 496 с.
4. Мацько Л. І. Стилістика української мови / Л. І. Мацько. – К. : Вища школа, 2005. – 462 с.
5. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль / М. М. Пилинський. – К. : Наук. думка, 1976. – 288 с.
6. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник / О. Д. Пономарів. – К. : Либідь, 1992. – 247 с.
7. Українська мова. Енциклопедія. – К. : Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П.Бажана, 2000. – 752 с.

УДК 811.112.2'367.4

DISCOURSE PARTICLE IN SL AND TL COMPARED**Mykhaylenko Valery V.**

Дане дослідження зосереджено на функціональній семантиці, дистрибуції та прагматиці частки типу I THINK у структурі дискурсу, представленого текстом оригіналу та текстом перекладу. Кінцева мета – вирізнити коректність сприйняття перекладачем передбачуваного автором значення частки для встановлення спільних рис в обох текстах. Проаналізовано велику кількість термінів для одного і того ж явища. Визначено регулярні трансформації зазначеної 'частки' при перекладі з англійської мови на російську. Напрями подальшого дослідження окреслено.

Ключові слова: дискурс, частка, маркер, мова оригіналу, мова перекладу, авторське значення, функція, прагматика, порівняння.

Данное исследование сосредоточено на функциональной семантике, дистрибуции и прагматике частицы типа I THINK в структуре дискурса, представленного текстом оригинала и текстом перевода. Конечная цель – установить корректность восприятия переводчиком авторского значения частицы, для установления их общих черт в обоих текстах. Проанализировано большое количество терминов, обозначающих одно и то же явление. Определены регулярные трансформации указанной 'частицы' при переводе с английского на русский. Обозначены перспективы дальнейшего исследования объекта.

Ключевые слова: дискурс, частица, маркер, язык оригинала, язык перевода, авторское значение, функция, прагматика, сравнение.

The present paper is focused on the functional semantics, distribution, and pragmatics of the discourse pragmatic particle of I THINK type in the discourse structure of the Source Language and the Target Language. The end-goal is to reveal the Translator's appropriate comprehension of the Author's intended meaning to prove the common grounding of the particles. A great variety of terms for the same phenomenon is surveyed. The regular transformations are defined. And further investigations of discourse pragmatic particles are suggested.

Key-words: discourse, particle, marker, source language, target language, intended meaning, function, pragmatics, comparison.

STATE OF THE ART

So far the term 'discourse marker' differs in meaning from one group of scholars to another, and one can come across DMs under a variety of labels [see a detailed overview of the term: 12, p. 931– 952; 24, p. 367– 381], for instance, cue phrases/discourse markers (A. Knott and R. Dale, 1994), discourse connectives (D. Blakemore, 1987, 1992), pragmatic markers (expressed by adverbials, conjunctions, interjections and comment clauses Laurel J. Brinton, 1996) /discourse operators (G. Redeker, 1990, 1991), discourse particles (L. Schourup, 1999), discourse signalling devices (L. Polanyi and R. Scha, 1983), phatic connectives (C. Bazanella, 1990), discourse connectors / pragmatic connectives (M. Stubbs, 1983), pragmatic expressions (B. Erman, 1992), pragmatic formatives (B. Fraser, 1987), pragmatic markers (B. Fraser, 1988, 1990; D. Schiffrin, 1987), pragmatic operators (M. Ariel, 1994), pragmatic particles (J. Ostman, 1995), semantic conjuncts (R. Quirk et al., 1985), sentence connectives (M. Halliday and A. Hasan, 1976). G. Redeker, 1991 calls discourse markers (DM) discourse operators: "... a word or phrase that is uttered with the primary function of bringing to the listener's attention, a particular kind of linkage of the upcoming utterance with the immediate discourse context, an utterance in this definition is an intonationally and structurally bounded, usually a clausal unit." G. Redeker (1991), A. Zwicky (1985) point out that within a great number of 'language units labeled as particles', they distinguished 'one grammatically significant class of items termed 'discourse particles' and 'interjections' but they referred them to 'discourse markers' which may form a separate class on the

grounds of 'distribution, prosody, and meaning'. But like the 'particles' discussed ... "they are independent words rather than clitics ..." [27, p. 303]. D. Shiffrin researches the functions of discourse markers which must include a coherence function [24, p. 326]. She makes it clear that coherence is "constructed through relations between adjacent units in discourse" and claims that there are five distinct and separate planes, each with its own type of coherence Exchange Structure, Action Structure, Ideational Structure, Participation Framework, and Participation Framework" [24, p. 24-25]. B. Fraser approaches discourse markers from a grammatical-pragmatic perspective and first called them "pragmatic formatives" and later "pragmatic markers" [cf.: B. Fraser, 1996]. These are pragmatic markers expressed by lexical units (originated from conjunctions, adverbials, and prepositional phrases) which do not contribute to the propositional content of the sentence they signal different types of messages only. He also underlines that they serve to link the given sentence with the preceding and the following sentences. B. Fraser stresses that their core meaning is procedural, not conceptual [cf. 1; 2, p. 146–150].

There are still two main tendencies in the investigation of particles/markers/operators/connectors: (1) in the lexical-grammatical class of particles [see: 14, p. 432 and other traditional grammarians] and (2) in the paradigm (field) of discourse markers/operators/connectors/particles [Laurel J. Brinton, 2010; L. Schourup 1999; A. Zwicky, 1985; D. Shiffrin, 1987; B. Fraser, 1987; L. Schourup, 1999; V. Mykhaylenko, 2015-2016]. In the most recent research of discourse markers M.B. Каменський proposes to organize them into the conceptual field of 'cognitive load', a mental construct of personal nature representing individual experience of comprehending objective reality [1, p. 146-150; 2].

INTRODUCTION

A *discourse particle* is a word or phrase used in discourse to signal the speaker's intention to mark a boundary revealing various functional semantic components in its distribution: (1) starting a conversation or talk; (2) ending a conversation; (3) ordering what we say; (4) changing or managing a topic; (5) monitoring what we say; (6) saying something in another way; (7) sharing knowledge; (8) showing attitude; (9) making speech less direct; (10) responding. Accordingly, Edison Hajiev introduces his classification of discourse particles: limiting, intensifying, additive, negative, and connecting [14, p. 432-433].

The traditional term 'particle' is not appropriate, because it coincides with the particle as a part of speech which has its lexical grammatical meaning of "emphatic specification"; unilateral combinability with words of different classes, groups of words, even clauses; and function of a specifier [14, p. 432], besides most particles are homonymous with other parts of speech (adverbs, adjectives, pronouns, nouns, verbs, interjections, statives, conjunctions, prepositions). Evidentially, discourse markers are more common in informal speech than in most forms of writing. The term 'marker' also lost its novelty and still bears some associations with differential, morphological, syntactical, semantic, pragmatic, cohesive, etc. phenomena. Evidentially, while the process of transition of modal adverbs [see: 3] to discourse modal units is under way and phrases and sentences are being joined to them we will retain the traditional label of particles expecting a corresponding term to be created.

Among discourse particles the most common are *okay, anyway, like, right, fine, good, now, great, oh, so, well, perhaps, and then, first (of all), firstly, for a start, in general, in the end, last of all, next, sum up, absolutely, certainly, definitely, exactly, really, sure, clearly, confidentially, apparently amazingly, basically, certainly, probably, definitely, confidentially, maybe*, etc. We are interested in the syntactical units which on the surface level are predicative construction –its modality includes the verb mood, for instance: *You know, I mean, I see, you see, mind you, what is more, that's great/interesting/amazing/awful, if you ask me, I'm afraid, I must admit, I must say, (I'm) sorry*, etc. Their sentence modality also includes the category of mood of the verb-predicate which expresses the relationship between the process denoted by the verb and actual reality, either presenting the process as a fact that really happened, happens or will happen, or treating it as an imaginary phenomenon [4, p. 202-220]. We believe that in the object of the present study: *I think* in the Source Text of "The Litigators" by John Grisham the verb *think* expresses the referred relationship.

Originally think comes from Old English þencan "imagine, conceive in the mind; consider, meditate, remember; intend, wish, desire", probably originally "cause to appear to oneself" taking its roots from Proto-Germanic *thankjan, cf. its cognates: Old Frisian thinka, Old Saxon thenkian, Old High German denchen, Modern German denken, Old Norse þekkja, and Gothic þagkjan. The Old English þencan is the causative form of the distinct Old English verb þyncan "to seem, to appear" from Proto-Germanic *thankjan (cognates: German dünken, dächte). Both are from PIE *tong- "to think, feel" It must be preserved in in archaic methinks "it seems to me." The semantic structure of the Old English verb þyncan, tr. includes the following components: "to have or formulate in the mind; to reason about or reflect on; ponder; to decide by reasoning, reflection, or pondering; to judge or regard; look upon; to believe; suppose; to expect; hope; to intend; to call to mind; remember; to visualize; imagine; to devise or evolve; invent; to bring into a given condition by mental preoccupation; to concentrate one's thoughts on, to exercise the power of reason, as by conceiving ideas, drawing inferences, and using judgment; to weigh or consider an idea; to bring a thought to mind by imagination or invention; to recall a thought or an image to mind; to believe; suppose; to have care or consideration" [OED], from the point of the modern usage in the construction 'I think' the component to 'suppose' must be dominant [cf.: Ursula Lutzky, 2012].

Let's compare the semantic structure of the modern verb think "believe something; have an opinion or idea; to consider a person's needs or wishes: to use the brain to decide to do something; to think very carefully about something; think aloud UK (US think out loud)", where the component 'believe something or have an opinion or idea' must be dominant in our case.

Discourse markers can be considered as connectors or discourse coherence markers: authors with their help marks how the coming sentence or clause relates back to previous discourse and how they spread their modal component over the following text.

INVESTIGATION

We will retrieve contexts from the novel 'Litigators' by John Grisham (the original text and its Russian translation) representing Grisham's discourse, term 'discourse analysis' is very ambiguous. We will refer it mainly to the linguistic analysis of coherent spoken or written discourse consisting of coherent/ cohesive linguistic units above the sentence. The speech continuum (a succession of sentences/utterances, sequential relations) occurs in social contexts, wherein interaction or dialogue between speakers. M. Stubbs defines discourse analysis as (a) concerned with language use beyond the boundaries of a sentence/utterance, (b) concerned with the interrelationships between language and society and (c) as concerned with the interactive or dialogic properties of everyday communication [26, p. 131]. Discourse analysis [see: 13] does not presuppose a bias towards the study of either spoken or written language. Gisela Redeker considers the theory of discourse to be the central point of discourse analysis: "how people signal and recognize structural units in discourse and how they identify connecting links between those units" [23, p. 367]. She chose conjunctives in pragmatic use, interjections in connective use and comment clauses ('I mean', 'You know' registered mainly in dialogue) in discourse-structuring use as pragmatic discourse markers. The clauses are interpreted as current speaker's own additions serving as 'enquoting device' [23, p. 373-375; see also: 25, p. 227– 265]. On the contrary, B. Fraser does not refer 'pseudo-sentences' like *I think* to the class of pragmatic (free morphemes, discourse-segment initial) which signal a specific message, and are classified not syntactically but in terms of their semantic/pragmatic functions [21, p. 931-952]. Elise Kärkkäinen offers a micro-analysis of prosody of *I think*, the prototypical stance marker, as a discourse marker [16, p. 105-115].

Primarily translation is based on the common features and then on the differential ones. Here is an advantage of making a distinction between comparative and contrastive types to build a theory discourse markers in every language on the features common at least for the both languages.

In the sentences with the notional transitive verb *think* there is a complementizer *THAT*:

[SL] Main Clause + THAT+ Object Clause, e.g.:

1.–I was thinking, Wally, THAT maybe we could make some other arrangements. – You know, just me and you.

1.1. – Я тут подумала, Уолли, может, нам удастся договориться по-другому. – Только вы и я, понимаете?

2. – For what? Working a hundred hours a week? I thought THAT was the norm around here. --I think all of you people need to see a shrink.”

2.1. – Я думала, здесь это норма. Тогда вам всем нужно показаться психиатру.

In (1–2) text fragments the complementizer follows the transitive verb-predicate of the principle clause and precedes the object one. In English the verb *think*, tr. is mainly the sentence predicate. In the TT (1.1.-2.1.) the verb *think* retains its sentence predicate function and it is transferred into the Russian verb *думать*, the complementizer THAT is not transferred into Russian to simplify the sentence structure of the sentence in oral speech: **[SL] Main Clause + THAT+ Object Clause → [TL] Main Clause + Object Clause**

The following text fragments demonstrate the development of the discourse particle function by the verb *think*, itr.:

[SL] Pseudo-Clause → [TL] Discourse Particle + Simple Sentence

In the SL (3–7) there are some specific features of the pseudo-clause *I think*:

(1) distributional – it is used in the preposition to the whole sentence as a regular sentential pragmatic adverb [see: 22]; (2) pragmatic –the attitudinal meaning of *I think* spreads over the scope of the following sentence it – spreads over the speaker’s continuum; (3) communicative – the change of roles: SPEAKER → HEARER → SPEAKER → ...; and (4) coherent/cohesive [see:17, p. 35–62] (organizational or supportive) – it links the given speech continuum with the previous speech continuum, e.g.:

3. – You’re not fine. You’re drunk and you’re cracking up. –Okay, I may be drunk but... –I think I hear Roy Barton again. –What should I tell him?

3.1.–Вроде, опять звонит Рой Бартон. –Что ему сказать?

In the TL (3.1.) *I think* is transferred as a sentential modal particle *вроде* (Slovar russkogo yazyka Dalya) in the preposition to the whole sentence and it is separated by comma, see also:

4. – I think I’ll stay with the car, David said. – You can handle this one by yourself.

4.1. – Пожалуй, я останусь в машине, - заявил Дэвид. – Там ты и один справишься.

SL *I think* is transferred into a modal TL particle *пожалуй* (Slovar russkogo yazyka Dalya)

5. – Can we see a lawyer without an appointment? the man asked. – I think so, Rochelle said. They backed into the chairs and sat down, then both managed to scoot the chairs farther away from each other. This could get ugly, Rochelle thought. She pulled out a questionnaire and found a pen. – Your names, please. – Full names.

5.1. – А можно встретиться с юристом без предварительной записи? – поинтересовался мужчина. –Думаю, да, – ответила Рошель.

In (5.1.) it is transferred as a simple sentence, see: communicative feature (3) and it plays the linking role (see: feature 4), but the pragmatic meaning of attitude is not limited by this very sentence. See also:

6. –I’m Figg. He’s Finley. Are you a lawyer? – I think so. As of eight o’clock this morning I was employed by Rogan Rothberg, one of six hundred.

6.1. – Думаю, да. Сегодня в восемь утра я еще работал в фирме "Роган Ротберг", был одним из шестисот сотрудников.

7. – Do you think it’s fair?” she asked.

7.1. – А вы полагаете, это справедливо? – спросила она.

In (7.1.) the verb *think* is transferred with the help of its synonym which actualizes its meaning of “to seem, to appear” (Slovar russkogo yazyka Dalya)

in the present context. Additionally, it has features (1–4), see also:

8. –She looks familiar. –Yep, she was here about a year ago, second or third divorce. – Same dress, I think.

8.1. – В том же самом платье, кажется.

Here the attitudinal component is well-illustrated by the final position of *I THINK* revealing its supportive function in the dialogue speech.

9. – The old man was too smart. She lives in a penthouse on the lake, comes in every day at eleven, has three Pearl Harbors for lunch, leaves at 12:15 when the crowd comes in, and I guess she goes home and sleeps it off. –I think she's cute.”

9.1. --По-моему, она милая.

The (9) “pseudo-clause” *I THINK* [19, p. 247– 251] is grammaticalized into a discourse pragmatic particle. The translator’s comprehension helped him to transfer it into a pronominal adverbial (Slovar russkogo yazyka Dalya) used as a sentential pragmatic adverb in (9.1.)

The main method employed in the paper is comparative - a standardized way to compare different languages to determine their relationship. Then it will be supplemented by the contrastive analysis practiced by scholars in search of contrasts distinguishing every language under study.

We must specify that discourse particles do not always have meanings registered in the dictionary. However, they do have certain functions which are actualized in their context. In the framework of discourse theory the role of context is significant – it plays the role of actualizator of the functional semantic components of the language unit.

The linguistic analysis of *I THINK* reveals its common distribution in the initial position of the sentence, however, it loses its structural relationship with it. Pragmatically it spreads its attitudinal meaning over the whole discourse. And communicatively *I THINK* marks the speaker’s continuum organizing it, see also: *I see, I mean, I admit, etc.*

CONCLUSIONS AND PERSPECTIVES

The transformation of the SL Pseudo-Clause *I THINK*, first, into a TL sentential pragmatic adverbial is a regularity revealed by the contrastive analysis which describes the structural differences and similarities of English as SL and Russian as TL. Contrastive analysis (CA) is basic for translation studies and presupposes the universals in languages under consideration: ‘as in any contrast, if there were no features in common, there would be no foundation for comparison’ (Blackwell Encyclopedic Dictionary of Applied Linguistic, 1999).

According to our hypothesis a further development of the “pseudo-sentence” of *I THINK* type can be [TL] Pragmatic Discourse Particle (used structurally independently + Sentence, though the facts of Russian as our TL show that formally this particle is still a sentence constituent, that, perhaps, is a TL contrast.

Several ways of researching discourse pragmatic markers in the framework of various linguistic paradigms can be explained by the complexity of their status – their morphological, syntactic, and communicative features are the subject of discussion which requires a comprehensive corpus analysis. So far their contribution to discourse pragmatics does not need any further evidence.

References

1. Каменский М. В. Когнитивно-функциональная модель дискурсных маркеров: автореф. дисс. док. филол. наук: спец.10.02.19 “Теория языка” / М. В. Каменский. – Майкоп, 2015. – 46 с.

2. Каменский М. В. Когнитивно-функциональная классификация дискурсных маркеров (на примере английского языка) [Текст] /М.В.Каменский // Вестник Северо-Кавказского федерального университета. - Ставрополь, 2013. – № 4.(37). –С. 146–150.

3. Сарафанникова Е. В. Дискурсивные маркеры соотношения сообщаемого с действительностью: На материале телевизионных новостей на русском и английском языках: автореф. дисс. канд. филол. наук: спец.10.02.19 “Теория языка” / С. В. Сарафанникова. – Воронеж, 2006. – 20с.

4. Штелинг Д. А. Грамматическая семантика и контекст: Фактор человека в языке / Д. А. Штелинг. – М.: МГИМО, ЧеРО, 1996. – 254 с.

5. Alonso Pilar. Aspects of Discourse Analysis/ Pilar Alonso. – Salamanca: Universidad de Salamanca, 2002. –204 p.

6. Ariel M. Pragmatic Operators / M. Ariel // The Encyclopedia of Language and Linguistics. – Oxford: Pergamon Press, 1994. – Pp. 325– 353.
7. Bazanella C. Phatic Connectives as Intonational Cues in Contemporary Spoken Italian / C. Bazanella // Journal of Pragmatics. – 1990. – Vol.14. – Issue 4. –Pp. 629 – 647.
8. Blakemore D. Understanding Utterances / D. Blakemore. – Oxford: Blackwell, 1992. –xi – 191p.
9. Brinton Laurel J. Pragmatic Markers in English. Grammaticalization and Discourse Functions / Laurel J. Brinton. – Berlin. New York: Walter de Gruyter Mouton, 1996. – 412 p.
10. Brinton Laurel J. Discourse Markers / Laurel J. Brinton // Andreas H. Jucker, Irma Taavitsainen (eds.). Historical Pragmatics. – Berlin. New York: Walter de Gruyter Mouton, 2010. – Pp.285– 314.
11. Erman B. Pragmatic Markers Revisited with a Focus on *You Know* in Adult and Adolescent Talk / B. Erman // Journal of Pragmatics. – 2001. – Vol.33. – Pp. 1337 – 1359.
12. Fraser Bruce. What are Discourse Markers? / Bruce Fraser // Journal of Pragmatics. – 1999. –Vol. 31. – Pp.931– 952.
13. Gee James Paul. An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method / Paul James Gee. – New York: Routledge, 2009. – 215p.
14. Hajiev Edison. The Status of Particles in Modern English / Edison Hajiev // International Journal of Computers. – 2008. – Volume 2. –Issue 4. –Pp. 432–441.
15. Halliday M., Hasan R. Cohesion in English / M.Halliday, R. Hasan. – London: Longman. 1976. –375p.
16. Kärkkäinen Elise. Epistemic Stance in English Conversation: A Description of Its Interactional Functions, with a Focus on “I think” / Elise Kärkkäinen. – Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2003. –213 p.
17. Knott A. Dale R. Using Linguistic Phenomena to Motivate a Set of Coherence Relations / A. Knott R. Dale // Discourse Processes. – 1994. –Vol. 18. – Issue 1. – Pp. 35– 62.
18. Lutzky Ursula. Discourse Markers in Early Modern English / Ursula Lutzky. – New York: John Benjamins Publishing, 2012. – 209 p.
19. Mykhaylenko Valery V. Phatic Utterance in the Author’s Discourse / V. Mykhaylenko // Актуальні проблеми іноземної філології: Лінгвістика та літературознавство: міжвуз. зб. наук. ст. / гол. ред. В. А. Зарва. – Бердянськ: БДПУ, 2011. – Вип. VI. – Ч.1. – С.247– 251.
20. Ostman J.-O. Pragmatic Particles Twenty Years After / J.-O. Ostman // B. Warvik et al.(eds.). Organization in Discourse: Proceedings from the Turku Conference, 1995. // Anglica Turkuensia – 1995. – Vol.14. – Pp. 95–108.
21. Polanyi Livia, Scha Remko. Syntax of Discourse / L. Polanyi, Remko Scha // Text. –1983. –Vol.3. – Pp.261–270.
22. Quirk R. A Comprehensive Grammar of the English Language / R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik. – London: Longman, 1985. –897 p.
23. Redeker G. Ideational and Pragmatic Markers of Discourse Structure / G. Redeker // Journal of Pragmatics. – 1990, -- 14. –Issue 3. – Pp.367– 381.
24. Schiffrin D. Discourse Markers / D. Shiffrin. – Cambridge: Cambridge University Press. 1987. –364 p.
25. Schourup L. Discourse markers / L. Schourup // Lingua. – 1999. – Volume 107. – Pp.227– 265.
26. Stubbs M. Discourse Analysis. The Sociolinguistic Analysis of Natural Language / M. Stubbs. – Chicago: The University of Chicago Press, 1983. –279 p.
27. Zwicky A. Clitics and Particles / A. Zwicky // Language // Language – 1985. – Vol.61 – Pp. 283– 305.

УДК 81`1:82–1 (410.1)

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МЕТАМОРФОЗЫ В АНГЛИЙСКИХ ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ XIX-XX ВЕКОВ

Москвичёва О. А.

У статті доведено, що метаморфоза постає тропеїчною синтактико-стилістичною фігурою. Комплексний аналіз функціонування метаморфози спрямовано на визначення особливостей її функціонування у поетичних текстах XIX-XX століть та виявлення текстотвірної, апелятивної, семиотичної, світотвірної, простороформуючої функцій метаморфози.

Ключові слова: каузатор, квазіморфоза, когнітивно-семиотична модель метаморфози, метаморфоза, перетворювальне, перетворене, предикати перетворення, псевдоморфоза.

В статье установлено, что метаморфоза представляет собой тропеическую синтактико-стилистическую фигуру, при помощи которой осуществляется трансформация превращаемого на превращённое при обязательной экспликации причины изменения – каузатора – и предикатов метаморфозы. Комплексный анализ функционирования метаморфозы в стихотворных текстах английской поэзии XIX-XX веков позволил выявить текстообразующую, апеллятивную, мирозозидающую, простороформирующую, семиотическую функции метаморфозы.

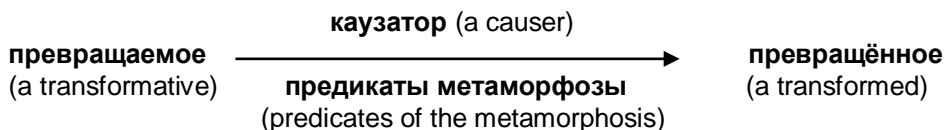
Ключевые слова: каузатор, квазиморфоза, когнитивно-семиотическая модель метаморфозы, метаморфоза, превращаемое, превращённое, предикаты метаморфозы, псевдоморфоза.

In the article it has been proved that linguistic properties of metamorphosis as a trope are determined by its syntactic and stylistic nature. The methodology elaborated made it possible to show up the functional peculiarities of metamorphosis in poetic texts of the English poetry of the XIX-XXth centuries and expose such functions of metamorphosis as: text-building, appealing, world-building, space-building, semiotic.

Key words: the causer, cognitive and semiotic model of metamorphosis, metamorphosis, the predicates of metamorphosis, pseudomorphosis, quasimorphosis, the transformative, the transformed.

Комплексний аналіз метаморфози, направлений на виявлення її лінгвокогнітивних і лінгвосемиотических особливостей, дозволив розробити лінгво-семиотическу і когнітивно-семиотическу моделі метаморфози, які дозволяють пояснити механізми утворення метаморфози в поетическому тексті.

Логико-семиотическа модель метаморфози отображает логическую связь между знаками, которыми обозначены компоненты метаморфозы:

Лінгво-семиотическа модель метаморфози, крім вказаних компонентів, включає в себе і словесні знаки, якими виражені елементи метаморфози в поетическому тексті, а **когнітивно-семиотическа** модель містить концепти і концептуальні метафори, реконструйовані завдяки концептуальному аналізу семантики номінативних одиниць превращаемого, превращённого і каузатора.

Установлено, що **метаморфоза** представляє собою тропеическую синтактико-стилістическую фігуру, при допомозі якої здійснюється

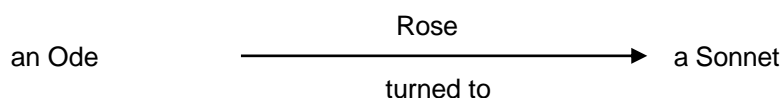
трансформация превращаемого на превращённое при обязательной экспликации причины изменения – каузатора – и предикатов метаморфозы, воплощающих идею превращения, трансформации, возрождения [2; 3].

Комплексный анализ функционирования метаморфозы в стихотворных текстах английской поэзии XIX-XX веков позволил выявить текстообразующую, апеллятивную, мирозозидающую, простороформирующую, семиотическую функции метаморфозы.

Текстообразующая функция, реализованная категориями когезии и когерентности, направлена на создание целостности поэтического текста. Воплощение текстообразующей функции метаморфозы проиллюстрируем на примере поэтического текста А. Добсона “*Rose Leaves*”:

I intended an Ode, / And it turned to a Sonnet. / It began à la mode, / I intended an Ode; / But Rose cross'd the road / In her latest new bonnet; / I intended an Ode; / And it turned to a Sonnet [4, с. 651].

Метаморфоза обрамляет поэтический текст, поскольку превращаемым является “ода” (“*an Ode*”), превращённым – “сонет” (“*a Sonnet*”), предикатом – глагол “превратиться” (“*turned to*”) в прошедшем времени. Каузатором превращения – “роза” (“*Rose*”), которая символически трактуется нами как девушка. “Роза” (“*Rose*”) написана поэтом с большой буквы, тем самым акцентируется внимание на том, что на голове у девушки была новая шляпка. Не только метафорически, но и символически роза понимается нами как девушка, соответственно, предполагаем, что “Роза” (“*Rose*”) – имя собственное:

Элементы лингво-семиотической модели метаморфозы (превращаемое “ода” (“*an Ode*”), превращённое – “сонет” (“*a Sonnet*”), предикат – глагол “превратиться” (“*turned to*”)) репрезентированы в стихотворении в составе сложносочинённого предложения (“*I intended an Ode, / And it turned to a Sonnet. / <...>*”). Так, простой или локализованной метаморфозой актуализируется текстовая категория когезии. Данная микросинтаксическая конструкция расположена в инициальной и финальной позициях поэтического текста, а её фрагмент повторяется в медиальной позиции. Благодаря рассредоточенности указанных синтаксических конструкций по всей ткани поэтического текста сложной или дисперсной метаморфозой актуализирована текстовая категория когерентности.

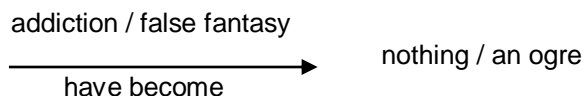
Текстообразующая функция метаморфозы воплощена в английских поэтических текстах при актуализации текстовых категорий когезии и когерентности. Способность превращаемого, превращённого, каузатора, предиката быть расположенными в микросинтаксических конструкциях акцентирует категорию когезии. Когерентность определена логико-семантической, синтаксической, стилистической целостностью между элементами метаморфозы, благодаря которой метаморфоза является синтактико-стилистической фигурой и объединяет поэтический текст в единый текстовый конструкт с идеей превращения. Категория когезии выявлена в стихотворениях с простой или локализованной метаморфозой, категория когерентности – с сложной или дисперсной метаморфозой.

Апеллятивная функция метаморфозы проявляется в стихотворных текстах, выражающих интенцию поэта повлиять на читателя, изменить его мировоззрение, привлечь внимание к глобальным проблемам общества. Данная функция свойственна сложным (дисперсным) метаморфозам, в которых инкорпорированы другие тропы, а именно: метафоры, метонимии, эпитеты и т.д. Например, апеллятивную функцию метаморфозы наблюдаем в стихотворении К. Никсон “*Addiction*”, в котором отображено превращение человека в “ничто”:

What have I become / in this false fantasy? / Thriving on something sweet, / submerging into another world. / Without it I tumble / transforming into nothing. /

<...> / *Save me from this ogre / I have become, before / I sit in a dark painful void... / lost inside my addiction* [4, с. 2].

В поэтическом тексте метаморфоза рассредоточена по всему стихотворению. Лирическая героиня спрашивает себя, во что она превратилась, поскольку «она» («I») обернулась «ничем» («nothing»), нырнула в другой мир, тёмную пустоту. Ей больно там и она просит освободить её от пустоты и от «чудовища» («an ogre»), которым она стала («have become»). Каузатором этой метаморфозы являются «склонность» («addiction») и «лживая фантазия» («false fantasy»):

Современность, характеризующаяся обесцениванием существующих морально-этических ценностей, возвращает, на примере предложенного стихотворения, элемент дидактичности метаморфозе, поскольку в нём представлено переосмысление философской экзистенциальной категории. Человек не способен превратиться в ничто, несмотря на то, что с точки зрения архаического мышления хаос был обернут Богом на Вселенную. Поэтический текст заставляет задуматься над тем, насколько чудовищным становится современное молодое поколение, погрузившись в тёмную бездну, растворившись в виртуальном пространстве.

Благодаря наличию в стихотворении каузаторов «склонность» («addiction») и «лживая фантазия» («false fantasy») предполагаем, что стихотворение является предупреждением молодому поколению остерегаться чрезмерной увлечённости («addiction») виртуальной Вселенной – интернетом («false fantasy»). При интерпретации стихотворения выявлена актуальность симулякров, копий действительности в поэтическом творчестве.

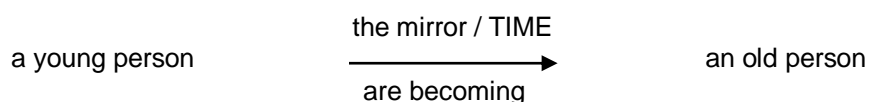
В современном обществе интернет превратился с поисковой системы в виртуальную реальность, симулякр, видение («false fantasy»). Апеллятивность метаморфозы в данном поэтическом тексте выявляем в обращении поэтессы к общественности обернуться и не тратить время в интернете, т.к. он представляет собой квинсстенцию позитивного и негативного и заставляет людей становиться зависимыми.

Мирозозидающая функция состоит в способности метаморфозы отображать игру миров, превращение реальных и нереальных (воображаемых) миров. Путем анализа мирозозидающей функции выделены виды метаморфозы – **квазиморфоза** и **псевдоморфоза**. Сигналами **квазиморфозы** в поэтическом тексте являются союзные слова “if”, “as though”, “as if”, фразы “It seems”, “I’ve dreamed about”, “I thought” / “in my mind”, условные придаточные предложения. Сигналом **псевдоморфозы** – объединение предикатов метаморфозы с модальными глаголами (“it might have turned into a rage”) (“<...> / **It might have turned into a rage** / But sunny gleams of her eyes / Reduced the raise of temper / And smoothing touch of the embrace / Returned the warmth of ties / <...>” [4, с. 1]. Квазиморфоза воплощает превращения в грёзах лирических героев поэтических текстов, псевдоморфоза – невозможность изменений в реальном или воображаемом мире. Наличие квазиморфозы в стихотворении с её мирозозидающей функцией выявлено в поэтическом тексте А. Даннета “Looking Ahead”:

You stare in the mirror as if you wish / to go through, your hair clotting with silver / water, to arrive safely under new / lights, to end despair and breathe the good air / of freedom. You are at the border. Cross / now. You see what you are becoming. / <...>. [4, с. 1-2].

Написанный в форме маленького рассказа поэтический текст свидетельствует о том, что человек из “молодого” (“a young person”) становится “старым” (“an old person”) при наличии предиката “становиться” (“are becoming”). Женщина, сидящая у зеркала, видит, как седина покрывает её волосы. Она должна пересечь грань и нырнуть вглубину зеркала, а поэт просит женщину внимательно следить за моментом превращения. При проникновении в бездну зеркала женщина пересекает границу между двумя реальными мирами – миром

молодости и миром зрелости. Таким образом, выявляем мирозидательность этой квазиморфозы, акцентированной союзным словом “as if”, каузатором которой является “зеркало” (“the mirror”), т.к. оно и есть граница между мирами. В номинативной единице “the mirror” реконструируем концепт ВРЕМЯ (TIME):

Мирозидательность метаморфозы выявлена в поэтических текстах, в которых описаны возрастные изменения личности с течением времени, перемены мировоззрения. На фоне исследования указанной функции метаморфозы обнаружена её простороформирующая функция, которую понимаем как физические или психологические изменения лирических героев поэтического текста. Горизонтальное изменение художественного пространства выявляем при превращении лирического героя стихотворения из молодого в старого, также изменении чувств, эмоций, состояний, мировоззрения. Вертикальное направление художественного пространства определяем наличием в стихотворении трансформации лирического героя из реального мира в воображаемый, например, при воскрешении после смерти.

Примером воплощения горизонтального направления художественного пространства поэтического текста является стихотворение Ч. С. Калверли “*Changed*”:

I know not why my soul is racked:/ Why I ne'er smile as was my wont:/ I only know that, as a fact, / I don't. / I used to roam o'er glen and glade / Buoyant and blithe as other folk: / And not unfrequently I made / A joke. / A minstrel's fire within me burned. / I'd sing, as one whose heart must break, / Lay upon lay: I nearly learned / To shake. / All day I sang; of love, of fame, / Of fights our fathers fought of yore, / Until the thing almost became / A bore. / I cannot sing the old songs now! / It is not that I deem them low; / 'Tis that I can't remember how / They go. / I could not range the hills till high / Above me stood the summer moon: / And as to dancing, I could fly / As soon. / The sports, to which with boyish glee / I sprang erewhile, attract no more; / Although I am but sixty-three / Or four. / Nay, worse than that, I've seemed of late / To shrink from happy boyhood-boys / Have grown so noisy, and I hate / A noise. / They fright me, when the beech is green / By swarming up its stem for eggs: / They drive their horrid hoops between / My legs: - / It's idle to repine, I know; / I'll tell you what I'll do instead: / I'll drink my arrowroot, and go / To bed [4, с. 500-501].

Превращения в стихотворении сосредоточены вокруг словесного поэтического образа “<...> / *Until the thing almost became / A bore. / <...>*”, в котором номинативной единицей “вещь” (“the thing”) метафорически имплицирована жизнь лирического героя. В стихотворении речь идёт об изменении мира молодости на мир зрелости, а скрипером, соединяющим эти два разных мира, является указанный словесный поэтический образ, поскольку до него в стихотворении описана молодость лирического героя, а после – зрелость. В словесном поэтическом образе выявляем метаморфозу с предикатом, выраженном глаголом “становиться” (“became”). В превращении “молодого поэта” (“a young minstrel”) на “человека 63 или 64 лет” (“a man of sixty-three or sixty-four”) содержится превращение “мира молодости” (“the world of youth”) на “мир зрелости” (“the word of maturity”). Для лирического героя мир молодости был наполнен “шуткой” (“a joke”) и “поэтического огня” (“a minstrel's fire”), трансформировавшиеся в последствии на “скуку” (“a bore”), т.к. он вспоминает юность, полную любви, славы, песен. В возрасте 63 или 64 лет ему остается только выпить целебной настойки и лечь спать, поскольку бурная молодость превратилась в спокойную старость. Так, каузатором метаморфозы является “время” (“time”), а все превращения обобщаем в линво-семиотической модели метаморфозы, отображающей перемену миров, “мира молодости, полной шуток и поэтического огня” (“the world of youth full of joke and minstrel's fire”) на “мир старости, полной скуки и пустоты” (“the world of senility full of emptiness”):

(time)
 the world of youth full of joke —→ the world of senility full of emptiness
 and minstrel's fire became

В предложенном поэтическом тексте с метаморфозой, воплощённой в словесном поэтическом образе, выявляем изменения лирического героя в художественном пространстве поэтического текста на фоне изменения миров. В мире молодости устанавливаем наличие глаголов “used to roam” (“пришлось странствовать”), “made” (“делать”), “burned” (“гореть”), “learned” (“учиться”), “sang” (“петь”) в прошедшем времени. Мир зрелости наполнен глаголами “cannot / can't” (“не в состоянии”), “deem” (“полагать”), “hate” (“ненавидеть”). Превращаемое в мире молодости, молодой лирический герой, акцентирован в строфе “<...> / **I used to roam o'er glen and glade** / <...>”, превращённое – зрелый лирический герой – “<...> / **Although I am but sixty-three / Or four.** / <...>”. Таким образом, устанавливаем оппозицию между прошедшим и настоящим временами в этих синтаксических конструкциях.

Предполагаем, что мирозозидающая функция определяет и движение или направление пространства поэтического текста по горизонтальной оси. Перемены событий в жизни, молодого человека на старого, эмоционального состояния человека, происходит в реальном текстовом мире и должны занимать определённый промежуток времени. В оппозиции прошедшего и настоящего грамматических времён в стихотворении, а также при наличии наречия “now” (“теперь”) в мире зрелости, устанавливаем горизонтально ориентированную метаморфозу. Словесный поэтический образ с метаморфозой “<...> / **Until the thing almost became** / **A bore.** / <...>” не только активизирует наличие превращения жизни лирического героя на грусть, а и свидетельствует о наличии горизонтального направления линейного художественного пространства в направлении “назад” – “вперёд”. Метаморфоза интенсифицирует это направление, поскольку под отправным пунктом изменения пространства “назад” понимаем мир молодости, а под пунктом “вперёд” – мир зрелости. Синтаксические конструкции “<...> / **I used to roam o'er glen and glade** / <...>” :: “<...> / **Although I am but sixty-three / Or four.** / <...>”; глаголы “used to roam”, “made”, “burned”, “learned”, “sang” :: “cannot / can't”, “deem”, “hate”; наречие “now” являются маркерами горизонтальной оси трансформации миров в пространстве поэтического текста.

Превращение реального мира на квазиреальный, такой, который человечество только представляет, делает возможной вертикальное изменение пространства поэтического текста. Высказанную гипотезу подтвердим стихотворением Ч.Косли “Miller's end”:

*When we moved to Miller's End, / Every afternoon at four / A thin shadow of a shade / Quavered through the garden-door. / Dressed in black from top to toe / And a veil about her head / To us all it seemed as though / She came walking from the dead. / With a basket on her arm / Through the hedge-gap she would pass, / Never a mark that we could spy / On the flagstones or the grass. / When we told the garden-boy / How we saw the phantom glide, / With a grin his face was bright / As the pool he stood beside. / `That's no ghost-walk,` Billy said. / `Nor a ghost you fear to stop – / Only old Miss Wickerby / On a short cut to the shop.` / So next day we lay in wait, / Passed a civil time of day, / Said how pleased we were she came / Daily down our garden-way. / **Suddenly her cheek is paled, / Turned, as quick, from ice to flame.** / `Tell me,` - said Miss Wickerby. / `Who spoke of me, and my name?` / `Bill the garden-boy.` She sighed, / Said, `Of course, you could not / know / How he drowned – that very pool – / A frozen winter – long ago.` [4, с. 134-137].*

В поэтическом тексте содержатся две метаморфозы, первая из которых – превращение “ледяной щеки женщины” (“an iced cheek”) на “пылающую” (“a flamed cheek”) с предикатом “превратиться” (“turned from smth., to smth.”), выраженным глаголом в прошедшем времени:

an iced cheek —→ a flamed cheek
 turned from smth., to smth.,

В стихотворении речь идёт о старухе, Мисс Викарбай, которую прохожие считали привидением, т.к. каждый вечер она проходила поблизости, подобно тонкой тени в чёрном. Женщина не оставляла следов на траве, поэтому прохожие спросили о ней у мальчика-садовника Билли. Именно он развеял сомнения и ответил, что женщина была не привидением, а старой Мисс Викарбай. Последняя, узнав от прохожих, кто развеял их сомнения, покраснела и ответила, что с ними разговаривал мальчик, утонувший много лет назад. Сравнение Мисс Викарбай с привидением в тексте, актуализация глагола “казаться” (“seemed”), свидетельствуют про превращение реального “мира живых” (“the world of alive”) на квазиреальный, воображаемый “мир привидений” (“the world of ghosts and phantoms”). Благодаря фразе “<...> / Turned, as quick, from ice to flame. / <...>” происходит превращение этих миров, в которых герои занимают свои места. Мисс Викарбай очутилась в мире живых, а мальчик-садовник Билли – в мире привидений. В стихотворении выявляем наличие трансформации реального мира на квазиреальный, поскольку мы только верим в мир привидений и не уверены в его достоверности. Прохожие ошибочно перепутали женщину с привидением, а предложение с метаморфозой (внезапное покраснение бледных щёк Мисс Викарбай) расставляет всё на свои места. Поэтому, строка “<...> / Turned, as quick, from ice to flame. / <...>” со всеми элементами лингво-семиотической модели метаморфозы является каузатром превращения миров в этом тексте:

“<...> / Turned, as quick, from ice to flame. / <...>”

the world of alive —————> the world of ghosts and phantoms

Стихотворение является образцом энигматической символики, поскольку в тексте пересекаются реальный и воображаемый миры, живые люди и привидения, голос и молчание. Происходит мистическая встреча живых и мертвых, метаморфоза миров, где истинным выступает мир привидений, а ложным – мир реальности. Эти два мира зеркально противоположны один другому и отображаются в предложении “<...> / Turned, as quick, from ice to flame. / <...>”, после которого понятно их логическое положение в тексте.

Простороформирующую функцию метаморфозы в горизонтальной направленности выявляем в поэтических текстах на фоне изменения одного реального мира на другой – реальный при перемене эмоций, чувств, состояния, возраста, мировоззрения лирических героев. Трансформация реального мира на воображаемый, представляемый (квазиреальный) свидетельствует о наличии в стихотворении простороформирующей функции метаморфозы в вертикальной направленности. В анализируемом поэтическом тексте вертикальная ось указанной функции подчиняется направлению “верх” – “низ”. Смерть ассоциируется у человечества с движением “вниз”, а воскрешение – с движением “вверх”. В стихотворении выявлена игра и переворот текстовых миров: прохожие думали, что Мисс Викарбай была привидением и это ошибочное предположение интенсифицировано словесными поэтическими образами “<...> / She came walking from the dead. / <...>”, “<...> / A thin shadow of a shade / Quavered through the garden-door. / <...>”; метафорическими эпитетами “a thin shadow” (“тонкая тень”), “the phantom glide” (“плавное движение привидения”).

Мёртвым был мальчик-садовник Билли, который воскрес и разговаривал с прохожими рядом с прудом, в котором когда-то утонул (“<...> / With a grin his face was bright / As the pool he stood beside. / <...>”). Строфа с метаморфозой “<...> / Turned, as quick, from ice to flame. / <...>” является медиатором между миром живых и миром мёртвых. Логическая перемена Мисс Викарбай и мальчика Билли своих позиций в этих мирах после строки с метаморфозой позволяет утверждать о вертикальном направлении пространства в этом стихотворении. Прохожие поняли, что привидение – это мальчик, а в финале поэтического текста выявлен глагол “drowned” (“утонуть”), семантика которого интенсифицирует движение “вниз”.

Воскрешение мальчика в реальном мире живых из воображаемого мира мёртвых и есть тем движением “вверх” в образе “привидения” (“a ghost”). Именно

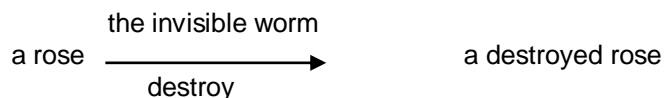
эта номинативная единица повторяется до строки с метаморфозой (“<...> / *Turned, as quick, from ice to flame. / <...>*”) в мире живых (“*the phantom*” = “*the ghost*”, “*ghost-walk*”, “*a ghost*”) и является маркером вертикальной оси простороформирующей функции метаморфозы.

Простороформирующая функция метаморфозы в горизонтальной направленности установлена в поэтических текстах при доминировании грамматического аспекта в маркерах этой функции. Вертикальная направленность отмечена при доминировании семантического критерия в маркерах этой функции. Простороформирующая функция метаморфозы выявлена в английских поэтических текстах во время исследования мирозозидающей функции и отдельно от неё в стихотворениях не акцентирована, поскольку отсутствие мирозозидающей функции привлекает внимание к текстовым категориям проспекции и ретроспекции, а также ориентационным концептуальным метафорам.

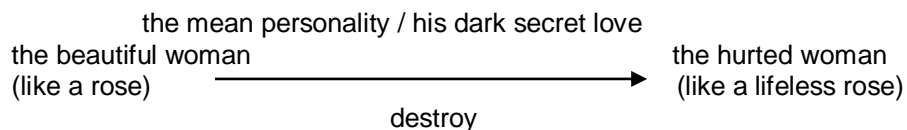
В романтических, модернистских и постмодернистских метаморфозах воплощена семиотическая функция через семиотические механизмы кодирования и декодирования ценностей путём воплощения кодов и символов в номинативных единицах превращаемого и превращённого. В поэтическом наследии Англии выявлено слияние кодов при изменении их оценки и перемене одного кода на такой же самый. В качестве примера предлагаем стихотворение В.Блейка “*The Sick Rose*”:

O Rose, thou art sick! / The invisible worm, / That flies in the night, / In the howling storm, / Has found out thy bed / Of crimson joy; / And his dark secret love / Does thy life destroy [4, с. 166-167].

В поэтическом тексте семиотическая функция метаморфозы реализуется в создании символов, “*розы*” (“*a rose*”) на “*повреждённую розу*” (“*a destroyed rose*”). Предикатом является глагол “*разрушать*” (“*destroy*”), а каузатором – “*невидимый червь*” (“*the invisible worm*”):

Роза – символ женской красоты, а червь – символ разрушения [1, с. 175-185]. Символически метаморфозу поэтического текста можно трактовать не только как превращение цветка, а и как превращение или гибель девушки из-за любви к подлому человеку, причине этой метаморфозы. В поэтическом тексте вегетативный код и код чувств и эмоций не меняются, а трансформируется оценка с позитивной на негативную. Соответственно, модель метаморфозы приобретает такой вид:

Исследование особенностей функционирования метаморфозы в английских поэтических текстах XIX-XX веков показало, что в английских поэтических текстах с метаморфозой главная роль принадлежит текстообразующей функции. Наличие символов и симулякров в словесных знаках превращаемого, превращённого и каузатора позволило установить достаточный процент семиотической функции. Превращение одного реального мира на другой – реальный, а также реального мира на воображаемый в стихотворениях с метаморфозой обуславливает высокий процентный показатель мирозозидающей и простороформирующей функций. Апеллятивная функция составляет наиболее низкий показатель. Полученные результаты являются доказательством уменьшения дидактичности метаморфозы в сравнении с мифологическими и фольклорными метаморфозами и окончательно свидетельствуют об оформлении метаморфозы тропеической синтактико-стилистической фигурой [2; 3].

Литература

1. Бидерман Г. Энциклопедия символов / Ганс Бидерман. – М. : Республика, 1996. – 329 с.
2. Москвичова О. А. Метаморфоза у віршованих текстах англійської поезії XIX-XX століть : лінгвосеміотичний та лінгвокогнітивний аспекти : дис. ... кандидата філ. наук : 10.02.04 / Москвичова Оксана Анатоліївна. – Херсон, 2014. – 263 с.
3. Москвичова О.А. Еволюція метаморфози в англійському поетичному мисленні. Монографія / О.А. Москвичова. – Херсон : Айлант, 2015. – 220 с.
4. Poets` Corner. Selected Poetry [Електронний ресурс] – 2496 р. – Режим доступу:
<http://www.theotherpages.org/poet`scorner>.

УДК 811.112.2'27'42:81'367.626.1

ОСОБОВИЙ ЗАЙМЕННИК “WIR” ЯК МАРКЕР НАЛЕЖНОСТІ ДО СОЦІАЛЬНИХ ГРУП (НА МАТЕРІАЛІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ПРОМОВ КАНЦЛЕРА ФРН АНГЕЛИ МЕРКЕЛЬ)

Стасюк О. С.

У статті визначено особливості функціонування особового займенника “wir” як маркера належності до соціальних груп у парламентських промовах канцлера ФРН Ангели Меркель. Виявлено специфіку його вживання в інклюзивному та ексклюзивному значенні. З’ясовано, що займенник “wir” найчастіше позначає належність адресанта й адресата до європейської спільноти та німецької нації. Крім того, він позначає парламентарів, присутніх у залі, або вживається в ексклюзивному значенні, репрезентуючи різноманітні групи політичних діячів.

Ключові слова: ексклюзивне значення, займенник “wir”, інклюзивне значення, належність, парламентська промова.

В статье определены особенности функционирования личного местоимения “wir” как маркера принадлежности к социальным группам в парламентских выступлениях канцлера ФРГ Ангелы Меркель. Определена специфика его использования в эксклюзивном и инклюзивном значениях. Выяснено, что местоимение “wir” чаще всего обозначает принадлежность к европейскому сообществу или к немецкой нации. Кроме того, оно обозначает парламентариев, присутствующих в зале, или используется в эксклюзивном значении, репрезентируя различные группы политических деятелей.

Ключевые слова: эксклюзивное значение, местоимение “wir”, инклюзивное значение, принадлежность, парламентское выступление.

The article deals with the personal pronoun “wir” as a marker of social belongings in the parliamentary speeches of the Chancellor of Germany Angela Merkel. The specific nature of its inclusive and exclusive usage is defined. The pronoun “wir” mostly denotes belongings to the European community or to the Germany's nation. It also represents parliamentarians in the House or is used in the exclusive meaning denoting different groups of politicians.

Key words: exclusive meaning, pronoun “wir”, inclusive meaning, belongings, parliamentary speech.

Постановка проблеми. Одним із питань, які нещодавно увійшли до кола інтересів лінгвістів, є мовний та комунікативний аспекти належності до соціальних груп. Термін належність (нім. Zugehörigkeiten, англ. belongings) передбачає віднесеність осіб до груп, що формується та виявляється за допомогою мови і в процесі комунікативної взаємодії. Люди сприймають себе та оточуючих не лише як окремих індивідів, а й як членів класових, професійних, етнічних, вікових груп, націй тощо.

Проблеми належності до соціальних груп тривалий час досліджуються соціологами, психологами, культурологами (див., напр., [6; 7; 11]). Останнім часом, насамперед у зарубіжній лінгвістиці, спостерігається інтерес до вивчення мовного та комунікативного аспекту цього питання, оскільки мова є медіумом, у межах якого виражається належність до соціальних груп [10, с. 36]. Належність може бути маркована надзвичайно різноманітними мовними засобами: від особливостей вимови, що маркують належність мовця до групи носіїв певного діалекту, до арготизмів, що можуть маркувати належність мовця до злочинних груп. Цю статтю присвячено одному з елементів мовної системи, який є маркером належності до соціальних груп, а саме особовому займеннику першої особи множини “wir”.

Актуальність дослідження зумовлено потребою в з’ясуванні особливостей мовної репрезентації належності до соціальних груп у політичному

дискурсі, оскільки належність відіграє значну роль у реалізації комунікативних інтенцій учасників політичної комунікації.

Аналіз досліджень і публікацій. Лінгвістичний аспект належності до соціальних груп є досить новим об'єктом дослідження. У Німеччині це питання вивчає Г. Гаузендорф [10]. В Україні та Росії також існують роботи, у яких розглянуто лінгвістичні проблеми належності до соціальних груп, хоча сам термін “належність” у них, як правило, не використовується [див. напр., 1; 3–4].

Значну роль у вираженні належності в політичному дискурсі відіграє особовий займенник першої особи множини. Його семантичним та функціонально-прагматичним особливостям, зокрема й у політичній галузі людського спілкування, присвячено чимало вітчизняних і зарубіжних наукових праць [1–5].

Для займенника першої особи множини виокремлюють інклюзивне та ексклюзивне значення (див., напр., [5, с. 239]). У разі його інклюзивного вживання мовець об'єднує себе з адресатом, а при ексклюзивному вживанні адресат лишається за межами кола осіб, що позначаються особовим займенником.

Виявлення, чи займенник “wir” вживається в інклюзивному чи ексклюзивному значенні, тісно пов'язане з подвійним адресуванням повідомлення в парламентській комунікації, оскільки промови політиків звернені не лише до присутніх у залі депутатів парламенту, а й до громадськості, що спостерігає за перебігом дебатів [9, с. 78]. Тому тут можливими є проміжні випадки, коли займенник є інклюзивним лише щодо частини адресатів, наприклад, присутніх у залі депутатів, але не охоплює громадськість.

Мета статті – виявити специфіку вживання особового займенника “wir” як маркера належності в парламентських промовах канцлера ФРН Ангели Меркель.

Матеріал дослідження складають 778 прикладів вживання особового займенника “wir”, дібраних з парламентських промов канцлера ФРН Ангели Меркель 2012–2013 років.

Викладення основного матеріалу. Ми спробували виявити, які саме значення особового займенника “wir” реалізуються в парламентських промовах канцлера ФРН Ангели Меркель. Це можливо насамперед тоді, коли промовець експліцитно вказує на те, яке саме коло осіб охоплено займенником “wir”. Відповідно, вдалося виокремити низку значень займенника, кожне з яких маркує належність до однієї з соціальних груп.

По-перше, виокремлюємо інклюзивне вживання займенника “wir”, коли він охоплює як присутніх у залі депутатів парламенту, так і широкі кола громадськості.

1. Особовий займенник “wir” на позначення європейців (“ми – європейці”), що в тексті промови може передаватися за допомогою словосполучень *wir Europäer, wir alle in Europa*.

(1) *Dr. Angela Merkel (Bundeskanzlerin): (...) Inmitten der schwersten Krise seit Verabschiedung der Römischen Verträge vor 55 Jahren, inmitten der größten Bewährungsprobe, die wir Europäer seither zu bestehen hatten, genau in dieser Zeit wird am letzten Freitag in der Hauptstadt eines europäischen Landes, das selbst kein Mitglied der Europäischen Union ist, einer der bedeutendsten Preise der Welt an die Europäische Union vergeben* [9, с. 23810].

Тут спостерігаємо словосполучення *wir Europäer*, яким охоплено як присутніх у залі депутатів парламенту, так і громадськість, що спостерігає за парламентськими дебатами.

2. Особовий займенник “wir” на позначення німців загалом (“ми – німці”). У цьому разі займенник також є інклюзивним.

(2) *Dr. Angela Merkel (Bundeskanzlerin): 2011 konnten wir als erstes großes Industrieland wieder das Vorkrisenniveau erreichen* [9, с. 25229].

Тут канцлер за допомогою інклюзивного займенника “wir” висвітлює успіхи Німеччини. Адресант (Ангела Меркель) і адресат (присутні в залі парламентарі та громадськість, що спостерігає за дебатами) об'єднуються за допомогою інклюзивного займенника в одну групу, що може пишатися економічними досягненнями своєї країни.

По-друге, виокремлюємо вживання займенника “wir”, коли він є інклюзивним щодо присутніх у залі парламентарів, але ексклюзивним щодо громадськості.

3. Особовий займенник “wir” на позначення учасників парламентських дебатів (“ми – присутні в залі парламентських засідань”).

(3) *Angela Merkel (Bundeskanzlerin): Ich glaube, es ist unbestritten, dass wir nach diesem Tabubruch, der Verletzung der Chemiewaffenkonvention, nicht einfach zur Tagesordnung übergehen dürfen* [9, с. 32621].

Тут займенник “wir” позначає учасників парламентських дебатів. На це вказує висловлювання *Wir dürfen zur Tagesordnung übergehen*.

У прикладі 4 вказується на місце перебування групи осіб, яка позначається займенником “wir”: *hier im Deutschen Bundestag*.

(4) *Dr. Angela Merkel (Bundeskanzlerin): Sobald der Troika-Bericht vorliegt, werden die Entscheidungen über eine Auszahlung der nächsten Tranche hier im Deutschen Bundestag zu treffen sein, nirgendwo anders, und das werden wir gemeinsam diskutieren* [9, с. 23812].

Таке вживання займенника “wir” є інклюзивним щодо присутніх у залі депутатів парламенту, але ексклюзивним щодо прихованого адресата повідомлення в парламентській комунікації – громадськості.

По-третє, виокремлюємо вживання займенника “wir”, коли він є ексклюзивним як щодо громадськості, так і щодо принаймні частини присутніх у залі депутатів парламенту.

4. Особовий займенник “wir” на позначення правлячої коаліції (“ми – коаліція”).

(5) *Dr. Angela Merkel (Bundeskanzlerin): Dazu haben viele einen Beitrag geleistet. Das wurde in der Großen Koalition begonnen, aber die christlich-liberale Koalition hat es weitergeführt. (...) Wir konnten Fehler korrigieren mit dem schon genannten Wachstumsbeschleunigungsgesetz, (...) indem wir mehr für Unternehmen gemacht haben, indem wir Erbschaften bessergestellt und damit Unternehmen das Verbleiben im Lande ermöglicht haben* [9, с. 25229].

Тут займенник “wir” є інклюзивним лише щодо депутатів, які належать до владного табору, і не охоплює опозицію. Промовець вдається до протиставлення влади та опозиції, показуючи свою соціальну групу у позитивному світлі.

5. Особовий займенник “wir” на позначення групи політичних діячів (ми – я (Ангела Меркель) + інші політики).

У цьому разі займенник є ексклюзивним щодо всіх або більшості адресатів повідомлення.

У парламентських промовах канцлера ФРН Ангели Меркель було виявлено такі випадки вживання особового займенника “wir”, що належать до цієї групи: “ми – Федеральний канцлер та очільники Федеральних земель”, “ми – Федеральний канцлер і Міністерство внутрішніх справ”, “ми – Федеральний канцлер і Міністр закордонних справ”, “ми – Федеральний уряд”. У цьому разі політик намагається показати позитивні результати роботи відповідної групи.

Так, у прикладі 6 займенник супроводжується лексемою з позитивним оцінним значенням. Позитивну оцінку промовець надає Федеральному уряду Німеччини.

(6) *Dr. Angela Merkel (Bundeskanzlerin): Wir sind die erfolgreichste Bundesregierung, weil wir mehr für Forschung und Bildung ausgeben, als es seit der Wiedervereinigung jemals geschehen ist* [9, с. 25229].

Цікавим є маркування належності у прикладі 7. Тут Федеральний канцлер вказує на те, що сказане нею говорить від імені всієї соціальної групи.

(7) *Dr. Angela Merkel (Bundeskanzlerin): Aber wir sind der Meinung – das sage ich für die ganze Bundesregierung –: Wir könnten hier sehr gut ein Stück weiter gehen, indem wir der europäischen Ebene echte Durchgriffsrechte gegenüber den nationalen Haushalten gewähren, dort, wo die vereinbarten Grenzwerte des Stabilitäts- und Wachstumspaktes nicht eingehalten werden* [9, с. 23814].

При обговоренні зовнішньополітичних питань особовий займенник “wir” вживається на позначення кола державних діячів із різних країн, зокрема президентів і

глав урядів країн – членів ЄС (“ми – глави урядів”). У такий спосіб канцлер ФРН презентує свою діяльність на загальноєвропейському рівні.

(8) *Dr. Angela Merkel (Bundeskanzlerin): Ich sage Ihnen: Wir werden vorankommen, und zwar genau in dem von mir beschriebenen Sinn, weil die Werte, die uns einen, Werte und Ziele sind, mit denen Europa auch im weltweiten Wettbewerb des 21. Jahrhunderts bestehen kann, weil wir uns alle, alle Staats- und Regierungschefs der Europäischen Union, aller 27 Mitgliedstaaten, dem Geist verpflichtet fühlen und weil wir die gemeinsamen Werte auch wirklich teilen* [9, с. 23817].

Особовий займенник “wir” може маркувати належність “Ми – Рада Європейського Союзу”.

(9) *Dr. Angela Merkel (Bundeskanzlerin): Es ist deshalb gut, dass der Präsident des Europäischen Rates, Herman Van Rompuy, vorgeschlagen hat, den Europäischen Rat im Dezember 2013, also in einem Jahr, den Fragen der Gemeinsamen Sicherheits- und Verteidigungspolitik zu widmen; dies wollen wir auf dem Rat heute und morgen beraten* [9, с. 26195].

Тут спочатку спостерігаємо позитивну оцінку пропозиції Голови Європейської Ради. Після цього промовець приєднується до цієї пропозиції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, особовий займенник “wir” відіграє важливу роль у парламентських промовах канцлера ФРН Ангели Меркель, виступаючи маркером соціальної належності. Його домінуючими значеннями є інклюзивні “ми – європейці” і “ми – німці”, ексклюзивні “ми – окремі органи влади”, а також значення, що є інклюзивними лише щодо деяких адресатів у парламентській комунікації “ми – учасники парламентського засідання”, “ми – коаліція”. Вживаючи інклюзивний займенник “wir”, промовець має на меті продемонструвати єдність власних інтересів та громадськості, вплинути на настрої виборців, переконати їх у тому, що їхня позиція та позиція політичного діяча збігаються.

Перспективними напрямками досліджень є порівняльне вивчення маркерів належності до соціальних груп у різноманітних типах текстів та дискурсу, а також з'ясування прагматичної складової їхнього використання.

Література

1. Дорофеева М.С. Профиль субъекта в современной политической промові (на матеріалі німецької мови) / Маргарита Сергіївна Дорофеева // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія. – К. : Видавничий центр КНЛУ. – Вип. 2. – 2000. – С. 104-110.
2. Ковальова Т.П. Комунікативні стратегії і тактики впливу в німецькому політичному дискурсі (на матеріалі слоганів політичної реклами) / Тетяна Павлівна Ковальова // Мовні і концептуальні картини світу. – К., 2013. – Вип. 43 (2). – С. 197–204.
3. Нехорошева А.М. Механизмы формирования когнитивной матрицы “свой–чужой” в немецком политическом дискурсе (на примере выступлений Ангелы Меркель) / А. М. Нехорошева // Политическая лингвистика. – Екатеринбург, 2012. – Вып. 2 (40). – С. 140–144.
4. Резникова Е.В. Личные местоимения в политическом дискурсе / Е.В. Резникова // Ярославский педагогический вестник. – Ярославль, 2012. – № 1. – Том I (Гуманитарные науки). – С. 180–183.
5. Ясакова Н. Семантика і функціонування займенника *ми* та дієслівних форм першої особи множини / Наталія Ясакова. – Мовознавчий вісник. Збірник наукових праць. – Вип. 14–15. – С. 238–245.
6. Amling St. Peergroups und Zugehörigkeit. Empirische Rekonstruktionen und ungleichheitstheoretische Reflexionen / Steffen Amling. – Wiesbaden : Springer, 2015. – 345 S.
7. Bienfait A. Im Gehäuse der Zugehörigkeit. Eine kritische Bestandsaufnahme des Mainstream-Multikulturalismus / Agathe Bienfait. – Wiesbaden : Verlag für Sozialwissenschaften, 2006. – 201 S.
8. Burkhardt A. Zwischen Diskussions- und Schaufensterparlamentarismus : Zur Diagnose und Kritik parlamentarischer Kommunikation – am Beispiel von Zwischenfragen und Kurzdialogen / Armin Burkhardt // Sprache des Parlaments und Semiotik der Demokratie : Studien zur politischen Kommunikation in der Moderne / Andreas Dörner, Ludgera Vogt (Hrsg.). – Berlin ; N.Y. : Walter de Gruyter, 1995. – S. 73–106.

9. Deutscher Bundestag. Stenographischer Bericht [Електронний ресурс]. – 17. Legislaturperiode. – Sitzung 198–253. – Berlin, 2012–2013. – S. 23807–32675. – Режим доступу :

<http://dip21.bundestag.de> ;

10. Hausendorf H. Zugehörigkeiten durch Sprache. Eine linguistische Studie am Beispiel der deutschen Wiedervereinigung / Heiko Hausendorf. – Tübingen : Max Niemeyer, 2000. – 645 S.

11. Suthues B. Umstrittene Zugehörigkeiten. Positionierungen von Mädchen in einem Jugendverband / Bettina Suthues. – Bielefeld : Transcript, 2006. – 291 S.

УДК 81-114.2: 81'36

ЧАСТИНИ МОВИ В АСПЕКТІ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ГРАМАТИКИ

Туришева О. О.

Статтю присвячено розгляду частиномовної класифікації в межах функціональної граматики. Публікація покликана з'ясувати підходи до виокремлення частин мови в єдності функціонально-комунікативного, функціонально-семантичного та функціонально-прагматичного опису. Виклад основного матеріалу дослідження представлено на основі робіт відомих німецьких мовознавців. Визначено переваги та недоліки впровадження зазначеного підходу в навчальний процес.

Ключові слова: частини мови, функціональна граматика, семантика, прагматика.

Статья посвящена рассмотрению частеречевой классификации в рамках функциональной грамматики. Представленная публикация призвана установить подходы к выделению частей речи в единстве функционально-коммуникативного, функционально-семантического и функционально-прагматического описания. Изложение основного материала исследования представлено на основании работ известных немецких языковедов. Определены преимущества и недостатки внедрения данного подхода в учебный процесс.

Ключевые слова: части речи, функциональная грамматика, семантика, прагматика.

The article is concerned with the parts of speech classification in the Functional Grammar. This thesis describes the approaches of the parts of speech evaluation in the unity of functional-communicative, functional-semantic and functional-pragmatic criteria. The main research material is presented on the basis of works by famous German linguists. The advantages and disadvantages of implementing of this approach in the educational process are defined.

Key words: parts of speech, Functional Grammar, semantics, pragmatics.

Незважаючи на багаторічну історію вивчення, питання виокремлення та класифікації частин мови продовжує бути центром зацікавлення багатьох мовознавців. У зв'язку з появою великої кількості нових граматичних теорій, актуальним стало вивчення цього питання крізь призму окремої теорії з подальшим зіставним аналізом з іншими напрямками новітніх граматичних досліджень.

Такий напрям наукового пошуку має беззаперечне теоретичне значення з огляду на важливий внесок в розвиток сучасного (в межах представленої роботи – германського) мовознавства, а також практичне призначення в аспекті впровадження отриманих результатів в навчальний процес. Незліченна кількість наявних класифікацій частин мови ускладнює інтеграцію цієї теми, присутньої як у шкільних навчальних планах, так і в робочих навчальних планах ВНЗ спеціальності “Філологія”, в навчальний процес. Представлена публікація продовжує низку робіт, присвячених вивченню частиномовних класифікацій в аспекті різних новітніх граматичних теорій, і покликана представити таксономію частин мови на матеріалі німецької мови в межах функціональної граматики.

Функціональна граматика в широкому розумінні вивчає закономірності функціонування граматичних явищ у процесі комунікації. Тобто вихідним пунктом досліджень в межах функціональної граматики є можливість опису мовних структур за допомогою позамовних факторів, безпосередньо задіяних у процесі мовленнєвого спілкування. А оскільки цей процес передбачає участь мовця і слухача, то обидві комунікативні позиції мають бути представлені при вивченні тих чи інших граматичних форм.

Існують різні напрямки в рамках цієї граматичної теорії:

1. Англо-американський варіант функціональної граматики (functional grammar): ґрунтується на ідеях прагматично-утилітарного ідеалу навчання.

2. Західнонімецький варіант функціональної граматики: орієнтований на навчання (в першу чергу, вивчення іноземної мови). На відміну від англо-американського варіанту відсутній утилітарний компонент.

3. Варіант функціональної граматики, який виник на базі Потсдамської педагогічної вищої школи. Теоретичні підґрунтя цього варіанту функціональної граматики були сформульовані Вільгельмом Шмідтом (*“Grundfragen der deutschen Grammatik”*, 1965) і знайшли своє застосування в системі шкільної освіти у Східній Німеччині. Вона була і науковою теорією, і методикою навчання, у першу чергу, носіїв мови.

4. Функціональна лінгвістики Празької школи: має переважно науково-дескриптивний характер. На думку Гельбіга, прикметник “функціональна” було обрано лише для того, аби відокремитися від структурної лінгвістики [1, с. 191].

Для більш детальної характеристики принципів частиномовної класифікації на матеріалі німецької мови в рамках функціональної граматики нами було обрано третій варіант із представлених чотирьох.

Обґрунтовуючи новий напрям (принаймні новий варіант існуючого напрямку), В. Шмідт посилався на дослідження відомих радянських германістів (В. Г. Адмоні, О. І. Москальської, Є. Й. Шендельс) та німецького мовознавця Г. Ф. Мейера. Його робота є першою відносно завершеною спробою презентувати новий на той час лінгвістичний напрям. Терміну “функціональний” він надає значення методу дослідження в мовознавстві, спрямованому на вивчення взаємозв'язку між формою та функцією мовних засобів [2, с. 24]. Отже, саме цей прямий взаємозв'язок має бути вихідною точкою будь-яких досліджень, зокрема класифікації частин мови. Саме частини мови як об'єкт дослідження могли унаочнити практичну цінність пропонованого методу, особливо для системи шкільної освіти на противагу традиційній системі.

У зазначеній вище роботі Шмідт за основу класифікації бере поняттєве, категоріальне маркування, тобто логіко-граматичну функцію. На його думку, функція частини мови полягає в тому, що поняттєвий зміст кореневої морфеми набуває поняттєво-категоріального прояву [2, с. 49].

Він розрізняє чотири види маркувань: предмети, властивості, події, відношення, які б мали однозначне відношення до граматичних властивостей. Наприклад, формою вираження предметності виступає іменник. В аспекті виокремлення та класифікації частин мови В. Шмідт ставить перед функціонально-комунікативним описом мови таке завдання: поряд з незмінними частинами мови, є такі, які змінюють свою форму та в процесі вживання підлягають регулярним змінам. Саме дослідження взаємозв'язків між функціями та морфологічною структурою частин мови є одним з важливих та цікавих завдань. Він також наголошує на тому, що змінність або незмінність окремих частин мови є не випадковою, а залежить від їх функціонального діапазону [2, с. 49].

Варто зазначити, що в німецькій мові деякі нефлективні частини мови здатні виявляти не менший функціональний спектр, ніж флективні:

Was ist denn los?/ Ich bin heute sehr müde, denn ich habe heute den ganzen Tag ohne Pause gearbeitet.

Запропонована В. Шмідтом класифікація частин мови має такий вигляд: **1)** іменник; **2)** прикметник; **3)** дієслово; **4)** “слово-замінник і супровідне слово іменника”: функціональні класи: а) артикль; б) займенник; **5)** “характеризуюче слово”: функціональні класи: а) прислівник; б) частка; **6)** “єднальне слово”: функціональні класи: а) прийменник; б) сполучник; **7)** вигук [2, с. 76].

Представлені функціональні класи (далі - ФК) базуються на розумінні функції з точки зору її синтаксичного вживання. Насправді, незважаючи на новий підхід до виокремлення частин мови, принципово відмінним від попередніх його назвати не можна. Хоч не можна залишити поза увагою об'єднання функціональних класів (1) “артикль” / “займенник” та (2) “прийменник” / “сполучник”, що знаходить широке застосування в сучасних граматиках (пор. (1) Гельбіг/Буша, (1) Duden-Grammatik, (2) Флемінг, (2) Ербен).

Ще одним прикладом диференціації частин мови є класифікація, побудована на функціонально-семантичному та функціонально-прагматичному підході до аналізу мовних явищ, представлена у "Grammatik der deutschen Sprache" (1997, Г. Ціфонун, Л. Гофман, Б. Стрекер та ін.; *Schriften des Instituts für deutsche Sprache*).

У класифікації провідним критерієм є прототипові функції. Так, усі слова діляться на власне частини мови та інтерактивні одиниці. З метою більш детальної характеристики частин мови автори долучають також морфологічний критерій: відмінювання, дієвідмінювання, компарація тощо.

Класифікація частин мови представлена так [3, с. 67]:

1) **дієслово**; 2) **іменник**; 3) **детермінатив**: означений артикль, неозначений артикль, дейктичний детермінатив (*dieser*), присвійний детермінатив (*meiner*), кількісний детермінатив (*alle, jeder*), питальний детермінатив (*W-Determinativ*) (*was für ein*); 4) **прикметник**: *schön, groß, ängstlich*; 5) **адкопула**: не може функціонувати як атрибут, є нефлективною. Наприклад, *fit, leid, pleite, schade, schuld* usw.; 6) **прислівник**: дуративний (*zeitlebens*), напрямку (*wohin*), мети (*dazu*), частотності (*oft*), instrumental (*damit*), причини (*deshalb*), місця (*dort*), модифікатив (*gern(e)*), часу (*heute*); дейктичний прислівник (*da, jetzt*), прийменниковий прислівник (*dabei*); 7) **прийменник**: *für, in, vor, um ... willen*; 8) **займенники (Proterme)**: анафора: *er, sie, es*; особовий дейксис: *ich, du/Sie, wir*; об'єктний дейксис: *der, dieser*; релятив: *der, welcher*; посесив: *meiner, seine*; квантифікатив: *alle, jeder, manche*; питальний об'єктний дейксис: *wer, was*; індефініт: *etwas, jemand, man*; 9) **сполучники**: кон'юнктор: *und, oder, aber, jedoch*; суб'юнктор: *weil, als, damit, dass*; ад'юнктор: *als, wie*; 10) **частки**: модальна частка: *sicherlich, vielleicht*; заперечна частка: *nicht*; інтенсифікуюча частка: *recht, sehr*; градаційна частка: *bereits, sogar, vor allem*; відтінково-тональна частка: *eben, ja*; колективна частка: *erstens, dennoch, indessen, sonst, zwar*; 11) **інтерактивні одиниці**: вигуки: *au, hm, na*; респонсиви: *ja, okey, nein*.

Інтерактивні одиниці характеризуються тим, що їх елементи функціонують як самостійні одиниці інтеракції і не сприяють побудові речень або мінімальних комунікативних одиниць. У свою чергу, інтерактивні одиниці діляться на 2 підкласи: вигуки та респонсиви. Вигуки – це клас самостійних функціональних одиниць у дискурсі, за допомогою яких співрозмовником можна безпосередньо керувати або він може бути інформований про ментальні стани (напр., емоції). Вони не можуть бути носіями пропозиції [3, с. 62].

Респонсиви – це вирази, які самостійно можуть утворювати мінімальну комунікативну одиницю, замикають модель поведінки через очікувану реакцію, не можуть бути інтегровані в речення і мають мінімальні комбінаторні властивості. Вони не є носіями пропозиції. Справжніми представниками цього класу є респонсиви *ja, okey, nein*. Далі автори зазначають, що в цій функції можуть також виступати: вигук *hm*, відтінково-тональні частки *doch* та *schon*, прикметники *genau* та *eben*, модальні частки як, наприклад, *bedauerlicherweise, vielleicht* usw. [3, с. 63].

Навіть не характеризує більш детально кожну частину мови, фіксуємо значну кількість омонімічних форм: вигук – респонсив, відтінково-тональна частка – респонсив, прикметник – респонсив, модальна частка – респонсив, кількісний детермінатив – кількісний займенник тощо. З іншого боку, розгалужена диференціація в межах традиційних частин мови (наприклад, адкопула як окрема частина мови) дозволяє нівелювати ряд спірних питань.

Представлені дві класифікації непросто порівнювати, навіть за умови наявності спільних підходів до виокремлення частин мови. Перше і найголовніше, що їх відрізняє – це практичне спрямування. Якщо класифікація В. Шмідта створена з метою впровадження в початковий процес, то класифікація в IdS-Grammatik створена в рамках дослідницького проекту Інституту німецької мови і призначена для широкого кола германістів.

7 частин мови у В. Шмідта проти 10 частин мови та 2 субкласи інтерактивних одиниць в IdS-Grammatik: на перший погляд – нічого спільного. Але при більш детальному розгляді та незначній трансформації в рамках кожної частини мови ми повертаємось до традиційної частиномовної класифікації:

Таблиця 1

Частиномовні класифікації в межах функціональної граматики

В. Шмідт "Grundfragen der deutschen Grammatik" (1965)	"Grammatik der deutschen Sprache" (1997), Г. Ціфонун та ін.
Дієслово	Дієслово
Іменник	Іменник
Прикметник	Прикметник
-	Адкопула
ФК артикль	Детермінатив
ФК займенник	Займенники
ФК прислівник	Прислівник
ФК частка	Частки
ФК прийменник	Прийменник
ФК сполучник	Сполучник
Вигук	Інтерактивні одиниці

Основні висновки можна звести до таких положень:

- класифікація, розроблена в рамках функціональної граматики, створюється на основі логіко-граматичного, функціонально-семантичного та функціонально-прагматичного підходів до виокремлення частин мови;

- оптимальним для впровадження в початковий процес є логіко-граматичний підхід. Тут маємо на увазі носіїв мови. Чи буде він прийнятним для вивчаючих мову як іноземну – це спірне питання, адже для них поняттєво-категоріальний прояв кореневих морфем, обмежений маркуванням предметності, властивості, події, відношення, не є достатнім для уналежнення лексеми до певної частини мови.

Перспективним видається нам подальше вивчення частиномовних класифікацій у ракурсі інших новітніх граматичних теорій, а також проведення експериментальних досліджень щодо впровадження різних за походженням таксономій частин мови в навчальний процес для вивчаючих німецьку мову як іноземну.

Література

1. Helbig G. Geschichte der neueren Sprachwissenschaft. Unter dem besonderen Aspekt der Grammatik-Theorie / Gerhard Helbig. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1973. – 392 S.
2. Schmidt W. Grundfragen der deutschen Grammatik. Eine Einführung in die funktionale Sprachlehre / Wilhelm Schmidt. – Berlin: Volk und Wissen, 1973. – 323 S.
3. Zifonun G. Grammatik der deutschen Sprache / Gisela Zifonun, Ludger Hoffmann, Bruno Strecker, Joachim Ballweg. – Bd. 3. – Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1997. – 2569 S.

УДК 81'36+811.111

СЕМАНТИЧНІ МОДИФІКАЦІЇ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ СИНКРЕТИЧНОЇ ПРИРОДИ З ПІДРЯДНОЮ ЧАСТИНОЮ ПРИЧИННИХ ТА ПІДМЕТОВИХ ВІДНОШЕНЬ

Шундель Т. О.

Статтю присвячено проблемі синкретичних моделей складнопідрядних речень з причинними та підметовими відношеннями. Виявлено, що семантичні модифікації підрядної частини виникають у наслідок асиметричності між будовою і семантикою. Набуті комбінаторні значення розглядаються та аналізуються за допомогою шкали перехідності. Доведено, що інваріантні семантичні значення виникають завдяки синкретичному характеру з'єднувальних елементів та багатоаспектності складнопідрядних речень. Простежено умови виникнення синтезованого значення цих мовних одиниць. Ключові слова: складнопідрядне речення, шкала перехідності, синкретизм, інваріантне значення, структурно-семантична природа.

Статья посвящена проблеме синкретических моделей сложноподчиненных предложений с отношениями причины и подлежащего. Выявлено, что семантические модификации подчинительной части возникают в следствии асимметрии между строением и семантикой. Приобретенные комбинаторные значения образуются благодаря синкретичному характеру соединительных элементов и многоаспектности сложноподчиненных предложений. Определены условия образования синтезированного значения этих языковых единиц.

Ключевые слова: сложноподчиненное предложение, шкала переходности, синкретизм, инвариантное значение, структурно-семантическая природа.

The article deals with the problem of syncretic models of the complex sentences with the relations of reason and subject. It has been discovered that semantic modifications of the subordinate clause occur due to asymmetry of the structure and semantics. The obtained combinative meanings are formed according to syncretic character of connective words and multidimensionality of complex sentences. The origin of the synthesized meaning of these language units has been traced.

Key words: a complex sentence, transivity scale, syncretism, structural and semantic meaning.

У сучасній англійській мові виокремлюється величезний пласт синтаксичних конструкцій, котрі вирізняються широким спектром семантичних модифікацій підрядної частини саме завдяки її синкретичному характеру. Сучасному синтаксису властиве поєднання різноманітних відтінків значеннєвої площини саме у підрядній частині складнопідрядного речення (далі – СПР). Є, далі, усі підстави врахувати думки Л. Д. Беднарської [2, с. 52] та О. С. Скоблікової [9, с. 75], які підкреслювали, що саме підрядне речення здатне висловлювати синтаксичний зв'язок, який встановлюється між обома компонентами СПР. Питання щодо структурно-семантичної природи підрядної частини СПР за умови розмежування ядра та синкретичної периферії та зв'язку між типовими та перехідними синтаксичними одиницями вирішувалося мовознавчою наукою суперечливо. Дослідженням структурної та семантичної площини мовних одиниць складної значеннєвої природи займався багато науковців, зокрема Г. А. Вейхман [3], І. В. Висоцька [4], І. Г. Данилюк [5], С. І. Дружиніна [6], О. П. Зеленська [7], М. А. Павлюковець [8] та ін. Проте бракує аналізу наукових розвідок щодо складних конструкції СПР абстрагованого характеру, де синкретичні підрядні частини з інваріантним (категоріальним) значенням втрачають певний набір диференційних ознак в синкретичних периферійних структурах та за певних умов набувають додаткових значень інших польових, що, в свою чергу, і зумовлює **актуальність наукового пошуку**.

Треба зазначити, що у германістиці перетин периферійних зон СПР характеризується відсутністю або нечітко вираженою наявністю комплексу диференційних ознак польової структури цієї синтаксичної одиниці, що призводить, у свою чергу, до розмаїття значень та функцій. Так, **метою** нашої статті є дослідження та аналіз структурно-семантичної природи СПР з причинними та підметовими відносинами, виокремлення мовних синкретичних одиниць перехідної природи

Досягнути поставлену мету вбачається можливим шляхом вирішення **наступних завдань**: розглянути та охарактеризувати структурно-семантичні особливості мовних конструкцій ядерної, периферійної та перехідної зон, дослідити взаємозв'язок та взаємовплив перехідних моделей польових структур, описати багатоаспектність та універсальність синтезованих одиниць.

Лінгвокреативне мислення мовця дозволяє одночасно подати своєрідне відіння дійсності висловлювання та внести в семантику речення визначені, індивідуальні уявлення про певну змістовну сторону. При цьому неважко помітити, що синкретизм є містким засобом передачі значень синтаксичних функцій, які виражають багатоаспектний процес відкритий для реалізації в конкретній ситуації. Наше розуміння дозволяє стверджувати, що синкретичні СПР розкриваються за допомогою потенційно-вільних структурно-семантичних підрядних. Це, очевидно, можна пояснити тим фактом, що незавершена предикативна лінія головного речення опиняється в перехідних зонах, створюючи додаткову комунікативну інформацію за рахунок синкретичності значень з'єднувальних елементів.

Синкретичність значень допомагає виявити шкала перехідності В. В. Бабайцевої, яка, до того ж, спрямована на визначення природи взаємодії зв'язки (сполучника або сполучуваного слова) в певних синтаксичних умовах з урахуванням периферійних зон [1, с. 132].

Тобто, використання шкали перехідності допомагає вивчити синкретичні периферійні одиниці, пояснити характер взаємодії аналізованих структур, наочно й логічно класифікувати видові синкретичні утворення.

Для більшості лінгвістів значний інтерес становлять СПР, які поєднують в собі ознаки конструкцій з підрядними причини та підметовими, хоча функціонування таких одиниць займає незначний пласт у мові. Аналізовані перехідні елементи є деякого роду дефектними структурами, які виникають за рахунок розширення смислових, інформаційних, функціональних меж унаслідок того, що предикативна лінія СПР з підрядним підметовим розглядається лінгвістами як другорядна, хоча і є частиною предикативної лінії головного речення. Так, на нашу думку, синкретичні елементи аналізованих структур можуть бути представлені на шкалі перехідності В. В. Бабайцевої наступним чином:

A. а) *Katherine was fascinated that her bright pink gums held one lone tooth which accounted for her lips* [10, с. 61].

б) *She quickly sat down as hot flushes swept over her* [10, с. 107].

Аб. а) *Maybe it's because it's Sunday and they're busy* [10, с. 191].

б) *It's just that I recon they'll try it on with a woman* [10, с. 260].

АБ. –

аБ. а) *As Florence turned again towards the fire, where her husband now stood with his hand on the mantelpiece, Constance made a silent signal to Peter, and together they rose to their feet* [10, с. 66].

б) *Because I think it's such a waste* [10, с. 174]...

Б. *What did I say was wrong* [10, с. 135].

That I was in some danger from the ricochets myself didn't at first enter my head [10, с. 19].

Зона А представлена яскравими прикладами ядерних одиниць з каузальною семантикою. Причинні стосунки, які відзначаються в структурах даних СПР, виявляються за рахунок використання емоційно-експресивної лексики (приклад а зони **A** - *was fascinated*), що передає психічний стан денотата (*He looked a little puzzled as he opened the door* [10, с. 40]). В ряді інших прикладів каузальні відношення розкриваються мовцем в тих складнопідрядних конструкціях, де додаткове речення повідомляє причину дії або явища, про що йдеться мова в головному реченні (приклад б зони **A**).

Одиниці, які знаходяться в зоні **Б**, мають окреме значення та визначаються вченими як структури з підрядними підметовими. Треба зазначити, що ядром СПР є функція підмета, яка визначається переважно завдяки:

- вживанню певних дієслів *to be, to become, to get, to grow ma in*.

Whoever had the bony structure of the face or cold steely eyes seemed unimportant to her [10, с. 70].

- наявності підмета *it*

It's because you seem to be so happy now and I don't want anyone to spoil it for you [10, с. 284].

- використанню підрядної частини в певній позиції

Whatever expenses are involved in the transaction you would have to cover them; I want a thousand [10, с. 70] – препозиція підрядної частини СПР.

- наявність певних дієслів *to feel, to seem, to sound* в предикативній лінії головного речення, які є частиною дієслівно-іменного присудка

That the whole face was a contradiction, a strong contradiction seemed strange to him [10, с. 70].

Невід'ємною частиною ядерних структур із підрядною частиною підметовою виступає її ускладнений характер єдиного судження, не звертаючи увагу на те, що в даних СПР виявляються дві предикативні лінії: предикативна лінія залежного компонента й предикативна лінія головного компонента.

Неповна відповідність структурної й семантичної характеристик аналізованих структур (СПР із підрядним підметовим) сприяє появі нових синкретичних конструкцій перехідних ланок. Моноситуативність складнопідрядних конструкцій, використання підмету *it* та дієслова *to be* вказує на функціонування одиниці як підрядного підметового, але вживання модальних слів і фраз *maybe* (приклад а зони **Аб**), *perhaps* (*Perhaps it was **as** she had been more resigned during the last year* [10, с. 13]) в головному реченні свідчить про тяжіння СПР ланки **Аб** до ядра причини більшою мірою, що і є підтвердженням випадку асиметрії форми та змісту. Логічні стосунки, які встановилися між компонентами СПР за допомогою предиката головного й підрядного речень, можуть виражати стосунки причини між аргументами СПР й за допомогою підсилювального корелята *just* (приклад б зони **Аб** або *But it's just that I don't want you to go* [10, с. 264]). Трансформація синкретичних СПР з домінуючим каузальним значенням можлива (*Maybe it's **because** it's Sunday and they're busy - Maybe they're busy **because** it's Sunday*), але при цьому може втрачатися деяка нотка експресивності цієї конструкції.

Прикладів проміжної ланки **АБ**, де простежується рівнозначне співпадіння змістовного плану СПР із підрядним підметовим та змістовного плану СПР із каузальним підрядним, нами не відмічається, оскільки трансформаційність таких конструкцій з цілковитим зберіганням тієї чи іншої функціональної сторони неможлива.

Одиниці проміжної зони **аБ** визначаються як СПР, в структурі яких преважують одиниці із підрядним підметовим. Наявність монопредикативного сполучника *because* говорить про існування причинної природи, але препозиція підрядної частини (приклади а та б ланки **аБ**) вказує на функціонування таких структур як складнопідрядних конструкцій із підрядним підметовим. Треба відмітити, що вживання підрядної частини з окремим значенням причини в препозиції не властиве одиницям каузальної сутності.

Отже, ми дійшли до **висновку**, що СПР із синкретичною підрядною частиною розглядаються як одиниці з семантично-модифікованим характером, що пояснюється здатністю цих конструкцій входити в периферійні зони та створювати різноманітні варіативні моделі. **Результати дослідження** синкретичної та перехідної природи синтаксичних моделей з причинними та підметовими відношеннями свідчать про те, що семантичне ядро кожного сполучника в підрядному реченні неоднорідне, а його комунікативна функція полягає у вираженні характеру стосунків між одиницями СПР, що, у свою чергу, утрудняє однозначне відношення складнопідрядної конструкції до того або іншого типу структурно-семантичної класифікації. Таким чином, таке відображення ознаки дозволяє модифікувати, формувати реалізацію семантичних значень синтаксичних функцій, тобто, відкриває великі можливості для поєднання елементів.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у детальному аналізі структурно-семантичної природи синкретичних складнопідрядних конструкцій з іваріантними векторами підрядних частин. Підставою для такого твердження є той факт, що синкретичність слів-зв'язок з їх здатністю до неоднорідного прояву в семантичній структурі визначає здатність цих одиниць-маркерів прогнозувати варіант семантичної й синтаксичної структури визначуваних одиниць. Це призводить до того, що це явище сприймається як особливий процес, здатний посилити інформативність висловлювання завдяки створенню ефекту мовної економії засобів вираження.

Література

1. Бабайцева В. В. Явления переходности в грамматике русского языка / В. В. Бабайцева. – М. : Дрофа, 2000. – 640 с.
2. Беднарская Л. Д. О классификации сложноподчиненных предложений в школьном и вузовском образовании / Л. Д. Беднарская // Русская словесность. – 2004. - № 5. – С. 50-57.
3. Вейхман Г. А. О синтаксической полифункциональности (на материале современного английского языка) / Г. А. Вейхман // Филологические науки. – 1980. - № 6. – С. 59-65.
4. Высоцкая И. В. Синкретизм в системе частей речи современного русского языка: дис. ... доктора филол. наук : 10.02.01 / Высоцкая Ирина Викторовна. – М, 2006. – 452 с.
5. Данилюк І. Г. Синкретизм у системі частин мови : атореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / І. Г. Данилюк. - Донецьк: ДонНУ, 2006. – 20 с.
6. Дружинина С. И. Синкретизм в системе сложноподчиненных предложений современного русского языка : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.01 / Светлана Ивановна Дружинина. – Орел, 2009. – 470 с.
7. Зеленська О. П. Складнопідрядні речення з підрядними причинами в англійській і українській мовах / О. П. Зеленська. – Іноземна філологія. – 1981. - № 62. – С. 20-28.
8. Павлюковец М. А. Синкретизм на морфологическом и синтаксическом уровнях английского языка как проявление языковой экономии: функциональный аспект: дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Марина Алексеевна Павлюковец. – Ростов-на-Дону, 2009. – 194 с.
9. Скобликова Е. С. Заметки о разных классификациях сложноподчиненных предложениях / Е. С. Скобликова // Русский язык в школе. – 2001. - № 6. – С. 75-80.
10. Williams D. Katie's Kitchen / D. Williams. – London : Headline Book Publishing, 1998. – 375 p.

ПРОБЛЕМИ НОМІНАЦІЇ

УДК 811.111'366

**ВЕРБАЛІЗАЦІЯ АНГЛОМОВНИХ ТЕХНОЦЕНТРИЧНИХ
ЛЕКСИКАЛІЗОВАНИХ КОНЦЕПТІВ, УТВОРЕНИХ
ЗА МЕТАКОГНІТИВНИМ МЕХАНІЗМОМ АФІКСАЦІЇ**

Гармаш О. Л.

Стаття присвячена дослідженню впливу техноцентричних інновацій на розвиток лінгво-ментального середовища англійської мови. Найактивнішими морфологізованими концептами, що беруть участь у процесах концептуальної деривації техноцентричних лінгво-ментальних одиниць за допомогою афіксації, виступають COMPU-, -CYBER, E-, GOOGLE-, HYPER-, I-, INFO-, MICRO-, NANO-, SPAM-, -WARE, WEB-, -WIKI-. Морфологізовані концепти забезпечують техноідентифікацію англійських лексикалізованих концептів.

Ключові слова: лексикалізований концепт, морфологізований концепт, механізм афіксації, техноцентричні інновації.

Статья посвящена исследованию влияния техноцентрических инноваций на развитие лингво-ментальной среды английского языка. Активными морфологизированными концептами, которые участвуют в процессах концептуальной деривации техноцентрических лингво-ментальных единиц аффиксального типа, выступают COMPU-, -CYBER, E-, GOOGLE-, HYPER-, I-, INFO-, MICRO-, NANO-, SPAM-, -WARE, WEB-, -WIKI-. Морфологизированные концепты обеспечивают техноидентификацию англоязычных лексикализованных концептов.

Ключевые слова: лексикализованный концепт, морфологизированный концепт, механизм аффиксации, техноцентрические инновации.

The article deals with the study of the influence of technical innovations on the development of linguo-mental continuum of the English language. Concepts COMPU-, -CYBER, E-, GOOGLE-, HYPER-, I-, INFO-, MICRO-, NANO-, SPAM-, -WARE, -WEB-, -WIKI- are the most active morphological concepts, which are used in the processes of conceptual derivation of technocentric linguo-mental units. Morphological concepts provide the technoidentification of English lexical concepts.

Key words: lexical concept, morphological concept, mechanism of affixation, technoinnovations.

Наразі мова Інтернет, як особливий шар інформаційного англійського середовища, постає джерелом запозичень для багатьох мов світу. У цьому зв'язку досить доречною є теза вчених про те, що широкомасштабне запровадження новітніх технологій, становлення та розгалуження сфер "віртуальної реальності" спричинює виникнення якісно нових модусів людського існування. Відтепер об'єктивна дійсність є, так би мовити, діалектичною єдністю "реального" та "віртуального" параметрів. Причому останній являє собою необхідний імпліцитний компонент мовної актуалізації буття [3, с. 58].

Отже, все більш актуального змісту набувають різноманітні техноцентричні реалії життя людини [5; 8; 10], які наразі вимагають свого висвітлення у лінгвокогнітивному параметрі. В умовах виходу когнітивної лінгвістики на трансдисциплінарний рівень пізнання реалізується можливість значного посилення її експланаторних можливостей, оскільки замість утворення чергових "рамочних" дослі-

дження", відбувається встановлення "наукових терміналів", які забезпечуватимуть вихід до такої інформації, синтез якої є необхідним для повного розуміння різнорідних складових інформаційної мережі світу та ролі людини у її формуванні.

Про актуальність даного дослідження свідчить значна кількість лексикалізованих концептів, що утворюється саме за метакогнітивним механізмом афіксації з одного боку, та недостатність наукового висвітлення цього питання – з іншого. Отже, в ході виконання завдання нашої роботи, що полягає у аналізі процесів вербалізації англomовних техноцентричних лексикалізованих концептів, утворених за метакогнітивним механізмом афіксації, спираємось на нашу думку про те, що *афіксальна деривація* представляє собою процес творення нової складової лінгво-ментального середовища, яка виникає внаслідок гетерогенної концептуальної деривації, вихідним матеріалом для якої слугують морфологізований та лексикалізований концепти [1, с. 354].

Точкою "омега" техноцентричного континууму звичайно є інтерактивний простір антропоної комунікації у всіх формах її репрезентації. Наразі приріст техноцентричних лексикалізованих концептів відбувається завдяки дії таких морфологізованих концептів, як: *COMPU-*, *-CYBER*, *E-*, *GOOGLE-*, *HYPER-*, *I-*, *INFO-*, *MICRO-*, *NANO-*, *SPAM-*, *TELE-*, *-WARE*, *WEB-*, *-WIKI-*, та ін. В нашій роботі під *морфологізованими концептами* розуміємо такі фрактальнодетерміновані ідентифікатори антропогенного знання, що у плані вербальної репрезентації являють собою словотворчі морфеми і відтворюються у процесах подальшого формування лінгво-ментальних одиниць знання обумовлюючи зростання кількості лексикалізованих концептів.

Так, морфологізований концепт *COMPU-*, який демонструє розвиток комп'ютерних технологій насамперед в англomовних країнах, взяв участь у формуванні таких лексикалізованих концептів, як: *COMPUWARE*, *COMPUEXPERT*, *COMPUTAUGHT*, *COMPUTALK*, *COMPUSERVICE*, *COMPUWORLD* та інші.

Clarke is the managing partner of Augusta Columbia Capital, and Compuware said he has about 30 years of experience in the technology industry (Business Week November 21, 2013). "*CompuExpert is constantly traveling the globe in search of innovative products such as the McTiVia,*" said Ammar Adra, president of *CompuExpert* (Business Wire, April 14, 2011). *Moving through this digital age, the traditional classroom is shifting and a recent growth in online education is giving us the opportunity to transform the way we teach and deliver content,*" said Dave Shaut, vice president, *CompuTaught* (PR Newswire, Jan. 26, 2011).

Лінгво-ментальні інновації, що номінують пов'язані із кібернетичною сферою реалії, утворюються головним чином за метакогнітивною афіксальною моделлю за допомогою морфологізованого концепту *CYBER-*. Цілком очевидно, що його висока продуктивність забезпечується значною популярністю у зв'язку з бурхливим розвитком електронної революції та необхідністю номінації нових явищ [12].

Серед утворених за його участю – такі лексикалізовані концепти, як: *CYBERSPACE*, *CYBERCASING*, *CYBER-READING*, *CYBERKIOSK*, *CYBERDISINHIBITION*, *CYBERCITY*, *CYBER-CONTROL*, *CYBER-AFFAIRS*, *CYBERBETRAYALS*, *CYBER MONDAY*, *CYBERBALKANIZATION*, *CYBERCHONDRIA*, *CYBERGRIPING*, *CYBERPARK*, *CYBERPIRACY*, *CYBER-SQUATTINGCY*, *CYBERVIGILANTISM* та ін. Нині кількість "кібернеологізмів" навіть не піддається точним підрахункам.

It's part of what the Islamic Republic calls its "soft war" – which includes trying to curb Western cultural influences and gaining the upper hand in cyberspace against web-literate opposition groups (The Globe and Mail, Wednesday, Jan. 19, 2011). *Data stored in digital photographs can help criminals locate individuals and plot real-world crimes, a practice two researchers called "cybercasing" in a recently published paper* (The Atlantic, July 22, 2010). *I will continue to embrace the world of mouldy books and printer's ink, but I will equally relish the convenience and sheer fun of cyber-reading* (The Globe and Mail, Tuesday, Jan. 18, 2011). *Using ambient street sounds, digital clips of walking, talking salespeople and cyberkiosks brimming with product information, ...* (The New York Times, March 17, 2010). And

"cyberdisinhibition" – being more willing to behave online in ways they wouldn't in person – has both emboldened users and led them to inappropriate behavior (RISMedia, November 23, 2009). The authors of the study, published by Euro RSCG Worldwide, even coined a new term, **"cyberdisinhibition,"** to describe the phenomena (Monterey County Herald, January 24, 2010). This doesn't bode well for the **cybercity** we call the Internet. And the Internet really is a city, with an immense tangle of highways, interchanges and addresses (The Globe and Mail, Tuesday, Jan 04, 2011). China, for instance, has developed sophisticated **cyber-control** strategies that have included strikes against organizations such as Google that challenge that control (The Globe and Mail, Wednesday, Feb. 02, 2011). The incident spotlights a largely hidden but rapidly growing phenomenon: **cyber-affairs**, romantic liaisons conducted via computer. Although... them "safe infidelity" – **cyberbetrayals** can seriously damage and even destroy the marriages of those involved, according to experts (The Christian Science Monitor, Aug. 19, 2004). This year, online retailers plan to help drive **Cyber Monday** shopping with special promotions and discounts, ... (InformationWeek, November 22, 2005). Social scientists even have a term for it: **cyberbalkanization** (The New York Times, January 25, 2004). **Cyberchondria**, the deluded belief you suffer from all the diseases featured on the internet, is the latest condition to add to GPs' workloads (Sunday Times, April 2, 2000). "Addresses ending in 'sucks.com' have become popular for so-called **cybergripping** sites, where dissatisfied consumers can complain about businesses and their products and services (The National Law Journal, September 4, 2000). "A senior government official, B. V. Naidu, said on Friday that the Department of Electronics' Software Technology Parks of India will set up a **'cyberpark'** to promote the growth of small and medium enterprises" (Journal of Commerce, April 7, 1998). "...practice, known as **'cyber squatting,'** is not only legal, it can be highly lucrative" (Computerworld, October 2, 2000). Just as in the real world, **cybervigilantism** doesn't always work out for the best (The New York Times, March 28, 2004).

Все більшої актуальності набувають поняття, пов'язані і кіберзлочинністю. Про це свідчать численні роботи [4; 6; 7; 9; 11], присвячені таким проблемам сучасного інтерактивного суспільного життя, як: кібервійна, кібератаки, кібергрози, кіберексплуатація, кіберконфлікт, кіберпіратство, кіберкрадій, кібертероризм, кіберзлочин, кіберсаботаж, кіберзнуцання; а також відповідному протистоянню з боку правового сектору – кіберворог, кіберкриміналістика, кіберзахист, кіберполіція, кіберправо тощо. Вони представлені такими лексикалізованими концептами, як: **CYBERWAR, CYBERATTACK, CYBER-AGREEMENT, CYBER-ESPIONAGE, CYBER-THEFT, CYBERPIRACY, CYBERTHIEF, CYBERCRIME, CYBERLAW, CYBER-SABOTAGE, CYBERBULLYING, CYBERSECURITY, CYBERACTIVITY, CYBERDETERRENCE, CYBEREXPLOITATION, CYBERCONFLICT, CYBEROFFENCE, CYBERTERRORISM, CYBERENEMY, CYBERPOLICE, CYBERCRIMINALISTICS.**

Stuxnet marks a new era of **cyberwar**: For years, experts have warned that any nation's critical infrastructure and industrial processes are vulnerable to **cyberattack** (The Globe and Mail, Tuesday, Jan 04, 2011). The top U.S. intelligence official said he was skeptical that a new U.S.-China cyber agreement would slow a growing torrent of **cyberattacks** on U.S. computer networks, adding that his approach will be to "trust but verify" (Reuter, Wednesday, September 30, 2015). Clapper and other officials said they viewed last week's **cyber-agreement** between China and the United States on curbing economic **cyber-espionage** as a "good first step" ... (Reuter, Wednesday, September 30, 2015). President Barack Obama said on Friday that he had reached a "common understanding" with China's President Xi Jinping that neither government would knowingly support **cyber-theft** of corporate secrets or business information (Reuter, Wednesday, September 30, 2015). "... Mr. Traya received a letter from Apple's lawyer saying he committed an act of 'blatant **cyberpiracy'** " (The National Post, November 22, 2005). **Majia**, a soft-spoken college graduate in his early 20s, is a **cyberthief** (The New York Times, February 1, 2010). We have a start in the Council of Europe Convention on **Cybercrime**, a document signed but not yet ratified by Canada and many other nations (The Globe and Mail, Tuesday, Jan 04, 2011). Every year about this time I like to reveal secrets of the

cyberlaw guild by writing about some of the free legal Web sites that help or inspire me the most (The New York Times, May 25, 2001). *US cyber-sabotage plans under scrutiny* (New Scientist, Sept. 17, 2002). *On Wednesday, however, the federal government announced new criminal cyberbullying legislation, making it clear the long arm of the law is coming to town. Will the new bill make a difference?* (The Globe and Mail, Thursday, Nov. 21, 2013). *China's Foreign Ministry said on Wednesday it hoped both countries would act on the "common understanding" they had reached on cybersecurity* (Reuter, Wednesday, September 30, 2015). *"It provides the legal basis for managing cyberactivity on China's soil and resisting activities which jeopardize China's cybersecurity"* (The New York Times, July 03, 2015).

Отже, актуалізація розвитку інтерактивної мережі світу сприяє закріпленню морфологізованого концепту CYBER– у центральній (ядерній) ділянці мережі англomовних морфологізованих концептів. За нашими спостереженнями, він має досить стійкі позиції щодо продукування інноваційних лінгво-ментальних одиниць шляхом включення у процеси концептуальної деривації за метакогнітивною моделлю афіксальної деривації, утворюючи при цьому похідну операційну модель із константним елементом W + CYBER–.

У сучасній дериваційній системі спостерігаються випадки, коли однакові за структурою мовні одиниці виникають практично одночасно. Такі випадки пропонуємо називати "синхронними інноваціями" [2, с. 325]. У цьому разі є практично неможливим визначити первинну мовну одиницю, що стала своєрідною моделлю для творення за аналогією.

Також в мережі Інтернет були утворені численні лексикалізовані концепти із морфологізованими концептами NANO– та E– тощо. Так, наприклад, лише із таким морфологізованим концептом, як NANO– останнім часом була утворена значна кількість інновацій: *nanodegree, nanofactory, nano-brewery, nano-sized, nanopublishing, nanocosm, nano-alloy, nano-enthusiasts, Nano-watch, nano-assembler, nanobot, nanocomputer, nanofur, nanosatellite, nano-sculptures, nanotech suit, nanothermometer.*

"Bootcamps" and "nanodegree" courses are fast gaining popularity among students as they look to avoid the heavy debt burden that usually accompanies a degree program (Reuters, January 13, 2015). *He demonstrates some visually compelling and conceptually intriguing tools, and his exhibition title, "Transubstrational: As a Smartmatter of Nanofactory," suggests expansive, quasi-scientific ambitions* (The New York Times, December 02, 2011). *The sophisticated's choice is the Commons Brewery, expanded from a seven barrel "European-inspired" nano-brewery to a 15 barrel brewhouse with a 13-tap tasting room* (The New York Times, September 13, 2015). *How are scientists now tracking the journey of some baby sea turtles on their first swims out to sea? What is a nano-tag?* (The New York Times, October 29, 2014). *In pursuit of bohemian cachet, the 9,000-square-foot bar and restaurant (including a terrace with a swimming pool) will feature nano-batch spirits and ingredients from the Union Square Greenmarket* (The New York Times, September 10, 2015). *But on land, the effect of borates on human health would have to be tested because nano-sized particles would likely remain in the air as exhaust for a period of time* (The New York Times, February 7, 2011). *The nano-enthusiasts also occupied themselves considering whether such "gray goo" might be effectively countered by "blue goo," policebots that would form a nanotechnological immune system* (Times Books, April 2003). *The nanocosm - the realm of the infinitesimal - has not generated much solid technology yet* (The Futurist, July – August 2003). *Typical golfers shell out hundreds of dollars for cavity-backed, face-balanced, nano-alloy carbon fiber creations, hoping for longer and straighter shots* (The New York Times, May 19, 2015). *Denton's approach to online publishing is part of trend that's been dubbed "nanopublishing"* (Newsday (New York, NY), February 17, 2004). *And most recently, a Chicago design firm set off a frenzy with its Nano-watch product proposal, hitting a new record on the site Kickstarter, where creative types can solicit donations to underwrite new projects* (The New York Times, January 28, 2011). *Nanobots are putative machines with working parts that are smaller than 100 nanometres* (The Economist, Dec.7, 2002). *Understanding and manipulating the behaviour of atoms is critical to harnessing the power of*

nanotechnology, which deals with particles tens of thousands of times smaller than the width of a human hair (The Globe and Mail, Friday, Aug. 31, 2007). Working with her students at the Massachusetts Institute of Technology, she is now preparing to launch a fleet of **nanosatellites** that will monitor the brightest stars in the sky, intensifying the hunt for planets that most closely resemble Earth (The Globe and Mail, Friday, Feb. 25, 2011). Further blurring the boundaries, Mr. Forsey and Mr. Greubel enlisted the British artist Willard Wigan to contribute his trademark **nanosculptures** to the timepiece (The New York Times, January 20, 2015).

Щораз більше англомовних інновацій виникає на позначення реалій електронної передачі знань, зокрема навчання, а також електронізації букіністичної галузі. Крім того, такі складові мас-медіа, як: радіо, телебачення і преса, крім традиційної репрезентації, також дублюються в інтерактивному режимі.

After successfully launching a software company and signing some **major e-learning** companies as clients, ... (Globe and Mail, Friday, March 11, 2011). You and I have talked before about how we don't yet know if the act of reading in **e-form** is neurologically distinct from the act of reading on the page – but we do know that **e-books** promote different methods of reading:... (Globe and Mail, Wednesday, March 16, 2011). Book piracy has taken a new form. Someone scanned my entire **e-book**, "Graphic Design Solutions," created a new cover and is selling it on Google Play (The New York Times, January 20, 2015). More people are using libraries for **e-reading**, a practice that does not require visiting a library in person, and is possible on many electronic devices, including the Nook and the iPad (The New York Times, February 27, 2011). There is another huge advantage for teenagers to own an **e-reader**. There is a treasure trove of classics that are available free because the copyright has long since expired. (The New York Times, February 13, 2011) Google executives described the **e-bookstore** as an "open ecosystem" that will offer more than three million books, including hundreds of thousands for sale and millions free. (The New York Times, December 6, 2010) These decisions will hurt Adobe Systems Inc. and Microsoft Corp. the most – the two companies gambled very heavily on **e-books**, and produced the two leading readers to display **e-text**. (Globe and Mail, Monday, Sep. 15, 2003) More on **e-textbooks**. (The New York Times, January 14, 2011) The Rosengarten Report is now a monthly, available only online as an **e-zine** (The New York Times, June 22, 2010).

Удосконалення механізмів пошуку в мережі Інтернет призвело до виникнення мовної інновації *E-discovery*. Завдяки таким технологіям відкриваються нові можливості знаходити більш ретельно відібрані за ключовим словом або фразою документи. **E-discovery technologies generally fall into two broad categories that can be described as "linguistic" and "sociological"** (The New York Times, March 4, 2011).

Сучасний етап розвитку наук позначається лексичною інновацією *e-Science*. Інформаційна революція зумовила перехід наукової сфери на нову сходинку свого розвитку. При цьому, значно зростають як можливості розвитку всіх наукових галузей, так і роль науки у процесах координації розвитку людства. **E-Science is science which is increasingly done through distributed global collaborations enabled by the Internet, ...** (New Scientist, June 2001) Медична галузь розпочинає запроваджувати ведення обліково-реєстраційної документації пацієнтів у інтерактивному режимі. На позначення цієї реалії в англійській мові виникла лексична одиниця *E-Record*. **Steve Lohr 2 Brothers Await Broad Use of Medical E-Records** (The New York Times, October 3, 2010).

Прискорені темпи зростання кількості користувачів комп'ютерами, мобільними телефонами та іншими електронними приладами зумовили зростання кількості "електронного сміття". У зв'язку з цим виникли поняття "здавати електробрухт" (*ecycling*) "день проведення акції збору електробрухту" (*Ecycling Day*) та "повторна переробка електронного устаткування" (*e-recycling*).

...Locations like Staple, Miles College and Vulcan Park have all agreed to act as **ecycling** drop-off locations, meaning residents can easily drop off any old technology on Saturday...partners with TechBirmingham for **Ecycling Day 2006**. (Newswire US, April 19, 2006) At its Web site, Sony proudly describes its national "e-

recycling” dropoff points. But there are none near my ZIP code. (The New York Times, October 24, 2010)

У наш час стрімко збільшується кількість техноцентричних лексикалізованих концептів, до складу яких входять морфологізовані концепти **E-** та **I-**. Популярність процесів афіксальної деривації за участю цих морфологізованих концептів окреслює надзвичайно широкі можливості для утворення похідних. Як вже зазначалося, за участю морфологізованого концепту **I-** виникли такі лексикалізовані концепти, як: *I-IDEA, I-POD, I-TUNES, IPHONE, ITOUCH, ICRIME, I-DOTTER, IFILM, I-DVD, I-COMMUNITY, I-JURY, I-BIOLOGY, IHOME, I-DOTTER, I-HIGHWAY, I-SHOPPING, I-REPORT, I-SCIENCE*, та багато інших.

Стосовно морфологізованих концептів **E-** та **I-** дослідники зауважують, що вони є результатом двоступеневого процесу "семантично-функціонального переродження" загальноживаних лексичних одиниць англійської мови. На їх думку, на ініціальній стадії лексична одиниця підлягає семантичній трансорієнтації, яка відбувається із залученням до її семантики техногенного компонента значення. На заключній стадії зазначеного процесу, техно-перероджена одиниця набуває функціонального статусу словотвірного елемента і надалі залучається до системних відносин у межах комп'ютерної терміносистеми в якості компонента структури [3, с. 48].

Отже, як свідчать наведені вище ілюстрації, за допомогою метакогнітивної моделі афіксації триває формування значної кількості техноцентричних лексикалізованих концептів. Висока активність морфологізованих концептів і, як наслідок, продуктивність афіксальної моделі концептуальної деривації зумовлюється тим, що функціональна навантаженість морфологізованих концептів набагато перевищує функціональну навантаженість лексикалізованих концептів, оскільки актуалізується у дериваційному форматі.

Розвиток кіберсфери сучасного антропоного буття сприяє швидкому закріпленню таких техноцентричних морфологізованих концептів, як: *COMPU-, -CYBER, E-, GOOGLE-, HYPER-, I-, INFO-, MICRO-, NANO-, SPAM-, TELE-, -WARE, WEB-, -WIKI-* у межах центрального ареалу середовища довербальної комбінації смислів метакогнітивного рівня лінгво-ментального простору. Крім того, формування техноцентричних лексикалізованих концептів відбувається і за допомогою менш продуктивних морфологізованих концептів *-BOT, COMPU-, CRYO-, -COMPATIBLE, ROBO-*.

Стійкі позиції щодо продукування інноваційних лінгво-ментальних одиниць через залучення до процесів концептуальної деривації за метакогнітивною моделлю афіксальної деривації, сприяють утворенню похідних операційних афіксальних моделей із конкретним константним елементом. Слід особливо підкреслити, що спектр афіксальних моделей творення лексикалізованих концептів постійно оновлюється, зумовлюючи тим самим перспективність проведення подальших наукових розвідок у цьому плані.

Література

1. Гармаш О. Л. Англомовні морфологізовані концепти: фрактальна параметризація: [монографія] / О. Л. Гармаш – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2015. – 438 с.
2. Гармаш О. Л. Формування та функціонування інноваційних афіксів в науково-технічній сфері англійської мови [Текст] / О. Л. Гармаш // Наукові записки. Серія "Філологічна". Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції 22-23 квітня 2010 р. "Міжкультурна комунікація : мова-культура-особистість". – Острого: Видавництво Національного університету "Острозька академія". – Вип.14. – 2010. – С. 324–332.
3. Махачашвілі Р. К. Лінгвофілософські параметри інновацій англійської мови в техносфері сучасного буття: [монографія] / Р. К. Махачашвілі– Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2008. – 204 с.
4. Altheide D. L. Terrorism and the Politics of Fear / David L. Altheide – Rowman Altamira, 2006 – 247 p.
5. Ammi C. Innovative Technology and Globalization / Chantal Ammi, Cambridge Scholars Publishing, 2007 – 314 p.

6. Ching J. Cyberterrorism / Jacqueline Ching, – New York, NY: The Rosen Publishing Group, Inc., 2010 – 64 p.
7. Kostopoulous G. K. Cyberspace and cybersecurity / George K. Kostopoulous – CRC Press, Tailor & Francis Group, 2012 – 236 p.
8. Restivo Sal P. Science, Technology, and Society: An Encyclopedia / Sal P. Restivo, Oxford Univ. Press, 2005 – 704 p.
9. Rooney A. Computer Science and IT: Investigating a Cyber Attack / Anne Rooney – Capstone Heinemann Library, 2013 – 56 p.
10. Scobey P. Web Programming and Internet Technologies: An E-commerce Approach / Portet Scobey, Pawan Lingras, Jones & Bartlett Publishers, 2012 – 547 p.
11. Shiller J. Cyber Attacks & Protection: Civilization Depends on Internet & Email / Jon Shiller – CreateSpace, 2010 – 204 p.
12. Tumbler H. Virtual Soundbites: Political Communication in Cyberspace [Text] / H. Tumbler, M. Bromley // Media, Culture and Society. – 1998. Vol. 20. – №1. – P. 159.

УДК 811.161.2'276.6:005.1

НОМІНАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СИНТАКСИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ

Краснопольська Н. Л.

У статті проаналізовано особливості термінів-словосполучень, які функціонують у менеджменті як самостійні термінологічні одиниці. Виокремлено найбільш типові структурні моделі, за якими утворено складені найменування. Висвітлено питання про оптимальну довжину терміна.

Ключові слова: українська термінологія менеджменту, терміни-словосполучення, структурна модель, оптимальна довжина терміна.

В статье анализируются термины-словосочетания, функционирующие в менеджменте как самостоятельные терминологические единицы. Определяются типичные структурные модели образования составных наименований. Освещается вопрос об оптимальной длине термина.

Ключевые слова: украинская терминология менеджмента, термины-словосочетания, структурная модель, оптимальная длина термина.

The article analyzes the features of phrasal terms, operating in terminology of management as independent units. The most common structural models are determined, according to which the composite formations are established. The question about the optimal length of the term is highlighted.

Key words: Ukrainian terminology of management, phrasal terms, structural model, the optimum length of the term.

Будь-яка термінологія не обмежується однослівними лексемами. Терміни-словосполучення – пізніший продукт терміносистем. За спостереженням В. П. Даниленко, “термінам-словосполученням віддається перевага тому, що вони здатні з найбільшою повнотою відбити необхідні характерні риси поняття, яке називається. Термінами-словосполученнями легше, ніж іншими словотворчими засобами (афіксальними, наприклад), передати належність класифікаційному ряду, основаному на родо-видовому співвідношенні понять” [3, с. 132]. Крім того, терміни-словосполучення “майже не зазнають шкідливого впливу омонімії і помітно менше синонімізуються, їм властива можливість гнучкішої класифікації та систематизації за певними моделями” [12, с. 49]. Тому, як свідчать лінгвістичні дослідження, протягом останніх десятиліть спостерігаємо стійку тенденцію до зростання багатокomпонентних термінів.

Висвітленню питання теоретичних основ синтаксичної деривації в термінології присвячено праці В. М. Лейчика [9], А. С. Д'якова, Т. Р. Кияка, З. Б. Куделько [4], А. В. Крижанівської, Л. О. Симоненко, Т. І. Панько [8], М. П. Годованої [3]. Помітне місце посіли праці, присвячені аналізу багатокomпонентних термінологічних одиниць у різних галузевих підсистемах економіки. Особливості термінів-словосполучень, які функціонують у ринковій економіці, розглянуто в праці Б. П. Михайлишина [12], О. В. Чуєшкова проаналізувала зазначений вище спосіб словотвору в економічній термінології [14], Д. П. Шапран опрацювала термінні словосполуки в терміносистемі маркетингу [16], О. Г. Чумак – у фінансово-бухгалтерській термінології [15].

Терміни-словосполучення термінології менеджменту ще не були об'єктом окремого дослідження. Актуальність розвідки зумовлена тим, що в ній вперше проаналізовано номінаційний потенціал синтаксичної деривації у формуванні української термінології менеджменту.

Мета статті – виявити закономірності формування багатокomпонентних термінів-словосполучень метамови менеджменту, окреслити найпоширеніші структурні моделі, визначити ступінь їх продуктивності.

Термін-словосполучення має властивості терміна-лексеми, з одного боку, та властивості терміна-словосполучення – з іншого. Як термін він

характеризується системністю, наявністю дефініції, тенденцією до моносемії в межах свого термінологічного поля. Як різновид словосполучення аналітичний термін є певною синтаксичною конструкцією, що складається з двох або більше слів на основі підрядного граматичного зв'язку [13, с. 193]. Терміни-словосполучення створюються за граматичними моделями вільних словосполучень, але характеризуються стійкістю та відсутністю можливості синтаксичних трансформацій, оскільки вони позначають тільки одне наукове поняття. Цей факт свідчить про те, що в термінах-словосполученнях форма поєднання слів використовується не для вираження взаємодії двох або кількох понять, а для точнішого відображення одного наукового поняття.

На думку Д.С. Лотте, за семантичною ознакою, тобто ступенем валентності компонентів, існує чотири типи термінів-словосполучень: 1) розкладні, коли дві частини терміна вживаються в прямому значенні; 2) умовно-розкладні, коли одна частина – термін, а інші – звичайні слова; 3) напіврозкладні, коли дві частини є термінами, проте одна з них вживається у видозміненому значенні; 4) нерозкладні терміни-словосполучення [10, с. 79–81].

До розкладних відносимо словосполучення, де кожен із компонентів – термін, що може вільно поєднуватися з іншими термінами всередині системи: *матрична організація, інтерактивний керівник, комерційний директор, операційна система, механістична структура, стратегічне планування, виробничий менеджмент, адміністративний менеджмент*.

Існування мікросистеми термінів-словосполучень із тим самим родовим поняттям і різними видовими теж є свідченням “вільності” таких термінологічних утворень: *функційна департаменталізація, продуктова департаменталізація, територіальна департаменталізація; штабні повноваження, лінійні повноваження, функціональні повноваження*.

Виокремлюємо ще один різновид розкладних термінів-словосполучень – відносно вільні утворення, де один із компонентів має нульову термінологічну валентність, тобто виражений загальноновживаною лексемою, а решта – здатні вступати в інші термінологічні словосполучення: *адміністративні навички, безперервна реорганізація, недобросовісна конкуренція, внутрішній бечмаркінг, управлінське рішення, технологічний поділ*. На відміну від термінів-однословів, словосполучення виявляють більшу здатність до конкретизації значень завдяки їхній можливості надавати додаткові уточнювальні галузеві характеристики загальноновживаним словам [2, с. 101].

Напіврозкладними термінами вважаємо терміносполуки, які утворились унаслідок уживання термінів інших галузей науки як структурних компонентів у термінах-словосполученнях менеджменту: *організаційний дарвінізм* – концепція, відповідно до якої організація для виживання повинна пристосовуватися до змін зовнішнього середовища (АМ, с. 34); *піраміда менеджменту* – схема, що ілюструє ієрархію відношень підпорядкування в організації (КРАМ, с. 236); *платіжна матриця* – статистичний метод прийняття рішень, який допомагає керівникові вибирати будь-яку із можливих альтернатив (КРАМ, с. 236).

Репрезентувати нерозкладні терміносполуки менеджменту можуть такі терміни: *критичний шлях, рухливість середовища, ланцюг команд, дерево рішень, портфель замовлень, “золоті комірки”, вхідні бар’єри, виноградна лоза*. Обидва компоненти цих термінів-словосполучень – загальноновживані лексеми й лише в поєднанні стають термінами. Значення таких словосполучень “не утворюється із суми значень їхніх компонентів, а базується на метафоричному осмисленні певних властивостей денотата” [11, с. 37].

Залежно від кількості компонентів і від характеру відношень між ними терміни-словосполучення можна поділити на два види: бінарні, або двохсловні, та багатослівні. На думку Т. А. Журавльової, саме двокомпонентні словосполучення є найпоширенішим типом словосполучень в індоевропейських мовах [5, с. 156].

За способами граматичного оформлення виокремлюємо такі групи бінарних термінів-словосполучень:

1. Модель **прикметник + іменник**, у якій:

а) обидва компоненти мають термінологічний характер: *стратегічне планування, виробнича структура, маркетингова стратегія, венчурні операції, виробничий менеджмент, аналогова модель, бюджетний контроль, економічний аналіз, каузальне моделювання, монополістична конкуренція;*

б) іменник є терміном, а прикметник – загальноновживаною лексемою: *безперервна реорганізація, недобросовісна конкуренція, багатонаціональна корпорація, внутрішня координація, людські ресурси, особистий коучинг;*

в) іменник – загальноновживане слово, а прикметник – термін: *організаційний розвиток, конкурентні переваги, корпоративна культура, організаційна культура, робоче місце, референтна влада, фінансова гнучкість, скалярний ланцюг, кризова ситуація.* Структурну основу таких словосполучень становлять іменники, а семантичне навантаження лягає на прикметник, переважно відносний.

Для синтаксичного термінотворення характерною є тенденція до семантико-парадигматичної регулярності, тобто до відображення родо-видових і великої кількості неродо-видових відношень [1, с. 6]. Наприклад: *глобальна стратегія, конкурентна стратегія, корпоративна стратегія, мультирегіональна стратегія, портфельна стратегія; директивне планування, індикативне планування, стратегічне планування.*

2. Модель **іменник + іменник** є досить продуктивною. Стрижневий компонент у таких термінах переважно виражений іменником у називному відмінку однини, рідше множини, а залежні слова – іменниками в родовому відмінку однини або множини: *рада директорів, єдність команди, баланс влади, аналіз беззбитковості, ефективність операцій, ієрархія управління, обсяг роботи, найм керівника.* У цій моделі трапляються лексеми термінологічного й загальноновживаного характеру.

Інколи в аналізованій моделі залежне слово виражене іменником в орудному відмінку однини або множини: *управління персоналом, управління компетенцією, управління відхиленнями.*

Крім вербальних засобів, компонентом аналітичних спеціальних найменувань можуть бути символи, що зумовлює утворення своєрідних “комбінованих символослів” [3, с.107]: *теорія X* – “концепція менеджменту про пасивність і недобросовісність працівників, які потребують суворого керівництва” (ЭСБ, с. 377), *теорія У* – “концепція менеджменту про креативність та відповідальність працівників, які здатні до самоконтролю” (ЭСБ, с. 377), *теорія Z* – “концепція менеджменту про те, що від людини як основи будь-якої організації залежить успіх її функціонування” (ККМ, с. 321).

Достатньо широко представлені трикомпонентні терміни: *стійкий стан системи, метод реактивного реагування, аналіз виробничих операцій, процесуальна теорія інформації, основні виробничі фонди, конкурентний статус організації, процес проектування підприємства, життєвий цикл організації.*

Трикомпонентні терміни-словосполучення досить часто виникають як наслідок конкретизації та деталізації двоконпонентних термінів і мають такі структури: **прикметник + прикметник + іменник**: *функціональна організаційна структура, дивізійна організаційна структура, зовнішні організаційні комунікації, внутрішні організаційні комунікації, вхідна виробнича потужність, вихідна виробнича потужність.* Зрідка перший компонент термінів-словосполучень виражений формою пасивного дієприкметника: *закриті матеріальні системи, відкриті матеріальні системи; прикметник + іменник + іменник*: *загальні функції менеджменту, конкретні функції менеджменту, абсолютна ефективність управління, порівняльна ефективність управління, економічна ефективність менеджменту, організаційна ефективність менеджменту, соціальна ефективність менеджменту, авторитарний стиль управління, демократичний стиль управління, комбінований стиль управління.*

Непродуктивним типом термінів-словосполучень є модель **іменник + прикметник + іменник**: *аналіз виробничих операцій, середовище прямої дії, метод реактивного реагування, прийняття управлінських рішень, оптимізація управлінських рішень* та модель **іменник + іменник + іменник**: *підвищення*

кваліфікації кадрів, предмет вивчення менеджменту, суб'єкт вивчення менеджменту, результативність системи менеджменту.

Погоджуючись зі спостереженнями Т. Г. Кравченко, економічні терміни-словосполучення, до яких належать і терміни менеджменту, структурно нічим не відрізняються від складених термінів інших терміносистем, хоч і мають свою специфіку. “На периферії економічної терміносистеми окреслюється продуктивний спосіб формування складених термінів, який є перехідною формою від трикомпонентних до двокомпонентних, проте його перший компонент – прикметник складається з двох, а інколи й більше основ” [7, с. 34], напр.: *адміністративно-управлінський персонал, програмно-цільове управління, постачальницько-збутовий менеджмент, глобально-корпоративний менеджмент, виробничо-господарська діяльність, середньорічна потужність.*

Пристаємо до думки Б. М. Михайлишина про те, що кількісно найоптимальнішими є дво-трикомпонентні терміни-словосполучення, оскільки “у них найменш помітні суперечності між такими вимогами до терміна, як короткість і точність” [12, с. 49].

Виокремлюємо й багаточленні конструкції, “які передають складну внутрішню співвіднесеність у колі наукових понять, їхню багатоаспектність і постійну філіацію” [11, с. 35]: *канонічна форма функціональної матриці управління, рівень технічної озброєності управлінської праці, ключова компетентність стратегії корпорації, кількісна та якісна визначеність управлінських рішень, концепція ефективності управління на основі досягнення балансу інтересів, концепція послідовно-циклічного характеру процесу мотивації та прийняття рішень.* Наявність багатослівних терміноодиниць актуалізує питання про оптимальну довжину терміна. Як відзначає В. П. Даниленко, терміни-словосполучення з великою кількістю складників не можна розцінювати як нормальне явище, як типові терміни [3, с. 133]. “Складене найменування не повинно виходити за межі непередикативного сполучення слів, оскільки предикативні сполучення не виконують номінативної функції” [11, с. 35]. На думку В. М. Лейчика, довжина терміна повинна відповідати його завданню позначати поняття і виділяти його з ряду подібних, тобто бути оптимальною і забезпечувати легкість його запам'ятовування та широкого застосування [9, с. 67]. Ми повністю погоджуємось із твердженням Л. Д. Малевич про те, що оптимальною є така довжина термінів, “яка дає змогу достатньо точно передавати основні ознаки спеціального поняття” [11, с. 35].

Засвідчуємо поодинокі складені терміни з компонентом-дієприкметниковим зворотом: *керівник, зосереджений на людині; керівник, зосереджений на праці; влада, заснована на примусі; влада, заснована на винагороді; орієнтована на споживачів організація; мета, виражена в якісних показниках; мета, виражена в кількісних показниках.* “Дієприкметникові звороти нетипові для термінів, бо містять напівпредикативність” [6, с. 58].

Можна зробити висновок, що спосіб номінації спеціальних понять менеджменту засобами синтаксичного словотворення належить до одного з найпродуктивніших. Створювані словосполучення характеризуються високою інформативністю, чіткою термінологічністю. Найхарактернішими для терміносистеми менеджменту є дво-трикомпонентні терміни-словосполучення. Особливістю аналізованої терміносистеми є наявність складених термінів із компонентом-дієприкметниковим зворотом та термінів-словосполучень, утворених за моделлю іменник + символ. Перспективним напрямом представляється дослідження номінаційного потенціалу морфологічної деривації у формуванні української термінології менеджменту.

Література

1. Волкова І. В. Лексико-семантична характеристика сучасної української фізичної термінології (на матеріалі спеціалізованих видань 90-х рр. ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / І. В. Волкова; Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2002. – 18 с.
2. Годована М. П. Словосполучення як джерело поповнення української термінології / М. П. Годована // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – К. : КНЕУ, 2005. – Вип. VI. – С. 101–103.

3. Даниленко В. П. Русская терминология : Опыт лингвистического описания : уч. пособ. для гос. ун-тов и пед. ин-тов / В. П. Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 46 с.
4. Д'яков А. С. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : Вид. дім "KM Academia", 2000. – 218 с.
5. Журавлева Т. А. Особенности терминологической номинации: моногр. / Т. А. Журавлева. – Донецк : "Донбасс", 1998. – 253 с.
6. Кочан І. М. Українська наукова лексика: міжнародні компоненти в термінології: навч. посіб. / І. М. Кочан. – К. : Знання, 2013. – 294 с.
7. Кравченко Т. П. Формування терміносистеми економіки АПК : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Т. П. Кравченко; Миколаївський держ. аграрний ун-т. – Миколаїв, 2006. – 215 с.
8. Крижанівська А. В. Склад і структура термінологічної лексики української мови / А. В. Крижанівська, Л. О. Симоненко, Т. І. Панько та ін.; ред. А. В. Крижанівська. – К. : Наук. думка, 1984. – 196 с.
9. Лейчик В. М. Оптимальная длина и оптимальная структура термина / В. М. Лейчик // Вопросы языкознания. – 1981. – № 2. – С. 63–73.
10. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии: Вопросы теории и методики / Д. С. Лотте. – М. : АН СРСР, 1961. – 158 с.
11. Малевич Л. Д. Багатокомпонентні термінологічні одиниці і проблема їх кодифікації / Л. Д. Малевич // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – К., 2009. – Вип. VIII. – С. 35–38.
12. Михайлишин Б. П. Усталеність як неодмінний показник складених термінів / Б. П. Михайлишин // Мовознавство. – 1999. – №4–5. – С. 48–50.
13. Місник Н. В. Аналітичні терміни у складі термінології клінічної медицини / Н. В. Місник // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – К., 2001. – Вип. IV. – С. 193–194.
14. Чуешкова О. В. Про поняття оптимальної довжини терміна (на матеріалі економічної термінології) / О. В. Чуешкова // Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка". Серія "Проблеми української термінології", 2008. – № 620. – С. 95–99.
15. Чумак О. Г. Структурно-компонентна організація фінансово-бухгалтерських терміносполучень в українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / О. Г. Чумак // Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1998. – 21 с.
16. Шапран Д. П. Багатокомпонентні терміни в сучасній українській маркетинговій термінології: нормалізаційний аспект / Д. П. Шапран // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. пр. – К.: КНЕУ, 2009. – Вип. VIII. – С. 110–112.

Список умовних скорочень

- АМ – Азбука менеджменту : Словник / І. Мальченко, М. Самокиш, О. Ковтун. – [Б. м.] : [Б. в.], 1993. – 68 с.
- ККМ – Кожушко Л. Ф. Менеджмент : навч. посіб. / Л. Ф. Кожушко, Т. О. Кузнецова. – Рівне : НУВГП, 2010. – 346 с.
- КРАМ – Крамаренко В. І. Менеджмент : навч. посіб. / В. І. Крамаренко. – К. : ЦУЛ, 2000. – 248 с.
- ЭСБ – Энциклопедический словарь бизнесмена : Менеджмент, маркетинг, информатика / Под ред. М. И. Молдованова. – К. : Техніка, 1993. – 856 с.

УДК 81-119

ЛІНГВІСТИЧНА ВІДНОСНІСТЬ У ЗОРОВІЙ ПЕРЦЕПЦІЇ: КОЛІР

Кудрявцева Н.С., Пишна В.О., Берченко Ю.О., Свідерська Ю.Ю.

Стаття містить огляд дискусії про вплив мови на зорову перцепцію, зокрема питання кольоронайменувань у різних мовах, втілюваного гіпотезою лінгвістичної відносності, яка сьогодні розташовується в парадигмі когнітивної лінгвістики.

Ключові слова: лінгвістична відносність, кольоронайменування, універсалізм, релятивізм, когнітивна лінгвістика, психолінгвістика.

Статья содержит обзор дискуссии о влиянии языка на зрительное восприятие, в частности вопроса о цветообозначениях в разных языках, рассматриваемого в рамках гипотезы лингвистической относительности, которая сегодня вписывается в парадигму когнитивной лингвистики.

Ключевые слова: лингвистическая относительность, цветообозначения, универсализм, релятивизм, когнитивная лингвистика, психолингвистика.

The article overviews the debate on language influence on visual perception primarily in the domain of colour as embodied in the hypothesis of linguistic relativity positioned in the paradigm of modern cognitive linguistics.

Key words: linguistic relativity, colour, universalism, relativism, cognitive linguistics, psycholinguistics.

Хоча гіпотеза лінгвістичної відносності ніколи не полишала кола зацікавлень як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, а останні півстоліття користувалася доволі стабільним інтересом з боку етнолінгвістів та антропологів, якісна зміна фокусу, що схарактеризувала розвідки, проведені в 1990-х рр. [див. 8], засвідчила дещо більше ніж оновлене визнання важливості досліджень у цій галузі мовознавства. Зміна лінгвістичної парадигми, позначена переходом від розгляду “мови в собі і для себе” до уявлення про мову як про засіб передачі думки та кодування знання про світ, уможливила реінтерпретацію основних положень лінгвістичного релятивізму в межах сучасної когнітивної лінгвістики [1; 2]. У той самий час, зростаюча кількість новітніх антропологічних та психолінгвістичних розвідок, здійснених після 2000 р. [див. 6], підтвердила результативність відповідних експериментальних досліджень насамперед у доменах простору, часу та кольору, і дозволила говорити про лінгвістичний релятивізм як про надзвичайно актуальну і продуктивну наукову теорію.

Дослідження розбіжностей у кольоронайменуваннях з метою визначення впливу мови на запам'ятовування і розрізнення кольорів традиційно відбувалися в царині порівняльної психолінгвістики [3, с. 70-71]. У межах теорії лінгвістичної відносності історію вивчення позначень кольору можна умовно розділити на три періоди: релятивістський, універсалістський і сучасний. Перший період починається з виходу робіт Б. Л. Уорфа в середині ХХ ст. і характеризується домінуванням релятивістської теорії, згідно з якою категоризація колірному континууму є абсолютно довільною. Протягом цього періоду також переважає думка, що категоризація кольору детермінує зорове сприйняття. Другий період ознаменувала поява в 1969 р. піонерської роботи Б. Берліна і П. Кея [4], в якій були продемонстровані спільні тенденції в колірній референції. Гіпотеза Б. Берліна і П. Кея про універсальність сприйняття кольору отримала підтвердження в низці польових досліджень. Відтак домінуючим стало трактування, згідно з яким мови лише порізному кодують універсальні кольори-концепти, і спосіб кодування не впливає на їх сприйняття. Уже протягом цього універсалістського періоду методологія Б. Берліна і П. Кея наражається на обґрунтовану критику, так само як і їх висновки про універсальність фокусних тонів і еволюцію кольоронайменувань. Разом з тим, з'являються експериментальні дослідження, що демонструють існування так званого “урф'янського ефекту” в зоровій області (див., наприклад, [10], [13]).

Третій період починається в 90-і рр. ХХ ст., коли теорія Б. Берліна і П. Кея піддається суттєвому перегляду, а атака на методологію універсалістів посилюється. У цей період з'являються численні дослідження, що демонструють вплив мови на сприйняття, категоризацію і запам'ятовування кольорів, а також роботи з нейрофізіології, які однозначно засвідчують залученість мови до перцептивних процесів. Третій період характеризується поглибленим дослідженням ролі мови в організації сприйняття. Данюю проблемою займаються як релятивісти, так і універсалісти, результатом чого постає частковий консенсус щодо лінгвістичної відносності в домені кольору.

Завданням нашого дослідження є систематизація вже існуючих психо-лінгвістичних студій кольоронайменувань у різних мовах з метою визначення найвагоміших здобутків як релятивістського, так і універсалістського напрямків, а також окреслення сучасного стану розробки проблеми впливу мови на мислення в аспекті зорового сприйняття.

Наслідуючи запропоновану Б. Л. Уорфом релятивістську перспективу, перший вагомий результат у дослідженні кольоронайменувань здобули Е. Леннеберг і його колеги [5; 11], які, порівнявши англійську з індіанською мовою зуні, де існує тільки один термін на позначення жовтого і помаранчевого, продемонстрували, що не всі кольори однаково добре піддаються мовному кодуванню. Зокрема розвідка Е. Леннеберга і Дж. Робертса [11] встановила, що носії зуні стикалися з великими труднощами при запам'ятовуванні жовтого і помаранчевого кольорів порівняно з носіями англійської, в якій наявні відповідні кольоронайменування. Також Е. Леннеберг і колеги сформулювали низку методологічних принципів, що відіграли велику роль у подальшому вивченні домену кольору: в їх експериментах була задіяна колірна Система Манселла; денотативні значення англійських лексем були використані в якості метакатегорій для порівняльної роботи; вживання лексем в експериментальному контексті ототожнювалося з тим, як вона використовується в повсякденній мові; акцент зміщувався на лексичне значення без урахування граматичного. Однак, загальним висновком щодо проведеної ними роботи стало свідчення скоріше про відображення оточуючої дійсності в мові, ніж про її конструювання мовними засобами.

Незважаючи на відомі недоліки першої методології, встановлені принципи були успадковані універсалістами наступного періоду у вивченні кольоронайменувань. Першою великою монографією, побудованою на порівняльному емпіричному матеріалі, стало дослідження Б. Берліна і П. Кея [4]. Носіям 20 різних мов демонструвався набір з 330 максимально насичених відтінків Системи Манселла, а потім їх просили вказати найкращі приклади для базових позначень кольору. "Базовими" вважалися тільки ті позначення кольорів, які відповідали низці критеріїв: мономорфемність, монолексемність, невключеність в область позначення іншого кольору, широка застосовність, психологічна значимість для інформанта. До отриманих в експерименті даних були додані результати аналізу 78 писемних мов. Дослідження показало, що кожна мова володіє групою фокусних тонів, які приблизно відповідають фокусам, що існують в англійській мові. Максимальне число кольоронайменувань, які можуть бути наявними у природній мові, згідно з Б. Берліном і П. Кеєм, дорівнює 11 (білий, чорний, червоний, зелений, жовтий, синій/блакитний, коричневий, фіолетовий, рожевий, помаранчевий, сірий). У мовах з меншим числом базових позначень кольору виявляється певна стадіальність: якщо мова має два позначення кольору, то це чорний і білий; якщо три, то це чорний, білий і червоний, і так далі до 7 стадії. Таким чином, матеріали Б. Берліна і П. Кея засвідчили універсальність категоризації кольору, що пояснювалося універсальністю механізмів перцепції. Незважаючи на свою фундаментальність, а також визначення низки фокусних тонів, що, безперечно, стало його найбільшим здобутком, дослідження Б. Берліна і П. Кея мало і низку недоліків: по-перше, воно ґрунтувалося на недостатній кількості матеріалу, задіяло вузькі географічні рамки і мале число учасників; по-друге, мови з низько технологічними культурами були представлені у ньому доволі слабо; по-третє, всі залучені до експериментів інформанти не були монолінгвами, проте також володіли англійською мовою.

Концепція Б. Берліна і П. Кея була модифікована з урахуванням нових польових даних в роботі П. Кея і Ч. МакДеніела [10], які змінили референтні рамки позначення кольорів. Виявилось, що базове позначення кольору може бути складеним (композитним), тобто здатним покривати кілька різних фокусів одночасно. П. Кей і Ч. МакДеніел виділили чотири складених позначень кольору: світло-теплий (білий, червоний або жовтий фокус), теплий (червоний або жовтий фокус), темно-холодний (чорний, зелений або синій фокус) і синьо-зелений (синій або зелений фокус). Американські дослідники ототожили базові фокуси з примітивами Герінга, визначеними 1870 р. у теорії німецького фізіолога Евальда Герінга, (червоний, зелений, синій, жовтий), а також додали до них чорний і білий кольори. Відштовхуючись від цих шести фокусів, П. Кей і Ч. МакДеніел запропонували оновлену стадіальність в еволюції кольоронайменувань. Тепер стадії могли включати комплексні концепти. Наприклад, на першій стадії “чорний” і “білий” виявлялися складеними позначеннями (білий, червоний, жовтий vs. чорний, зелений, синій).

Проект “базових позначень кольору” критикувався з самого моменту його виникнення. Було багато матеріалів, що вибивались як з фокусної моделі, так і з стадіальної схеми. Як наслідок, 1979 р. і 1984 р. з’явилися нові експериментальні дослідження, яким удалося продемонструвати уорфіанські ефекти в зоровому сприйнятті. Так, робота П. Кея і В. Кемптона [9] надала відповідні результати експериментів з носіями англійської і тарахумара, однієї з мов юто-ацтекської мовної сім’ї, у якій не існує окремих позначень для синього і зеленого. Переконаливо доводячи необґрунтованість універсалістської методології, розвідка Дж. Люсі і Р. Шведера [13] також продемонструвала вплив мови на пам’ять при кодуванні кольорів.

Може виникнути питання: якщо методологія універсалістів є помилковою, то чому з її допомогою вдається виявити універсалії і еволюційні стадії у розвитку кольоронайменувань? З цього приводу неодноразово зазначалося [див. 13; 16], що успіхи універсалістів пояснюються тим, що вони нав’язують носіям іншої мови власні експериментальні умови: “Процедура [їх експериментів] суворо обмежує носія мови, жорстко визначаючи те, що буде позначено, які позначення будуть враховуватися і як вони будуть інтерпретуватися... Чи дивно в такому випадку, що всі мови світу виглядають приголомшливо подібними в тому, як вони позначають колір, і що наша система являє собою мету еволюції? Насправді, заслуговує подиву те, що в цій області досі виявляється так багато різноманітності” [13]. Дж. Люсі вважає, що універсальні семантичні структури, пов’язані з тим, що ми називаємо “сприйняттям кольору”, дійсно існують, але повноцінне наукове вивчення даних структур ще навіть не починалося.

Цікаве дослідження, що характеризує сучасний етап у дискусії з кольоронайменувань, було проведено 2007 р. групою стенфордських учених на предмет розрізнення синього і блакитного кольорів. У ході здійснюваного експерименту виявилось, що російська та англійська колірні термінологія по-різному впливає на сприйняття відповідної колірної гами. Як відомо, англійський термін *blue* може бути використаний для опису всіх відтінків синього та блакитного. На відміну від англійської, російська мова робить обов’язковою розрізнення між блакитним і синім. Експеримент був проведений з носіями англійської та російської мов і виявив, що російськомовні швидше розрізняють два кольори, якщо вони знаходяться в категоріях “синій” і “блакитний”. Крім цього, уорфіанський ефект був установлений на більш складному рівні мовної дискримінації. Носії англійської були протестовані за допомогою тих самих стимулів, але будь-якого розподілу за категоріями між синім і блакитним кольорами виявлено не було. Результати цього дослідження свідчать про те, що колірні категорії, визначені мовою, можуть упливати на сприйняття дійсності, а також показують, що продуктивність розрізнення кольору відрізняється залежно від того, якою саме мовою послуговуються носії.

Беручи до уваги здобутки в психолінгвістичних дослідженнях кольоронайменувань, слід також зазначити ті результати, які були отримані в інших лінгвістичних галузях під впливом дебатів з мовного кодування кольору. Так, критикуючи доробок згаданих вище дослідників універсалістського напрямку, відома своєю теорією “природної семантичної метамови” А. Вежбицька стверди-

ла, що лексема зі значенням “колір” взагалі не є семантичною універсалією, так само як і виявлені базові кольоронайменування [2006]. Зауваживши такий недолік універсалістської методології, як ототожнення денотатів із значеннями колірних лексем, А. Вежбицька відзначила значне варіювання саме у прототипних зв'язках з відповідними референтами, так само як і в дистрибуції сигніфікатів. Емпіричним підтвердженням висловлених А. Вежбицькою міркувань може слугувати робота С. Левінсона про папуаську мову йелі-дне [12], зосереджена на аналізі синтаксичних, морфологічних і семантичних особливостей слів, пов'язаних у цій мові з позначенням тонів. Як виявилось, жодне з кольоронайменувань у цій мові не відповідає універсалістським критеріям “базовості” і взагалі не вкладається у наведену ними схему. На думку С. Левінсона, адекватним наразі є альтернативне трактування еволюції кольоронайменувань, згідно з яким колірний простір поступово виокремлюється як самостійна семантична область під впливом специфічних культурних факторів.

Дослідженням кольоронайменувань, результати якого виявилися актуальними не тільки для колірної дискусії, а й сучасної лінгвокогнітивної парадигми в цілому, стала розвідка Р. МакЛорі [14], який установив у категорії кольору наявність трьох поняттєвих координат: 1) відтінок спектра; 2) яскравість; 3) освітленість. Серед них основною координатою є тільки одна, якій підпорядковуються інші, і яка визначає перспективу бачення кольору, тобто те, що буде висунуто на передній план, і те, що залишиться на задньому. Якщо в індоєвропейських мовах таку перспективу задає відтінок спектра, то в екзотичних мовах індіанців, з якими працював сам Р. МакЛорі, це може бути яскравість або освітленість. На підставі свого емпіричного дослідження, Р. МакЛорі розвинув когнітивну теорію перспектив (Vantage Theory), яка сьогодні вважається доволі продуктивною лінгвокогнітивною методикою і застосовується в різноманітних лінгвістичних студіях, починаючи від вживання англійських артиклів [7] і до аналізу текстів суспільно-політичної тематики [15].

Підсумовуючи, зазначимо, що дослідження сприйняття і категоризації кольору являє собою одну з найрозвиненіших областей, які складають проблематику лінгвістичної відносності. Незважаючи на низку вагомих розбіжностей у методологічних підходах сучасних універсалістського та релятивістського напрямків, між ними існує певний консенсус з питання про те, чи впливає мова на сприйняття кольорів. Обидва напрямки визнають вплив мови на перцепцію, а також феномен категоріального сприйняття, в цілому погоджуючись із тим, що уорфіанський ефект посилюється в правому візуальному полі. Про залучення мови до перцепції кольорів також свідчать численні нейрофізіологічні дані. Однак, незважаючи на значний прогрес у даній галузі, на сьогоднішній день не існує єдиної думки про механізм впливу мови, глибину цього впливу, стадію, на якій спрацьовує уорфіанський ефект, а також реорганізацію когнітивних здібностей у процесі засвоєння мови. Перспективи в окресленій сфері пов'язані насамперед з польовою роботою, яка повинна привести до істотного розширення компаративного аналізу і залученню до нього передусім спільнот, що зберегли автентичну модель функціонування мови.

Література

1. Кудрявцева Н. С. Гіпотеза лінгвістичної відносності: спроба визначення змісту // *МОВА І КУЛЬТУРА*. (Науковий журнал). – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. - Вип. 13. – Т. V (141). – С. 153 – 160.
2. Кудрявцева Н. С. Гіпотеза лінгвістичної відносності в когнітивному дискурсі // *Науковий вісник ХДУ. Серія “Лінгвістика”*: Збірник наук. праць. – Вип. XII. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2010. – С. 385 – 388.
3. Кудрявцева Н.С. Гіпотеза лінгвістичної відносності: за і проти // *Наукові записки*. – Випуск 95 (1). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – С. 69 – 75.
4. Berlin V., Kay P. Basic colour terms: their universality and evolution. – Berkeley: University of California Press, 1969. – 178 p.
5. Brown R., Lenneberg E. A study in language and cognition // *Journal of Abnormal and Social Psychology*. – 1954. – Vol. 49. – P. 454 – 462.
6. Everett C. Linguistic relativity. Evidence across languages and cognitive domains. – Berlin: Mouton de Gruyter, 2013. – 298 p.

7. Glaz A. Extended Vantage Theory in linguistic application. The case of English articles. – Lublin: UMCS, 2012. – 295 p.
8. Gumperz J.J., Levinson S.C. (eds.). Rethinking Linguistic Relativity. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – 500 p.
9. Kay P., Kempton W. What is the Sapir-Whorf hypothesis? // American Anthropologist. – 1984. – Vol. 86 (1). – P. 65 – 79.
10. Kay P., McDaniel C.K. The linguistic significance of the meanings of Basic Color Terms // Language. – 1978. – Vol. 54. – P. 610 – 646.
11. Lenneberg E., Roberts J. The language of experience: A study in methodology // Memoir 13: supplement to International Journal of American Linguistics. – 1956. – Vol. 22. – P. 13.
12. Levinson S. Yéli Dnye and the theory of basic color terms // Journal of Linguistic Anthropology. – 2000. – Vol. 10 (1). – P. 3 – 55.
13. Lucy J., Shweder R. Whorf and his critics: linguistic and nonlinguistic influences on color memory // American Anthropologist. – 1979. – Vol. 81. – P. 581 – 615.
14. MacLaury R. Vantage Theory // Language and the cognitive construal of the world / J.R. Taylor, R.E. MacLaury (eds.). – Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 1995. – P. 231 – 276.
15. Potapenko S. Manipulating categories: Cognitive rhetorical application of Vantage Theory // Cognitive Linguistics in the Year 2015. Book of Abstracts. – Lublin: UMCS, 2015. – P. 101.
16. Wierzbicka A. The semantics of colour: A new paradigm // Progress in Colour Studies. Volume I. Language and culture / C.P. Biggam, C.J. Kay (eds.). – John Benjamins Publishing Company, 2006. – P. 1 – 24.
17. Winawer J., Witthoft N., Frank M., Wu L., Boroditsky L. Russian blues reveal effects of language on color discrimination // Proceedings of the National Academy of Sciences. – 2007. – Vol. 104. – P. 7780 – 7785.

УДК 811.112.2'27'37

КОНЦЕПТ “EUROPA” У НІМЕЦЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ**Лисецька Н. Г.**

Досліджено значення лексеми “Еуропа” на основі німецьких тлумачних словників та Інтернет-джерел для виявлення домінантних та системних відношень усередині однойменного концепту; показано еволюційний процес формування поняття “Еуропа” як фрагменту концептуальної картини світу; досліджено поняття “Еуропа” ХХ століття на основі книги экс-канцлера Німеччини Г. Шмідта “Die Deutschen und ihre Nachbarn. Menschen und Mächte II”; проаналізовано функціонування концепту “Еуропа” в сучасному мас-медійному німецькомовному просторі; доведено, що смисл поняття “Європа” можна повністю розкрити лише при врахуванні та поєднанні цілої низки чинників (історичних, географічних, економічних, культурних, релігійних, політичних, соціальних тощо) з урахуванням їх еволюційної динаміки у минулому та на сучасному етапі розвитку.

***Ключові слова:** динаміка, еволюція, історичні та культурні чинники, концепт “Еуропа”, концептуальні ознаки, топос, лінгвокультура, дискурс.*

Исследовано значение лексемы “Еуропа” на основе немецких тлумачних словарей и интернет-источников для выявления доминантных и системных отношений внутри одноименного концепта; показано эволюционный процесс формирования понятия “Еуропа” как фрагмента концептуальной картины мира; исследовано понятие “Еуропа” ХХ века на основе книги экс-канцлера ФРГ Г. Шмидта “Die Deutschen und ihre Nachbarn. Menschen und Mächte II”; проанализировано функционирование концепта “Еуропа” в современном масс-медийном немецкоязычном пространстве; доказано, что смысл понятия “Еуропа” можно полностью раскрыть только при рассмотрении самых различных факторов (исторических, географических, экономических, культурных, религиозных, политических, социальных и др.) с учетом их эволюционной динамики в прошлом и на современном этапе развития.

***Ключевые слова:** динамика, эволюция, исторические и культурные факторы, концепт “Еуропа”, концептуальные признаки, топос, лингвокультура, дискурс.*

The meaning of the lexeme “Europa” is investigated based on the German interpretative dictionaries and internet sources to identify the dominant and systematic relationships within the concept of the same name; studied the evolutionary process of forming the concept “Europa” as a fragment of a conceptual picture of the world is studied; the concept “Europa” of the twentieth century on the basis of the book of “Die Deutschen und ihre Nachbarn. Menschen und Mächte II” by Helmut Schmidt, ex-Chancellor of Germany, is examined; the functioning of the concept “Europa” in the modern mass media German-speaking world is analyzed; it is proved that the meaning of the concept “Europa” can be fully disclosed only taking into consideration and combining a number of factors (historical, geographical, economic, cultural, religious, political, social, etc.) taking into account their evolutionary dynamics in the past and at the present stage of development.

***Key words:** dynamics, evolution, historical and cultural factors, the concept “Europa”, conceptual signs, topos, linguistic culture, discourse.*

Поняття “Європа” має широку інтерпретацію. В українському мовному просторі часто можна зустріти словосполучення “європейський стандарт”, “європейський рівень”, “європеєць”, “європейська освіта” та навіть такі банальні фрази як “євроремонт”, “євровікна” тощо, які містять сему високої якості, високого стандарту, зразка, на який потрібно орієнтуватися. У буденному вжитку жителі Східної Європи часто використовують фразу “поїхати до Європи”, ідентифікуючи таким чином поняття Європи лише із західним світом, що, без сумніву, пов'язано із цінностями, які відсутні у тій географічній Європі, де вони проживають. Концепт

“Еуропа” як складова публічного дискурсу є засобом і свідченням національної інтерпретації світу та об’єктом ментальної географії [3]. Інтерес до досліджуваної проблеми бачимо у багатьох працях науковців та відомих політиків. У науковій літературі досліджувався концепт об’єднаної Європи (М. Гнатюк, Я. Черногор, R. Barkowski), Європи як політичної ідеї (Герфрід Мюнклер), вивчалися когнітивно-лінгвістичні аспекти концепту “Європа” в українській публіцистиці (Я. Прихода).

Актуальність наукового пошуку полягає в осмисленні процесу формування поняття Європи як фрагменту концептуальної системи світу та особливостей функціонування мовних одиниць в німецькому газетно-публіцистичному дискурсі з досліджуваної тематики. **Мета роботи** – розкрити зміст концепту “Еуропа” через відтворення відповідного концептуального простору на основі мовних засобів його представлення у німецьких масмедіа. Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- дослідити значення лексеми “Еуропа” на основі німецьких тлумачних словників та Інтернет-джерел;
- з’ясувати суть концепту “Еуропа” в історичній ретроспективі;
- осмислити бачення поняття “Еуропа” на основі книги екс-канцлера Німеччини Г. Шмідта *“Die Deutschen und ihre Nachbarn. Menschen und Mächte II.”*;
- проаналізувати функціонування концепту “Еуропа” в сучасному масмедійному німецькомовному просторі.

Аналіз смислового елементу досліджуваного концепту ґрунтується на словникових дефініціях для виявлення домінантних та системних відношень усередині концепту. Тлумачний словник німецької мови *“Duden. Deutsches Universalwörterbuch”* дає таке визначення лексемі “Еуропа”: *Europa*; s: 1. Частина світу, яка розташована у західній частині Євразії (*als Erdteil angesehen westlicher Teil Eurasien*). 2. Державний комплекс, який виник завдяки об’єднанню європейських країн (*Staatenkomplex, der durch einen Zusammenschluss der europäischen Staaten entstehen soll: sich für E. (einen Zusammenschluss der europäischen Staaten) begeistern, einsetzen*). 3. *Europa*: жіноча особа із грецької міфології (*weibliche Gestalt der griechischen Mythologie*) [6, с. 468]. У рамках нашого пошуку нас цікавить саме друге значення.

У електронному словнику німецької мови DWDS до лексеми *Europa* знаходимо такі еквіваленти: синоніми *Abendland, Alte Welt (umg.), Okzident, Westen*; гіпероніми *Alte Welt (umg.), Erdteil, Eurasien, Europa und Asien, Kontinent*; гіпоніми *Deutschland, Germania, Kartoffelland (iron.), Land der Dichter und Denker (umg.), Land der Richter und Henker (sarkastisch), Mitteleuropa, Piefkei (österr.) (umg.), Teutonia (lat.), Teutschland (veraltet), Zentraleuropa, grosser Kanton (schweiz.) (umg.)* [7].

Як бачимо, синонімічний ряд подає географічну та міфологічну інформацію про Європу, окрім перифраз *Das Land der Dichter und Denker, Kartoffelland* та *Das Land der Richter und Henker*. Проте саме ці вторинні номінації наводять на роздуми, що поняття “Еуропа” пов’язане із певною культурою, традиціями, звичаями, ментальністю, які відображають європейську сутність.

Електронний етимологічний словник DWDS дає визначення першого синоніму лексеми *Europa*, а саме *Abendland: Abendland n. “im Westen gelegenes Land”, im Anschluss an die Bedeutung “Westen, Okzident” von Abend seit dem 16. Jh. üblich, bis ins 18. Jh. vorwiegend im Pl. die Abendländer, -lande; vom Ende des 18. Jhs. an wird der Sing. als zusammenfassender Begriff für die historisch und kulturgeschichtlich enger verbundenen europäischen Länder dem älteren Morgenland gegenübergestellt und in neuerer Zeit vielfach auch als politisches Schlagwort benutzt* [6]. Із наведеного визначення випливає, що з кінця 18 століття лексема “Еуропа” вживається в однині як узагальнююче поняття для європейських країн, які історично й культурно-історично тісно поєднані між собою та протиставляється старішій за походженням номінації *Morgenland*. У новий час вона використовується часто як політичне гасло.

На нашу думку, доречним є дослідження концепту “Еуропа” і його еквівалента “*Gesamteuropa*”, оскільки лінгвіста цікавить не стільки Європа як географічна категорія, а як відображення концептуальної картини світу, де на сучасному етапі насамперед активується значення спільної Європи.

Європа є багатозначним і неоднозначним поняттям. Воно набувало різного значення і змісту впродовж багатьох історичних епох. У давнину не існувало Європи у сучасному значенні. Концепт “Еуропа” евокує нині такі поняття, як надія, безпека, розвиток, мрія, стабільність, підтримка, мир. Досліджуваний концепт має довгу історичну традицію. Народження концепту “Еуропа” часто пов’язують із раннім Середньовіччям та становленням цивілізації, основою якої слугувало християнство. Вперше широкого вжитку термін “європейський” набуває після коронації Карла I Великого імператором Священної Римської імперії у 800 році, якого почали називати “*pater Europaer*” (батьком Європи) [2]. У цьому контексті варто згадати німецького короля та імператора Священної Римської імперії Отто III (980-1002рр.) та показати його бачення Європи [4]. Будучи послідовником політики своєї матері Феодано та її радників, він переслідував мету утворення державного об’єднання європейських народів і королівств, яких об’єднувала б спільна релігія, культура і політика. Головні думки своєї політики щодо християнського оновлення Римської імперії і внутрішньо-церковної реформи він висвітлює у програмному документі “*Die Renovatio imperii Romanorum*” (998 р.) й описав можливу тісну співпрацю Папи Римського та кайзера. Тим самим були створені рамки для об’єднання Європи із різною культурно-історичною спадщиною та віросповіданням без домінування певної окремої нації. Столицею і центром цього рейху мав стати Рим, місто, де могли б змішатися і переплестися культурні і духовні надбання західної і візантійської традицій.

Впровадження в життя цієї політики сприяло поширенню християнства (*Christianisierung*) і утворенню держав у східній частині Центральної Європи. У Польщі та Угорщині були утворені самостійні церковні організації як важлива передумова для інтеграції нових держав у європейський цілісний концепт (*europäisches Gesamtkonzept*). Таким чином королі Польщі і Угорщини могли мирно об’єднатися з кайзером.

Ідея цілісної Європи переслідувала прагматичні цілі. Королівство Оттонів (*das Ottonenreich*) займало дуже велику територію, не мало єдиної столиці і через відсутність нормальної комунікації не могло мати керівництво в одному місці. Можливість подальшого інтегрування у сусідні держави могла ще більше ускладнити проблему управління і збереження влади. У концепті Феодано і її радників, який хотів реалізувати Отто III, було все добре продумано, прописано умови можливого об’єднання, про що свідчить відповідний топос: “*Die Nachbarländer wären zu Verbündeten und Freunden geworden, wenn man deren Entwicklung friedlich und freundlich unterstützt und sie an der Reichspolitik beteiligt hätte.*” [4, с. 119]. Далекі частини королівства були би під наглядом місцевих довірених, і кайзер міг би спокійно у релігійно оновленому Римі управляти усім. Р. Барковскі пише про Оттонівську Європу метафорично та використовує топос умови, який наочно демонструє переваги союзу: “*Kaiserwürde, Religion und Kultur sollten der gemeinsame Nenner Europas sein, kriegerischen Drohungen und Gefahren von außen wäre man mit vereinten Kräften entgegengetreten.*” [4, с. 119]. Можна знайти паралель гарної ідеї цілісної Європи та короля Отто III, якого називали “*der schöne Knabe*”. Хоча концепту “Еуропа” часів Отто III була притаманна не безкорислива ідея мирного співіснування сусідніх держав і певної незалежності, все ж він мав реально позитивні відтінки розвитку культури й духовності, що підтверджує висловлювання “*Während der gesamten Herrschaftszeit der Ottonen erlebte die Buchkunst eine unglaubliche Blüte.*” [4, с. 118], яке є образною складовою концепту “Еуропа”.

Сплинуло понад 1000 років з часів заснування Священної Римської імперії німецької нації (962 р.) та зародження епохи німецьких королів Оттонів, універсального державного утворення, де процеси становлення єдиної держави, що об’єднує весь західноєвропейський християнський світ, за всю історію її існування так і не були завершені, проте у якій мистецтво і наука переживали небувалий розквіт й отримують нові імпульси для подальшого розвитку: “*Die Gesellschaft erlebte, neben der geopolitischen Konsolidierung Europas, vor allem eine Blüte der Künste und der Wissenschaft. Vielleicht gerade deshalb entstand zu dieser Zeit auch das Leitbild eines friedlichen, europäischen Staatensystems.*” [4, с. 6–7]. Нині європейці знову прагнуть об’єднатися як і колись, за епохи Оттонів, в економічну, культурну та політичну співдружність без національного домінування та економічної зверхності: “*Europas Völker suchen nach einer Einheit, nach*

einer engeren wirtschaftlichen, kulturellen und politischen Verbindung – und ein Blick zurück in die Ottonische Epoche zeigt, wie einst ein Staatenbund ohne nationale Dominanz und ökonomische Arroganz gebildet wurde.“ [4, с. 6–7].

Думки стосовно бачення Європи у ХХ столітті викладено в книзі відомого екс-канцлера Німеччини Гельмута Шмідта *“Die Deutschen und ihre Nachbarn. Menschen und Mächte II.”* [5, с. 444–447]. На його думку, у 50-тих роках минулого століття поняття “Єуропа” часто звужувалося незрозумілим чином. Якщо якась країна вступала у європейські товариства на кшталт Західно-Європейське об’єднання (WEU), Європейське об’єднання вугілля і сталі (EGKS), до ради Європи (Єуропа-Rat) чи пізніше до Європейської (економічної) спільноти (EWG, EG), то мешканці цієї держави вважалися європейцями. Хто був проти цього, того йменували антиєвропейцем. Безперечно, зміст поняття “Європа” нелегко охопити. Географічно довгий час розумілася під Європою територія між Ісландією і Боспорусом, між Гібралтаром та Уралом. На цій карті Турція належить до Азії, почесне місто Візантій, сьогоднішнє Стамбул, – до Європи. Спірним залишається питання щодо росіян, які живуть у східній частині Уралу, мають корені у далекому Сибіру, становлять більшість населення та яким була обіцяна приналежність до Європи. Як бачимо, географія не дає вичерпної й однозначної відповіді щодо ідентичності Європи.

Європа – це культурно-політична ідея, яка в ході історичного розвитку переосмислюється й отримує нове визначення. На переконання Г. Шмідта, християнство об’єднало Європу, зробивши її духовною єдністю: *“Das Christentum hat Europa zu einer geistigen Einheit gemacht. Man könnte es die europäische Religion nennen.”* [5, с. 445]. Це європейська релігія, яка поширилася пізніше за географічні межі Європи і стала світовою релігією. Концепт Європа тісно переплітається із культурою. До культурної спадщини Європи належать також європейські мови, які розповсюдилися на весь світ і поширюють “європейськість” на багатьох “не європейських” континентах: *“Mit der Anerkennung des Multikulturalismus verlässt Europa einen Sonderweg der Geschichte, der unendliches Leid über den Kontinent gebracht hat; kehrt einer Vorstellung den Rücken, die immer schon verlogen war. Der Idee nämlich, die verschiedenen Nationen müssten aus ethnisch und kulturell homogenen “Staatsvölkern” bestehen.”* (Die Welt: 27.02.15). Концепт “Єуропа” базується не на “єдності й однаковості, а на різноманітті і множинності” [2].

Соціокультурний чинник є важливим при аналізі концепту “Єуропа”, але лише він один не повністю розкриває його сутність. З огляду на це Г. Шмідт робить спробу політичного дефініювання поняття “Європа”. Він звертає увагу на те, що Царська Росія до її кінця вважалася європейською державою. Пізніше, після більшовицької революції, була спроба з політичних міркувань вважати західний кордон Радянського Союзу східним кордоном Європи. Намагання провести межу між демократією та комунізмом теж були марними, бо поділ проходив впродовж сорока років через серце Німеччини – Берлін і штучно розділяв одну націю.

Питання, де починається і де закінчується Європа є другорядним, але його не можна викидати з поля зору. Якщо межі Європейської спільноти будуть з політичної точки зору розширюватися аж до Малої Азії, Близького Сходу та Північної Африки, то виникнуть проблеми, які не можна буде вирішити, зокрема на релігійній, соціальній та культурній основі. З іншого боку, розширення Європейської спільноти лише за етнічним принципом було б хибним. Критерій життєдатності є надто важливим для ідентичності Європи.

Європа, на думку політика, – це не лише щось набагато більше і ширше, ніж територія НАТО чи Євросоюзу, це єдність, яка виходить за межі історично зумовлених політичних об’єднань. Атрактивність Західної Європи полягає у тому, що в ній втілюються в життя права людини та демократичні форми управління, функціонує економіка, яка забезпечує набагато вищий рівень життя, ніж у Східній Європі. Саме це стане причиною відкритого діалогу й об’єднання обох частин Європи: *“Europa ist nicht nur viel größer und weit mehr als der Bereich der NATO oder der EU, es ist als Ganzes auch wichtiger als irgendwelche historisch bedingten politischen Zusammenschlüsse. Die Attraktivität des Westens, in dem die*

Menschenrechte und die demokratische Staatsform weitgehend verwirklicht sind, dessen Volkswirtschaften viel besser funktionieren und dessen durchschnittlicher Lebensstandard weit höher liegt, als im Osten, diese Attraktivität wird – das war für mich eine Gewissheit – eines Tages dazu führen, dass beide Teile Europas sich wieder füreinander öffnen.“ [5, с. 446].

Європа нагадує, на думку Г. Шмідта, калейдоскоп, що складається із розмаїття кольорів, які представляють фарби самих різних країн. Це різнобарвна картина, але так само як у калейдоскопі, на ній можна змінити зображення, лише для цього потрібно “поворухити пальцем”. Це вдала метафора, яка може слугувати для передачі образного компоненту концепту “Єуропа”. Вона наочно імплікує тезу, що “розвиток різних націй може розглядатися саме як сутнісна риса Європи і її історії – як у добрих, так і в поганих її проявах. Відмінність Європи заснована не на єдності й однаковості, а на різноманітті й множинності.” [2].

Спробуємо відтворити картину Європи XXI століття на основі статей німецького політичного дискурсу. При аналізі корпусу DWDS газети Die Zeit (2000–2014 рр.) встановлено, що *Gesamteuropa* представлена лексикою, у якій відображено такі її концептуальні ознаки: цілісна Європа (*Gesamteuropa als solches (eine Einheit), die Konjunktur für Gesamteuropa*), економічний зріст цілісної Європи (*das Wachstum in Gesamteuropa, das Wachstum für Gesamteuropa, auch in Gesamteuropa gelang eine Steigerung, der industrielle Kern Gesamteuropas, die wirtschaftliche Entwicklung Gesamteuropas*), стабільність цілісної Європи (*die Stabilität Gesamteuropas*), Євросона і цілісна Європа (*in der Eurozone wie auch in Gesamteuropa*), Німеччина – сильна економічна ланка у ланцюгу співдружності ЄС (*in Westeuropa außerhalb Deutschlands sank der Absatz jedoch leicht, Gesamteuropa möge möglicherweise nahe am Rande einer Rezession stehen, Deutschland nicht, nicht ganz so stark wuchs das Geschäft in Gesamteuropa*). Впадає ввічі протиставлення Європи цілій Європі, мається на увазі, що країни Євросоюзу є Європою, а всі інші країни разом з ЄС є цілою Європою (*Gesamteuropa*): “*Das deutsche Maßnahmenpaket könne sich in Europa nicht nur sehen lassen, sondern helfe auch Gesamteuropa, die Krise zu überwinden.*” (Die Zeit, 13.01.2009).

На початку III тисячоліття Європа подає багато надій. У наведеному нижче текстовому пасажі активується концептуальна ознака об'єднаної цілісної Європи як нової Європи: “*Am Anfang des 21. Jahrhunderts nun steht Europa wieder vor einem großen Schritt – hin zu einem vereinten Gesamteuropa unter Einschluss der Türkei und vieler Staaten des ehemaligen Ostblocks. Auch dieses neue Europa kann nicht von oben beschlossen werden, von Diplomaten und Staatsmännern, Bankiers und Bürokraten und sonst welchen “Eliten”.*” (Die Zeit, 13.01.2000).

Концептуальні ознаки багатогранності, неординарності, неповторності, атрактивності типові для Європи XXI століття: “*Nur, hat es in der Geschichte schon einmal einen demokratischen Staat gegeben, der 500 Millionen Einwohner umfasste und mehrere Dutzend Sprachen? In Wahrheit wissen wir nicht, welches die ideale Staatsform ist, weil es für das demokratische Gesamteuropa keinen Präzedenzfall gibt, weder das Römische Reich noch das Heilige Römische Reich deutscher Nation, noch Napoleons Empire, noch die USA. Vielleicht ist ja im Moment das für Europa richtig und angemessen, was wir gerade haben (plus Lissabon-Vertrag).*” (Die Zeit, 04.06.2009).

Одне із самих нових й актуальних значень поняття “Європа” у XXI столітті – це Європа-фортеця, яка дає притулок мільйонам біженців із арабського світу (Сирії, Іраку, Єгипту) та інших континентів, які змушені шукати захисту від війни, розрухи, холоду, терору, безправ'я: “*Seit Mitte September gibt es Grenzkontrollen zwischen Bayern und Österreich, wo zu Tausende Flüchtlinge in die Republik kommen. Österreich spricht von einer “Festung Europa”.*” (BZ 30.10.15). Міністр внутрішніх справ Австрії Йоганна Майкл Ляйтнер вимагає укріплення Європи: “*Die derzeitige Situation in Slovenien, Österreich oder auch in Deutschland beweist, dass wir so rasch wie möglich an einer Festung Europa bauen müssen.*” (BZ 30.10.15).

Як показує аналіз досліджуваного матеріалу, концепт “Єуропа” / “Gesamteuropa” один із найвагоміших та найцінніших понять в німецькій лінгвокультурі, є

багатозначним і неоднозначним. Він набував нові відтінки значення і змісту впродовж різних історичних епох. Лише поєднання різних чинників (історичних, географічних, економічних, культурних, релігійних, політичних, соціальних тощо) з урахуванням їх еволюційної динаміки у минулому та на сучасному етапі розвитку дозволяють розкрити смисл поняття “Європа”.

Концепт “Еурога” на зламі двох тисячоліть – це надія, безпека, розвиток, мрія, стабільність, підтримка, мир, це “*Europa-Festung*” (Європа-фортеця), яка дає притулок та захист незахищеним із інших континентів.

Нинішнє поняття “Європа” евокує передовсім ще такі три актуальні смисли: “біженці” (*Flüchtlinge*), “терор” (*Terror*) і “війна” (*Krieg*), які переростають у категорію окремих концептів, бо стали глобальною проблемою і жахливою реальністю на планеті “Земля” й тим самим торкнулися Європи та формують нові смислові відтінки концепту “Еурога”. Перспективою дослідження вважаємо застосування фреймового аналізу у дослідженні концепту “Еурога”.

Література

1. Гнатюк М. Зародження ідей об'єднання Європи / М. Гнатюк, Я. Черногор // Віче : теоретичний і громадсько-політичний журнал. – № 20. – Київ : Верховна Рада України, 2010. – С. 13–15.
2. Европа як політична ідея / Герфрід Мюнклер/ [Електронний ресурс] / Незалежний культурологічний часопис “І”. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n50texts/muenkler.htm>
3. Прихода Я. Концепт Європа в українській публіцистиці: когнітивно-лінгвістичні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Я. Прихода. – Львів, 2005. – 16 с.
4. Barkowski Robert F. Die Ottonen und das Konzept eines vereinten Europa / Robert F. Barkowski. – Berlin: Partas Verlag Berlin. – 140 S.
5. Schmidt Helmut. Die Deutschen und ihre Nachbarn. Menschen und Mächte II. / Helmut Schmidt. – Berlin: Siedler Verlag. – 571 S.
6. Etymologisches Wörterbuch des Deutschen (A-L) / Wolfgang Pfeifer u.a. – 2. Auflage – Berlin : Akademie-Verlag, 1993. – 820 S.
7. DWDS – Das Digitale Wörterbuch der deutschen Sprache [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dwds.de

УДК 811.111'22

НОВІТНІ ЛІНГВІСТИЧНІ ГАЛУЗІ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕВЕРБАЛЬНИХ УСНИХ ТА НЕВЕРБАЛЬНИХ ПИСЕМНИХ ЗАСОБІВ ІНТЕРАКЦІЇ

Макарук Л. Л.

У статті проаналізовано усну та писемну невербальну комунікацію. Окреслено низку мовознавчих напрямів в рамках яких досліджують невербальні компоненти спілкування. Звернено увагу на особливості категорійно-понятійного апарату, предмет та об'єкт дослідження невербальної семиотики. Обґрунтовано специфіку лінгвістичних галузей, які тісно пов'язані і з усними, і з писемними невербальними засобами.

Ключові слова: невербальна комунікація, паралінгвістика, кінесика, невербальна семиотика, лінгвістичні дисципліни.

В статье проанализировано устную и письменную невербальную коммуникацию. Описано ряд языковедческих направлений в рамках которых исследуют невербальные компоненты общения. Обращено внимание на особенности категорийно-понятийного аппарата, предмет и объект исследования невербальной семиотики. Охарактеризовано специфику лингвистических сфер, которые тесно связаны и с устными, и с письменными невербальными средствами.

Ключевые слова: невербальная коммуникация, паралингвистика, кинесика, невербальная семиотика, лингвистические дисциплины.

This article deals with oral and written non-verbal communication. Linguistic spheres within which non-verbal means of communication are studied have been described. Significant attention is devoted to the peculiarities of the categorizational and conceptual metalanguage, the subject and the object of the research of non-verbal semiotics. The distinctive features of certain linguistic disciplines which are connected with oral and written devices have been analyzed.

Key words: non-verbal communication, paralinguistics, kinesics, non-verbal semiotics, linguistic disciplines.

Постановка наукової проблеми та її значення. XXI століття – найпрогресивніше в історії людства. Револьюційні відкриття у найрізноманітніших галузях науки і комп'ютерної техніки спровокували кардинальні зміни у сучасному англомовному комунікативному просторі. Традиційну лінгвістичну дихотомію усна/писемна комунікація модифікувала трихотомія: усна/писемна/комп'ютерно-опосередкована комунікація. Усталені форми мови: усна та писемна теж зазнали значних трансформацій. Цей процес триває й нині. Очевидно, що найбільш затребувана серед англомовних співрозмовників комп'ютерно-опосередкована форма, яка дозволяє паралельно і при тому ж миттєво, незважаючи на локацію спілкуватися усно або письмово чи усно й письмово одночасно.

У кожній з означених форм спілкування виокремлюють кілька модусів, серед яких у цифрове століття особливо вагомими є не лише вербальні, але й невербальні. Завдяки інтенсивному розвитку нової форми мови, комп'ютерно-опосередкованої, зарубіжні та вітчизняні дослідники усе частіше орієнтуються на поліаспектне дослідження невербальних компонентів комунікації. Інтерес мовознавців до паралінгвальних засобів, по-перше, зумовлений постійним збільшенням кількості семіотичних ресурсів, які залучають до комунікативних процесів; по-друге, відсутністю робіт у яких би поліаспектно було б висвітлено специфіку несловесних форм спілкування, що й зумовлює **актуальність** обраної проблематики.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У вітчизняних студіях спостерігаємо значні розбіжності щодо кількостей робіт, присвячених дослідженню вербальних та обґрунтуванню особливостей невербальних одиниць. Закономірно, що першим відведено значно більше уваги. Щодо останніх, то у сучасному мовознавстві

знаходимо невелику кількість розвідок, у яких вони виступають об'єктом і предметом докладного усебічного аналізу. Взаємозв'язок та взаємозалежність семіотичних ресурсів й вербальних чи невербальних модусів обґрунтовано у роботах таких науковців, як О. Є. Анісімова [1], Т. О. Анохіна [2], А. А. Кибрик [3], М. Коццоліно [4], Г. Ю. Крейдлін [5], Л. В. Солощук [7], К. Джевїтт [8] Г. Кресс [9], Т. Ван Лівен [9; 10], [11] та ін. Більшість з них, присвячено вербальним репрезентантам невербальних "комунікативних кроків (ходів)".

Наведемо власні фрагменти, у яких невербальні "комунікативні кроки" заміщено вербальними лексемами. Усі вони підкреслені та виділені жирним курсивом. Такі одиниці мають певні відмінності і стосуються кількох сфер невербальної усної комунікації:

*He leaned across the bench, breathing heavily, and **grumbling under his breath**. Then he straightened up and stood erect, holding his walking stick in his right hand. He saw someone and **started waving his hand** as if beckoning for the man on the opposite side of the road to cross the street and come to him. I continued watching them... At last the other man approached him, and **shook his hand**. It turned out that they already knew each other, as they **hugged each other warmly, patting each other's backs, laughing** and talking at the same time.*

- *The children, tied to their beds, were **crying hysterically, jerking their bodies back and forth, frantically waving their hands in the air**, and from time to time **pointing to the box** high above them, perched precariously on top of the wardrobe. "There's a snake in that box! He's going to escape and poison us!", they **screamed**.*

- *There was **a pleasant fragrance of French perfume** in the air. I approached Ms Stanford, who was standing at the window; I couldn't **get a word out**, and she was stock-still with surprise. At first I had the impression that there was some positive feeling when we initially **made eye contact**, but when she asked, "Why are you here?", I could tell by **her gestures and by the expression on her face** that the reality was far from what my first impression had been. Nothing more was said for a period of about three minutes, which gave a clear indication of her displeasure at seeing me again. I had foreseen that before coming, and I finally began to speak, calmly and **in a low, passive tone, although with a slight tremble in my voice**. She **grimaced and smiled contemptuously**, which showed clearly that she didn't want to see me at all.*

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів дослідження. В останнє десятиріччя у зарубіжних розвідках спостерігаємо значне зацікавлення дослідниками невербальними позамовними компонентами: емотиконами, смайлами, зображеннями (кариатурами, коміксами, рекламними ілюстраціями, світлинами, фотозамальовками) та іншими графічними нелітерними засобами. Невербальні засоби, що мають стосунок лише до усного мовлення, і ті, що відносять виключно до писемного, або і до усного, і до писемного (комп'ютерно-опосередкована комунікація) розглядають в рамках кількох споріднених між собою мовознавчих напрямів: мультимодальної лінгвістики, візуальної лінгвістики, візуальної комунікації, графічної лінгвістики, паралінгвістики, комп'ютерної паралінгвістики, невербальної комунікації, невербальної семіотики, соціальної семіотики, когнітивної семіотики, лінгвістики тексту (паратексту), медіалінгвістики й Інтернет-лінгвістики.

У цій розвідці більше уваги звернемо на невербальні компоненти комунікації, які супроводжують усне мовлення. Найдокладніше та найвичерпніше їх специфіку окреслено у роботі Г. Є. Крейдліна "Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык" [5]. Учений пропонує розглядати немовні засоби усного спілкування в царині невербальної семіотики. Дослідник виділяє десять окремих наук, що, вочевидь, тісно пов'язані між собою, а саме: паралінгвістику, кінесику, окулесику, аускультатию, гаптику, гастику, ольфакцію, проксемику, хрономіку, системологію. Виникає питання: чи доцільно розглядати усі ці напрями як окремі науки, якщо тривалий час їх уважали складовими частинами паралінгвістики? Однак, варто зауважити, що нині, це фактично єдина вузькоспеціалізована поліаспектна розвідка, у якій всебічно обґрунтована специфіка немовних усних аспектів спілкування.

Окреслимо особливості кількох, найбільш досліджених галузей, звернувши увагу на дефініції, запропоновані Г. Є. Крейдліним (табл. 1) [5]. Очевидним є те, що

найвідомішими, і, як результат, найповніше висвітленими й дослідженими на сьогодні залишаються *паралінгвістика, кінесика, гаптика, проксемика й хронеміка*. Решта сфер – *окулесика, аускультация, гастика, ольфакція та системіологія* – майже зовсім недосліджені. Внаслідок цього, навіть їхні номінації не зовсім невідомі та поширені.

Таблиця 1

Галузь невербальної семіотики	Дефініція
<i>Паралінгвістика</i>	Наука про звукові коди невербальної комунікації.
<i>Кінесика</i>	Наука про жести і жестові рухи, жестові процеси і жестові системи.
<i>Окулесика</i>	Наука про мову очей та візуальну поведінку людей під час спілкування.
<i>Аускультация</i>	Наука про слухове сприйняття звуків в аудіальній поведінці людей у процесі спілкування.
<i>Гаптика</i>	Наука про мову дотиків й тактильну комунікацію.
<i>Гастика</i>	Наука про знакові та комунікативні функції продуктів харчування та напоїв, про прийом їжі, про культурні та комунікативні функції солодощів й частувань.
<i>Ольфакція</i>	Наука про запахи, значення, які передають за допомогою запахів і роль запахів у комунікації.
<i>Проксемика</i>	Наука про простір комунікації, його структуру та функції.
<i>Хронеміка</i>	Наука про час комунікації, його структурні, семіотичні та культурні функції.
<i>Системіологія</i>	Наука про системи об'єктів, якими люди оточують свій світ, про функції і значення, які ці об'єкти виражають у процесі комунікації.

У лінгвістичному енциклопедичному словнику В. М. Ярцевої [6] зазначено, що *паралінгвістика* – це 1) розділ мовознавства, який вивчає невербальні (немовні) засоби, що належать до мовного спілкування та передають разом з вербальними засобами певний смисл; 2) сукупність невербальних засобів, які беруть участь у мовленні. У цьому ж джерелі знаходимо інформацію, яка стосується видів паралінгвістичних засобів. Серед них – фонаційні (тембр мовлення, темп, гучність, паузи, мелодійні явища, а також особливості вимови (діалектні, соціальні, ідіолектні)); кінетичні (жести, пози, міміка); графічні (тип виконання літер та пунктуаційних знаків (почерк)), способи графічних доповнень до літер, їх заміники (символи (&, §)) та ін.

Зосередимо увагу на тому, що це досить широкий підхід до трактування паралінгвістики. Г. Є. Крейдлін під паралінгвістикою розуміє науку, яка складає окремий розділ невербальної семіотики предметом вивчення якої є парамова – додаткові до мовних звукові коди, які включені до процесу мовлення, комунікації та можуть передавати у цьому процесі смисловою інформацію [5, с. 27]

Г. Є. Крейдлін [5] зазначає, що на позначення невербальних одиниць використовують такі терміни: парамовні елементи (одиниці), паралінгвістичні одиниці, одиниці, які вимовляють та паралінгвізми. Запопонувані вище перелік не можна вважати вичерпним, окрім перелічених вище, мовознавці також використовують й такі терміни: паравербальні засоби (одиниці), невербальні засоби (одиниці), паралінгвальні одиниці, модуси, семіотичні ресурси. Як результат, метамова мовознавчих напрямів потребує уточнень та додаткових обґрунтувань.

Однією із найбільш досліджених та поширених сфер невербаліки, усного мовлення є *кінесика*, в рамках якої у широкому розумінні розглядають мову тіла (міміку обличчя, рухи голови, рук, ніг, тіла загалом пози), у вузькому – жести як засоби інтеракції. Зазначимо, що Г. Є. Крейдлін [5] не вважає доцільним в межах кінесики розглядати штучно створену мову глухонімих, мову пантоміми, жестові мови вузьких соціальних груп (сектантів, замкнених культових товариств), ритуальні мови жестів, характерні для представників певних ареалів.

Учений також не розглядає й професійні жестові мови і діалекти, торгові та біржеві невербальні знакові системи, жести спортивних суддів, жести військових,

за винятком тих одиниць, за посередництвом яких віддають честь. До цієї сфери дослідник також не включає й іконічні жестові знаки стюардес, за допомогою яких вони пояснюють пасажирам усталені правила поведінки під час перельоту та як себе поводити у випадку виникнення непередбачуваної аварійної ситуації. Мова театру й кіно теж залишається поза кінесикою.

Ми цілком поділяємо такий підхід вважаємо що в означеній сфері варто розглядати лише ті жести (у широкому сенсі), що продукуються спонтанно, не є універсальними та уніфікованими, які у випадку потреби можна відтворити автоматично (наприклад, танець). Не доцільно вести мову й про ті жести, які використовують локальні спільноти на певних ареалах, кількість яких обмежена й про існування яких відомо невеликій кількості людей.

Однак, на нашу думку, торгові та біржеві невербальні знакові системи заслуговують на особливу увагу. Ми погоджуємо з тим, що вони виходять за межі кінесики, проте слід звернути увагу на те, що це спеціальні модуси, значення яких у невербаліці проігнорувати не можливо. Особливий інтерес та значущість вони мають у писемному мовленні, оскільки формують окремі семіотичні системи та виступають важливими інтерактивними семіотичними ресурсами під час комунікації.

Поза сумнівом, мова тіла – важлива частина щоденного спілкування представників різних спільнот, не залежно від їхнього походження, соціального статусу, фонових знань, умінь, уподобань, навичок. Звернемо увагу й на те, що мову тіла у більшості випадків залучають до процесу спілкування незумисно, а спонтанно, випадково, і, як результат, це – природній процес. Міміка обличчя досить добре досліджена у вітчизняних та зарубіжних розвідках, як і жестові сигнали, пози, і тому, значення більшості із цих жестів у широкому розумінні, як і слів, можна миттєво декодувати під час інтеракції.

Зауважимо, що жести продукуються не лише спонтанно, природнім способом, вони також можуть бути й конвенційними, оскільки у передбачуваних ситуаціях, заздалегідь спланованих, індивіди можуть продумати свої дії та сформувані відповідну поведінку. Зважаючи на те, що жести супроводжують усні комунікативні акти, більшість з них – добре відомі співрозмовникам. Наприклад, посмішка на обличчі може символізувати і схвалення, і сарказм, і іронію. Тому, ідентифікація значення залежить від усного мовлення (темпу, тембру голосу, висоти тону) та інших складників, які задіяні безпосередньо до процесу інтеракції. Зосередимо увагу й на тому, що низка жестів культури маркована. Як результат, їхні значення в різних лінгвокультурах не збігаються, а, навпаки, повністю відрізняються.

Окремим лінгвістичним напрямом невербальної усної комунікації вважають **окулесіку**, предметом дослідження якої є очі як засоби візуальної інтеракції. Відомо, що людське око є ключовим механізмом, який передає відповідні сигнали мозку. Останній, у свою чергу дозволяє індивіду реагувати на побачене або почуте. Саме око, можна вважати своєрідним містком, який “з’єднує” навколишнє середовище зі свідомістю людини, її мозком. Очі пов’язані з емоціями людини, вони, так як і посмішка, здатні передавати емоції людини. Очі формують погляд людини. Погляд може бути схвальним, осуджуючим, добрим, на співрозмовника можна дивитися з жалістю, з радістю, привітно. Брови, як зовнішній компонент, також беруть безпосередню участь у спілкуванні і свідчать про емоційний стан людини, її ставлення до ситуацій та подій, які відбуваються.

Інша галузь усної невербаліки – **гаптика**. Предметом її дослідження є дотики. Одразу зауважимо, що у кожній культурі дотики розцінюють по-різному. Відповідно до цього, люди цілком специфічно реагують на них. Навіть якщо низка дотиків загальноприйняті у певній лінгвокультурі, не всі її представники схвалюють інтеракцію з залученням дотиків. Часто, їм це просто не подобається. Дотики як засоби спілкування використовують в різних цілях. Існує багато видів дотиків, які відіграють поліфункціональну роль та мають відмінну семантику. До найпоширеніших тактильних жестів належать обійми, поцілунки та рукостискання. У кожній лінгвокультурі існують чітко регламентовані правила тактильної поведінки.

Ще однією, не менш важливою сферою невербальної семіотики є **проксе-міка**, предметом та об’єктом дослідження якої є простір як засіб комунікації та існування людини у ньому. Під час спілкування важливу роль відіграє дистанція

(відстань) між співрозмовниками. Учені виокремлюють п'ять типів дистанцій: дальня, публічна, соціальна, особиста та інтимна. Для переважної більшості індивідів середовище в якому вони перебувають та відстань між співрозмовником/співрозмовниками посідають вагоме місце. Існують й усталені правила проксемної поведінки. Представники цивілізованих спільнот намагаються постійно дотримуватися їх. Очевидним є й той факт, що для кожного індивіда важливим є особистий простір, прагнення пристосувати його до власних уподобань та потреб.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Проведений аналіз свідчить, що питання доцільності співіснування на одній арені кількох мовознавчих напрямів в межах яких досліджують невербальні засоби залишається відкритим. На нашу думку, означені сфери невербальної усної комунікації (паралінгвістика, кінесика, гаптика, проксеміка й хронеміка. окулесика, аускультация, гастика, ольфакція системіологія) є невід'ємною частиною інноваційних наукових напрямів: мультимодальної лінгвістики, візуальної лінгвістики, медіалінгвістики та Інтернет-лінгвістики. Поза сумнівом, що невербальні засоби мають стосунок й до соціальної та когнітивної семіотики, а тому можуть стати об'єктом та предметом їх аналізу.

Ми вважаємо, що і усні, і писемні засоби доцільно розглядати в рамках мультимодальної лінгвістики та візуальної лінгвістики. На сьогодні це дві провідні мовознавчі галузі, які інтенсивно розвиваються. Такий підхід уможливить уніфікацію значної частини термінів, оскільки у сучасній лінгвістиці на позначення одних і тих самих понять, явищ чи процесів використовують різні одиниці. Як результат, метамова перелічених вище галузей потребує уточнень та додаткових обґрунтувань. Не менш важливим завданням для учених залишається диференціація предмету та об'єкту дослідження, визначення необхідних методів аналізу усіх проаналізованих сфер, які мають стосунок до невербальних засобів інтеракції.

Слід також зазначити, що з-поміж перелічених лінгвістичних сфер усні невербальні засоби не мають стосунку лише до графічної лінгвістики, об'єктом аналізу якої є, вочевидь, писемні засоби. Окрім цих лакун перспективним та першочерговим завданням вважаємо подальше детальне обґрунтування специфіки паралінгвістики, кінесики, гаптики, проксеміки, хронеміки, окулесики, аускультативної, гастики, ольфакції, системіології з урахуванням додаткових суміжних напрямів: екстралінгвістики, фізіономіки, актоніки, одорики, сенсорики, актоніки та інших сфер, які мають стосунок до невербаліки.

Література

1. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов) : учеб. пособие [для студ. фак. иностр. яз. вузов] / Е. Е. Анисимова. – М. : Изд. Центр “Академия”, 2003. – 128 с.
2. Анохіна Т. О. Семантизація категорії мовчання в англомовному художньому дискурсі: монографія / Тетяна Анохіна. – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 160 с.
3. Кибрик А. А. Мультимодальная лингвистика / А. А. Кибрик // Когнитивная лингвистика. – М. : ИПРАН, 2010. – Ч. IV. – С. 134–152.
4. Коццолино М. Невербальная коммуникация. Теория, функции, язык, знак: [пер. с итал.] / Мауро Коццолино. – Харьков: Гуманит. центр, 2009. – 248 с.
5. Крейдлин Г. Е. Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык / Г. Е. Крейдлин. – М. : Новое лит. обозрение, 2002. – 592 с.
6. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Сов. энцикл. – 1990. – 1020 с.
7. Солощук Л. В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англомовному дискурсі / Л. В. Солощук. – Х. : Константа, 2006. – С. 1–41.
8. Jewitt C. The Routledge Handbook of Multimodal Analysis / C. Jewitt. – London : Routledge, 2009. – 340 p.
9. Kress G. Multimodal Discourse / G. Kress, T. van Leeuwen. – London : Bloomsbury Academic, 2001. – 152 p.
10. Leeuwen Van T. Introducing Social Semiotics : An Introductory Textbook / T. Van Leeuwen, G. Kress. – London : Routledge, 2004. – 301 p.
11. Невербальное общение. – [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki>

УДК 801.673:81'22

ІНДЕКСАЛЬНА ЕКСПЛІКАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЧАС У ХУДОЖНЬОМУ ПОРІВНЯННІ

Просяннікова Я. М.

Стаття присвячена вивченню концепту ЧАС та його місця у концептосфері людини. Особливу увагу приділяється вивченню знакової природи феномену часу та його індексальній експлікації у синтагматичній послідовності художнього порівняння. Проведено аналіз індексальних мовних засобів на позначення концепту ЧАС.

Ключові слова: концепт, художнє порівняння, індексальна експлікація концепту ЧАС

Статья посвящена изучению концепта ВРЕМЯ и его места в концептосфере человека. Особое внимание уделяется изучению знаковой природы феномена времени и его индексальной экспликации в синтагматической последовательности художественного сравнения. Проведен анализ индексальных языковых средств, которые служат для обозначения концепта ВРЕМЯ.

Ключевые слова: концепт, художественное сравнение, индексальная экспликация концепта ВРЕМЯ

The article is focused on the study of the concept TIME and its place in the conceptual sphere of an individual. Particular attention is paid to the study of the sign nature of the phenomenon time and its indexical explication in the syntagmatic sequence of a simile. The analysis of indexical linguistic means that are used to denote the concept TIME was held.

Key words: concept, simile, indexical explication of the concept TIME

У ході всієї історії людства людина робила спроби “опредметнити” час, але й станом на тепер “час” залишається “загадковим феноменом”, який сприймається на інтуїтивному рівні, він простий, зрозумілий і, водночас суперечливий [9, с. 37]. Незважаючи на складність своєї психічної організації, людина позбавлена спеціалізованого органа відчуття, що налаштований на сприйняття часу [1, с. 687].

Проте, у річищі останніх наукових досліджень моторно-сенсорної системи було доведено, що організм людини “обладнаний датчиком”, який відповідає за “часосприйняття”, керування часом та “часокорекцію” [3, с. 50-51]. Саме цей “хронодатчик” на рівні хромосом [там само] відповідає за “відчуття часу” [1, с. 687], яке породжується не лише у результаті перцепції змін зовнішнього світу як зазначалося раніше.

Незважаючи на абстрактність, ефемерність феномену часу, він предметнюється і концептуалізується мовою, що й уможлиблює його вивчення лінгвопоетикою. Інтерес до вивчення принципів концептуалізації людиною знань про світ і відбиття результатів концептуалізації у мові зумовлює *актуальність* обраної теми.

Мета дослідження полягає у вивченні специфіки вербальної експлікації концепту ЧАС індексальними знаками мовлення, художнього порівняння зокрема.

Мова не лише уможлиблює зупинку часу, а й дає змогу повернути його рух назад, випередити його або відсторонитися від нього [6, с. 94]. Концептуальна картина світу окремо взятої людини, або суспільства в цілому неодмінно інкорпорує концепт ЧАС. На користь цього твердження говорять результати лінгвокогнітивних досліджень Л. І. Белехової, згідно з якими концепт ЧАС є складовою дещо більшого утворення, культурного архетипу ЖИТТЯ [2, с. 19]. Відповідно до досліджень А. Вежбицької, існує приблизно шістдесят “гіпотетично елементарних концептів, які лексикалізовані у всіх мовах світу” [4, с. 20], група на

позначення часу налічує шість індексальних елементів “коли, після, до, довго, недовго, деякий час” [там само, с. 21].

Час представляється базовою когнітивною структурою, відповідно до якої відбувається категоризація досвіду людини, вона є іманентною, тобто існує у свідомості людини [5, с. 19]. Експлікація часового континуума мовними засобами у текстовій площині, передбачає екзистенцію знакових індексальних одиниць на позначення категорії часу. Індексальність є універсальною ознакою мови людини [17, с. 1]. Явище індексальності ґрунтується на принципі суміжності [12, с. 5], відсутності будь-якої подібності між об'єктом і словесним знаком, яким він вербалізується [10, с. 42].

Знакова природа часу як певної форми, що поєднує у собі означаюче (container) та означуване (concept), знаходить своє відображення у концепції Ф. Меррелла. Відповідно до положень концепції, час слід розуміти як часовий вимір сприйняття, яке має місце “в уявному просторі переходу від зовнішнього світу до внутрішнього, переходу від форми до значення” [14, с. 61]. Аргументи, що доводить можливість трактування часу як знаку знаходимо у роботі В. Ньюта [16, с. 416-417], який вважає, що час можна тлумачити у термінах індексальності, оскільки він не має константної референції, іншими словами мовленнєві знаки на позначення часових відношень набувають свого значення в умовах конкретного акту знакового обміну інформацією між відправником повідомлення та його адресатом. За умови зміни одного з елементів комунікативної ситуації, відбуваються відповідні зміни у референції мовленнєвих знаків.

Означальним категорії часу у синтагматичній послідовності індексального художнього порівняння може слугувати лексичний знак, граматична форма або синтаксична конструкція. Означуваним є певний момент ситуації, про який йдеться у висловлюванні. Отже, під індексальними порівняннями ми розуміємо таку порівняльну конструкцію, до складу якої входять індексальні одиниці на позначення категорії часу й, адекватне декодування якої, можливе лише за умови комплексного вивчення мовних та позамовних чинників.

Природу категорії часу часто розуміють як розташування певного предмета, об'єкта або події на часовій вісі [5, с. 19]. Відповідно до локалізації на часовій вісі теперішній час слід розуміти як момент безпосереднього сприйняття оточуючої дійсності, до минулого часу належить фрагмент дійсності, що був об'єктом сприйняття, а майбутнє – це те, що слідуватиме після безпосереднього моменту сприйняття [12, с. 790; 5, с. 18].

Так, у художньому порівнянні з віршованого твору Б. Кармен (B. Carman) “In Early May” категорія теперішнього часу об'єктивується у тексті лексичною одиницею *now* на позначення *тепер, зараз*, та дієслова *shed* у формі теперішньому часі: “*Now the orchards in full blow / Shed their petals white as snow*” [19, с. 83]. Кожна з лексичних одиниць, що індексально відсилає до подій, які відбуваються у теперішньому часі поетичного тексту, займає ініціальну позицію, що відповідно загострює увагу декодуючого на часовому елементі комунікативної ситуації.

Часом події теперішнього часу прирівнюються до того, що відбувалося у минулому, але замість того, щоб надати вичерпну інформацію про характер подій, автор вживає лексичні одиниці на позначення часу, що спрямовують процес декодування у відповідному напрямку, спонукаючи читача до “археологічних” пошуків у минулому, наприклад: “*Ah, we disparage still / The Tidings of Good Will, / Discrediting Love's gospel now as then!*” (B. Carman “On Love”) [20, с. 105]. У зазначеному прикладі рух думки декодуючого під час інтерпретаційного процесу виконує “часову петлю”. Сучасний етап людського життя виконує роль проміжної станції на шляху “потягу” життя. Такий рух інтерпретації задає індекс *still* на позначення явища або процесу, який почався за довго до сьогодні і продовжується до тепер (пор.: “happening or existing before now and continuing into the present” [15]).

Індексальна одиниця *still* в межах художнього порівняння активує концептуальну метафору ЧАС Є РУХ, яка за принципом субкатегоризації породжує низку концептуальних метафор як от ЧАС Є ОБ'ЄКТ, ЩО РУХАЄТЬСЯ, ЧАС Є РУХ ВПЕРЕД/НАЗАД, ЧАС Є РУХ ПО СПІРАЛІ. Саме рух по спіралі забезпечує

глибинне розуміння сутності людського життя, аналізуючи і засвоюючи уроки минулого людина здатна рухатися вперед, вийти на інший рівень, на вищий щабель свого розвитку.

Звідси робимо висновок, що з метою адекватного розуміння зазначеного художнього порівняння, відправною точкою інтерпретації має бути не теперішній час, а минулий, часи написання Біблії, на що вказує перефразований вислів "*I bring you good tidings of great joy*" запозичений з Євангелія від Луки [13]. Точка відліку у минулому є величиною, відповідно до якої уможливорюється порівняння того, що було, і того, що відбувається тепер.

Тривалість теперішнього етапу існування людини, його процесуальність есплікується не лише індексальною одиницею *now*, а й формою теперішнього часу дієслова *disparage* та дієприкметника теперішнього часу *discrediting*, що індексально вказує на перебування у точці рефлексії, у так званій точці "підбиття підсумків" і прийняття рішення. Нехтування вірою у всеосяжне кохання є специфічною рисою не лише сучасних людей, воно бере свій початок з давнини. Людство так і не навчилось жити згідно з Божим заповітом у любові, мирі і злагоді. Читач у ході своєї інтерпретаційної розвідки доходить висновку, що людство зробило часову петлю у своєму розвитку і повернулося на вихідну позицію, бо нічого не змінилось, все залишилося на своїх місцях, ми не засвоїли історичний урок минулого. Художнє порівняння *now as then* ініціює активацію концептуальної метафори РУХ ПО КОЛУ – ЖИТТЯ БЕЗ ЗМІН.

Містком, що поєднує теперішнє з минулим, є пам'ять людини, вона зберігає спогади і набутий досвід, знання людини про себе й оточуючий світ. Минуле характеризується визначеністю, достовірністю, осмисленістю. Так, наприклад у художньому порівнянні з віршованого тексту Б. Кармен (B. Carman) "A New England Thanksgiving": "*After the hundred years, / In likeness to our fathers, / ... / We jest and dare and hope.*" [19, с. 14], відправник повідомлення ідентифікує себе з праотцями, з першими європейцями, які заселили континент Північної Америки. Покоління, яке зважилось на ризик освоювати нові землі, люди, яким на долю випали нелегкі випробування голодом, суворого природою, хворобами ("*Here strong as pines in winter / And free as ripening corn, / Our faith in fair ideals – / Our fathers' faiths – was born.*").

Спадковість поколінь, духовне єднання з пращурами, вдячність, велика шана канадців до праотців (*Thank we the Blood that bred us, Clear fibre and clean strain*) есплікується індексальними лексичними одиницями або лексичними одиницями з індексальною семою. Так, присвійний займенник *our* та особовий займенник у називному відмінку *we* вказують на приналежність людей або об'єктів до спільного кола, що їх об'єднує, до єдиної сильної нації, до світу "свій". Близькість родинного зв'язку підкреслюється лексичною одиницею *fathers*, яка індексально вказує на особу чоловічого роду, яка є найближчим родичем, піклується і захищає своїх дітей, або на позначення кровного зв'язку з попередніми поколіннями.

Індексальну функцію виконують також історичні дати, що зустрічаються у синтагматичній послідовності художнього порівняння. Художнє порівняння з поетичного тексту Л. Чойса (L. Choyse) "Perfect Advice" може слугувати таким прикладом: "*An old man / ... / and walks off home / to sip a single cup of tea in a rented room / that smells like 1932.*" [20].

Ситуація, що описується автором відбувається в Ірландії. Пара іноземців, що подорожують Дубліном, зупиняють старого чоловіка, щоб запитати дорогу. Дивлячись на молодят, старий розповідає про свою померлу дружину, про своє самотнє життя, аж потім повертається до своєї орендованої кімнати, щоб випити одну чашку чаю, що подумки відносе його у 1932 рік. Це час Великої депресії, економічної кризи, що мала негативні наслідки для життя людей у США, Великій Британії, Канаді, Франції, Німеччині та інших країнах. Жителі Ірландії потерпали від нестачі робочих місць (рівень безробіття складав майже 30%), браку коштів, щоб забезпечити б їм життя, вони потерпали від голоду, були змушені харчуватися у безкоштовних їдальнях, не могли забезпечити себе житлом і вугіллям, щоб його опалювати. Саме на цю закодовану інформацію про минуле старого індексально вказує історична дата у комбінації з лексичними одиницями *single* та *rented*.

На відміну від минулого, з майбутнім людина органічно пов'язана сподіваннями і надіями, але характер їх існування є бажаним, проте невизначеним, ілюзорним, гіпотетичним, упевненість у майбутньому – це “змінна величина”. З теперішнім часом людина нерозривно пов'язана процесом сприйняття [1, с. 688], він займає медіарну позицію між полюсами “було” і “буде”, оскільки “у кожний даний момент ми можемо усвідомлювати лише вузьке коло явищ” [8, с. 37].

Художнє порівняння з поетичного доробку Дж. Беттсон (J. Battson) “Morgan’s bones” ілюструє одночасну вербальну реалізацію концептів ТЕПЕРІШНІЙ, МИНУЛИЙ і МАЙБУТНІЙ ЧАС: “When Frank plays his horn / it’s like yesterday never happened / or tomorrow doesn’t need thinking about” [18].

Так, майбутній час експлікується вербалією *tomorrow*, яка функціонує у мовленнєвому контексті спільно з дієсловом *think* на позначення ментальної дії, до семантичного корпусу якої входять значення *думати, міркувати, мислити, придумувати, очікувати, припускати*, що імпліцитно вказує на певні події, що потенційно можливі, проте ще не відбулися, вони лише існують в уяві індивіда, так би мовити на “підготовчому” етапі. Розум людини вибудовує можливий образ її майбутнього. У той час як минулий час зберігає образи подій, що відбулися, спогади про людей, які зустрілися на її життєвому шляху. Це все є особистим надбанням, “власністю” людини, тим скарбом, який ніхто не здатен поцупити або зіпсувати. “Скарбниця” людської свідомості – її пам’ять надійно зберігає історію конкретної людини, її родинне походження, спогади, забуті почуття, емоції, життєвий досвід, все що відбувалося з нею у минулому. У художньому порівнянні минулий час адитивно до індексальної лексеми *yesterday* екстеріоризується словесним знаком *happened* зі значеннями *траплятися, відбуватися, виявлятися* (пор. to come into being or occur as an event, process, or result [15]). Дієслово *траплятися* орієнтує читача на зовнішній по відношенню до людини світ, оскільки зазвичай щось відбувається або трапляється у фізичному світі, до того ж форма дієслова *happened* індексально вказує на те, що дія вже стала частиною минулого досвіду людини. Графічне ж розташування *tomorrow* слідом за *yesterday* іконічно відбиває загально прийняту хронологічну модель, відповідно до якої людина переміщується у часі від минулого через сьогодні до майбутнього. Медіарна позиція теперішнього часу (ТЕПЕР) протиставляється полярним поняттям *минулий* (ТОДІ) та *майбутній* (ТОДІ), які є рівновіддаленими від точки перебування адресата у просторі.

Категорії простір та час у свідомості людини існують паралельно [7, с. 120]. Природні явища або події, що відбуваються локалізовані у просторі і часі. З огляду на тісний зв’язок часового та просторового виміру неканонічної комунікативної ситуації, вважаємо за доцільне розглянути індексальні одиниці на позначення просторової орієнтації у подальших наукових розробках.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – [2 изд., испр]. – М. : “Языки русской литературы”, 1999. – 896 с.
2. Белехова Л. І. Інтерпретація та переклад поетичного тексту: навчальний посібник [для магістрів та аспірантів факультетів іноземних мов] / Лариса Іванівна Белехова. – Херсон : Айлант, 2001. – 92 с.
3. Белостоцкая С. Странное время планеты Земля / С Белостоцкая, С. Артемова // Высшая лига, 2005. – №2. – С. 46-53.
4. Вежбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики / Анна Вежбицкая. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 272 с.
5. Кравченко А. В. Когнитивные структуры пространства и времени в естественном языке / Александр Владимирович Кравченко // Известия АН / Серия литературы и языка. – 1996. – Т.55. – № 6. – С. 3-24.
6. Рябцева Н. К. Аксиологические аспекты времени / Н. К. Рябцева // Логический анализ языка. Язык и время. / [отв. ред. Н. Д. Арутюнова, Т. Е. Янко]. – М. : Индрик, 1997. – С. 78-95.
7. Спиркин А.Г. Основы философии / Александр Георгиевич Спиркин. – М. : Политиздат, 1988. – 591с.
8. Чейф У. Л. Память и вербализация прошлого опыта / Уоллес Чейф // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XII. – М. : Прогресс, 1983. – С. 35-73.

9. Шмелёв А. Д. Русская языковая модель мира. Материалы к словарю / А. Д. Шмелев. – М.: Языки славянской культуры, 2002. – 224 с.
10. Chandler D. Semiotics. The basics / Daniel Chandler. – N.Y. : Taylor&Francis, 2007. – 307 p.
11. Huddleston R. D. Some observations on tense and deixis / R. D. Huddleston // Language. – 1969. – Vol.45. – №4. – P. 777-806.
12. Lefebvre M. The Art of Pointing. On Peirce, Indexicality, and Photographic Images [Електронний ресурс] / M. Lefebvre. – P. 1-15. – Режим доступу: https://www.academia.edu/192769/The_Art_of_Pointing_On_Peirce_Indexicality_and_Photographic_Images
13. Luke 2:10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://biblehub.com/luke/2-10.htm> .
14. Merrell F. Semiotic Foundations, Steps Toward an Epistemology of Written Texts / F. Merrell. – Bloomington : Indiana Univ. Press, 1982. – 181 p.
15. Merriam-Webster Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/now>
16. Nöth W. Handbook of Semiotics / Winfried Nöth. – Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press, 1995. – 577 p.
17. Ramchand G. Indexicals and Indexicality in Grammar [Електронний ресурс] / Gillian Ramchand. – Режим доступу: <https://castl.uit.no/index.php/seminars?id>

Джерела ілюстративного матеріалу

18. Canadian Poetry Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.library.utoronto.ca/canpoetry/index_poet.htm.
19. Carman B. W. “119 poems” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.poemhunter.com/i/ebooks/pdf/bliss_william_carman_2012_7.pdf.
20. Choyce L. “Caution to the Wind” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lesleychoyce.com/>

УДК 811.111

**КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПРОСТІР ТАЄМНИЦЯ В КОНТЕКСТІ
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ СТУДІЙ****Стрельченко К. С.**

Стаття присвячена аналізу концептуального простору таємниці як інформаційної системи, позначеної нестачею даних. Розглянуто структуру, організацію та інвентар компонентів такої системи, відношення між її елементами та рівнями, роль явищ коадаптації, емерджентності та взаємної каузації у визначенні її динаміки, а також часовий вимір відповідних процесів.

Ключові слова: таємниця, концептуальний простір, інформаційна система, емерджентність, коадаптація.

Статья посвящена анализу концептуального пространства ТАЙНА как информационной системы, характеризующейся недостатком данных. Рассматривается структура, организация и инвентарь компонентов такой системы, отношения между ее элементами и уровнями, роль коадаптации, эмерджентности и взаимной каузации при определении ее динамики, а также темпоральное измерение соответствующих процессов.

Ключевые слова: тайна, концептуальное пространство, информационная система, эмерджентность, коадаптация.

The article frames the conceptual space MYSTERY as a complex dynamic information system marked by reliance on insufficient data. The study considers the organization and structure of the system in question examining the relations between its components and levels, whereby co-adaptation, emergence and reciprocal causality are viewed as instrumental in determining its evolution. The temporal dimension of the relevant processes exhibits heterochronous nature.

Key words: mystery, conceptual space, information system, emergence, co-adaptation.

Перехід від традиційного антропоцентризму до нео-антропоцентризму, в рамках якого людина розглядається як “динамічна адаптивна система, здатна до лінгво-креативної діяльності” [4, с. 440], зумовлює необхідність її розгляду з позицій “чому?” і “навіщо?”-науки, а тому мотивує постулювання неоексплаторності як однієї з ключових парадигмальних рис сучасної лінгвістики, що в теоретико-евристичному напрямі виявляється в “поступовому перетворенні лінгвістичних і лінгвопсихологічних загадок і таємниць (таких як мовне чуття, творчість, осяяння, інтуїція і под.) в наукові проблеми, що піддаються розв’язанню” [1, с. 43]. Зважаючи на двонаправлений розвиток зокрема когнітивної лінгвістики, що виявляється в тенденції до конвергенції різних напрямів і водночас включає експансіонізм в онтологічному та методологічному плані [14, с. 11–12], **актуальним** є залучення дослідницького інструментарію синергетики для пояснення системних явищ у вербалізованих структурах концептуального плану.

“Індуктивна відкритість” (*inductive open-endedness*) базових метафор певної науки зумовлює їх евристичний потенціал для експлікації нових подібностей та аналогій, для знаходження фундаментальних характеристик предмета дослідження, що видаються ймовірними [6, с. 489–490]. **Мета даної статті** полягає в застосуванні термінологічного апарату синергетики для моделювання концептуального простору таємниці, вербалізованого засобами сучасної англійської мови. **Матеріал дослідження** становлять англійські художні твори ХХ–ХХІ століть.

Концептуальний простір розуміють як “особливий специфічний тип організації концептів у людській свідомості та мовній картині світу” [3, с. 103]. Як сукупність взаємопов’язаних ментальних структур концептуальний простір таємниці може бути представлений у вигляді інформаційної системи,

визначальною характеристикою якої є оперування неповними чи неточними даними. Важливою її ознакою є також гетерогенність – численність та неоднорідність типів компонентів [15, с. 28].

На відміну від множини, якій притаманне екстенціональне визначення (виділення згідно з інвентарем елементів, а не їхніми ознаками [5, с. 4–5]), у межах системи значимим є і набір, і аранжування складових [11, с. 109]. При цьому статичні чи динамічні відношення між компонентами, що залишаються інваріантними й забезпечують ідентичність системи, представляють її організацію, а ситуативна реалізація та варіації компонентів та відношень між ними є її структурою [16, с. 48]. Інша принципова відмінність між системою та множиною полягає в тому, що належність до певної множини не змінює властивостей елементів, тоді як характеристики компонентів системи зазнають модифікацій при входженні до неї та залежать від контексту, в якому вони знаходяться [11, с. 109].

Організація аналізованої інформаційної системи передбачає наявність таких агентів: таємниці, власника таємниці, особи, що приховує таємницю, особи, що розв'язує таємницю. Кожен з цих компонентів може бути визначеним лише в контексті системи: таємниця як нечітка сутність передбачає наявність суб'єкта пізнання; особа, що приховує, зорієнтована на перешкодження розв'язуванню. Водночас, структурні варіації можуть виявлятися у вигляді накладання функцій (наприклад, таємниця виступає агентом, що спричиняє її розкриття – (1)) або їх імпліцитної реалізації (*behind* сигналізує перспективу особи, що розв'язує таємницю – (2)).

(1) *As time went on, my notebooks grew fatter. My work was becoming ever more sophisticated as the **mysteries** of Organic Chemistry **revealed themselves to me**, and I rejoiced in my newfound knowledge of what could be extracted so easily from nature* [21, с. 11].

(2) *I wasn't going to hide behind the lie that I could find a way out by running up and down a hill* [18, с. 22].

Орієнтація на потенційну присутність особи, що розв'язує таємницю, при приховуванні чи реконструкції логіки приховування при розв'язуванні засвідчує асинхронні взаємодії між відповідними агентами. Типове застосування просторової лексики для опису темпоральних відношень лежить в основі представлення таких взаємодій як неодночасного руху вздовж однієї траєкторії (3) чи перегонів у фрагменті (4):

(3) *No one who took the time to dog Querashi's nighttime movements, to string a tripwire, and to make sure there was **no evidence left behind** would fail to make certain that he also had an alibi for his whereabouts on Friday night* [24, с. 273].

(4) *Intelligence have already given me a report on Muhannad Malik. Emily took pleasure in having managed **to be one step ahead of him**. She recited the salient details on the young Asian* [24, с. 145].

Під час розв'язування таємниці реконструкція минулих подій відбувається через усунення розрізненості в часі та побудову інтегрованого ментального простору, де дейктичним центром є особа, що здійснює пошук: у реченні (5) *coming* сигналізує рух до оповідача; проксимальні просторові маркери у фрагменті (6) поєднуються з дистальними часовими дейктиками. Наведені особливості засвідчують гетерохронний характер аналізованої системи [15, с. 84], тобто наявність різних часових вимірів у її межах.

(5) *What if, after coming to Buckshaw and threatening Father, he had walked out of the house through the kitchen...* [21, с. 154].

(6) *And I saw as if in a blinding vision: The vicar had been here at Culverhouse Farm last Thursday. It was here that he had caught his trouser leg in the bicycle chain and lost his clip* [22, с. 180].

Кожен із компонентів інформаційної системи у свою чергу може розглядатися як підсистема. У цьому сенсі таємниця (індивідуальний або колективний агент чи об'єкт, характеристики якого / способи взаємодії з яким є невідомими) представляється як дискретна структура з набором онтологічних, функціональних, темпорально-локативних та аксіологічних параметрів, здатна до адаптації та самопідтримки, що може бути представлена як фреймова мережа. Аналогічно

людина як учасник інформаційних взаємодій може розглядатися як динамічна відкрита система.

Протилежний процес – виокремлення лише релевантних характеристик та об'єднання елементів у категорії як метод спрощення моделі системи – визначається як агрегація (в епістемологічному сенсі). Водночас агрегація виступає онтологічною властивістю системи, вказуючи на можливість виникнення більш складної поведінки на вищих рівнях як результат взаємодії (сукупної дії) простіших компонентів [10, с. 11–12]. Результатом є існування мета-агентів [10, с. 12] – емерджентних феноменів, що поєднують несумісні на перший погляд характеристики: “виникають несподівано” й “виникають як наслідок” [2, с. 134], є постійними й змінними, немінучими й непередбачуваними, залежними й незалежними від системи, в якій вони виникають [8, с. 2].

Прикладом емерджентності як вияву самоорганізації є поява нового знання внаслідок співставлення розрізнених відомих фактів. В результаті виникає цілісна інформаційна одиниця, що має нові ознаки, які не зводяться до суми характеристик її складових (є неадитивними [9, с. 122]), тобто відбувається ускладнення системи. Так, у ситуації (7) співставлення відомих попередніх подій (загибель Х. Боунпенні – вчителя батька наратора, знаходження мертвого птаха з маркою на дзьобі, назва якого співзвучна з ім'ям батька та символи на марці) дозволяють проінтерпретувати все це як акт погрози. З іншого боку, у прикладі (8) трансформація множина (окремі факти) – маса (цілісний образ), що уможлиблює встановлення особи злочинця, дозволяє розглядати емерджентцію як інволюційний процес (спрощення системи): нове знання є логічно простішим порівняно з неструктурованим набором вихідних даних [15, с. 59 – 60].

(7) *I looked closely at the stamp in my hand. At the bottom, below Queen Victoria's head, was written its value: ONE PENNY. To the left of these words was the letter B, to their right, the letter H. It looked like this: B ONE PENNY. H*

“BH.” The stamp had come from the second row on the printed sheet, eighth column to the right. Two-eight. Was that significant? Aside from the fact that 28 was the atomic number for Nickel, I could think of nothing.

And then I saw it! It wasn't a number at all: It was a word! Bonepenny! Not just Bonepenny, but Bonepenny, H.! Horace Bonepenny!

Impaled on the jack snipe's bill (Yes! Father's schoolboy nickname had been “Jacko!”), the stamp had served as calling card and death threat. A threat that Father had taken in and understood at first glance [21, с. 93].

(8) *And it was true. Although I had all the information I needed, I hadn't put together all of the pieces. This specter was really no more than someone who had dressed themselves up from the film studio's wardrobe – someone who did not want to be recognized [20, с. 146].*

Процеси, які відбуваються в інформаційній системі, – створення, приховування, розв'язування й передача таємниці – є результатом як конфронтативних, так і адаптивних взаємодій між елементами одного рівня (синтагматичний вимір). Так, необхідність збереження власної ідентичності, статусу тощо (підтримання гомеостазу в межах підсистеми) та полярність цілей агентів сукупно з дією різноспрямованих сил (вплив контексту) мотивує осмислення інтеракцій між особою, що приховує та розв'язує таємницю із залученням концептів, що імплікують протистояння, змагання – сутичка (9), полювання (10), спорт (10), гра (11).

(9) *From Mace's increasingly frightened expression, Lord knew **his last random shot had hit home**. There were more incidents. Now each of them knew it [25, с. 182].*

(10) *“Drawing conclusions is your job, not mine,” Theo Shaw said, and Barbara gave him credit for saying it evenly. “But if you're suggesting that Sahlah Malik's somehow involved in what happened to her fiancé ... That's just not on.”*

*“How'd we get on to this business at the Nez?” Barbara asked. “That's rather a jump.” **He refused to be baited or trapped this time**. He said, “You're the police, and I'm not stupid. If you're asking whether I knew the Maliks, you're involved in investigating the death on the Nez. Right?” “And you knew she was to marry Querashi?” “I'd been introduced to him at the Gentlemen's Cooperative. Akram called him his future son-in-law. I didn't think he was here to marry Muhannad, so it seemed*

reasonable to conclude he was here to marry Sahlah.” **Touché, Barbara saluted him mentally. She'd thought she had him, but he'd dodged adroitly.** “So you knew Querashi yourself?” [24, с. 189–190].

(11) *It wasn't so much that he suspected China River or her brother of the crime. It was more that he suspected everyone and the way of caution was to hold one's cards close* [23, с. 391].

З іншого боку, приховування/розв'язування таємниці є коадаптаційним процесом, що виявляється зокрема в зміні конструювання предметної ситуації агентами системної взаємодії. *Конструювання* визначається як спосіб представлення концептуальної репрезентації засобами мовного коду, який впливає на концептуальну репрезентацію, індуковану в слухача/співрозмовника [7, с. 40 – 41]. Основними вимірами конструювання є *специфічність* – рівень деталізації при характеристиці ситуації [13, с. 55], *фокусування* як аранжування змісту за принципом фігура/фон [13, с. 57], *промінантність* – відносна виділеність елементів, що включає профілювання та оформлення траектора й орієнтира [13, с. 66] та *перспектива*, що становить спосіб огляду ситуації (вибір точки спостереження та напрямок ментального сканування [13, с. 73; 82]. Так, специфікація кольору слугує мовцеві В для моделювання образу ситуації, що не відповідає дійсності, але є співвідносним з очікуваннями співрозмовника:

(12) A: “And how's Miss Ophelia? Has the doctor been round?” B: “Yes,” I said. “I believe he saw her this morning.” Ned swallowed my deception whole. A: “Still **green** then, is she?” B: “**More of a yellow than before.**” I said. “**A shade more sulphuric than cupric.**” I had learned that a lie wrapped in detail, like a horse pill in an apple, went down with greater ease. But this time, as soon as I said it, I knew that I had overstepped. A: “Haw, Flavia!” Ned said. “You're making sport of me” [21, с. 51].

У наступному фрагменті специфікація *something/this particular object* – that old stamp супроводжується психологічним дистанціюванням (вживання дейктика *that*), що разом з прикметником *old* надає висловленню В негативного оцінного забарвлення, вказуючи на (вдаване) нерозуміння справжньої значимості марки:

(13) A: “Look, Flavia, I'll be frank with you. A business associate had **something** in his possession that didn't belong to him. It was mine. Now, I know for a fact that, other than my associate, you and the landlord's daughter were the only two people who were in that room. I also know that Mary Stoker would have no reason to take **this particular object**. What am I to think?” B: “Are you referring to **that old stamp**?” I asked. This was going to be a tightrope act, and I was already putting on my tights. Pemberton relaxed at once. A: “You admit it?” he said. “You're an even smarter girl than I gave you credit for” [21, с. 180].

Прикладом зміни фокусування є навмисне звуження мовцем В часових меж ситуації, що обговорюється, порівняно з очікуваннями А:

(14) A: “Now then,” the Inspector said, flipping open his notebook and unscrewing the cap of his Biro. “From the beginning.” B: “I couldn't sleep, you see,” I began. A: “Not that beginning,” Inspector Hewitt said without looking up. “Tell me about the church fête” [19, с. 61].

Визначальними для вертикального виміру взаємодій у системі є параметри порядку (“макроскопічні величини, які визначають поведінку мікроскопічних механізмів, не будучи представленими на рівні останніх” [12, с. 2445]) та принцип підпорядкування (*das Versklavungsprinzip*): “процес А визначається як підпорядкований процесу В (“von B versklavt”), коли В у своїй динаміці слідує А” [12, с. 2445]. Водночас параметри порядку генеруються й підтримуються поведінкою компонентів нижчих рівнів. Таким чином між локальними та глобальним рівнем системи встановлюються двоспрямовані, проте несиметричні зв'язки – відношення взаємної каузації (*reciprocal causality*) [17, с. 421].

Подвійні причинні зв'язки в процесі розв'язування таємниці виявляються, коли співвіднесення знайдених особою фактів веде до появи нового знання, що, в свою чергу, обмежує (визначає) варіанти подальшого здійснення пошуку – (15).

(15) *Later, Mrs. Mullet had asked if I enjoyed the pie. [...] And then it struck me like a thunderclap! The dead man had eaten it. Yes. Everything was making sense! [...] What kind of poison could work that quickly? [...] THE REAL QUESTION WAS THIS: Who put the poison in the pie? And, even more to the point, if the dead man*

had eaten the thing by accident, whom had it originally been intended for? [21, с. 74–75].

Наслідком асиметричності двоспрямованих каузативних зв'язків є полярний вплив одного процесу на різні рівні системи. Наприклад, приховування таємниці має деструктивний вплив на її власника, водночас виступаючи стабілізуючим чинником на рівні міжособистісних взаємодій:

(16) *It was as if somehow Noah had been living – for a long time and because of his drug addiction, of course – as an empty shell. God knows how he managed to keep going, but he did. Then, suddenly, what happened today caused the shell to crumple ... and there was nothing functioning inside and, the way it looks now, nothing salvageable either* [25, с. 94].

Асиметричність причинності між рівнями системи виявляється також через відношення контролю. Здобуваючи знання, особа, що здійснює пошук, сприяє появі нового елемента в системі (результат взаємодії відкритої системи з контекстом чи емерджентції), тобто *агенса-особа* діє на *афектив-знання*. Наступним етапом є зміна ролей *суб'єкт/об'єкт контролю*, коли викрита інформація визначає поведінку особи, що здійснювала пошук:

(17) *Had Frank not spent every one of his formative years right on into his solitary adulthood being taught the inestimable value of everything remotely related to Guernsey's time of trial, he might have deliberately misplaced this single piece of paper, and no one would have been the wiser. But he would still have known that it had once existed, and nothing would ever obliterate that knowledge* [23, с. 322].

Отже, концептуальний простір таємниці може бути представлений як інформаційна система, позначена оперуванням неповними чи неточними даними. Організація системи передбачає наявність таких агентів, як таємниця, власник таємниці, особа, що приховує таємницю, особа, що розв'язує таємницю, що набувають своїх характеристик лише в контексті системи. Процеси, які відбуваються в інформаційній системі, – створення, приховування, розв'язування й передача таємниці – супроводжуються як конфронтативними, так і адаптивними взаємодіями між елементами одного рівня. Вертикальний вимір системних взаємодій засвідчує наявність асиметричних відношень взаємної каузативності, що виявляються у відношеннях контролю, а також через полярний вплив одного процесу на різні рівні системи. **Перспективи подальших досліджень** полягають у деталізації характеристик інваріантних компонентів аналізованої інформаційної системи.

Література

1. Вороб'єва О. П. Лінгвістика сьогодні: реінтерпретація епистеми / О. П. Вороб'єва // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія. – 2013. – Т.16, № 2. – С. 41–47.
2. Домброван Т. И. Язык в контексте синергетики: Монографія / Т. И. Домброван. – Одесса: КП ОГТ, 2013. – 346 с.
3. Ефремов В. А. Теория концепта и концептуальное пространство / В. А. Ефремов // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. – 2009. – № 104. – С. 96–106.
4. Колесник О. С. Від міфосеміотики до нео-антропоцентризму у лінгвістиці / О. С. Колесник // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. Серія : Філологічні науки (мовознавство). – 2015. – Вип. 137. – С. 435–440.
5. Allwood J. Logic in Linguistics / J. Allwood, L.-J. Anderson, O. Dahl. – Cambridge : Cambridge University Press, 1995. – 185 p.
6. Boyd R. Metaphor and Theory Change: What is “Metaphor” a Metaphor for? / Richard Boyd // Metaphor and Thought / [edited by Andrew Ortony]. – Cambridge : Cambridge University Press, 1993. – P. 481–532.
7. Evans V. A Glossary of Cognitive Linguistics / Vyvyan Evans. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2007. – 239 p.
8. Fromm J. Types and Forms of Emergence [Electronic Resource] / Jochen Fromm. – 2005. – 23 p. – Available from: <http://arxiv.org/ftp/nlin/papers/0506/0506028.pdf>
6. Holland J. H. Emergence. From Chaos to Order / John H. Holland. – Oxford : Oxford University Press, 1998. – 259 p.
10. Holland J. H. Hidden Order. How Adaptation Builds Complexity / John H. Holland. – New York : Addison-Wesley, 1995. – 185 p.

11. Juarrero A. Dynamics in Action. Intentional Behavior as a Complex System / Alicia Juarrero. – Cambridge : MIT Press, 1999. – 288 p.
12. Köhler R. Semiotik und Synergetik / Reinhard Köhler // Semiotik. Ein Handbuch zu den zeichentheoretischen Grundlagen von Natur und Kultur. 3. Teilband / [herausgegeben von Roland Posner, Klaus Robering, Thomas A. Sebeok]. – Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 2003. – S. 2444–2452.
13. Langacker R. W. Cognitive Grammar. A Basic Introduction / Ronald W. Langacker. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – 562 p.
14. Langacker R. W. Convergence in Cognitive Linguistics / Ronald W. Langacker // Cognitive Linguistics. Convergence and Expansion / [edited by Mario Brdar, Stefan Th. Gries, Milena Zic Fuchs]. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2011. – P. 9–16.
15. Larsen-Freeman D. Complex Systems and Applied Linguistics / Diane Larsen-Freeman, Lynne Cameron. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – 287 p.
16. Maturana H. Autopoiesis: Reproduction, Heredity and Evolution / Humberto Maturana // Autopoiesis, Dissipative Structures and Spontaneous Social Order / [edited by M. Zeleny]. – Boulder : Westview Press. – P. 45–79.
17. Thompson E. Radical Embodiment: Neural Dynamics and Consciousness / Evan Thompson, Francisco J. Varela // Trends in Cognitive Sciences. – 2001. – Vol. 5, No. 10. – P. 418–425.

Джерела ілюстративного матеріалу

18. Ahern C. There is no Place like Here / Cecelia Ahern. – New York : HarperCollins, 2006. – 248 p.
19. Bradley A. A Red Herring without Mustard / Alan Bradley. – New York : Delacorte Press, 2011. – 240 p.
20. Bradley A. I am Half-Sick of Shadows / Alan Bradley. – New York : Delacorte Press, 2011. – 172 p.
21. Bradley A. The Sweetness at the Bottom of the Pie / Alan Bradley. – New York : Delacorte Press, 2009. – 222 p.
22. Bradley A. The Weed That Strings the Hangman's Bag / Alan Bradley. – New York : Delacorte Press, 2011. – 172 p.
23. George E. A Place of Hiding / Elizabeth George. – New York : Bantam Books, 2003. – 514 p.
24. George E. Deception on His Mind / Elizabeth George. – New York : Bantam Books, 2009. – 624 p.
25. Hailey A. Strong Medicine / Arthur Hailey. – New York : Dell, 1991. – 314 p.

УДК 811.111'23

ОЦІННА КАТЕГОРИЗАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЛЮДИНИ В АНГЛОМОВНІЙ ПРЕЦЕДЕНТОЛОГІЇ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ВИМІР

Червінко Є. О.

У статті розглянуто оцінну категоризацію інтелектуальних здібностей людини в англійській мові у річищі лінгвокогнітивного підходу. У самому процесі оцінної категоризації виявлено статична та динамічна складові. Представлено результати спроби виявлення основних оцінних категорій та їх типологічної систематизації.

Ключові слова: інтелектуальні здібності людини, концептуалізація, оцінка, оцінна категоризація, прецедентний текст.

В статье рассмотрена оценочная категоризация интеллектуальных способностей человека в английском языке с позиций лингвокогнитивного подхода. В самом процессе оценочной категоризации выделены статическая и динамическая составляющие. Представлены результаты попытки выявления основных оценочных категорий и их типологической систематизации.

Ключевые слова: интеллектуальные способности человека, концептуализация, оценка, оценочная категоризация, прецедентный текст.

The present article focuses on analyzing the evaluative categorization of human intellectual abilities in the English language from the point of view of cognitive linguistics. Within the framework of the process of evaluative categorization itself there have been its static and dynamic components were revealed. Relevant verbalized key evaluative categories have been revealed with their subsequent typological systematization.

Key words: conceptualization, estimation, evaluative categorization, human intellectual abilities, precedent text.

Початок ХХІ століття ознаменувався в мовознавстві інтенсивним розвитком антропоцентричної парадигми наукових досліджень, для якої характерним є когнітивно-комунікативний підхід, що дозволяє комплексно аналізувати лінгвістичні та екстралінгвальні фактори, які впливають на способи вербалізації уявлень людини про світ.

Категоризація є однією з провідних функцій людської свідомості, яка лежить в основі мовленнєво-мисленнєвої діяльності й організації мови як системи. Оцінна концептуалізація і категоризація є специфічним інтегративним когнітивним процесом, який відбувається в свідомості людини при її взаємодії з навколишньою дійсністю і приводить до формування системи думок і оцінок.

У цьому зв'язку, актуальність нашої роботи обумовлена тим, що вона виконана у річищі лінгвокогнітивного наукового напрямку, що дозволяє виявити специфіку представлення знань у свідомості людини і їх відображення в мові.

Метою розвідки є дослідження когнітивних і мовних механізмів формування оцінки інтелектуальних здібностей людини, об'єктивованої засобами англомовної прецедентології. Зазначена мета передбачає розв'язання таких завдань, що визначають новизну нашого дослідження: аналіз когнітивних механізмів формування оцінних значень в англомовній прецедентології; дослідження змісту концептуальної царини ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ЗДІБНОСТІ ЛЮДИНИ; виявлення лексичних одиниць, які використовуються для репрезентації оцінки інтелектуальних здібностей людини в англомовній прецедентології та їх розподілення за основними оцінними категоріями та рівнями оцінної категоризації.

Об'єктом дослідження є оцінна категоризація інтелектуальних здібностей людини в англійській прецедентології, а його предметом – прецедентні засоби вираження оцінки інтелектуальних здібностей людини, що формують певні оцінні категорії в англійській мові, з виявленням особливостей процесів формування оцінних значень.

Матеріал аналізу складають 600 прикладів, одержаних методом суцільної вибірки з художніх творів англійських і американських письменників, публіцистичних текстів, збірок англомовних прислів'їв, приказок, даних фразеологічних і тлумачних словників та інформаційних ресурсів Internet.

Основними методологічними засадами роботи є концептуальний і контекстуальний аналізи, аналіз словникових дефініцій, когнітивно-семантичний аналіз засобів оцінної категоризації інтелектуальних здібностей людини в англійській прецедентології.

Оскільки розгляд когнітивних і мовних механізмів, що забезпечують формування оцінних концептів і категорій, проведено нами у межах теорії оцінки М. М. Болдирева, оцінку концептуалізацію розуміємо як оцінне осмислення об'єктів навколишнього світу і створення в результаті цього оцінних концептів в нашій свідомості [1; 2]. Основні положення теорії оцінки полягають у виявленні когнітивних механізмів формування оцінних концептів і категорій з урахуванням особливостей людського сприйняття і інтерпретації дійсності та вивченні мовних механізмів, що розкривають специфіку функціонування оцінних значень в мовленні і виявляють особливості співвіднесення концептуального і мовного рівнів.

Оцінна концептуалізація є процесом розгляду об'єктів дійсності крізь призму ціннісної системи людини. Це зумовлює релятивний характер оцінних концептів, зміст і структура яких пов'язані з реальним світом через концептуальну структуру об'єкта оцінки. Згідно з Дж. Лакоффом та Р. Ленекером, оцінні концепти як результати оцінної концептуалізації, мають культурну й часову обумовленість та мовну репрезентацію [7, 8].

Результатом процесу оцінної концептуалізації є формування оцінних концептів в свідомості людини. На думку О.С. Кубрякової, мова є єдиним ключем до пізнання когнітивних здібностей людини [4]. Саме в мові репрезентуються конкретні характеристики інтелектуальних здібностей людини, на основі яких ми їх класифікуємо, в чому й полягає, на наш погляд, сутність оцінної категоризації.

Оцінна категоризація інтелектуальних здібностей людини визначається специфікою концептуальної царини ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ЗДІБНОСТІ ЛЮДИНИ. Інтелект розуміється як здібність людини мислити, приймати рішення, доцільно використовувати свої здібності для успішного виконання певного роду діяльності [5; 9]. При оцінці інтелекту людини відбувається накладення системи індивідуальних цінностей суб'єкта оцінки на концептуальну царину ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ЗДІБНОСТІ ЛЮДИНИ. Оцінна категоризація здійснюється у декілька етапів: осмислення об'єкту, співвіднесення його характеристик з нормами і стандартами, що існують у суспільстві, визначення ступеню відповідності ознак нормам, а також особистій системі цінностей, віднесення предмету до певної оцінної категорії. Результати даного процесу вербалізуються.

В оцінній категоризації можна виділити три рівні – базовий, суперординатний і субординатний. До базового рівня можна віднести загальні класифікаційні концепти, пов'язані з оцінкою предметів, явищ і подій людиною або групою людей, при чому категорії базового рівня “вважаються базовими з точки зору: 1) специфіки перцепції (цілісне сприйняття форми, моментальна ідентифікація); 2) функції (загальна моторна програма як єдина система дій з об'єктами категорії цього рівня); 3) комунікації; 4) організації знань (найбільша кількість характеристик членів категорії зберігається на цьому рівні)” [1, с. 136]. Вищий, суперординатний, і нижчий, субординатний рівні оцінної категоризації пов'язані з напрямом класифікаційної діяльності у бік більшого або меншого узагальнення оцінки відповідно [2, 3].

Структуру категорії оцінки інтелектуальних здібностей людини складають центр, полюси і периферія. Центр оцінної категорії відображає найбільшу кількість концептуальних ознак, периферія – незначну кількість характеристик. Наявність же полюсів є специфікою саме оцінних категорій.

У процесі проведення дослідження було виявлено лексичні одиниці, які використовуються в англійській мові для оцінки інтелектуальних здібностей людини і описано їх значення згідно з тлумачними словниками англійської мови. Зроблено спробу виділити як назви категорій ті з них, що відображають більшість основних ознак у своїй групі, і систематизувати лексичні одиниці за категоріями і рівнями оцінної категоризації.

Було виділено чотири групи англомовної лексики, які є засобами вираження оцінки інтелектуальних здібностей людини: одиниці раціональної оцінки, суб'єктивної оцінки, оцінки окремих складових інтелекту, а також загальнооцінні категорії GOOD / BAD.

Одиниці раціональної оцінки відображають теоретичне знання про здібності взагалі і інтелектуальні зокрема. Їх можна віднести до суперординатного рівня. До них належать оцінні категорії ABLE / UNABLE, що характеризують уміння/невміння виконувати певний вид діяльності, та INTELLECTUAL / NON-INTELLECTUAL, що характеризують здібність / нездібність до розуміння, сприйняття інформації, мислення.

Одиниці основної суб'єктивної оцінки відображають головну характеристику інтелекту – здібність до розуміння і міркування, і тому віднесені до базового рівня. До одиниць групи суб'єктивної оцінки належить оцінні категорії CLEVER / STUPID, що характеризують конститутивну ознаку інтелектуального розвитку людини – здібність / нездібність легко розуміти і швидко мислити.

Одиниці оцінки окремих складових інтелекту відображають окремі прояви інтелекту, зокрема рівень інтелектуальних здібностей, обсяг знань, наявність досвіду в певному виді діяльності розсудливість та розумність, швидкість протікання інтелектуальних процесів при формуванні власних і сприйнятті чужих ідей. Їх можна віднести до субординатного рівня. Рівень інтелектуальних здібностей (IQ) оцінюється за допомогою оцінних категорій GENIUS / IDIOT, обсяг знань – ERUDITE / IGNORANT, наявність досвіду в певному виді діяльності – COMPETENT / INCOMPETENT, розсудливість, розумність – WISE / FOOLISH, швидкість протікання інтелектуальних процесів ідей – ALERT / DENSE, що характеризують сприйняття чужих ідей та INGENIOUS / CRASS, що характеризують формування власних ідей.

Загальнооцінні категорії GOOD / BAD дають оцінку прояву інтелектуальних здібностей людини в різних сферах її діяльності, соціальному статусі і морально-етичних якостях, а також сприяють посиленню інших категорій.

Між оцінними категоріями та між рівнями оцінної категоризації утворюються перехідні зони, забезпечуючи континуальність категоріального простору [6]. Сама спроба систематизації та поділ оцінних категорій на раціональні і суб'єктивні також мають досить умовний характер, бо всі дії людини мають суб'єктивну складову і не можуть бути абсолютно раціональними.

В процесі категоризації виділяємо дві складові – статичну і динамічну. Статична складова представлена системою категорій, яка існує в свідомості людини, а динамічна складова полягає у співвіднесенні об'єкту з тією або іншою категорією і присвоєнні йому відповідних якостей за допомогою назв цих категорій.

В результаті аналізу фактичного матеріалу ми дійшли висновків, що динамічна складова оцінної категоризації полягає в самому процесі формування оцінки інтелектуальних здібностей людини в нашій свідомості і здійснюється за допомогою наступних когнітивних механізмів: а) профілювання як висвітлення конкретної ділянки (профілю) у межах відповідної когнітивної області (бази) [7; 8] (*We are glad to meet a competent manager in our office*); б) порівняння оцінюваного об'єкту з колективними або індивідуальними стереотипами, що дозволяє визначити ступінь відповідності характеристик об'єкта нашим очікуванням (*Better untaught than ill taught*); в) метафоричного перенесення (*You, old fox!*); г) метонімічного перенесення (*Clever heads of the class*), д) когнітивного контексту, який тлумачимо як когнітивні структури, які стоять за значеннями мовних одиниць і забезпечують їх розуміння (*Yet none of them could have claimed, as he could, to be a graduate of Harvard University or to have twice travelled in Europe*).

Таким чином, оцінна категоризація інтелектуальних здібностей людини є складним, багатофакторним процесом, що включає статичну і динамічну складові, а безпосереднє формування оцінки інтелектуальних здібностей людини, об'єктивованої засобами англомовної прецедентології, здійснюється на основі когнітивних механізмів профілювання, порівняння, метафори, метонімії під впливом когнітивного контексту.

Перспективу своєї роботи вбачаємо у поглибленні дослідження оцінної категоризації інтелектуальних здібностей людини у сучасній англомовній прецедентології, а також у вивченні інших концептуальних царин у зазначеному річищі і зверненням до крос-культурного виміру проблеми.

Література

1. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика. Введение в когнитивную лингвистику: курс лекций / Н. Н. Болдырев. – Тамбов: Изд-дом Т.Г.У. им. Г. Р. Державина, 2014. – 236 с.
2. Болдырев Н. Н. Структура и принципы формирования оценочных категорий // Принципы и методы когнитивных исследований языка: сб. науч. тр. / Н. Н. Болдырев. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2008. – С. 11-29.
3. Болдырев Н. Н. Формирование оценочных концептов на основе количественных параметров в языке // Литературоведение. Лингвистика. Лингводидактика: сб. науч. тр. / Н. Н. Болдырев. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2003. – С. 135- 145.
4. Кравцова Н.М. Когнитивный подход к исследованию оценки интеллектуальных способностей человека в английском языке / Н. М. Кравцова // Вопросы когнитивной лингвистики, 2008 – №1. – С. 95 - 103.
5. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
7. Шевченко И.С. Становление когнитивно-коммуникативной парадигмы в лингвистике / И. С. Шевченко // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2004. – №635. – С. 202 - 205.
8. Lakoff G. Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind / G. Lakoff. – The University of Chicago Press, 1987. – 607 p.
9. Langacker R.W. Foundations of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites. Vol. 1 / R. W. Langacker. – Stanford, Calif.: Stanford Univ. Press, 1987. – 516 p.

УДК 811.111'373.611+'373.43

**ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ПРОЦЕСИ ТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ІННОВАЦІЙ
ЯК СПОСІБ СТРУКТУРУВАННЯ ДІЙНОСТІ****Чумак Л. М.**

Стаття присвячена дослідженню комбінаторності ментально-лінгвальних явищ і процесів при створенні номінативних одиниць на позначення дійсності. Лінгвокогнітивна комбінаторика розглядається як процес додавання знання про мовне відтворення концепта у структурі самої ментальної одиниці. В основі комбінаторних ментально-лінгвальних одиниць знаходяться вихідні концепти – оперативні одиниці знань.

Ключові слова: лінгвокогнітивна комбінаторика, концепт, комплексні механізми деривації, комбінаторність, словотвірність, інновація.

Статья посвящена исследованию комбинаторности ментально-лингвальных явлений и процессов при создании номинативных единиц, отображающих действительность. Лингвокогнитивная комбинаторика рассматривается как процесс добавления знаний о языковом воспроизводстве концепта в структуре самой ментальной единицы. В основе комбинаторных ментально-лингвальных единиц находятся исходные концепты – оперативные единицы знаний.

Ключевые слова: лингвокогнитивная комбинаторика, концепт, комплексные механизмы деривации, комбинаторность, словообразование, инновация.

The article focuses on the study of combinatory of mental and lingual phenomena and processes of nominal units' formation that represent the reality. Linguocognitive combinatorial analysis is considered as the process of knowledge extension about language reproduction of the concept within the structure of a mental unit. The forming-up concepts that are the operational knowledge units are found on the basis of combinatorial mental-lingual units.

Key words: linguocognitive combinatory, concept, combined derivational mechanisms, combinatorial analysis, word-formation, innovation.

Ідея поширеності дослідження комплексних механізмів деривації у процесі утворення англомовних одиниць спілкування стала передумовою щодо зміщення акцентів моделювання та структурування дійсності мовними засобами – з позиції структуралізму на позиції когнітивного та прагматичного характеру. Загальною стратегією розвитку сучасної наукової думки є визнання того, що основне призначення мовної одиниці полягає у здійсненні ментально-лінгвальних операцій. Стрімкий розвиток когнітивної лінгвістики базується на дослідженнях складної системи взаємодії мови та мислення (І. Андрусяк; Н. Арутюнова 1999; Н. Беседина 2006; М. Болдирєв 2007; Р. Джекендофф 1995; М. Джонсон, Дж. Лакофф 2008; С. Жаботинська 2004; М. Кочерган 2003, 2006; О. Кубрякова 2004, 2007; А. Левицький 2009; В. Маслова 2001; О. Селіванова 2000, 2004; В. Теркулов 2010; Н. Уфимцева 2011 тощо). Проблеми дослідження механізмів та особливостей взаємозв'язку сприйняття, осмислення дійсності, концептуалізації та способів організації структур знань, системи прийомів та засобів фіксації цих структур у мові відносяться до **найактуальніших** у когнітивній лінгвістиці.

Загальнонауковий напрям комплексного розгляду механізмів утворення англомовних інновацій на сучасному етапі розвитку мови з урахуванням як мовних, так і позамовних факторів, зумовлює **мету** даного дослідження. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язати такі **завдання**: окреслити перспективність застосування когнітивного аналізу до комплексного дослідження процесів деривації як способу структурування дійсності; уточнити термін “концепт” як оперативної одиниці знань про комбінаторику двох взаємозалежних систем: концептуальної та лінгвальної; розглянути питання як когнітивні комбінаторні

здатності людини шляхом мовних комбінацій дозволяють пізнавати та репрезентувати світ.

Закони, за якими відбуваються процеси мислення, що розуміються як будь-які когнітивні процеси, є універсальними. Результатом процесів мислення є створення ментальних образів як носіїв певної інформації, представлених системою відповідних знаків, символів, стратегій у вигляді образних, вербальних або ж концептуальних репрезентації [7, с. 97-113].

У процесах мислення поступово відбувається перетворення отриманої та переосмисленої інформації, у результаті чого виникає узагальнений (множинний), а не окремо індивідуальний образ дійсності. Відомо, що мислення може бути вербальним та невербальним, а також взагалі не мати безпосереднього відношення до мовного мислення. Мова функціонує в інформаційно-когнітивній системі лише завдяки процесу вербалізації концептів – оперативних одиниць знань [3, с. 26], що можуть репрезентуватися у мові одиницями різних мовних підсистем. У мовному вираженні людина передає тільки певну частину образів дійсності, а саме свій когнітивний досвід – систему архетипічних структур, способів кодування інформації. Взаємозв'язок мислення та мови, як взаємозумовленої єдності (хоча кожен окремо і є складним явищем з власною специфічною формою та змістом), є результатом взаємної координації поведінки людей, що базується на набутому досвіді, засвоєних знаннях.

Лінгвокогнітивна комбінаторика у даному дослідженні розглядається як процес додавання знання про мовне відтворення концепта у структурі самої ментальної одиниці, оскільки в основі комбінаторних ментально-лінгвальних одиниць знаходяться вихідні концепти. Як оперативні одиниці знань, концепти асоціюються не з певними словами, що позначають реалії дійсності, а зі знаннями. Отже, концепти розглядаються як знання про комбінаторику, що розуміються як дві взаємозалежні системи. З одного боку, це – концептуальна комбінаторна система (так звана “мова мислення” [9, с. 13]), а з іншого – гетерогенна мовна система.

Отримані знання сприяють прогнозуванню подій та усвідомленню дійсності, поведінки та реакції інших людей. У мовній одиниці фіксується, зберігається і передається від покоління до покоління досвід людини, засвідчений внутрішньою формою слова [8, с. 172]. З одного боку мовна форма є результатом проектування значень, що встановлюються на підставі вицленованих та засвоєних людиною системи концептуальних структур. З іншого боку мовна форма надає умовні (імплікативні) судження про позначуваний об'єкт.

Ментально-лінгвальний комплекс ресурсів мовної особистості здатен утворювати безліч специфічних комбінацій з абсолютно різними характеристиками. І, оскільки, концептуальна комбінаторика є результатом процесу креативного мислення, то і лінгвальна комбінаторика, відповідно, є результатом креативної комбінації слів або ж їх елементів задля реалізації когнітивних намірів мовної особистості.

У свою чергу лінгвокогнітивна комбінаторика передбачає, у процесі репрезентації знань, створення доволі об'ємного мовного образу з потужним когнітивним потенціалом його складових елементів, який “найвищою мірою є національно-специфічним засобом вираження етнокультурного світосприйняття” [13, с. 57]. Комбінаторика у лінгвокогнітивній площині визначається як співвідношення між мовою та мисленням. Цей мовно-мисленнєвий феномен як раз і відображає взаємозумовленість когнітивних аспектів мовних явищ (їх пояснення у зв'язку з процесами пізнання світу) та мовних комбінацій у мовній свідомості людини.

Створення похідного слова, з точки зору його ментальної репрезентації є процесом комплексної словотвірної концептуалізації, оскільки акт номінації полягає у “віднаходженні сформованим концептом адекватної йому форми” [4, с. 48]. У наслідок цього, похідне слово постає як своєрідна модель репрезентації знань людини про навколишній світ у процесі його сприйняття, осмислення та освоєння, що дає змогу з'ясувати закономірності й особливості формування картини світу.

Словниковий фонд сучасної англійської мови розвивається, переважно, шляхом деривації. В англійській картині світу власномовна деривація домінує як основний шлях її збагачення й розвитку. Інновації, утворені комбінацією слів або ж їх елементів містять “когнітивні, виконавчі та оціночні компоненти, ті креативні конструкти, з яких далі формується багатоярусний значеннєвий зміст концепту” [1, с. 126].

У нашому дослідженні під комбінаторністю розуміється потенційна можливість комбінування способів деривації на сучасному етапі розвитку англійської мови, що полягає у поєднанні кількох словотворчих засобів творення мовної інновації. Мовному процесу комбінаторності сприяє також і здатність ментальності людини створювати щось нове, спираючись на свій попередній досвід та знання. Термін “комбінований” використовується нами щодо похідних слів, складові яких можуть належати до різних рівнів мовної системи.

Власно процес творення нових одиниць спілкування шляхом деривації у сучасній англійській мові посилюється та поширюється у такій мірі, що вже надалі тактика продукування дериватів змінилася з якогось певного словотворчого засобу, що веде до збільшення загальної кількості похідних одиниць, на комбінування способів деривації у межах утворення однієї словотворчої моделі. Комбінування дериваційних механізмів передбачає ментальне застосування цілого ряду механізмів деривації, таких як: афіксація, словоскладання, телескопія, абрєвіація тощо.

Таке комбінування дериваційних механізмів призводить до утворення усе більшого числа мовних інновацій, які функціонують у свідомості людини у вигляді концептів. Нові концепти, кожний утворений таким чином, стають невід’ємною частиною концептуальної системи англійської мови і, у свою чергу, створюють основу для її подальшого розвитку. Характерною ознакою нового концепту є його здатність зберігати дериваційні зв’язки з вихідними структурами. Безперервність цього процесу зумовлює необхідність його адекватного відображення у мові: оскільки смисли нового концепту постійно уточнюються та модифікуються, збільшується і різноманіття контекстів його вживання.

Отримана інформація осмислюється, перетворюється та реконструюється в її ментальну репрезентацію – концепт, який отримує певну звукову або / і графічну оболонку. Виділений концепт не сприймається ізольовано, а з відповідним оточенням, з іншими ситуативно пов’язаними з ним концептами. Надалі відбувається перетворення складного концепту в однослівну номінацію [12, с. 111; 5, с. 31].

Структури похідних слів зображують загальноприйняті, типові ситуації, що з’являються у свідомості людини, допомагають ідентифікувати аналогічну нову ситуацію, впорядковують репрезентації певної стандартної ситуації і, таким чином, структурують навколишню дійсність. Фонова інформація, знання, що стоять за похідною одиницею, дозволяють адекватно сприйняти “модель породження нового слова, що доповнюється моделлю її вибору для контекстуальної реалізації та програмою побудови розгорнутого контексту” [2, с. 105].

Для прикладу візьмемо одиниці, представлені в британському варіанті, що побудовані на базі американського акроніму *yuppie* (young upwardly mobile professional person). Як зазначає Ю. А. Зацний, у 80-90 роки ХХ століття це слово стало “не тільки одним з модних слів, символом молодості, честолюбної молоді людини, але й перетворилося у справжній центр словотворчої парадигми з десятками її елементів: *yuppish, yuppiegate, yuppieism, yuppiedom, yuppification, techno yuppie, yuppie-line, yuppette, yuppify, superyuppie, buppie, chuppie, juppie, guppy, suppie, yappie, luppie, rumpie, wuppie, huppie, gruppie, scuppie, nuppie, duppie, zuppie, yupsky*” [6, с. 34].

Вибір мовної одиниці, створеної за даною породжувальною моделлю з представленими елементами словотворчої парадигми, формує необхідний контекст у процесі комунікації. Таким чином, можна стверджувати, що когнітивна структура похідного слова співвідноситься з конкретною словотвірною моделлю, яка й організовує її, розкриває когнітивну інформацію, наприклад: *This was a profile of 10 and 11-year-olds who have traded in their teenage years for some sort of new age “yuppiedom”*. (Liverpool Echo, December 9, 2002); *Single dad Hugh Roberts, of*

Llangristiolus, says he is falling victim to the “yuppification” of the Anglesey countryside: in October bulldozers will flatten the temporary home he shares with his two daughters if he fails to find alternative accommodation. (Daily Post, August 10, 2006); Saying we've got the cheapest houses doesn't attract a flood of young professionals and first-time buyers who are suddenly going to yuppify the area. (The People (London, England), May 2, 2010).

Лінгвокогнітивний аналіз дериваційних елементів передбачає виділення мінімальних структурно-семантичних відрізків-сегментів у слові, встановлення їх значення у вербоцентричному форматі, а також ролі та функції в аналізованих вербальних одиницях. Схожі концептуальні структури втілюються в однакових мовних формах, чому, як відомо, активно сприяють механізми образно-асоціативного способу мислення та принципи аналогії й тотожності [12, с. 110-113].

Лінгвокогнітивна методика аналізу дериваційних складових ґрунтується на співставленні похідності та спорідненості як ментальних характеристик концепту. З точки зору когнітивного напрямку дослідження інновації, у самій структурі похідного слова закладено спосіб представлення знань. А словотвірні моделі, як схеми побудови похідних слів, що все частіше та активніше об'єднують механізми деривації у стійкі моделі комбінованих способів деривації, розглядаються також як усталені схеми, зразки, в яких містяться певні знання про реалії навколишнього світу.

З лінгвокогнітивної точки зору дериваційні складові належать до ментально-лінгвальних засобів фіксації та зображення знань про світ у мовній формі (за якими закріплюються певні дериваційні властивості та зображення знань, картин світу). Такі елементи є носіями, засобами збереження та передачі певної когнітивної інформації та можуть виконувати різні функції.

По-перше, дериваційні елементи розглядається як носії словотвірного значення, і можуть виконувати роль “класифікаторів” певних розрядів всередині загальних категорій [10, с. 132]. Наприклад, афікс *-ism* вказує на диференціацію соціальних статусів і вікову стратифікацію у відповідності з тими соціальними цінностями, що вважаються нормативними: *adulthoodism, ageism, audism, colorism, egalitarianism / equalitarianism, heightism, heterosexism, fattyism, geneism, selfism, sexism, smokeism, therapism; -(o/a)holic* – категорію надмірного захоплення чимось: *cheesoholic, chocoholic, coffeeholic, golfaholic, politicoholic, spendaholic, sweetaholic, workaholic; -athon / -ethon / -thon* – категорію дії чи процесу з підсилювально-експресивним компонентом конотації: *bikeathon, dancethon, workathon* тощо.

По-друге, дериваційні елементи виступають у функції категоризаторів. Мова йде про їх транспонувальну функцію, яка виявляється у зміні лексикограматичної категорії слова. І препозитивні, і постпозитивні афіксальні елементи надають похідним словам значення, що відповідають найзагальнішим понятійним категоріям окремих частин мови, наприклад, *-ism, -holic, -athon / -ethon / -thon*, використовується на позначення іменника.

По-третє, дериваційні елементи можуть виконувати роль модифікаторів. У цьому зв'язку Т. М. Сакал, наприклад, виділяє дев'ять чітко виражених ономаціологічних категорій англійських префіксальних елементів на позначення “номінативного простору” [11, с. 71]: локативність (*exi-, extra-, ini-, intra-, out-, off-, sur-, through-, trans-*), оціночність (*down-, dys-, hyper-, over-, super-, ultra-, under, up-*), фазовість (*after-, inter-, pre-, post-, re-*), ранговість (*co-, under-*), каузативність (*de-, in-, over-, re-*), партитивність (*demi-, semi-, sub-, ultra-*), соціативність (*co-, inter-, mete-, para-, pro-, trans-*), контрастність (*anti-, de-, dis-, counter-, in-, non-, re-, un-*) та заперечення (*de-, exi-, non-, sub-, un-*). У сучасній англійській мові активно функціонують і оціночно-експресивні суфікси як-то: *-ette, -ie/-y, -ikin, -let, -ling, -o* тощо.

Отже, підсумовуючи вищенаведене зазначимо, що саме когнітивний фактор через призму пізнання навколишнього світу стимулює носія мови до необхідності номінації нових об'єктів та явищ, які були осмислені, вичлененні, усвідомленні та адекватно відображені. А, отже, і дослідження процесів творення англомовних інновацій зорієнтовуються на позиції ролі комплексних механізмів деривації у формуванні концептуальної та мовної картини світу,

структуруванні дійсності. Утворення нових вербалізованих концептів лексичного рівня та їх аналіз з точки зору лінгвокогнітивної комбінаторики, зумовлюють перспективність проведення подальшого дослідження сучасних англомовних інновацій.

Література

1. Алефиренко Н. Ф. Современные проблемы науки о языке / Н. Ф. Алефиренко. – М.: Флинта. Наука, 2009. – 416 с.
2. Беляевская Е. Г. Модель и моделирование в лингвистических исследованиях (традиционный подход vs когнитивный подход) // Принципы и методы когнитивных исследований языка: Сб. науч. тр. / Отв. ред. Н. Н. Болдырев. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. ун-та им. Г.Р. Державина, 2008. – С. 98-110.
3. Болдырев Н. Н. Концептуальная основа языка [Текст] / Н. Н. Болдырев // Когнитивные исследования языка. Вып. 4: Концептуализация мира в языке: [коллективная монография]. – Тамбов; Москва: ТГУ им. Г. Р. Державина, 2009. – С. 25-77.
4. Борисенкова Л. М. Человеческий фактор в когнитивном словообразовании / Л. М. Борисенкова // Вестник университета российской академии образования. – № 1 (44), 2009. – С. 47-50.
5. Бялик В. Д. Лексичний квантор як об'єкт дослідження в когнітивному словотворі / В. Д. Бялик // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки: Збірник наукових праць. Випуск 22 (247). – Луцьк, 2012. – С. 28 – 33.
6. Зацний Ю.А. Развитие словарного состава английской лексики в 80-90 -ти роки ХХ століття [Текст]: дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: 10.02.04. / Ю. А. Зацний. – К., 1999. – 409 с.
7. Дружинин В.Н. Когнитивная психология. Учебник для вузов / Под ред. В. Н. Дружинина, Д. В. Ушакова. – М.: ПЕР СЭ, 2002. – 480 с.
8. Кубрякова Е. С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М., 1988. – С. 141-172.
9. Пинкер С. Субстанция мышления. Язык как окно в человеческую природу / С. Пинкер. – Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2013. – 560 с.
10. Полюжин М.М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення: [монографія] / М. М. Полюжин. – Ужгород: Закарпаття, 1999. – 240 с.
11. Сакал Т. М. Історико-онимасіологічне та когнітивне дослідження префіксальних неологізмів у англійській мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Сакал Тетяна Миколаївна; Ужгородський національний ун-т. – Ужгород, 2004. – 220 с.
12. Шишліна О.П. Поняття словотвірного концепта // Філологічні науки: збірник наукових праць / Полтавський державний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 2011. – Вип. 2(8). – С. 110-115.
13. Уфимцева А. А. Лексическое значение: Принцип семиологического описания лексики / А. А. Уфимцева. – Либроком, 2010. – 242 с.

ПРОБЛЕМИ ТЕКСТУ І ДИКУРСУ

УДК 811.11–112:81'42

**EINBLICK IN DIE UNTERSUCHUNG DER DEUTSCHSPRACHIGEN
TWITTER-KOMMUNIKATION**

Bezzubova O. O.

Нові медіа як екзистенційна складова медіатизованого та інформаційного суспільства слугують орієнтації в глобалізаційному світі. Вони є електронними формами масової комунікації, без яких неможливо уявити сучасне життя. Стаття присвячена аналізу популярної форми комунікації – твіттер-комунікації, що розповсюджена серед різних соціальних та вікових верств населення. Лінгвістичне дослідження нових медіа набуває все більшої актуальності, оскільки вони впливають на знання, переконання та дії індивідів. Твіттер надає можливість публікації та передачі масових повідомлень при просторово-часовій дистанції між комунікативними партнерами широкій публіці, що підпорядковується первинній цілі здійснення комунікації. В статті розглядаються релевантні компоненти німецькомовної твіттер-комунікації: медіа-засіб, відправник, одержувач та твіттер-повідомлення.

Ключові слова: медіатизоване та інформаційне суспільство, мас-медіа, масова комунікація, нові медіа, твіттер-комунікація.

Новые медиа как экзистенциальная составная медиатизированного и информационного общества служат ориентации в глобализованном мире. Они являются электронными формами массовой коммуникации, без которых невозможно представить сегодняшнюю жизнь. Статья посвящена анализу популярной формы коммуникации – твиттер-коммуникации, распространенной среди разных социальных и возрастных слоев населения. Лингвистическое исследование новых медиа становится все больше актуальным, поскольку они влияют на знания, убеждения и действия индивидов. Твиттер дает возможность публиковать и передавать массовые сообщения с пространственно-временной дистанцией между коммуникативными партнерами для широкой публики, что обусловлено первичной целью осуществления коммуникации. В статье рассматриваются релевантные компоненты немецкоязычной твиттер-коммуникации: меди-средство, отправитель, получатель и твиттер-сообщение.

Ключевые слова: медиатизированное и информационное общество, масс-медиа, массовая коммуникация, новые медиа, твиттер-коммуникация.

Neue Medien als existenzieller Bestandteil der Medien- und Informationsgesellschaft dienen zur Orientierung in der globalisierten Welt. Sie stellen relativ neue, elektronische Formen der Massenkommunikation dar, die aus dem modernen Leben nicht mehr wegzudenken sind. Der vorliegende Artikel ist der Analyse einer populären Kommunikationsform, der Kommunikation via Twitter gewidmet, die in breiten Bevölkerungsgruppen praktiziert wird. Die sprachwissenschaftliche Untersuchung der neuen Medien erlangt eine hohe Aktualität. Twitter gibt die Möglichkeit der Veröffentlichung und Vermittlung der massenhaft vermittelten Mitteilungen bei raumzeitlicher Distanz zwischen den Kommunikationspartnern an ein voneinander getrenntes Publikum, was dem primären Ziel der Kommunikation unterliegt. Es werden im Artikel die relevanten Komponenten der deutschsprachigen Twitter-Kommunikation, Medium, Sender, Empfänger und Twitter-Mitteilung, behandelt.

Schlüsselwörter: Medien- und Informationsgesellschaft, Massenmedien, Massenkommunikation, neue Medien, Twitter-Kommunikation.

New media as an existential component of mediatized and informed society serve to the orientation in the globalized world. They are electronic forms of mass communication, without which it is impossible to imagine modern life. Research of new media is becoming more and more actual because they influence knowledge, beliefs and actions of individuals. The article is dedicated for the analysis of the popular forms of communication – Twitter communication that is spread among different age and social strata. Twitter allows you to publish and transfer the mass messages to the large audience at the space-time distance between communication partners to the large public that is subordinated the primary purpose of communication realization. In the article are investigated the relevant components of German Twitter communication: media agent, sender, recipient and twitter messages. Key words: mediatized and informed society, mass media, mass communication, new media, Twitter communication.

Kommunikation als zentrale Kategorie des menschlichen Daseins, der Weltwahrnehmung und der Erkenntnis wird im 21. Jahrhundert stark von Massenmedien geprägt. In der Medien- und Informationsgesellschaft nimmt die massenmediale Kommunikation einen besonders wichtigen Stellenwert ein. Die technische Weiterentwicklung des Kommunikationssystems und der Wachstum neuer Medien sind grundsätzliche Bestimmungsfaktoren des gesellschaftlichen bzw. sozialen Wandels.

Was wir über unsere Gesellschaft, ja über die Welt, in der wir leben, wissen, wissen wir durch die Massenmedien. Die Massenmedien sind eines der Funktionssysteme der modernen Gesellschaft. Mit dem Begriff der Massenmedien sollen alle Einrichtungen der Gesellschaft erfasst werden, die sich zur Verbreitung von Kommunikation technischer Mittel der Vielfältigkeit bedienen [11, S. 9–22]. Unter Massenmedien versteht man also die Gesamtheit der technischen Einrichtungen, mit deren Hilfe schriftliche, bildliche oder akustische Informationen an einen großen, weit verstreuten und unterschiedlich zusammengesetzten Empfängerkreis "transportiert" werden [1, S. 152]. Den Massenmedien wird in der Regel die dominante Rolle bei der Information der Bevölkerung über aktuelle Ereignisse zugewiesen [8, S. 34].

Technische Geräte haben die Welt der Kommunikation nicht nur einschneidend verändert, weil sie eine massenhafte Verbreitung und Aufnahme von Botschaften, mithin Massenkommunikation, möglich machen. In der Gestalt von Telefonen, Faxgeräten, Computern und Mobiltelefonen haben sie auch vielfältige Möglichkeiten für die interpersonale Kommunikation geschaffen [15, S. 85].

Mit dem rasanten technologischen Fortschritt und der Ausbreitung der medial vermittelten Kommunikation zeichnen sich andeutende Veränderungen der "klassischen" Massenkommunikation ab. Medial vermittelte Kommunikation reicht in alle Bereiche menschlicher Tätigkeiten hinein und bietet den Nutzern unterschiedliche Kommunikationsformen, die definitive Merkmale herkömmlicher massenmedialer und interpersonaler Kommunikation verbinden. Neue Medientechnologien erschließen diese Kommunikationsformen zwischen Massen- und Individualkommunikation [13, S. 218].

Neue Medien wecken großes Interesse der Wissenschaftler verschiedener Bereiche, besonders der Psychologie, Soziologie, Informatik, Pädagogik und Linguistik. Die sprachwissenschaftliche Auseinandersetzung mit den neuen Medien ist auf die deutschsprachigen und ausländischen Sprachwissenschaftler J. Androutopoulos, S. Brommer, D. Crystal, Ch. Dürscheid, J. Runkehl, P. Schlobinski, T. Siever und G. Schmidt zurückzuführen. Twitter wurde zum Gegenstand sprachwissenschaftlicher Forschung von M. Dang-Anh, J. Einspänner, S. Fessler, E. Goroshko, N. Proferes, C. Thimm, M. Zimmer und anderen.

Das Ziel des vorliegenden Artikels ist den relevanten Begriff der Kommunikationswissenschaft "Massenkommunikation" zu präzisieren und die Komponente der massenhaft vermittelten Twitter-Kommunikation zu analysieren.

Die klassische Betrachtung von Kommunikationsprozessen baut auf den Systemen der Massenkommunikation auf. W. Pepels definiert Massenkommunikation wie folgt: Massenkommunikation findet öffentlich, mit Hilfe technischer Übertragungsmittel (d.h. Medien), bei räumlicher und zeitlicher Distanz zwischen Sender und Empfänger, an ein disperses Publikum gerichtet statt. Das traditionelle Model der Massenkommunikation geht davon aus, dass im One-to-Many-Verfahren eine Unternehmung Botschaften mit Hilfe eines Mediums einer großen Gruppe anonymer Konsumenten zusendet bzw. dass eine Botschaft an alle Konsumenten übermittelt wird [5, S. 32–33].

Am Kommunikationsprozess sind der Sender (oder Kommunikator), die Botschaft, das Übertragungsmedium (Kommunikationskanal) sowie die Zielperson(en) der Kommunikation (Rezipient) beteiligt [5, S. 32]. Die zentrale Fragestellung der Kommunikationswissenschaft "Wer sagt was auf welchem Kommunikationsweg zu wem und mit welchem Effekt?" liefert folgende Ansatzpunkte für die Analyse von Kommunikationsprozessen:

1. Welches Medium wird genutzt?

Indirekte Kommunikation wird meist durch ein technisches Medium vermittelt, das im weiteren Sinne als Übertragungskanal konzipiert ist. Derzeit ist Twitter ein sehr populäres Medium. Jüngste Zahlen sagen, dass es weltweit 284 Millionen monatlich aktive Twitter-Nutzer gibt. Und eine gerade veröffentlichte Allensbach-Studie spricht von 1 Million Deutschen, die Twitter häufig, und 2,3 Millionen, die den Kurznachrichtendienst gelegentlich nutzen [3]. Twitter wird als das erste Rundfunk-Medium aller Menschen bezeichnet. Das Beste an Twitter ist, dass es darauf reduziert ist, Tweets zu verbreiten. Menschen, die zum Veröffentlichen bisher auf die exklusiven Publikationsmöglichkeiten der Massenmedien angewiesen waren, nutzen nun Twitter, um ihre Gedanken der Welt mitzuteilen. Man kann senden, aber auch anderen folgen, also deren Tweets abonnieren. So entsteht ein flüchtiger Strom an Nachrichten, der am ehesten mit einem sortierten Small-Talk zu vergleichen ist: Beobachtungen, Befindlichkeiten und Verweise vermischen sich mit von klassischen Medien verschickten Meldungen zu einem Informationsfluss. Menschen bewegen sich nicht mehr suchend, sondern auf Hinweis von Bekannten und Freunden durchs Netz [2, S. 177]. Den gesamten gemeinschaftlich produzierten Kommunikationsraum von Twitter nennt man Twittersphere oder Twitteruniverse [4, S. 77].

Der Microbloggingdienst Twitter ist eine digitale Form der Kommunikation, bei welcher Internetnutzer mit höchstens 140 Zeichen Postings (Tweets) mit eingebundenen multimedialen Inhalten veröffentlichen können. Die Beschränkung der Zeichenmenge führt mitunter zu einer sprachökonomischen Verwendung von Tweetinhalten. Tweets können sowohl stationär über den Computer als auch über Mobilgeräte (Smartphones, Handys, Tablets) verfasst werden. Neben der Twitter-Webseite bzw. der Twitter-Applikation für mobile Geräte besteht die vielfache Möglichkeit, Clients von Drittanbietern zur Nutzung von Twitter zu verwenden. Beiträge von Twitterusern können abonniert werden und sind dann in der persönlichen 'Timeline' sichtbar [4, S. 77]. Eine solche Form der Kommunikation ist nur möglich, wenn die Mitteilungen auf technischem Wege massenhaft verbreitet werden. Verständigung mit Hilfe eines technischen Mediums ist also das zentrale Kennzeichen der Massenkommunikation [7, S. 50].

Bei der Massenkommunikation stehen Sender (d.h. das Massenmedium) und Empfänger nicht in direktem Kontakt zueinander, sondern nehmen im Regelfall die gesendete Mitteilung – jeder für sich – auf, ohne zu reagieren (keine Rückkoppelung zwischen Sender und Empfänger) [1, S. 153]. Neue Medien ermöglichen eine neue Qualität der Interaktivität zwischen Sender und Empfänger. Hier vollzieht sich nicht nur ein Botschaftsfluss vom Absender an den Adressaten, sondern auch eine Rückmeldung, ein Feedback [5, S. 33].

2. Wer ist der Absender einer Mitteilung, einer Botschaft, einer Information oder Meinung?

Für den Begriff ‚Sender‘ ist die Bezeichnung ‚Kommunikator‘ üblich. Die Informationswissenschaft definiert den Begriff Kommunikator als "ein Aussagen aussendendes kommunikationsfähiges System", wobei ein kommunikationsfähiges System als ein materielles System aufzufassen ist, "das in der Lage ist, Signale als

intendierte Zeichen zu erkennen, zu verarbeiten und auszusenden“ [7, S. 50–51]. Die Sender, d.h. die User des Twitter-Accounts, denen ein Account folgt, heißen Followees [4, S. 77].

Gesellschaftliche, kulturelle und politische Akteure und Bürger nutzen stark Twitter. Prominente, zum Beispiel bekannte Schauspieler (Max Riemelt, Michael Kessler, Wolfgang Bahro), Moderatoren (Claus Kleber, Dennis Wilms, Ingolf Lueck), Komiker (Carolin Kebekus, Dieter Herbert, Dirk Bach), Musiker (ATB, Blank & Jones, Blumentopf), Sänger (Bushido, Curse, Jo Halbig), Sportler (Christoph Preuß, Felix Magath, Jürgen Klopp), Journalisten (Markus Kavka, Mario Sixtus), Politiker (Steffen Seibert, Angela Merkel), tauschen ihre Meldungen genauso wie jene, die nicht in der Presse auftauchen, beispielsweise Organisationen und Firmen, oder Privatpersonen mit dem dispersen Publikum aus, indem sie ihre Meinungen und Standpunkte sowie Stimmungen verbreiten und folglich mit Interessenten kommunizieren. Die Einseitigkeit der Massenmedien scheint durch die Möglichkeit der interaktiven Beteiligung aufgehoben. Nutzer können individuell auf Kommunikationsangebote zugreifen und auch selbst Inhalte veröffentlichen [10, S. 4]. Zu den deutschsprachigen Top 5 in Twitter gehören Oliver Pocher, Til Schweiger, Dieter Bohlen, Lukas Podolski und Elton.

3. Was ist der Inhalt der Mitteilung? Was genau will der Absender übermitteln? Was will er damit erreichen?

Die Informationsgesellschaft definiert den Begriff ‚Mitteilung‘ oder ‚Aussage‘ als “eine gesendete Menge von als Zeichen intendierten Signalen“, wobei ein Signal als “ein zeitabhängiges, physikalisches Ereignis, das von einer Signalquelle ausgesandt oder von einem Signalempfänger empfangen wird“ definiert ist und Zeichen als “ein Signal (oder Signalfolge), das vom Empfänger als stellvertretend für einen Begriff interpretiert wird“ definiert ist [7, S. 51]. Eine Mitteilung wird von einer sendenden Instanz an eine empfangende gerichtet, wobei die Mitteilung durch Symbole in einem Medium ausgedrückt und durch einen Kanal übermittelt wird. Bei der Kommunikation zwischen Menschen sind Mitteilungen Ausdruck menschlicher Intentionen, Informationen, Wünsche, Aufforderungen usw., die im gewählten Medium formuliert werden [16, S. 109].

Die Tweets werden an Interessen des Twitter-Accounts bzw. “Follower“ gesendet. Die wenigen Zeichen, mit denen eine Nachricht via Twitter im Internet verbreitet werden kann, und die Möglichkeit des mobilen Zugangs stellen den Microbloggingservice als besonders dynamisches Kommunikationsmedium heraus. Insbesondere sogenannte “Augenzeugen-Tweets“, die Ereignisse mit Hilfe von Fotos oder Videoclips multimedial auf Twitter festhalten, erlauben Ad-hoc-Berichterstattung vom Ort des Geschehens aus und betonen die Direktheit und Schnelligkeit des Kommunikationsdienstes. Auf diese Weise kann abgebildet werden, was die Twitternutzerinnen und -nutzer in einem bestimmten Augenblick erleben, diskutieren und die Öffentlichkeit wissen lassen wollen [4, S. 78–79]. Als Beispiel möchten wir die Tweets vom Wolfgang Bahros Twitter-Account anführen, der über zwölf Tausend Follower hat:

<p>Wolfgang Bahro @WolfgangBahro 23. Februar 2015   Am Mittwoch läuft mein allererster Fernsehfilm "Verführungen" in einer Kinovorführung des rbb im... Instagram.com/p/zdEW11_YG/</p>
<p>Wolfgang Bahro @WolfgangBahro 3. Februar 2015   Heute genau bin ich 22 Jahre bei GZSZ! Am 3.02.1993 war ich das erste Mal bei GZSZ Gute Zeiten schlechte Zeit go.starmeo.com/1K8pLEq</p>
<p>Wolfgang Bahro @WolfgangBahro 22. Januar 2015   Aufgepasst Leute! Morgen abend bin ich beim RTL-Spendemarathon "Wir helfen Kindern!" dabei! Zusammen mit me go.starmeo.com/1uc03Ej</p>
<p>Wolfgang Bahro @WolfgangBahro 16. August 2014   Es ist wieder soweit! Wer mich live erleben möchte, kann dies jeden Abend vom 18.08 - 23.08. um 20:00 Uhr au go.starmeo.com/1uU7xt7</p>

<p>Wolfgang Bahro @WolfgangBahro 11. May 2014 Morgen abend um 20:00 Uhr ist es wieder soweit: Ich reise mit meinen Kollegen durch 100 Jahre Berlin - humori go.starmeo.com/1jONcXD</p>
<p>Wolfgang Bahro @WolfgangBahro 30. April 2014 Hatte zwar nur eine kleine Rolle im PLANET USA, war aber sehr witzig. Und wer weiss, vielleicht bin ich ja be go.starmeo.com/1mehkLd</p>
<p>Wolfgang Bahro @WolfgangBahro 27. April 2014 Schon mal DICK im Kalender eintragen: Am nächsten Sonntag, dem 4.05., um 20:15 Uhr auf VOX : GRILL DEN HENSSL go.starmeo.com/1tRcc58</p>
<p>Wolfgang Bahro @WolfgangBahro 16. März 2014 Hallo Ihr Lieben, das Musikvideo von Sherman Noir ist fertig, bei dem ich als Schauspieler und Regisseur mitw go.starmeo.com/1kVaVY2</p>
<p>Wolfgang Bahro @WolfgangBahro 6. Februar 2014 Der erste Action-Film, bei dem ich mitgemacht habe! Kommt demnächst in die Kinos! Hat richtig Spass gemacht! go.starmeo.com/1c6RmDo</p>

Abb. 1: Twitter-Account von Wolfgang Bahro

Wolfgang Bahro, der bei Twitter seit 2009 angemeldet ist, ist deutscher Schauspieler und Kabarettist. Der inhaltliche Fokus seiner Tweets liegt auf seiner beruflichen Tätigkeit. Meistens informiert er über bedeutsame und aktuelle Ereignisse seines Berufs, wie eine Kinovorführung, sein 22-jähriges Arbeitsjubiläum bei GZSZ, seine Auftritte, ehrenamtliche Aktionen usw. Die Digitalisierung des Alltags auf Twitter lässt Informations-Beziehungen mit allen Interessierten, das heißt Freunden, Bekannten und Unbekannten schaffen. Prominenten ermöglicht die Twitter-Kommunikation den eigenen gesellschaftlichen "Wert" und den persönlichen Einfluss auf das Publikum zu erhöhen, "reale" Personen nutzen Twitter, um in Kontakt mit verschiedenen Menschen und zwar mit Prominenten zu treten, ihr Leben aktiv zu verfolgen und auch eigene Informationen, Inhalte und Meinungen zu verbreiten.

Die sprachliche Kommunikation geschieht durch die gesprochene oder geschriebene Rede zwischen Individuen, die sich im ständigen Prozedieren innerer Handlungen befinden, – und nicht durch Überreichen semantisch – einschichtig kodierter, gesprochener oder geschriebener Texte, die zu dekodieren sind [6, S. 247]. Die Twitter-Meldungen können Texte, Links zu Internetseiten oder weiteren Informationen, Fotos und Videoclips präsentieren, wie z.B. in folgenden Tweets von Wolfgang Bahro. Im Tweet vom 16.01.2014 meldet sich Wolfgang Bahro von einem einzigartigen Filmprojekt und in den nächsten zwei Tweets vom 17.01.2014 gibt er einen Facebook-Link dazu und einen Link zum entsprechenden Video:

Wolfgang Bahro @WolfgangBahro 17. Januar 2014

Und hier noch ein kleines Video:

video.daymay-movie.de/defac941-7f83-... go.starmeo.com/1eXDtK2

Wolfgang Bahro @WolfgangBahro 17. Januar 2014

So, schon etwas spät, aber hier schon mal der facebook-Link:facebook.com/daymaymovie go.starmeo.com/1dYUO3c

Wolfgang Bahro @WolfgangBahro 16. Januar 2014

Ein einzigartiges Filmprojekt!

go.starmeo.com/1m9jDOd

Fotos und Videos erhalten hierbei mitunter Quasi-Beweiskraft, wenngleich ihre Authentizität nicht unmittelbar verifizierbar ist [4, S. 79].

4. Wer ist der Empfänger (Rezipient) der Mitteilung? Ist es eine Einzelperson, ein abgrenzbarer, sich am gleichen Ort befindender Personenkreis, eine festgelegte Zielgruppe oder ein unbestimmtes Publikum?

Für den Begriff ‚Empfänger‘ ist die Bezeichnung ‚Kommunikant‘, ‚Adressat‘, häufiger jedoch der Begriff ‚Rezipient‘ üblich. ‚Rezipient‘ wird in der Informationsgesellschaft definiert als "ein Nachrichten empfangendes und kommunikationsfähiges System" [7, S. 51]. Twitteruser, die Tweets eines Accounts

abonnieren, heißen Follower des Accounts. Die Follower treffen ihre individuelle Auswahl von Personen, denen man folgt und mit denen man eine Community für eigene Zwecke aufbaut.

Da die Mediennutzer gemäß ihren Bedürfnissen und Interessen aus den Medien und deren Angeboten etwas auswählen, wird der Rezipient als "aktiv" angesehen, und zwar im Sinne einer gezielten Selektion und Verarbeitung von Medienbotschaften. Zugleich wird die Kommunikation unter diesem Blickwinkel symmetrisch, denn eine gelingende Kommunikation erfordert nun nicht nur einen aktiven Sender oder Kommunikator, sondern ebenso einen aktiven Empfänger respektive Mediennutzer [14, S. 20–21], z.B.:

Abb. 2: Twitter-Account von Wolfgang Bahro

Die technischen Bedingungen der Twitter-Kommunikation machen es möglich, dass der Empfänger zum Absender wird, indem er auf Meldungen und Informationen reagiert, sie kommentiert und sogar präzisiert. Die Meldung, die von Followern kommentiert und dann an ihre Follower weitergeleitet wird, funktioniert in der Twitter-Kommunikation als Retweet.

5. Was sind die Wirkungen der Mitteilung, der Botschaft auf den bzw. die Empfänger?

Massenmedial vermittelte Inhalte qua definitionem erreichen ein Massenpublikum. Relevanz erhält dieser Aspekt, da die Wirkungen der Kommunikation eben auch von den Annahmen des Rezipienten über deren Wirkung auf Andere abhängig sein können. Folglich können Personen auch dann auf die Berichterstattung reagieren, ohne dass sie tatsächlich an eine bevorstehende Knappheit glauben würden. Sie erwarten aber einen Effekt der Berichterstattung auf ihre Mitbürger, der sie wiederum zum Handeln verleitet. Dabei spielt die Größe des Publikums, das neben einem selbst eine Botschaft rezipiert, eine entscheidende Rolle [8, S. 29].

Die Information einer Twitter-Meldung, die einen Einblick in das Leben und den Arbeitsalltag der Followees gibt, wird von einem Empfänger aufgenommen und implizit oder explizit bewertet. Für Wolfgang Bahro ist Twitter ein effektives Mittel, öffentliche Aufmerksamkeit auf seine Tätigkeit und Aktivitäten zu ziehen, z.B.: *Also, um 16 Uhr geht es los mit der irrsten Serie aller Zeiten - GEHT'S NOCH? -, in der ich als Baby mitspiel go.starmeo.com/1eDp5XD*

Im illustrierten Tweet-Text teilt Wolfgang Bahro über die neue Serie mit seiner Teilnahme mit und regt auf solche Weise seine Fans an, sie anzusehen. Also nutzt er Twitter für Vermittlung von Information und auch zur Appellation. Es ist wichtig zu

betonen, dass Twitter allgemein zur Kommunikation, Unterhaltung und zum Spaß dient, und folglich an sozialen Bedürfnissen orientiert ist.

Die rasante technische Entwicklung fördert das Erscheinen neuer Medien und die Ausbreitung der elektronischen Kommunikation. Massenmedien sind eines der funktionalen Systeme, das den Stand und Vektoren der gesellschaftlichen Entwicklung widerspiegelt. Im 21. Jahrhundert nehmen die Massenmedien eine dominante Position in Bezug auf die Gewährleistung der Wechselbeziehungen und des Zusammenwirkens sozialer Subjekte ein. Heutzutage läuft die Kommunikation immer häufiger im elektronischen Raum neuer Medien ab. In der modernen Gesellschaft etablierte sich Twitter als eine operative und effektive Kommunikationsform. Der Austausch der massenhaft vermittelten Twitter-Mitteilungen wird durch bestimmte technische Bedingungen determiniert, die die Twitter-Kommunikation beeinflussen. Den Prozess der Twitter-Kommunikation gestalten der Kommunikationsraum von Twitter mit 140 Zeichen Länge, Sender – Followee von Twitter, Twitter-Mitteilung – Tweet und Empfänger – Follower von Twitter. Twitter realisiert verschiedene Funktionen, worin eine lohnende Perspektive für folgende Untersuchungen der Twitter-Kommunikation besteht.

Literatur

1. Adam H. Bausteine der Politik: Eine Einführung / H. Adam. – 1. Aufl. – Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwissenschaften, 2007. – 397 S.
2. Anda B. SingsBook – Zeichen setzen in der Kommunikation / B. Anda, S. Endrös, J. Kalka, S. Lobo. – Wiesbaden: Gabler Verlag, 2012. – 275 S.
3. Buggisch Ch. Social Media und soziale Netzwerke – Nutzerzahlen in Deutschland 2015 / Ch. Buggisch. – Mode of access : <http://buggisch.wordpress.com/2015/01/07/sozial-media-und-soziale-netzwerke-nutzerzahlen-in-deutschland-2015/>
4. Dang-Anh M. Mediatisierung und Medialität in Social Media: Das Diskurssystem "Twitter" / M. Dang-Anh, J. Einspänner, C. Thimm // Sprache und Kommunikation im technischen Zeitalter: Wieviel Internet (v)erträgt unsere Gesellschaft? – Berlin, Boston: de Gruyter, 2013. – S. 68–91.
5. Engel D. Adoptions- und Risikoverhalten von Konsumenten im Internet / D. Engel. – Frankfurt am Main: Lang, 2008. – 190 S.
6. Fiehler R. Technisierung der Kommunikation. Über einige Folgen der neuen Informations- und Kommunikationstechnologien für Kommunikation und Sprachwissenschaft / R. Fiehler // Internationale Arbeitstagung in Wulkow 18.–20. April 1989. – S. 247–254.
7. Gibas H. Pädagogik der Massenkommunikation: Grundlagen – Anregungen – Forderungen / H. Gibas. – Opladen: Leske + Budrich, 1985. – 200 S.
8. Haas A. Interpersonale Kommunikation und Medienwirkungen. Beurteilung der Themenrelevanz im Zusammenspiel mit Gesprächen und Mediennutzung / A. Haas. – Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwissenschaften, 2014. – 264 S.
9. Jarren O. Ende der Massenkommunikation – Ende der Medienpolitik? / O. Jarren, P. Donges // Massenkommunikation: Ergebnisse und Perspektiven. – Opladen: Westdeutscher Verlag, 1997. – S. 231–252.
10. Kresic M. Kommunikationstheorie und Internet / M. Kresic // NETWORK: Online-Publikationen zum Thema Sprache und Kommunikation im Internet. – 2001. – № 15. – 125 S.
11. Luhmann N. Die Realität der Massenmedien / N. Luhmann. – 2., erw. Aufl. – Opladen: Westdeutscher Verlag, 1996. – 219 S.
12. Massenmedien und Prominente: Die nächste Gatekeeper-Funktion geht verloren. – Mode of access: <http://www.foerderland.de/digitale-wirtschaft/netzwertig/news/artikel/massenmedien-und-prominente-die-naechste-gatekeeper-funktion-geht-verloren/>
13. Mast C. Massenkommunikation – quo vadis? Grenzaufhebungen markieren den Weg nach Multimedia / C. Mast // Massenkommunikation: Ergebnisse und Perspektiven. – Opladen: Westdeutscher Verlag, 1997. – S. 213–228.
14. Meister D. Mediale Gewalt: Ihre Rezeption, Wahrnehmung und Bewertung durch Jugendliche / D. M. Meister, U. Sander, K. P. Treumann, E. Burkatzki, J. Hagedorn. – Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwissenschaften, 2008. – 223 S.

15. Schultz T. Mediatisierte Verständigung. Distance Communication // T. Schultz // Zeitschrift für Soziologie. – Jg. 30, Heft 2, April 2001. – S. 85–102.
16. Zeppritz M. 'Kommunikation' mit der Maschine / M. Zeppritz // Technisierte Kommunikation. – Opladen: Westdt. Verl., 1988. – S. 109–122.

Quelle des Bildmaterials

17. Twitter-Account von Wolfgang Bahro. – Mode of access:
<https://twitter.com/wolfgangbahro>

УДК 821.111+802.0

БИБЛЕЙСКИЕ ОНИМЫ В РОМАНТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ: ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ

Жужгина-Аллахвердян Т. Н.

У статті розглядаються особливості функціонування архаїчних та біблійних онімів в романтичних міфопоетичних текстах першої треті 19 ст., а також особливості їх семантичних інтерпретацій та конотативних трансформацій.

Ключові слова: архаїзми, біблеїзми, ономастика, топонімія, антропонімія, поетоніми, конотація, семантичні інтерпретації, трансформації.

В статье рассматриваются особенности функционирования в романтических мифопоэтических текстах первой трети 19 в. архаических и библейских онимов, а также их семантических интерпретаций и коннотативных трансформаций.

Ключевые слова: архаизмы, библеизмы, ономастика, топонимия, антропонимия, поетонимы, коннотация, семантические интерпретации, трансформации.

The present paper is devoted to the biblical poems by romanticism, the semantic interpretation and transformation. The functioning of archaic and biblical onyms, its interpretation and semantic transformation are examined in romantic poetics of the first third of the XIX-th century.

Keywords: individual style, archaisms, bibleisms, onomastics, toponymy, antroponymy, translation, interpretation, semantic transformation.

Значительное количество библейских выражений и имен, пришедших из художественного творчества, где они использовались как поэтонимы для передачи исторического и “местного колорита”, со временем утратили мифопоэтическую функцию и закрепились в идиоматике современных языков либо как перифрастические выражения, либо как архаизмы, вышедшие из широкого употребления. В современных лексикографических и семантических классификациях библейские географические названия и антропонимы относят к группе имен собственных, а их перевод подчиняют правилам, распространяющимся на эту категорию имени. В классификациях поэтической лексики библейские перифразы часто рассматривают в ряду фразеологизмов и идиом библейского происхождения, которые подпадают под общие принципы классифицирования фразеологизмов с компонентом “имя собственное” [16, с. 29, 38, 58, 110, 173–174, 221, 293]. Поскольку среди романтических поэтонимов выделяется группа библеизмов, которые следует отнести к “пассивной” лексике, т. е. вышедшей из широкого употребления, их логично рассматривать в группе архаических онимов, которые современная лингвистика разделяет на теонимы, астронимы, антропонимы, зоонимы, мифонимы, топонимы, гидронимы, актионимы, этнонимы, хрононимы, фитонимы и др. [1, с. 183 – 186].

Методологической основой данного исследования послужили как общетеоретические труды философов, историков, филологов и переводоведов – А. В. Лосева, Ш. Балли, В. В. Виноградова, Э. Ханзака, Л. С. Бархударова и др., так и специальные разработки лингвистов, занятых изучением ономастики [1; 12; 13; 15], фразеологии [11] и перевода поэтониимики [4], часто содержащие спорные вопросы [12]. В исследованиях последних десятилетий наметилась тенденция к отделению “чистой” теории имени собственного по Э. Ханзаку от исторических и функциональных ономастических разысканий, которые, по мнению Н. А. Васильевой, вполне согласуются с “понятием предпосылок в науке”, введенным Максом Вебером [1, с. 183 – 184]. Дискуссионным в ономастике остается мнение, приведенное исследователем когнитивно-прагматических аспектов антропонимии Т. Н. Семеновой, со ссылкой на Г. А. Миллера и Ф. Н. Джонсон-Лэрда, о принадлежности имен собственных “не столько к семантической сфере языка, сколько к его

прагматической сфере (Miller, Johnson-Laird 1976: 303 – 304), т. к. “по своему функциональному назначению имя собственное сближается с указательной фразой и должно рассматриваться в ряду дейктических термов (deictic terms)” [15].

Одной из наиболее актуальных является проблема коннотации онима, в частности, его трансформации через дополнительные коннотации бывшего имени собственного в имя нарицательное, в котором, по выражению В. М. Мокиенко, “продолжает теплиться след единичности, индивидуальности”, создавая “особую экспрессию, оценочность..., коннотативность”, когда имя, претерпевает “круг метаморфоз”, стремясь от статуса имени нарицательного к имени собственному и затем вновь возвращаясь в “круг нарицательных” [13, с. 5]. Отметим, что библейские топонимы и антропонимы проходят этот “круг метаморфоз” как сложный путь трансформаций от имени собственного к символу со скрытым (апофитическим) значением [8, с. 151–152] и от символа к имени нарицательному в соответствии с действующими в языке семантическими правилами, которые являются лишь частным случаем семиологического закона [7, с. 16]. Приобретая в художественной речи новые переносные, метафорические, метонимические, аллегорические или знаковые смыслы, отдельные библеизмы закрепляются во фразеологических и других устойчивых выражениях, переходят в обиходную речь, избегая архаизации. Например: *ад кромешный* (1. Мучительная, тяжелая жизнь, невыносимые отношения между кем-л. 2. Невыносимый шум, суматоха, хаос); *гог и магог* (*гога и магога*) (1. Человек, внушающий ужас, страшный своей свирепостью. 2. Человек влиятельный, сильный, всемогущий), от имени библейского царя *Гога*, известного своей свирепостью, и *Магога* – его царства и народа, отличавшегося дикостью и жестокостью; *обетованная земля* (1. Место, куда кто-л. Мечтает попасть. 2. Предмет страстных желаний, надежд. 3. Место, где царят довольство, изобилие, счастье), по Библии, земли *Палестины*, обещанные Богом евреям после египетского плена; *содом и гоморра* (*гоморр*), от названия городов древней Палестины – *Содома и Гоморры*, разрушенных землетрясением и огненным дождем за грехи их жителей (1. Крайний беспорядок, суматоха, неразбериха, сильный шум и гам. 2. Разврат, пьянство); *имя им легион* (множество), выражение из Евангелия: на вопрос Иисуса “Как тебе имя?” Бесноватый ответил: “Легион”, потому что много бесов вошло в него”; *каинова печать* (отпечаток, след преступления), из библейского мифа о Каине, убившем своего брата Авеля и др. [16, с. 29, 38, 58, 110, 173 – 174, 188, 221, 293].

В своих исследованиях по ономастике лингвисты акцентировали этнографический, исторический, социологический компоненты онимов, их стилистические и коннотативные значения, культурно-историческую, текстообразующую и эстетическую функции [7, с. 17]. В онимах выделены категориальные, категориально-лексические, дифференциальные, ассоциативные, коннотативные, культурно-исторические семы и, что особенно важно для нашего исследования, зафиксированы связи семантики с различными дискурсами [12, с. 173], в том числе, историческими.

Воспользуемся функциональным методом для семантико-прагматического исследования библейских онимов, встречающихся в изобилии в художественном творчестве уже в конце XVIII – начале XIX в. В Англии этого периода архаизмы становятся литературной модой, входят в повседневный обиход, используются в светских беседах. В поэзии Саути восстанавливает старые значения слов, Байрон вводит в поэтический текст устаревшие слова, найденные у Э. Сенсера и Дж. Чосера [6, с. 35, с. 126 – 128]. Романтическая литература первых трех десятилетий XIX в. была отмечена интенсивным обновлением поэтического языка за счет архаизации художественной речи (В. Скотт, С. Кольридж, Д. Китс, Ли Хент) и стилизации поэтического слога, введения выразительных средств из античной литературы (П. Б. Шелли, Д. Китс) и использования живой разговорной речи (В. Скотт, Вордсворт) [6, с. 9 – 10]. Библия воспринималась писателями и поэтами как исторические страницы Востока, восточной культуры. В литературе получили распространение дневники и очерки путешествий по библейским местам, реально сопряженные с большими трудностями и опасностями. В 1819 г. во Франции были опубликованы “Очерки по литературе древних израильтян” Ж. Ш. де Монбрана с предисловием, примечаниями и научными рассуждениями о тексте Библии. Том

первый содержал знания о религии древних евреев, их космогонии и поэтических сочинениях. Том второй включил повествование о путешествии Бенжамина де Тюделя, датированное началом XII в., а также тексты на библейские сюжеты: Rachel. Le meurtrier. Les noces funèbres. Néhémie; narrations imitées de l' Hébreux [19]. Текст очерков изобилует топонимами, которые, с одной стороны, содействуют воссозданию духа библейской эпохи, с другой – атмосферы экзотического Востока и библейского ономастикона, структурирующего текст как особую “знаковую систему” [9, с. 68] Во Франции подобные публикации имели огромную популярность и способствовали зарождению интереса поэтов и писателей к ветхозаветным притчам и библейским персоналиям.

В нашей классификации, построенной на основе изучения романтического дискурса, выделены две большие группы библейских онимов. Учитывая вышеизложенные тенденции в изучении ономастики, архаистики и поэтонимики, как в целом, так и в области библеистики, особо выделим в романтическом дискурсе группу библеизмов-поэтонимов архетипического значения, куда входят символические имена, ставшие поэтическими метафорами или вошедшие в состав метафор, фразеологизмов и пиетизмов, которые приобрели статус структурно-стилевых и риторических элементов текста. Прежде всего, это группа наиболее часто встречающихся в поэтических текстах библейских топонимов и антропонимов семитского происхождения, вошедших в лексический состав европейских языков и не требующих специального перевода. В случае с малоизвестными названиями и именами необходимы пояснения и комментарии, а при их отсутствии – обращение к источникам экстралингвистической информации о денотате. Исследователь должен, на что обращают внимание и богословы, подходить с одинаковыми методами проверки и к светской, и к религиозной литературе [10, с. 64].

В романтическом дискурсе широко используются общеизвестные ветхозаветные топонимы, перевод которых не составляет труда: *Babylon* (Вавилон), *Sodom* (Содом), *Gomorrah* (Гоморра), *Nazareth* (Назарет), *Zion* – *Cion*, *Golgotha* (арамейск. *Skull*), а также антропонимы, как то: англ. *Adam, Eva, Jephthah, Jephthah's Daughter*; франц. *Noé, Adam, Eva, Jephthé, la fille de Jephthé, Aaron, Moïse* и др. Вторую группу образуют малоизвестные библеизмы, затрудняющие чтение и требующие знаний и комментариев, главным образом из сферы этнографии, религиоведения, истории, искусствоведения и др. К ним относятся и устаревшие имена собственные, в том числе, ставшие нарицательными в составе устойчивых словосочетаний. Фразеологический словарь русского языка отмечает в качестве устаревших следующие выражения, вышедшие из повседневного обращения: “*мафусаилов век*” (о долголетию кого-л.), от имени библейского патриарха *Мафусаила*, прожившего 969 лет [16, с. 58]; “*валаамова ослица*” (1. Покорный, молчаливый человек, который неожиданно для всех высказал свое мнение. 2. Глупая, упрямая женщина), в библейской притче ослица волхва *Валаама* заговорила человеческим языком после того, как ее побили [16, с. 298] и др.

Библейские топонимы *Egypt, Babylon (Babel), Golgoth* в романтическом тексте наделены символическим смыслом и одновременно хранят историческую и психологическую информацию. Так *Golgoth, Голгофа*, символ страдания и подвижничества (skull-shaped hill in Jerusalem, the site of Jesus' Crucifixion), также называемая *Calvary* от латинского *calva (bald head, or skull)*. Топоним *Golgotha* входит в состав фразеологической единицы *the cross at Golgotha* (крест Голгофы, отсюда: подняться на *Голгофу*, нести (свой) крест на *Голгофу*). Топоним *Egypt* часто встречается в составе фразеологических единиц библейского происхождения. Словосочетания *Egyptian darkness, тьма египетская* (густая, беспросветная); *Egyptian slave, египетский труд* (тяжелый, изнурительный); *Egyptian plague (s), египетская казнь* приобрели значения *тяжелая, рабская жизнь; жестокие, пагубные несчастья*. В Библии *египетская казнь* знаменует десять бедствий, которые постигли население *Египта* в наказание за нежелание фараона отпустить евреев из плена [16, с. 189]. С топонимом *Вавилон*, наделенным значением *города, полного соблазнов, “матери блудницам и мерзостям людским”* [16, с. 38], связаны следующие фразеологизмы и устойчивые словосочетания с символическими коннотациями: англ. *confusion of Babylon (вавилонское столпотворение), lady (whore) of Babylon (вавилонская блудница, развращенная, распутная женщина)*; рус. *выводить вавилоны* (идти

шатаясь, заплетающей походкой). Символ *Tower of Babel* обозначает *возвышение, честолюбие, силу, мощь, бдительность, неприступность, девство* [21, с. 207]. Отсюда библейский образ и выражение *дочь Вавилона*, что на языке библейских писателей означает *столичный город Вавилон, дочь всей страны* (“Дочь Вавилона, опустошительница!”, Псалом 136; “Сойди и сядь на прах, девица, дочь Вавилона; сиди на земле: престола нет, дочь Халдеев, и вперед не будут называть тебя нежной и роскошной”, Втор. 28, 56; Иер. 13, 18; Иер. 48, 18). Библейские писатели придавали *вавилонской башне*, как воплощению зиккурата (многоступчатого храмового сооружения), символическое значение *дерзкого возвышения к небесам* [21, с. 209–210].

Так как Библия строится на антиномиях и противопоставлениях различных понятий и явлений, в ней широко используется прием контраста, который реализуется в тексте с помощью антонимических отношений лексических единиц. К основным библейским семантическим оппозициям отнесены следующие: праведность – греховность, “наказание – вознаграждение”, “жизнь – смерть”, “созидание – уничтожение”, “счастье – горе”, “величие – ничтожность”, “любовь – ненависть” [5].

В мистерии “Небесный Огонь” [18] В. Гюго воспроизвел трагедию “адских городов” Содомы и Гоморры, взяв эпиграфом к поэме строки из “Бытия”: “Alors le Seigneur fit descendre du ciel sur Sodome et sur Gomorrhe une pluie de soufre et de feu” (Бытие, 24); “Et il perdit ces villes avec tous leurs habitants, tout le pays a l'entour avec ceux qui l'habitaient, et tout ce qui avait quelque verdure sur la terre (Бытие, 25). В романтическом дискурсе топонимы *Sodome et Gomorrhe*, символизируя божественное наказание, становятся атрибутами надындивидуальной памяти и архаического сознания [3, с. 158 – 162]. Исследователь отмечает, что в этом стихотворении Виктор Гюго, “никогда не бывавший на Востоке, рисует типично романтическую картину Египта – способную, скорее, удивить, поскольку она никак не вяжется с традиционным представлением о Египте как стране пустынь” [14, с. 121]. Добавим, не согласуется и с библейским *The fleshpots/flesh-pots of Egypt* (котлы мясные, котлы египетские), означая *довольство, материальное благополучие, злчные места*, и часто употребляемым в смысле *утраченного благоденствия*. Гюго-романтик, увлеченный идеей Востока как идеального, роскошного, изобильного мира, действительно преследует цель поразить воображение читателя нарисованной им картиной богатейшей и величественнейшей из цивилизаций. Однако за счет противопоставления двух древних государств – Египта и Вавилона, воплощающих, по убеждению автора, следовавшего слову Библии, противоположные идеи, выстраивается семантическая оппозиция. Потому топонимы *Egypte* и *Babel* у Гюго содержат антонимичные семы великолепия и упадка, силы и слабости, воли и бессилия, веры и безверия [2, с. 313 – 317], занимающие свое место в логической цепочке означающих библейского хронотопа. В системе романтических мифопоэтических значений и смыслов эти противоположные семы приведены в соответствие не только с моральным кодексом Ветхого Завета, но и с новыми нормами письма, в котором многие библейские имена собственные обрели статус важных структурно-стилевых и риторических элементов, навсегда вошедших в романтический, и не только, литературный обиход. В поэме “Небесный Огонь” топоним *Egypt* входит в смысловую парадигму теоцентрической вертикали, как и знаковый образ “египетских пирамид”, названных автором “горами” (“Trois monts bâtis par l'homme au loin perçaient les cieux”). *Babel*, сохраняя в романтическом дискурсе библейскую символическую коннотацию *гордыни и непослушания*. Не нарушая границы между именем собственным и именем нарицательным и не теряя своего исконного значения, *Egypt* и *Babel* обретают символическую коннотацию рукотворного камня: могучий камень египтян передает идею *незыблемости и живучести* их цивилизации, охраняемой, согласно легендам, сфинксом (“Un sphinx de granit rose, un dieu de marbre vert, / Les gardaient”). Развалины *Вавилона* (*amas de tours, vaste et bouleversé, – Babel, déserte et sombre – des mortels prodigieux témoin – édifice écroulé – sa tete pyramidale*), наоборот, получают значение *мертвой, уничтоженной цивилизации* (“Chacun des plus grands monts à ses flancs de granit / N'avait pu fournir qu'une dalle”). Последняя коннотация закреплена за библеизмом

“колосс на глиняных ногах” – символе повергнутого вавилонского царства, приснившегося Навуходоносору еще до его разрушения [16, с. 202].

А. де Виньи в мистериях “Элоа, или Сестра ангелов”, “Потоп”, “Моисей”, в поэмах “Дочь Иевфая”, “Изменница” и др. [22, с. 39–57], сохраняя символическое значение, закрепившееся за ветхозаветными топонимами, придал им новые романтические коннотации. **Среди библейских топонимов, часто встречающихся в его текстах, выделим такие:**

- **Гора Арарат:** ...au sommet solitaire / Du mont sacré d'Arar, le plus haut de la Terre (“Le Déluge”); Mais sur le mont Arar l'Ange ne venait pas (“Le Déluge”);

- **Гора Кармель:** Et leurs pleurs ont coulé sur l'herbe du Carmel (“La fille de Jephthé”);

Израиль: Voilà ce qu'ont chanté les filles d'Israël (“La fille de Jephthé”);

Египет: Cette nuit, parcourant vos divines hauteurs / Dont l'Égypte et Dieu seul connaissent le mystère (“Le Déluge”);

Пальмира: le nard de Palmyre (“La femme adultère”);

Содом, Гоморра : Telle Sodome a vu cette femme imprudente / Frappée au jour où Dieu versa la pluie ardente... (“La femme adultère”) и др. Топонимический ряд *Ammon – Ségor – Galaad – Abel – Aroër – Mennith – Maspha – Tyr* составляют географические названия, которые можно увидеть только на картах библейской эпохи.

Библейские топонимы, храня особую культурно-значимую информацию и актуализуясь в конкретных текстах [12, с. 174], могут быть неизвестны широкому кругу современных читателей, особенно, если автор черпал сведения из иного источника, в данном случае из “Нравов израильтян” Флери (1712) [22, с. 53].

Отсюда большое количество архаизмов и экзотизмов, в их числе обозначений старинных музыкальных инструментов: *la harpe harmonieuse* (гармоничная арфа), *le tambour sonore* (звонкий тамбурин), *la lyre aux dix voix* (многоголосая лира), *le kinnor léger* (легкий киннор), *les sons argentins du nebel étranger* (серебряные звуки чужеземного небеля) (“La fille de Jephthé”).

Адекватность интерпретации библейских образов, целесообразность стилистических и в большинстве своем лексико-семантических модификаций в границах заданной вербальной реальности достигается в соответствии с уровнем понимания и осмысления исходного текста при помощи доступных приемов переноса и трансформаций библеизмов, их “внедрения” в родную культурную и вербальную системы.

Литература

1. Васильева Н.В. Summa onomasticae (рец. на: *Namenarten und ihre Erforschung. Ein Lehrbuch für das Studium der Onomastik. Anlässlich des 70. Geburtstages von Karlheinz Hengst*) / Н. В. Васильева // Вопросы ономастики. Международный научный журнал. – Екатеринбург: изд-во Уральского ун-та, 2005. – № 2. – С. 183 – 186.
2. Жужгина-Аллахвердян Т.Н. Символика стихий в мифопоэтическом цикле Виктора Гюго “Небесный Огонь” (“Восточные мотивы”) / Т. Н. Жужгина-Аллахвердян // Мова і культура. – Вип. 9. – Т. X (98). – К.: Видав. Дім Дмитра Бураго, 2009. – С. 313 – 317.
3. Жужгина-Аллахвердян Т. Н. Ветхозаветные поэмы Альфреда де Виньи: история рода, индивида и надындивидуальной памяти (философские, символические и нравственно-психологические аспекты) / Т. Н. Жужгина-Аллахвердян // Мова і культура. Наук. журнал. – Вип. 17. – Т. VI (174). – К.: Видав. Дім Дмитра Бураго, 2015. – С. 158 – 162.
4. Иванова А.И. Проблема передачи индивидуального стиля в художественном переводе (на материале русских переводов поэзии Джона Китса): автореф. дис. канд. филол. наук. – М.: МГУ, 2012. – 27 с.
5. Ильченко А. Библия как образец текста, построенного по принципу контраста: автореф. дис. канд. филол. наук. – Ростов-на-Дону, 2008. – 25 с.
6. Клименко Е. И. Проблемы стиля в английской литературе первой трети XIX века. / Е. И. Клименко – М.: Изд-во ЛГУ, 1959. – 302 с.

7. Курилович Е. Положение имени собственного в языке // Очерки по лингвистике: сборник статей / Е. Курилович ; под общ. ред.: В. А. Звегинцев. – М. : Изд-во иностр. лит., 1962. – 456 с.
8. Лосев А. В. Философия имени. / А. В. Лосев – М.: Изд-во МГУ, 1990. – С. 122–195.
9. Лотман Ю. М. Структура художественного текста. / Ю. М. Лотман – М.: Искусство, 1970. – 384 с.
10. Макдауэлл Дж. Неоспоримые свидетельства: исторические свидетельства, факты, документы христианства. / Дж. Макдауэлл – М., Чикаго: Соваминко, 1992. – 318 с.
11. Молотков А. И. Фразеологизмы русского языка и принципы их лексографического описания / А. И. Молотков // Фразеологический словарь русского языка / под ред. Молоткова А. И. – М.: Советская энциклопедия. – С. 9 – 23.
12. Нахимова Е. А. Дискуссия о статусе и семантике имени собственного / Е. А. Нахимова // Политическая лингвистика. – № 1. – 2010. – С. 171– 174.
13. Отин Е.С. Словарь коннотативных собственных имен. / Е. С. Отин – Донецк, М.: ООО "А Темп", 2006. – 440 с.
14. Сапелкин А. А. От Гюго к Бойто: Египет в европейской поэзии XIX века / А. А. Сапелкин// Гуманитарные исследования в Восточной Сибири и на Дальнем Востоке. – № 4. – 2012. – С. 121– 126.
15. Семенова Т.Н. Семантика индивидуализации и ее отражение в тексте: автореф. дис. доктор. филол. наук. [Electronic resources] – М., 2001. – Mode of access: <http://www.dissercat.com/content/semantika-individualizatsii-i-ee-otrazhenie-v-tekste>
16. Фразеологический словарь русского языка / под ред. Молоткова А. И. – М.: Советская энциклопедия, 1968. – 544 с.
17. Avni A.A. The Bible and romanticism. The Old Testament in German and French romantic poetry. – The Hague, P.: Mouton Publishers, 1969. – 299 p.
18. Hugo V. Les Orientales. – P.: Hetzel et Cie, Éditeur, 1869. – 226 p.
19. Montbron J. Ch. de. Essais sur la littérature des Hébreux. Rachel. Le meurtrier. Les noces funèbres. Néhémie; narrations imitées de l' Hébreux. Précédées d' une introduction et du voyage de Benjamin de Tudele a l'oasis lointaine; suivies de notes et de dissertations qui peuvent servir a l' intelligence de la Bible. [Electronic resources]. – T. 2. – P.: Louis Janet, 1819. – 443 p. – Mode access: <http://www.rare.univ.kiev.ua/eng/showbook/showbook.php3>
20. Tresidder J. Dictionnary of Symbols. – London: Duncan Baird Publishers, 1997. – 240 p.
21. Vigny A. de. Oeuvres complètes. – P.: Seuil, 1964. – P. 100 – 102.

УДК 81'42

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТІВ НІМЕЦЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ

Барабаш О. І., Подвойська О. В.

Ця стаття присвячена виявленню лінгвістичних особливостей текстів німецької політичної реклами для подальшого відтворення їх у перекладі. Основною метою дослідження є виявлення специфіки реалізації емотивної та прагматичної функцій німецької політичної реклами за рахунок лексичних, граматичних та стилістичних засобів.

Ключові слова: політична реклама, лінгвістичні особливості, переклад, емотивна функція, прагматична функція.

Эта статья посвящена выявлению языковых особенностей текстов немецкой политической рекламы для дальнейшей передачи в переводе. Основной целью исследования является выявление специфики реализации эмотивной и прагматической функций немецкой политической рекламы за счет лексических, грамматических и стилистических средств.

Ключевые слова: политическая реклама, лингвистические особенности, перевод, эмотивная функция, прагматическая функция.

This article is devoted to linguistic characteristics of texts of German political advertising for later demonstration in translation. The main purpose of the study is to identify the specifics of the implementation of the emotive and pragmatic features of the German political advertising with lexical, grammatical and stylistic devices.

Keywords: political advertising, linguistic features, translation, emotive function, pragmatic function.

Політичні рекламні тексти знаходяться в центрі уваги дослідників різних наукових галузей, таких як, наприклад, політологія, політична філософія, соціологія, психологія, реклама, маркетинг. Вивчення текстів політичної реклами у лінгвістичному аспекті викликає великий інтерес у наш час, тому що метою рекламного тексту є вплив, а часом і маніпулювання думкою виборців, яке досягається за допомогою використання певних засобів мови. Вищесказане визначило вибір теми даного дослідження та його актуальність.

Мета роботи полягає у визначенні жанрової специфіки текстів німецької політичної реклами та виявленні основних мовних засобів їх реалізації в текстах передвиборної агітації.

У лінгвістиці значна увага приділяється аналізу специфіки мовного впливу в текстах політичної реклами (див., наприклад, дослідження Т. В. Гулак, А. В. Ковалевської, Ю. В. Кривобок, Н. В. Ложевої, П. О. Миронової, Г. Г. Почепцова, А. П. Чудинова та інших).

Політичну рекламу вважають одним із найбільш важливих та впливових інструментів проведення політичних кампаній. "Виконуючи інформаційну та пропагандистську функції, політична реклама впливає на зміст та якість соціальних цінностей, традицій і норм, які регулюють політичні відносини" [1]. Текст політичної реклами має в першу чергу відповідати основним завданням реклами в цілому, тобто це привернення уваги, аргументація на користь рекламованого об'єкта, вплив на поведінку виборця.

Текст політичної реклами має, як правило, слоган / заголовок, основний зміст та висновок. Більшість експертів у галузі друкованої реклами вважають, що перше місце із залученням уваги адресата виконує заголовок, який в текстах політичної реклами часто виражений у формі гасла, слогану.

Часто поняття "слоган" і "заголовок" сприймають як синоніми. Хоча ці терміни в жодному разі не є синонімами. Якщо заголовок привертає увагу адресата і є своєрідним міні-текстом, то слоган, крім залучення уваги, повинен зробити пізнаваною головну ідею реклами, незалежно від наявності рекламного тексту.

Як слушно зауважує Л. Л. Славова, текст політичної реклами може закінчуватися слоганом, який б містив в собі основну ідею тексту, закликом до дії. Дуже часто в кінці рекламного тексту звучить фраза, яка дослівно або за змістом повторює основний мотив змісту всього тексту, передає його основну ідею [4], так би мовити, аби закріпити ефект.

Тексти політичної реклами повинні, з одного боку, інформувати аудиторію, а, з іншого боку, залучати якомога більшу кількість виборців на бік конкретного кандидата [1]. У реалізації даної прагматичної функції важливу роль відіграють, різнорівневі лінгвістичні засоби, які допомагають розташувати до себе аудиторію, зробити текст більш образним, тим самим краще впливати на аудиторію.

У тексті політичної реклами кожне слово містить велике семантичне навантаження, тому при вивченні мовних засобів реклами в першу чергу слід звертати увагу на властивості лексики.

Аналіз лексичних засобів текстів політичної реклами дозволив нам виділити наступні найбільш вживані лексичні шари:

1. Загальноживана лексика;
2. Професійна лексика;
3. Експресивна лексика;

Загальноживана лексика робить текст політичної реклами більш доступними для масового читача [5].

Так, в програмах партій і слоганах нами було зафіксовано велику кількість випадків вживання лексем *Arbeit, Wechsel, Familie, Ehe, Eltern, Kinder, Zukunft, Bildung, Vertrauen*, похідних від цих лексем, а також як компонентом складних слів *Arbeitslose, Arbeitsplätze, Arbeitswelt, Arbeitslosigkeit, Arbeitssuchende, Arbeitsmarktreform, Systemwechsel, Politikwechsel, Regierungswechsel, Kurswechsel, Familienpolitik, Kinderwunsch, Zukunftschancen, Bildungschancen, Ausbildung, Selbstvertrauen, Kinderbetreuung*, а також дієслів *arbeiten* та *wechseln*, що свідчить, на наш погляд, про існуючі проблеми в суспільстві на момент створення даних текстів, а саме:

- Про високий рівень безробіття в країні:

CDU: Wir stehen weiter ein für unser Ziel "Arbeit für alle".

SPD: Mit unserer großen Arbeitsmarktreform ist es gelungen, neue Wege aus der Arbeitslosigkeit in Beschäftigung zu eröffnen.

- Про намір політиків змінити сформовану ситуацію в суспільстві:

CDU: Deutschland braucht den Wechsel.

- Про прагнення політиків проявити свою турботу про інститут сім'ї:

FDP: Ehe und Familie sind tragende Verantwortungsgemeinschaften in der Bürgergesellschaft.

- Про прагнення кожної політичної партії поліпшити освітню систему в країні:

FDP: Für Liberale gilt: Bildung ist Bürgerrecht.

- Про бажання політиків завоювати довіру виборців:

SPD: Ein starkes Land braucht Selbstvertrauen. Und gute Politik braucht das Vertrauen der Bürgerinnen und Bürger.

Текстам політичної реклами характерно також вживання політичної професійної лексики. У досліджуваних нами текстах до таких можна віднести: *sozialer Fortschritt, Steuer, Frieden, soziale Gerechtigkeit, Familienpolitik, Reformen, Kündigungsschutz, die Wahl, Kandidat, Demokratie, Freiheit, Sozialismus, Kinderbetreuung, Arbeitslosengeld, Bürgerrechte, Wähler (in)*, назви партій: *CDU, SPD, Die Grünen, FDP, Die Linke*; імена політичних лідерів: *Angela Merkel, Edmund Stoiber, Frank-Walter Steinmeier*. Відзначимо, що в текстах політичної реклами ми маємо справу переважно з професіоналізмами, зрозумілими для широкої аудиторії.

Аналіз текстів політичної реклами дозволив нам виділити наступні емотивні засоби, найбільш поширені у досліджуваних текстах:

1. Слова зі значенням достовірності, до таких належать дієслова з модальною семантикою впевненості, переконаності *versichern, (be) schwören, überzeugen* та ін. Прикметники та прислівники зі значенням високого ступеня впевненості адресата в змісті висловлювання: *sicher, überzeugt, stolz, zufrieden; wirklich,*

bestimmt, sicher, natürlich, gewiss, selbstverständlich, richtig, zweifellos, tatsächlich, mit Sicherheit, unstreitig, keinesfalls, ohne Zweifel, wahrhaftig, in Wahrheit.
Наприклад:

*Die Grünen: Wir wollen Sie von unseren Ideen **überzeugen**.*

*SPD: Deutschland kann gewiss sein: Der Wandel ist sinnvoll und gibt neue **Sicherheit**.*

2. Слова зі значенням схвалення: дієслова: *sich (er) freuen i begrüßen*, прикметники: *erfreulich, begrüßenswert, froh, glücklich*, модальні слова: *erfreulicherweise, glücklicherweise, pop.:*

*CDU: Wir **begrüßen** die Vielfalt, in der Ältere ihr Leben heute gestalten.*

3. Слова зі значенням побоювання, застереження або загрози: дієслова: *(be)fürchten, warnen, (be) drohen*, прикметники: *bedrohlich, bedroht, gefährlich*.
Наведемо кілька прикладів з текстів:

*Die Grünen: Ebenso **warnen** wir vor einer großen Koalition.*

*Die Grünen: Durch schwarz-rot **droht** jetzt eine Rückkehr zur getrennten Aufgabenwahrnehmung und teuren sowie unsinnigen Doppelstrukturen.*

4. Велика кількість часток з модальним і емоційним значенням також є однією з ознак текстів політичної реклами, серед таких часток найчастіше вживається частка *ja*, наприклад:

Die Grünen: Ja! Merkel, lass uns in Frieden!

Die Linke: Ja für eine neue soziale Idee.

Таким чином, нами було встановлено, що в межах одного політичного тексту реклами найчастіше ми маємо справу з поєднанням політичної, оцінної, експресивної та загальноновживаної лексики.

Не меншим важливими та значущими у текстах політичної реклами є граматичні засоби мови. Мова політики не має своїх специфічних граматичних особливостей, однак нами були зафіксовані випадки вживання певних граматичних форм і конструкцій.

Найбільш ефективними для досягнення комунікативного успіху є дієслова в активному стані або в наказовому способі, що додають тексту динаміки.

Багато політиків найчастіше використовують ввічливу форму звертання до виборців:

SPD: Entscheiden Sie mit! Gehen Sie zur Wahl!

CDU: Lassen Sie sich diese Gelegenheit nicht entgehen - gehen Sie am 7. Juni zur Wahl !!!

Часто в рекламних слоганах використовуються дієслівні інфінітиви як безумовний та безапелятивний заклик до дії:

CDU: Deutschland fair ändern!

Die Linke: Reichtum besteuern!

У текстах політичної реклами активно використовуються модальні дієслова *wollen* і *müssen*, що дозволяють політику висловити свою близькість до народу, його бажання допомогти вирішити проблеми виборців:

Die Linke: Ich will eine soziale und solidarische Gesellschaft.

Die Grünen: 79% wollen keine neuen Atomkraftwerke.

Рідко в текстах політичної реклами використовується особовий займенник першої особи однини *ich*. Використовуючи цей займенник, адресат намагається підкреслити свою індивідуальність, висловити свою роль самостійної і активної особистості, готової зробити все можливе для свого адресата:

Die Linke: Dagmar Enkelmann: Gerechtigkeit hat es schwer in diesem Land. Ich will eine soziale und solidarische Gesellschaft.

Нечасте ж використання цього займенника у текстах політичної реклами скоріш за все зумовлено презентуванням позиції не окремого політика, а інтересів партії.

Аналіз фактичного матеріалу показав, що стилістичні засоби у текстах політичної реклами використовуються для створення більшої виразності і підвищення ефекту впливу на адресата. Так, наприклад, використання гіпербол, порівнянь, метафор, персоніфікацій і епітетів надає найбільшу переконливість рекламному тексту, формує у адресата необхідний емоційний стан. Метонімія, синекдоха та евфемізми вживаються найчастіше для характеристики політичних

поглядів, для посилення експресії тексту і надання їй глибокого узагальнюючого сенсу, для прикрашання та пом'якшення дійсності.

Гіпербола широко застосовується в рекламних текстах, де вона створюється за допомогою слів з префіксами та напівпрефіксами: *Ultra-, Höchst-, Alles-, Super-, Extra-, Aller-, Wunder-, Alt-, Doppel-, Traum-, Welt-*, що підкреслюють надлишкову ступінь якості, так званих "*Un-Wörter*", що вказують на абсолютний пріоритет завдяки своїй семантиці, або за допомогою прикметників з суфіксом *-los*, що позначають або повну відсутність, або вказують на дуже малу частку певної якості.

Виділені одиниці в наступних прикладах підтверджують вище сказане:

Die Grünen: Die auswuchernde Sicherungsverwahrung wollen wir auf allerschwerste Fälle einengen.

Die Grünen: Die jetzigen komplizierten und unübersichtlichen Regeln werden überflüssig.

Для створення найбільшої переконливості рекламного тексту політики використовують в них кількісні гіперболи (*Zahlenhyperbel*), свідомо перебільшують числа, кількість виборців, кількість додаткового прибутку:

Die Linke: Deshalb hungern Millionen Menschen noch mehr, und ihr Hunger macht zehntausende Spekulanten reich.

Die Linke: Perspektive: einseitige Orientierung auf milliardenschwere Förderung von Exportbranchen aufgeben.

У текстах політичної реклами порівняння виражаються за допомогою порівняльних сполучників і часток *wie, als, als ob, gleich*, дієслів порівняльної семантики *gleichen, ähneln*, прислівника *ähnlich*, напівпрефіксів, таких як *schein-, quasi*, прислівників зі значенням подібності, порівняльного ступеня прикметника і прислівників *viel, zweimal, dreimal* тощо:

FDP: Freiheit ist mehr als ein abstrakter Begriff.

CDU: Die Arbeitslosigkeit in den neuen Bundesländern ist weiterhin doppelt so hoch wie im Westen.

Die Grünen: Bisher gleicht die internationale Regulierung einem Flickenteppich.

Одним з основних засобів виразності в політичній рекламі є метафора. Дослідник політичної реклами С. Ф. Лісовський зазначає, що "вживання метафори в політичній рекламі дозволяє знайти нові аналогії, нові зв'язки між явищами, "врізати" в пам'ять читачів, завдяки емоційній насиченості, жвавості метафоричного викладу, необхідні для впливу на виборців образи" [2, с.201]. Проілюструємо сказане вище прикладами з текстів:

FDP: Die FDP will durch ordnungspolitische Rahmenbedingungen ihren Beitrag dafür leisten, dass jeder Mensch in erlebter Freiheit ... sein Glück schmieden kann.

У даному прикладі лексема *schmieden*, що позначає *кувати*, вживається в переносному значенні відносно лексеми *das Glück* - *щастя*. Цей вираз є фразеологічним зворотом.

Одним з різновидів метафори, яка також часто зустрічається в аналізованих нами текстах, є персоніфікація. Персоніфікація виконує в текстах політичної реклами схожі з метафорою функції, робить текст більш виразним і емоційним, впливає на внутрішній стан виборців, змушує їх приймати "потрібні" рішення. Перш за все, живими істотами представляються держава і суспільство, наприклад:

"Deutschland - Gewinner der Globalisierung", das Älterwerden unserer Gesellschaft [7].

Виразним стилістичним засобом у політичній рекламі є епітети. Так, часто члени партій та їх політичний курс позначаються за допомогою кольору. Для носіїв мови, знайомих з політикою Німеччини, дані кольори викликають цілком певні асоціації:

SPD: Das schwarz-gelbe Erbe von Helmut Kohl.

Die Grünen: Schwarze und rote Blockaden.

Die Grünen: Grüne Politik zielt auf Freiheit und Selbstbestimmung.

Епітети *schwarz-gelb, schwarze und rote, grüne* по відношенню до іменником *das Erbe, die Blockaden* і *Politik* вжиті в переносному значенні, так як позначають не колір, а політичні погляди партій.

Досить часто в політичних текстах зустрічаються евфемізми, які застосовуються політиками для приховування правди про негативні сторони предмета, явища тощо. Під евфемізмом розуміється “вираз або слово, що вводиться замість іншого, більш грубого, вульгарного” [3, с. 155].

Однією з найбільш актуальних проблем в Німеччині є високий рівень імміграції. До іноземних робітників найчастіше ставляться негативно, а саме слово *Gastarbeiter* звучить як образа. Для того щоб бути політично коректними, представники влади намагаються завуалювати даний термін і вдаються до нейтральної лексеми *Gäste*.

Каламбур, у свою чергу, вживається часто в політичній рекламі для того, щоб висміяти опонента, змусити виборця засумніватися в його компетентності.

Яскравими прикладами каламбуру служать наступні політичні листівки СДПН, де гра слів заснована на співзвучних лексичних елементах:

SPD: Angela Merkel. Kan Di Dat?

SPD: Merkelsteuer - das wird teuer.

У першому тексті лексема *Kandidat* розкладається на складові: *kan, di i dat*, що на слензі означає: *Kann die das?*

У наступному слогані: *Merkelsteuer - das wird teuer*. використовується римування прикметника *teuer* з іменником *Steuer* в поєднанні з ім'ям лідера партії ХДС та чинного бундесканцлера Ангели Меркель.

Отже, найбільш частотними стилістичними засобами текстів політичної реклами є гіпербола, метафора, порівняння і епітети. Використовуються вони, насамперед, для створення найбільшої переконливості рекламного тексту, для посилення впливу на адресата, для спонукання його до певних дій і формування у нього необхідного емоційного стану.

Зазначимо, що тексти політичної реклами повинні інформувати аудиторію та залучати якомога більшу кількість виборців на бік конкретного кандидата. Ми дослідили, що саме лексичні, граматичні та стилістичні засоби беруть участь у реалізації прагматичної функції політичної реклами Німеччини.

Перспектива подальших досліджень полягає у зіставному аналізі різнорівневих лінгвістичних засобів різних національних політичних реклам та відтворенні їх у перекладі.

Література

1. Калинин К. Е. Коммуникативные стратегии убеждения в англоязычном дискурсе [Електронний ресурс] / К. Е. Калинин. – Режим доступу: http://www.dissercat.com/content/kommunikativnye-strategii-ubezhdeniyavangloyazychnompoliticheskompdiskurse?_openstat=cmVmZXJ1bi5jb207bm9kZTthZDE
2. Лисовский С. Ф. Избирательные технологии: Историческая теория, практика / С. Ф. Лисовский, В. А. Евстафьев. – М.: РАУ университет, 2000. – 319 с.
3. Норман Б. Ю. Теория языка / Б. Ю. Норман. – М.: Флинт: Наука, 2004. – 296 с.
4. Славова Л. Л. Комунікативні стратегії та тактики у сучасному масмедійному політичному дискурсі: зіставний аспект (на матеріалі українських та американських інтернет-джерел) [Електронний ресурс] / Л. Л. Славова. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/2210/1/06sllldzm.pdf> .
5. Чудинов А. П. Современная политическая коммуникация : [учебное пособие] [Електронний ресурс] / А. П. Чудинов. – Урал. гос. пед. ун-т. Екатеринбург, 2009. Режим доступу: http://window.edu.ru/resource/014/67014/files/ucheb_posobie.pdf .
6. Шовкун І. В. Політична реклама як комунікативний процес: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук. спец. "Політичні інститути та процеси (Політичні науки)" / І. В. Шовкун. – Львів, 2004. – 17 с.
7. Artikel 20 des Grundgesetzes für die Bundesrepublik Deutschland [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://de.wikipedia.org/wiki/Artikel_20_des_Grundgesetzes_fur_die_Bundesrepublik_Deutschland.

УДК 811.111: 81'42

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ П. ПОРОШЕНКА (НА МАТЕРІАЛІ ЗВЕРНЕННЯ ДО КОНГРЕСУ США ВІД 23.12.15 Р.)

Гуменюк Н. Г.

Подана робота присвячена розгляду особливостей англomовного дискурсу президента України П. Порошенка у його зверненні до Конгресу США від 23.12.15 р. як інституціонального та аргументивного дискурсу. У своїй промові П. Порошенко апелює до певних цінностей, притаманних українському та американському суспільству. Глобальна аргументивна складова цього звернення складається з окремих, пов'язаних між собою аргументивних блоків, кожний з яких сформовано з орієнтацією на певні цінності. Кожний аргументивний блок сформовано у певній логічній послідовності.

Ключові слова: аргументація, інституціональний дискурс, глобальна аргументивна складова, політичний дискурс.

Данная работа посвящена рассмотрению особенностей англоязычного дискурса президента Украины П. Порошенко в его обращении к Конгрессу США от 23.12.15 г. как институционального и аргументивного дискурса. В своей речи П. Порошенко апеллирует к определенным ценностям, свойственным украинскому и американскому обществу. Глобальная аргументивная компонента этого обращения состоит из отдельных, связанных между собой блоков, каждый из которых сформировано с ориентацией на определенные ценности. Каждый аргументивный блок формируется в определенной логической последовательности.

Ключевые слова: аргументація, інституціональний дискурс, глобальна аргументивна компонента, політичний дискурс.

The following work is devoted to the problem of the English-speaking discourse of the Ukrainian President P. Poroshenko in his speech to the USA Congress, 12.23.15. In his speech P. Poroshenko appeals to the values, which are peculiar to the Ukrainian and American societies. The global argumentive component consists of several units which are united and oriented to the certain values. Each argumentive block is formed in the certain logic cohesion.

Key words: argumentation, institutional discourse, the global argumentive component, political discourse.

Подана стаття присвячена розгляду особливостей англomовного дискурсу президента України П. Порошенка у його зверненні до Конгресу США від 23.12.15 р.

Як відомо, політичний дискурс є центром багатьох досліджень [2; 5; 6]. Проте, поданий до розгляду англomовний дискурс П. Порошенка не тільки спрямовано на “пропаганду тих чи інших ідей” [5, с. 107; 6, с. 5], але й породжено політичною елітою і для політичної еліти.

Актуальність цієї роботи полягає в тому, що англomовний дискурс П. Порошенка буде розглянуто з точки зору його дискурсивних особливостей як інституціональний та аргументивний дискурс.

Як відомо, англomовний дискурс президента України є інституціональним спілкуванням, “яке відрізняється від особисто-орієнтованого, яке використовує певну систему професійно-орієнтованих знаків” [3, с. 223].

В цьому сенсі, аргументація нам бачиться як складний комунікативний акт [1; 4, с. 113], як “соціальна, інтелектуальна, вербальна діяльність, яка служить для того, щоб виправдати або ж відкинути точку зору, яка складається із набору стверджень і направлена на отримання згоди від аудиторії” [7, с. 7].

Англomовний дискурс П. Порошенка у зверненні до Конгресу США від 23.12.15 р. як інституціональне формування має певну структуру оформлення, певний арсенал мовних одиниць та зобов'язує президента дотримуватися певних правил поведінки.

Саме тому, президент України розпочинає свою промову зі звернення та вираження подяки за гостинність присутніх та за можливість виступу у стінах Конгресу США, що є високим привілеєм:

Mr. Speaker, Majority Leader, Members of the House, Members of the Senate Ladies and Gentlemen!

Let me thank you for your warmth and hospitality. Addressing both houses of Congress is one of the highest political privileges.

В кінці своєї промови президент обов'язково подякує аудиторії за увагу

Thank you.

За своєю формою англомовний дискурс П. Порошенка є монологом, але саме звернення та подяка перетворюють його на діалог. В своїй промові президент України 5 разів звертається до аудиторії зі словами :

Ladies and Gentlemen!

Це звернення є не випадковим. Воно має декілька функцій. По-перше, воно допомагає наблизити монолог П. Порошенка до форми діалогу. По-друге, це звернення має текстоформуючу функцію логічного і послідовного поєднання певних інформаційних блоків у єдине ціле. В-третьє, це звернення має певне емоційне навантаження, привертаючи увагу конгресменів США.

Англомовний дискурс президента України П. Порошенка має певну мету – вплинути на конгресменів США для надання Україні матеріальної, фінансової, політичної та воєнної допомоги. П. Порошенко не приховує своїх намірів, він робить це відкрито у формі прохань. Проте, для реалізації своїх стратегічних цілей президент виконує певні дії у формі аргументованих переконань.

Як відомо, дискурс звернення президента України П. Порошенка до конгресменів США є іншомовним, тобто орієнтованим на іншомовного реципієнта, який відрізняється від україномовного певним світобаченням, світосприйняттям, певною системою вподобань і орієнтирів. Саме тому, президент України намагається донести до іншомовного комуніканта мету свого виступу, вибудовуючи свій дискурс з урахуванням цінностей, притаманних американському суспільству, а саме – свобода, справедливість, незалежність, гідність, цивілізація, мир, героїзм та жертвність.

Іншими словами, в своєму виступі П. Порошенко намагається аргументовано довести американським конгресменам і всьому американському суспільству, взагалі, що український та американський народи схожі своєю системою цінностей, що вони є соратниками і союзниками перед викликами сучасного світу.

Як було зазначено вище, англомовний дискурс президента України є аргументивним. Взагалі, у промові П. Порошенка ми виділяємо глобальну аргументивну складову, яка складається з 5 окремих складових, які пов'язані між собою єдиною прагматичною метою вплинути на конгресменів США для надання Україні комплексної допомоги .

Кожна окрема аргументивна складова починається зі звернення "*Ladies and Gentlemen!*", чим привертається увага конгресменів США. У кожному аргументивному блоці президент апелює до певних цінностей. Так, у першому аргументивному блоці П. Порошенко апелює до такої цінності як "свобода". У другому блоці - до цінностей "героїзм, жертвність"; у третьому блоці – до цінностей "цивілізація, мир"; в четвертому – "незалежність"; у п'ятому заключному блоці президент України апелює до цінності "гідність".

Кожний аргументивний блок у промові П. Порошенка перед конгресменами США розгорнуто у певній логічній послідовності з центром до певної цінності.

Так, у першому аргументивному блоці, апелюючи до цінності "свобода", П. Порошенко надає аргументовані факти героїчної боротьби українського народ за свободу проти внутрішнього ворога – режиму Януковича

... The people of Ukraine stood up to the corrupt regime of Yanukovich.

та проти зовнішнього ворога – Росії:

In reality, what we got from Russia was annexation and a war that has brought Ukraine to the brink of its survival.

В цьому аргументивному блоці президент вдається до розгляду історії агресивних дій з боку Росії:

In 2008, Russian troops occupied Abkhazia and South Ossetia. Now they have invaded Ukraine. The right to protect ethnic Russians, and even Russian speakers, can and already has become a reason to fan the flames of war. Besides Ukraine, the Russian speakers reside in Moldova, Georgia, Kazakhstan, the Baltic States, Poland, Romania, Bulgaria.

Звертаючись до сенаторів США, П. Порошенко ставить риторичне питання “Хто буде наступним у агресивних діях Росії”

Moldova, Georgia, Ukraine – what happens next?

Це риторичне питання має досить вагоме емоційне навантаження, бо відповідь відома: “Будь-хто”. Президент України намагається довести конгресменам США, що агресивна політика Росії небезпечна для будь-якої країни світу і США, зокрема, що країни повині допомагати одна одній перед лицем агресії:

Democracies must support each other.

Тому й просить президент П. Порошенко не залишати Україну на одинці з агресором:

Therefore, I urge you not to let Ukraine stand alone in the face of this aggression.

Президент переконливо доводить, що війна в Україні стосується не тільки України, але й світової спільноти:

The war that these young men are fighting today is not only Ukraine's war.

It is Europe's, and it is America's war, too. It is a war of the free world – and for a free world!

Президент Порошенко попереджує про загрози всьому людству:

Today, aggression against Ukraine is a threat to global security everywhere. Hybrid proxy wars, terrorism, national radical and extremist movements, the erosion of international agreements, the blurring, and even erasing, of national identities: all of these threats now challenge Europe. If they are not stopped now, they will cross European borders and spread throughout the globe.

Він намагається довести, що український народ захищає не тільки свій суверенітет, але й увесь світ:

To prevent this, thousands of Ukrainian soldiers are in the line of fire right now.

Саме тому, на думку П. Порошенка, український народ потребує політичної і воєнної допомоги світу і США, зокрема:

I urge the world to recognize and endorse their fight! They need more political support! And they need more military equipment – both non-lethal and lethal. Blankets and night-vision goggles are important.

Таким чином, у першому аргументивному блоці виступу П. Порошенка перед конгресменами США можна простежити такий логічний ланцюжок:

Свобода – агресія Росії – загроза світу – Україна як захисник світу- допомога захисникам світу.

Подібні логічні ланцюжки можна прослідкувати в кожному аргументивному блоці

Таким чином, обираючи тактику аргументованого впливу на конгресменів США, президент України послідовно, крок за кроком доводить необхідність комплексної допомоги Україні.

Англомовний дискурс П. Порошенка у його зверненні до Конгресу США від 23.12.15 було розглянуто як аргументивний дискурс. Проте, на нашу думку, перспективним є розгляд семантичних, синтаксичних, стилістичних засобів вище зазначеного дискурсу. Дуже цікавим є також розгляд мовних засобів для складання політичного портрету особистості П. Порошенка. Перспективним також є дослідження маніпулятивної компоненти англомовного дискурсу П. Порошенка.

Література

1. Белова А. Д. Лінгвістичні аспекти аргументації (на матеріалі сучасної англійської мови) : дис. ... д-ра. філол. наук / А. Д. Белова.– Київ, Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 1998. – 443 с.

2. Гуменюк Н. Г. Політичний дискурс Б. Обама : маніпулятивні технології (на матеріалі звернення до Генеральної Асамблеї ООН від 24.09.14) / Н. Г. Гуменюк // Наукові записки Ніжинського держ. ун-ту ім. М. Гоголя. Філологічні науки. Книга 1. – Ніжин, 2015. – С. 203-207.

3. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
4. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации. / Г. Г. Почепцов – К.: Издательство “Ваклер”, 2001. – 650 с.
5. Федотова О. І. Медійний політичний текст : семантичний аспект / О. І. Федотова // Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Філологічні науки. № 14. С. 107 -112.
6. Чудинов А. П. Россия в метафорическом зеркале: Когнитивное исследование политической метафоры (1991-2000) / А. П. Чудинов. – Екатеринбург, 2001. – 180 с.
7. Eemeren F. H. van, Grotendort R., Kruiger T. Handbook of Argumentation Theory. – Dordrech, 1987.

УДК 811.133.1'42:82-3(045)

СЕМІОТИКА ТВОРЕННЯ МОЖЛИВИХ СВІТІВ У НАРАТИВНОМУ ПРОСТОРІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ: (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)**Савчук Р. І.**

У статті представлено основні підходи до осягнення та застосування визначальних ідей семантики можливих світів у дослідженні й інтерпретації художнього тексту. Пропонована розвідка присвячена розкриттю провідних положень і принципів модальної та формальної логіки, теорій модального реалізму та посибілізму у творенні та реконструюванні можливих світів у прозовому творі. З метою визначення специфіки маркування та текстуалізації мислимих станів буття, вибудованих у наративному просторі художнього тексту, чималу увагу приділено з'ясуванню сутності можливих світів із позицій семіотичної теорії.

Ключові слова: можливий світ, семантика можливих світів, художній світ, мислимий стан буття.

В статье сделана попытка представить основные подходы к постижению и применению фундаментальных идей семантики возможных миров в исследовании и интерпретации художественного текста. Предлагаемая работа посвящена раскрытию базисных тезисов и принципов модальной и формальной логики, теорий модального реализма и возможности в процессе создания и реконструирования возможных миров художественного произведения. С целью определения специфики маркирования и текстуализации мыслимых состояний бытия, сконструированных в нарративном пространстве художественного текста, особое внимание уделено выяснению сущности возможных миров с позиций семиотической теории.

Ключевые слова: возможный мир, семантика возможных миров, художественный мир, мыслимое состояние бытия.

The paper presents main approaches to the comprehension and the application of principal ideas of possible world semantics to the literary text studies and interpretation. Essential statements and principles of modal and formal logics, theories of modal realism and possibility in creation and reconstructing of possible worlds of a literary text have been revealed. For the purpose of determining the specificity of designation and verbalization of conceivable state beings in the narrative space of a text the main attention is also paid to finding out basic nature of possible worlds in its semiotic dimension.

Key words: possible world, possible world semantics, fictional world, conceivable state being.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасний стан мовознавчої науки вирізняється наявністю широкого спектру розвідок, виконаних у межах поєднання кількох напрямів або підходів до аналізу мови, мислення й літератури [4, с. 18]. Поняття “можливого” стало знаковим і показовим у дослідженні прозового тексту, зважаючи на те, що застосування основних ідей і принципів модальної логіки, зокрема й теорії модального реалізму, дало змогу глибше пізнати й реконструювати приховані смисли у семантичних надрах літературного твору.

Актуальність статті пояснюємо необхідністю узагальнити та систематизувати основні способи побудови або маркування можливих світів у художньому творі з позицій логіко-філософських теорій, традицій логіко-семантичного, концептуального та семіотичного підходів у трактуванні семантики можливих світів.

Мета розвідки полягає у з'ясуванні й окресленні сутності можливих світів у контексті інтерпретації створеної у тексті оповідної реальності. Йдеться також про осягнення мислимих станів буття з погляду семіотики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У семантичному просторі мови виокремлюються мікросми, які не є копіями того, що існує й розвивається у дійсному світі [14, с. 18]. Такі розумові (домислювані) універсуми й називаються *можливими світами*. Лишаючись категорією модальної логіки, вони дають змогу встановлювати істинність або хибність модальних висловлень. У формальній логіці висуваються ідеї про те, що *можливі світи* існують не поряд зі світом дійсності, а складають його у сукупності [8, с. 160]. За твердженням одного з основоположників семантики можливих світів фінського філософа Яакко Хінтікка, *можливий світ* слід трактувати як *можливий стан справ* по відношенню до суб'єкта, який міститься у реальному світі й проектує власне "я" в інші розумові простори [16, с. 70–75]. Протиставивши істинність логічну й істинність фактичну як логічну необхідність і логічну можливість, німецько-американський філософ і логік Рудольф Карнап співвідносить логічну необхідність із описом *стану* в усіх можливих світах [5, с. 266–268]. Таким чином, відповідно до Карнапівського розуміння, можливі світи постають *описами станів, множинністю альтернативних світів* або альтернативних станів світу [9]. Реальний світ має фізичний характер, *можливий* як мислимий – не відображає реальний стан справ [2, с. 4], а отже він може бути лише альтернативним щодо наявного [10].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Першу концепцію кореляції реального і можливого запропонував і розвинув німецький філософ і математик Г. В. фон Лейбніц, у теорії якого всі можливі світи можуть бути досягненими як *мислимі й потенційно можливі стани світу*, що існують в уяві Творця [7, с. 134–136]. При цьому дійсний стан речей є одним із можливих, а реальний світ є найкращим із можливих [8, с. 158]. Розбудова цієї теорії можливих світів викликана розвитком модальних та інтенціональних логік [9], які, з огляду на різні дослідницькі інтерпретації, серед основних характеристик можливих мікросмів виділяють альтернативність, співвіднесеність і множинність. Аналіз таких термінопонять, як можливість / неможливість / імовірність / необхідність серйозно вплинув на філософів, які розмірковували над тим, чи існує загалом гіпотетично можливий універсум і в якій формі. Сучасна філософія, поглиблюючи теорію можливих світів, постулює ідею того, що *можливий світ* є епістемологічною сутністю [3, с. 103], а отже одним із варіантів бачення реального світу, що конструюється для взаємодії людини з дійсністю [там само, с. 102].

Із середини 70-х років ХХ ст. теорія можливих світів активно застосовується такими зарубіжними філософами та текстологами, як Д. Льюїс, У. Еко, Т. Павел, Л. Долежел, М.–Л. Раян у досягненні ними ймовірного багатосвіття літературного твору. Художній текст як *вигадка*, як дещо створене в уяві, чого немає і не було в об'єктивній реальності, висуває багато запитань, серед яких найбільш дискусійним лишається положення про те, яким чином реально не існуючий мікросм може володіти певною дійсністю й функціонувати у термінах вірогідності по відношенню до інших його елементів або складників [20, с. 327].

Зауважимо, що семантика можливих світів спровокувала чимало суперечок щодо сутності й загалом існування можливих світів. Твердження про те, що *можливі мікросми* є певним буттям, яке піддається квантифікації [там само, с. 330], спонукало науковців визнати наявність цих можливих універсумів. Приміром, модель американського філософа і логіка Сола Аарона Кріпке вибудовується на ідеї про *множинність* можливих мікросмів, які є деякими абстрактними точками співвідношення мови й світу [6, с. 32]. При цьому, *дійсний* універсум виступає одним із рівнозначно можливих світів, що пов'язані між собою бінарними відношеннями *досяжності* (альтернативності) за допомогою таких модальних операторів, як *необхідність*, яка може бути істинністю у всіх мікросмах, досяжних із даного, і *можливість* як істинність хоча б в одному із світів, досяжних із даного [там само].

Інший американський мислитель, Девід Льюїс висунув онтологічну інтерпретацію семантики можливих світів у межах теорії модального реалізму, основною тезою якої лишається гіпотеза про те, що *можливі світи* є такими ж реальними, як дійсний універсум [19, с. 84–91]. *Можливий мікросм* актуалізується, зважаючи на те, що можливість і дійсність властиві одному й тому ж світу [там само], а визначення того, що виступає у даному мікросмі дійсним або можливим залежить від контексту висловлювання [там само], тобто від того, в

якому зі світів воно має місце. Застосовуючи основні положення теорії модального реалізму до художніх текстів, філософ наголошує на тому, що референційний статус художніх висловлень не залежить від існування / не існування предметів їхньої референції, однак зумовлюються світом, якому приписуються (до якого реферують) ці висловлення [там само, с. 150].

Під впливом логіко-філософських концепцій *можливого світу* трактується як множинність *потенційних універсумів*, які проєктуються на світ дійсний [12]. Розробляючи основні техніки й методику лінгвістичного інтерпретаційного аналізу реалізації можливих світів у художньому тексті, російська дослідниця Г.В. Новікова стверджує, що, з одного боку, семантика можливих світів об'єктивується через категорії можливості / необхідності / дійсності, а з іншого враховує аналіз актуалізованої ситуації [13, с. 103]. З точки зору внутрішньої референції художній світ письменника постає *дійсним універсумом*, відносно якого автор актуалізує семантичний простір можливих світів у термінах *потенційності / нереальності / ірреальності*, що детермінують модальний аспект категорії *можливості* [там само]. У контексті зовнішньої референції можливий світ є альтернативою дійсного, а отже результатом деякої трансформації онтології реального макрокосму [там само].

Вважають, що аналіз відповідності зображеного об'єкта до існуючого в навколишньому світі, його тотожності у реальному й можливих світах піднімає питання про співвіднесеність дії, про яку йдеться, з дійсністю та про відношення мовця до повідомлюваного [8, с. 166] як засіб і середовище формування таких світів [2, с. 18]. На цьому принципі наголошує російський філософ, культуролог і лінгвіст М. Н. Епштейн, просуваючи свою концепцію *посибілізму* [17] як ідею того, що *можливе* постає особливим модусом “*можестування*”, оскільки не є ні певною реальністю, що характеризується власним часо-просторовим континуумом або фізичною протяжністю, ні умовною фікцією, котра відтворює через деякі символічні форми реальність [там само].

Питання про те, яким чином мова допомагає категоризувати та концептуалізувати світ (реальний чи можливий), лишається предметом численних досліджень [1, с. 3], зокрема й когнітивно-поетологічного спрямування. Приміром, стверджують, що *можливий світ*, абстрагований свідомістю і закріплений у відповідних номінативних одиницях, є результатом креативної діяльності письменника як когнітивного процесу, внаслідок якого частина креативних процесів вербалізується номінативними одиницями, що утворюють *мовну картину можливого світу* [там само, с. 4–5]. При цьому, *можливий світ* художнього твору містить не лише автентичну можливу картину світу, а також концептуальну й мовну, в основі котрих лежать концептуальна й мовна картини реального світу, поєднання яких відносить читача до специфічних позатекстових галузей знань і досвіду [там само, с. 6].

У сучасній лінгвістиці існує практика трактувати *художній світ* як *різновид можливих світів* у їх узагальненому логіко-філософському значенні [11, с. 138], однак, за твердженням Г. Вайдахера [24, с. 64], *художні світи* є дечим іншим, аніж *можливі мікркосми*. Відмінність полягає в тому, що останні постулюються як альтернативно можливі, однак неактуалізовані наслідки стану справ або ситуацій [там само, с. 9]. Водночас художні світи виступають можливими або неможливими ситуаціями чи наслідками стану справ, які можуть бути актуалізованими / неактуалізованими в художньому світі [там само]. Художні мікркосми є внутрішньо-модельованою структурою, в якій виокремлюють актуальний світ [там само, с. 64], що постає реальним для персонажів або таким, що підпорядковується оповідачеві / герою.

Зарубіжні текстологи, зокрема італійська дослідниця французького прозового тексту Нансі Мюрзії навпаки вважає, що зближення понять *художнього вимислу* й *можливого світу* ґрунтується виключно на ідеї правдивості художньо-вигаданих (фікційних) висловлень [20, с. 328]. Зважаючи на те, що *можливий світ* осягається як деякий *логічно можливий мікркосм* і *мислимий варіант* реального перебігу речей [там само], *можливі світи* є способами того, яким дійсний світ міг би бути у загальних рисах або його вигаданими станами. Саме з цієї точки зору й виявляється спорідненість між *можливим світом* і *художнім*

вимислом, оскільки останній може ставати одним із варіантів реального універсуму.

Американська дослідниця М.–Л. Раян розробила модель децентрованої інтерпретації можливих світів [21; 22], у термінах якої художній світ представляє собою деякий універсум, створений автором, у середині якого персонажі вибудовують індивідуальні репрезентації реальності [там само]. При цьому, за допомогою *рецентрації* [21, с. 58], тобто переміщення параметрів реального світу в бік альтернативного можливого, можливий світ стає тимчасово реальним. Одними із концептотвірних положень у теорії М.–Л. Раян виступають тези про *відносну схожість* (“ la similarité relative ”) [22, с. 403-422] між усіма можливими світами та *принцип мінімального відхилення* (“ le principe de l'écart minimal ”) [там само], який корелює з тими літературознавчими або філософськими теоріями, що пояснюють художній вимисел у термінах мімезису [20, с. 339]. За цим твердженням, референція настільки “працює” у можливих вигаданих (фікційних) мікрокосмах, наскільки вони ймовірно можливі по відношенню до реального світу [22, с. 403-422]. На *принципі реальності* “ le principe de réalité ” вибудовує свою концепцію сучасний американський філософ Кеңдол Уолтон, який загалом визначає художню літературу як гру уяви [23, с. 144], а підґрунтя породження й осягнення твору вбачає у фантазії / уявленні про те, що речення художнього тексту стосуються реальних об'єктів і характеризують або описують їх [там само], оскільки правила “забави”, яку обирає читач, зобов'язують його сприймати різні неможливі речі як *істинні*. На особливу увагу заслуговує ідея дослідника про те, що реальний читач проектує у вигаданий світ художнього твору своє Я-уявне (*moi fictionnel*) [там само, с. 152–154], тим самим уможлиблюючи й пояснюючи його присутність у подіях та/чи діях, які розгортаються у вигаданому мікрокосмі.

Чеський філолог Любомир Долежел осягає *можливі світи* з погляду семіотичної теорії, вважаючи останні результатом виключно текстової діяльності [18, с. 20]. При цьому, на думку науковця, в художній літературі існують тексти, що репрезентують реальний світ (world-imaging-texts) й ті, що його вибудовують / творять (world-constructing-texts) [там само]. *Можливий світ* постає, у такому разі, *деяким ментальним образом* [там само], такою собі “мисленневою картинкою” письменника, над якою читач може розмірковувати і яку він пізнає завдяки власному досвіду.

Висновки. Підсумовуючи, наголосимо на тому, що незважаючи на чималу кількість мовознавчих і філософських праць, присвячених проблематиці можливих світів, недостатньо уваги приділено внутрішньоструктурному аналізу можливих мікрокосмів у породженні додаткових сем, які актуалізують розмаїття авторських інтенцій і кодів, зокрема й наративного, у семіотичному конструювання текстової дійсності. З погляду семіотиків, *можливий світ* є універсумом, який складається з предметів, індивідів, сутностей, що відповідають *інтенціоналам* будь-якої мови [15, с. 21], адже він створюється мовними засобами. *Можливий світ* вибудовується за законами логіки, завдяки чому є внутрішньо доцільним і логічним [там само, с. 22], однак його *інтенціонали* не завершені *екстенціоналами*, зважаючи на те, що для них немає необхідності відшукувати існуючі об'єкти в актуальному світі [там само, с. 22].

Конкретизуючи специфіку семіотичного конструювання *можливих світів* у наративному просторі художнього твору, процитуємо основні чотири позиції, наведені російським науковцем, семіотиком О. Є. Бразговською, які видаються нам найбільш релевантними у цьому питанні. По-перше, будь-який *можливий світ* має виключно знакову (текстову) сутність, оскільки ймовірною формою його існування є лише текст [3, с. 103], а тому *можливий світ* – це завжди текстова альтернатива реальному універсуму. По-друге, *можливий світ* зароджується у результаті референції до певних об'єктів із подальшим їх звуковим відображенням. У разі, якщо йдеться про предмет, який мовець ніколи не бачив у реальності, все-одно у процесі творення й наступної номінації він керується тим, що існує або тим, що було сприйнято ним раніше. Ця теза цілком суголосна ідеї О. Є. Бразговської про те, що референтом *можливого мікрокосму* є уявлення про відому дійсність [там само]. Крім того, *можливі світи* вибудовуються певним

мовним каркасом (Р. Карнап), зважаючи на те, що вони творяться у процесі мовної гри [там само]. Саме мовний каркас дає змогу робити припущення щодо дійсного існування мислимого стану буття, оскільки з погляду семіотики існує лише те, що стало мовним знаком.

Нарешті, лінгвістичні способи маркування можливих світів визначаються інтенціями автора й зводяться до таких операцій, як: вибір референта відображення, що й визначає різну онтологію можливих світів, оскільки референт може бути як частиною реального універсум, так і об'єктом гіпотетичної допустимості; номінація референта відображення; прозора / непрозора вказівка на об'єкт референції; актуалізація об'єктів, які описуються (їхня предикація) [там само, с. 105] та мовна асиметрія, що реалізується через надання іменам невластивих предикативних знаків.

У термінах семіотичної теорії, творення *можливих світів* постає маркуванням мікрокосмів, які не є онтологічно автономними від дійсності [там само, с. 107], оскільки навіть ті об'єкти, що відзначаються нереалістичністю з погляду актуального буття, відсилають до атрибутивних характеристик, які повністю або частково співвідносяться з об'єктивно існуючою дійсністю.

Література

1. Александрук І. В. Вербалізація можливих світів у жанрі фентезі (на матеріалі сучасних англійських та американських авторів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 / І. В. Александрук. – Х., 2011. – 18 с.
2. Бабушкин А. П. Возможные миры в семантическом пространстве языка / Анатолий Павлович Бабушкин. – Воронеж : Воронежск. гос. ун-т, 2001. – 86 с.
3. Бразговская Е. Е. Языки и коды. Введение в семиотику культуры : [уч. пособие] / Елена Евгеньевна Бразговская. – Пермь : Пермск. гос. пед ун-т., 2008. – 201 с.
4. Денісова Д. Д. Підходи до вивчення можливих текстових світів у сучасній лінгвоконцептології / Д. Д. Денісова // Перекладацькі інновації : матеріали III Всеукр. студ. наук.-практ. конф., м. Суми : СумДУ, 2013. – С. 13–14. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua>.
5. Карнап Р. Значение и необходимость. Исследование по семантике и модальной логике / Рудольф Карнап. – М. : Изд. иностр. л-ры, 1959. – 384 с.
6. Касаткин А. В. Два подхода к построению семантики возможных миров / А. В. Касаткин // Известия Уральск. федерального ун-та. – Серия 3, Общественные науки. – 2012. – № 1 (100). – С. 32–37.
7. Лейбниц Г. В. Опыт теодицеи о благодати Божией, свободе человека и начале зла / Г. В. Лейбниц // Г. В. Лейбниц. Соч. в 4-х т. – Т. 4. – М. : Мысль, 1989. – С. 49–414.
8. Лисенко Н. Є. Можливі світи в художньому текстовому макрокосмі (на матеріалі творів М. Леві та Е.–Е. Шмідта) / Н. Є. Лисенко // Романські студії початку ХХІ століття : текстові концепти, наратив, можливі світи : [кол. моногр.] / О. М. Кагановська, Г. М. Каратеева, Р. І. Савчук та інш. – К. : Вид. центр, 2012. – С. 158–180.
9. Ніка О. І. “Можливі світи” і мовна концептуалізація / О. І. Ніка // Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика. – 2005. – Вип. 12. – С. 8–16. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2005_12_4.
10. Новейший философ. словарь [Електронний ресурс] / [сост. и гл. ред. А. А. Грицанов]. – Минск: Изд. В.М. Скаун, 1998. – 896 с. — Режим доступу : www.alleng.ru.
11. Новикова А. В. К вопросу о взаимодействии художественного мира и возможных миров [Електронний ресурс] / А. В. Новикова // Вестник ПНИПУ. Проблемы языкознания и педагогики. – 2013. – № 7 (49). – С. 138–145. – Режим доступу : www.vestnik.pstu.ru.
12. Новикова А. В. Лингвистический анализ реализации возможных миров в художественном тексте : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / А. В. Новикова. – Челябинск, 2010. – 20 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dissercat.com>.

13. Новикова А. В. Референциально-ситуативный анализ семантики возможных миров [Электронный ресурс] / А. В. Новикова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2008. – Вып. 26. — Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/referentsialno-situativnyy-analiz>.
14. Олейникова Г. А. Композиционно-речевые средства выражения иномирия в англоязычном научно-фантастическом тексте: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Галина Александровна Олейникова. – Одесса, 2009. – 196 с.
15. Степанов Ю. С. Вводная статья. В мире семиотики / Ю. С. Степанов // Семиотика. Антология : [сост. и общ. ред. Ю. С. Степанов]. – М. : “Академический Проект”, “Деловая книга”, 2001. – С. 5–2.
16. Хинтика Я. Логико-эпистемологические исследования. Логика и методология науки : [сб. избр. ст. / Пер. с англ.] / Яакко Хинтика. – М. : Прогресс, 1980. – 448 с.
17. Эпштейн М. Н. Философия возможного [Электронный ресурс] / Михаил Наумович Эпштейн. – СПб. : Алетейя, 2001. – 334 с. – Режим доступа: http://society.polbu.ru/epstein_possiblephilo/ch04_i.html.
18. Doležel L. Heterocosmica. Fiction and Possible Worlds // Lubomír Doležel. – Baltimore : Johns Hopkins University Press, 1998. – 352 p.
19. Lewis D. De la pluralité des mondes / David Lewis : [trad. de l'anglais par M. Caveribère et J.-P. Cometti]. – P. : Éditions de l'éclat, 2007. – 410 p.
20. Murzilli N. De l'usage des mondes possibles en théorie de la fiction / Nancy Murzilli [Электронный ресурс]. // Klesis – Revue philosophique, 2012 : 24 – La philosophie de David Lewis. – P. 326 – 351. — Режим доступа : www.revue-klesis.org.
21. Ryan M.-L. Cosmologie du récit des mondes possibles aux univers parallèles / Marie-Laure Ryan // F. Lavocat. La théorie littéraire des mondes possibles. – P. : CNRS éditions, 2010. – P. 53–81.
22. Ryan M.-L. Fiction, Non-Factuals, and the Principle of Minimal departure / Marie-Laure Ryan // Poetics. – 1980. – № 8. – P. 403–422.
23. Walton K. Mimesis as Make-Believe. On the Foundations of the Representational Arts / Kendall Walton. – Cambridge : Harvard University Press, 1990. – 450 p.
24. Weidacher G. Fiktionale Texte – Fiktive Welten : Fiktionalität aus text-linguistischer Sicht / Georg Weidacher. – Tübingen : Narr Francke Attempo Verlag GmbH, 2007. – 260 S.

УДК 81'42

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ

Самойлова І. В., Подвойська О. В.

У статті розглядається поняття політичної промови як гострополітичного виступу, мета якого полягає у переконанні аудиторії в доцільності певних дій чи заходів. За допомогою декількох лінгвістичних теорій були визначені основні жанри політичного дискурсу. Об'єктом дослідження є лексичні особливості політичної мови Б. Обами, А. Меркель та П. Порошенка. Предметом дослідження виступили спільні й відмінні лінгвістичні та риторичні риси промов очільників держав.

Ключові слова: політичний дискурс, жанри політичної промови, публічна промова, лексичні особливості.

В статье рассматривается понятие политической речи как острополитического выступления, цель которого заключается в убеждении аудитории в целесообразности определенных действий или мероприятий. С помощью нескольких лингвистических теорий были определены основные жанры политического дискурса. Объектом исследования являются лексические особенности политической речи Б. Обамы, А. Меркель и П. Порошенко. Предметом исследования выступили общие и отличительные лингвистические и риторические признаки речей руководителей государств.

Ключевые слова: политический дискурс, жанры политической речи, публичная речь, лексические особенности.

This article discusses the concept of political speech as a controversial performance, the purpose of which consists in belief of audience in expediency of certain actions or events. The main genres of a political discourse were defined on the basis of several linguistic theories. The object of the study is lexical peculiarities of the political speeches of B. Obama, A. Merkel and P. Poroshenko. The subject of research is general and distinctive linguistic, and rhetorical speeches' signs of the heads of the states.

Key words: political discourse, genres of political speech, public speech, lexical characteristics.

Політична діяльність відіграє особливу роль у житті суспільства. Вважається, що від певної політичної позиції або ситуації залежить місце країни на міжнародній арені, її взаємини з іншими державами, а також роль у діяльності світової спільноти. Однак важливу роль у визначенні іміджу країни відіграє спосіб її презентації політичними лідерами держави. За допомогою виступів політики мають можливість звернутися як до міжнародного співтовариства, так і до громадян своєї країни.

Слово "політика" походить від грецького слова "politiko", яке означало державні або суспільні справи, сферу діяльності, пов'язану з відносинами між класами, націями та ін. **Політична промова** – це заздалегідь підготовлений гострополітичний виступ із позитивними чи негативними оцінками, обґрунтуванням, конкретними фактами, з накресленими планами, перспективою політичних змін [2, с. 4]. Політичною промовою може бути парламентський виступ як публічне намагання переконати аудиторію в доцільності певної ідеї, заходів, дій. Для цього використовуються оригінальні пропозиції, аргументи, несподівані думки, емоційний виклад, швидка реакція, "рамка" мовного етикету.

Публічний виступ стимулює ораторську творчість політиків, бо він завжди є сьогodenний, іноді може бути непередбачуваний. Політичні промови майже завжди є гостро публіцистичними, тому що в них є ствердження якоїсь ідеї, погляду, напрямку, ідеологічної позиції, а це неминуче означає відсторонення інших поглядів, якщо навіть вони й не називаються. Вираження ідейної позиції,

особливо на великий загальний слухачів, завжди потребує пафосу, який може виражатися по-різному: вдалимими, "ударними" перифразами, порівняннями і зіставленнями, епітетами й метафорами, морально-етичними антитезами, ствердними запереченнями; повторенням певних ідеологем; гіперболами, акцентуванням окремих слів і виразів, влучних у будь-якій ситуації, оказіональним новоутворенням, аритмічним синтаксисом, експресивним тонуванням. Адже попередньо підготовлена і написана політична промова завжди має бути розрахована на живе виголошення. Як правило, політична промова вдається тоді, коли вона не прочитана і навіть не виголошена, а з розумом сказана [4, с. 21].

Політична промова є найбільш прототипним жанром політичного дискурсу, це публічний виступ, який є ефективним засобом для одержання визнання та демонстрації лідерства.

При дослідженні структури і змісту політичної промови можна скористатися сучасними лінгвістичними теоріями, що пропонують різноманітні ознаки виокремлення жанру. Т. В. Шмельова до структурного складу відносить комунікативну мету, модель автора, концепцію адресованості, зміст події, чинники комунікативного минулого й майбутнього, а також і мовне оформлення [5, с. 22]. Інша дослідниця, О. А. Земська, жанротворчими критеріями вважає характер комунікації (офіційний / неофіційний), вид комунікації (особистісна / публічна), мету, кількість учасників, типову концепцію адресата (рівний / підлеглий, жінка / чоловік), звернення до адресата або його відсутність, активність чи пасивність адресата [1, с. 205].

О. Й. Шейгал вважає однією з найважливіших ознак, що дає підстави для віднесення тієї чи іншої політичної промови до певного жанру, характер основної інтенції. Власне ця ознака взята за основу запропонованої дослідницею класифікації, де виділяються такі жанри в межах політичного дискурсу:

- 1) ритуальні жанри (інавгураційна промова, ювілейна промова, традиційне радіозвернення);
- 2) орієнтаційні жанри (партійна програма, конституція, послання президента про стан у країні, звітна доповідь, указ, угода);
- 3) агональні жанри (лозунг, рекламна промова, передвиборчі дебати, парламентські дебати) [4, с. 9].

Політичний дискурс трактується як інституційне спілкування, яке використовує певну систему професійно-орієнтованих знаків, тобто характеризується власною субмовою (лексикою, фразеологією та пареміологією).

Основною метою нашого дослідження є вивчення та аналіз лексичного аспекту інавгураційних промов Барака Обами, Ангели Меркель та Петра Порошенка [3, 7, 8]. Під політичною промовою ми розуміємо усний текст, який проголошується президентом перед окремою аудиторією, за певних обставин, ставить назрілі завдання у тій чи іншій сфері громадського життя, дає рекомендації щодо здійснення поставлених завдань. Цей тип виступу створюється з метою переконання, призначається для конкретного типу аудиторії. У політичній промові не тільки висвітлюються дії партій та уряду, але і справляється свідомий вплив на адресата.

Політичний дискурс англійською, німецькою та українською мовами відноситься до числа лінгвоінтенсивних напрямів та являє собою сферу підвищеної мовної відповідальності. Це офіційна мова державної влади, засоби впливу якої відрізняються від мовних засобів, використовуваних у художній, публіцистичній та розмовній мовах.

Характерними рисами політичного дискурсу на лексичному рівні мови є широке використання професійної політичної термінології та часте вживання "високих", тобто книжних слів. Наприклад: 1) *to affirm the promise, a vision, an allegiance, heterogeneous*; 2) *der Eurocopter X3, Zivilflugzeug, Emissionen, Branche*; 3) *реіндустріалізації економіки, узурпація влади, антикорупційний пакт, фундамент суспільної довіри*. Також можна спостерігати наявність мовних кліше та штампів: 1) *to bear in mind, makes us exceptional, to sum up the above-said*; 2) *zu drängenden Fragen, nach den beeindruckenden Worten, unter Voraussetzung, dass ...* 3) *на відміну від, настає час змін, хвилина мовчання*.

У політичних промовах часто фігурують фразеологічні стійкі вирази: 1) *to take smth for granted, to go hand in hand*; 2) *den toten Punkt überwinden, Basis*

legen; 3) поставити жирний хрест, пасти задніх, присягати руку миру, тримати порох сухим.

Д. Кристал в книзі "English As a Global Language" порівнює англійську мову з пылососом: "English is a kind of vacuum cleaner of languages – it sucks in vocabulary from any language it can get" [6, с. 89]. Дійсно, в промові Барака Обами можна відзначити численні запозичення, які головним чином походять із латинської та французької мов: *a priori, de facto, to commence, entire, completion*. Ангела Меркель також використовує безліч проте вже англомовних запозичень у своїй мові: *Hightech-Standort, sogenannten "Upscaling", Roadmap, Sie sind in Deutschland ja Digital Natives und keine Digital Immigrants mehr*. Петро Порошенко як євроінтегратор апелює також до англомовної лексики: *європейська модернізація України, європейська демократія, гарант Конституції*.

Для політичної мови, яка відрізняється високою щільністю інформації, типовим явищем є наявність загальноприйнятих аббревіатур та скорочень: 1) *G8, USA, WMD*; 2) *DDR, NATO, EWS, G7, RAF-Mitglieder*; 3) *ЄС, Кабмін, підприємства ВПК, ОБСЄ*.

В інавгураційній промові П. Порошенка часто з'являються посилання, цитати та вирази відомих людей: *Ми, українці, "живий вогник у сім'ї європейських народів і діяльні співробітники європейської цивілізаційної праці". Так казав Іван Франко. "Стояти ногами й серцем на Україні, свої голови держати в Європі", - заповідав Михайло Драгоманов. Будь-який агресор на кордоні України має згадати Євангельську мудрість: хто з мечем прийде, той від меча і загине!* Політик використовує це з метою більшого впливу на аудиторію, для підтвердження тотожності його думок із видатними українцями та релігійними джерелами.

Б. Обама на початку своєї промови посилається на Декларацію незалежності США як найзначущий документ для усіх громадян держави, нього особисто. Це підкреслює єдність з народом і державою, і при цьому промова досягає найголовнішої мети – позитивного впливу на свідомість слухачів. Порівняйте: *We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable rights, that among these are Life, Liberty, and the pursuit of Happiness.*

У політичних промовах цих діячів часто зустрічається безліч власних назв, що пояснюється їх прагненням привернути увагу не лише до реалій національної геополітики, а й міжнародної, підкреслюючи належність своєї держави до світової спільноти. Наприклад, 1) *Asia, America, Africa, Middle East, Detroit, Seneca Falls, Selma, Stonewall, Appalachia, Newtown*; 2) *Deutschland, Europa, Frankreich, Parlamenten*; 3) *Львів, Донецьк, Чернігів, Севастополь, Україна, Луганщина, Нормандія, Росія, Крим*.

Також у політичній мові слід виокремити наявність великої кількості стереотипних зачинів, що може свідчити про шаблонність промов: 1) *it may be argued that, it is worth dwelling on*; 2) *besondere Aufmerksamkeit lenken, zur Kenntniss nehmen*; 3) *слід докластати зусиль, можна стверджувати, що*.

Особливу увагу привертають до себе новоутворення в лексиці політичного дискурсу. Наукові дослідження політичних процесів та тенденцій передбачають появу нових відкриттів, введення нових понять та термінології. Тому у політичному красномовстві фігурує багато неологізмів, запропонованих політиками. Наприклад, 1) *unipolarity, environmentalism, player*; 2) *Karikaturenstreit, Eventkultur, Mobbing*; 3) *кіборги, атовці*.

Мова таких політичних текстів, статей та доповідей у лексичному плані зазвичай суха (внаслідок використання численних кліше, фраз і штампів) та абстрактна з високим рівнем узагальненості (за рахунок насиченості складними словами та словами з абстрактним значенням).

Виконавши компаративний аналіз інавгураційних тестів Барака Обами, Ангели Меркель та Петра Порошенка, можна дійти висновків, що політики у своїй презентаційній промові використовують ідентичні (з позиції лінгвістики) лексичні засоби. Також державотворці посилаються на історичні та сучасні джерела, вислови минулих постатей із метою показати взаємозв'язок минулого з сучасним у всесвітньому політичному просторі.

Однак спосіб проголошення промови залежить серед іншого від внутрішнього світу політика-оратора. Так, у промові А. Меркель досить скупі представлені емоції та почуття, оскільки для канцлера властиві такі якості, як стриманість та врівноваженість. Б. Обама та П. Порошенко більш емоційні промовці, їхнє мовлення пафосне й риторичне, супроводжується мімічними та жестикуляційними рухами.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у детальнішому аналізі не лише лексико-фразеологічних особливостей політичних промов указаних політиків, а й морфологічних форм, словотвірних і синтаксичних структур у порівняльному аспекті.

Література

1. Земская Е. А. Городская устная речь и задачи ее изучения / Е. А. Земская // Разновидности городской устной речи. – М. : Наука, 1988. – 290 с.
2. Мацько Л. І. Лінгвістична риторика // Наука і сучасність: Зб. наук. праць / Л. І. Мацько. – Ч.4. – К.: Логос, 1999. – С. 3-16.
3. ТСН вражає: Промова президента України Петра Порошенка на інавгурації (повний текст) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://tsn.ua/politika/promova-prezidenta-ukrayini-petra-poroshenka-na-inavnuraciyi-povniy-tekst-353552>
4. Шейгал Е. И. Инаугурационное обращение как жанр политического дискурса / Е. И. Шейгал // Жанры речи. – Саратов : [б. и.], 2002. – № 3. – С. 205-214.
5. Шмелева Т. В. Речевой жанр: возможности описания и использования в преподавании языка / Т. В. Шмелева // Russistik / Русистика. Научный журнал актуальных проблем преподавания русского языка. – Берлин : [б. и.], 1990. – № 2. – С. 20-32.
6. Crystal D. English as a Global Language / D. Crystal. – Cambridge University Press, 2003. – 202 p.
7. Die Bundesregierung: die Rede von Bundeskanzlerin Angela Merkel [Electronic Resource] – Mode of access: URL: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Rede/2012/10/2012-10-23-merkel-dhm.html>
8. The White House: Barack Obama. [Electronic Resource] – Mode of access: URL: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/01/21/inaugural-address-president-barack-obama>

УДК 811.112.2'35:659.1

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІКТОГРАФІЧНИХ ТА ІДЕОГРАФІЧНИХ ЗАСОБІВ У НІМЕЦЬКОМОВНИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ

Семенюк Т. П.

У статті розглянуто функціонування піктограм та ідеограм у текстах німецькомовної реклами. Визначено основні види піктографічних та ідеографічних елементів, виявлено форми їх кореляції з вербальними складовими рекламних текстів. Увага приділена субституції мовних одиниць ідеограмами та піктограмами.

Ключові слова: рекламний текст, піктограма, ідеограма, субституція

В статье рассмотрено функционирование пиктограмм и идеограмм в текстах немецкоязычной рекламы. Определены основные виды пиктографических и идеографических элементов, выявлено формы их корреляции с вербальными составляющими рекламных текстов. Внимание уделено субституции языковых единиц при помощи идеограмм и пиктограмм.

Ключевые слова: рекламный текст, пиктограмма, идеограмма, субституция

The article deals with the functioning of pictograms and ideograms in texts of the German advertising. The main types of pictographic and ideographic means and forms of their correlation with verbal means in the advertising texts have been defined in the article. The attention is paid to the substitution of verbal means with pictograms and ideograms.

Key words: advertising text, pictogram, ideogram, substitution

Постановка наукової проблеми та її значення. Виходячи з нових тенденцій розвитку комунікації, слід наголосити, що новою характеристикою тексту XXI століття вважається його полікодовий характер, який проявляється у синтезі вербальних, невербальних та паравербальних компонентів. На думку німецьких лінгвістів Г. Штьокла та Е. Шнайдера, комунікація рідко реалізується за допомогою однієї знакової системи, а розглядається швидше як інтегративне поєднання багатьох кодів [8, с. 14].

Реклама є тією сферою, де синтез різнокодових компонентів є не лише нормою, а й правилом, зумовленим необхідністю максимально швидкого та ефективного привернення уваги реципієнтів та впливу на їхню свідомість з метою придбання рекламованого товару чи послуги. Рекламний текст як продукт синтезу різнокодових компонентів можна трактувати як семіотично-неоднорідну одиницю, своєрідність котрої полягає у широкому використанні невербальних елементів комунікації, параграфеміки, кольорового символізму, які здатні в сучасній рекламі повністю витіснити мову [2, с. 155].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Арсенал іншокодових включень у рекламних текстах представлений невербальними та паравербальними засобами, серед яких особливе місце посідають ідеографічні та піктографічні елементи, які є недостатньо вивчені на сучасному етапі розвитку лінгвістики рекламного тексту, так як зовсім нещодавно набули популярності та масового використання у сучасній техногенній епосі. Ідеограми та піктограми ставали предметом дослідження В. А. Істріна, М. П. Кочергана, Ш. Баллштедта, Е. Шнайдера, Г. Штьокла та ін., проте функціонування цих засобів у рекламних текстах німецької реклами є недостатньо дослідженим та потребує ретельної розвідки. З огляду на недостатнє акцентування уваги на ідеографічних та піктографічних засобах у рекламних текстах німецькомовної реклами вважаємо обрану тему **актуальною**.

Мета роботи полягає у дослідженні особливостей функціонування ідеограм та піктограм в комунікативному просторі німецькомовних рекламних текстів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У текстах реклами, які є полікодовими конструктами, ідеографічні та піктографічні засоби представлені піктограмами та ідеограмами.

М. П. Кочерган під піктографією (від лат. pictus "розмальований" і гр. grapho "пишу") вбачає відображення змісту повідомлення у вигляді малюнка або послідовності малюнків (малюнкове письмо) [3, с. 166]. Структурною одиницею піктографії є піктограма, яка у баченні В. А. Істріна є знаком, що відображає риси об'єкта, предмета або явища в узагальненому вигляді [2, с. 40]. Піктограми завжди позначають ціле слово або поняття, причому вигляд піктограми відповідає тому, що вона позначає. Підсумувавши вище зазначені дефініції, під піктограмами будемо розуміти елементи комунікації, які візуально схожі з позначуваним та передають закодовану в ньому інформацію.

Сьогодні в епоху візуалізації всіх сфер суспільного життя піктограми є незамінними складовими семіотично-неоднорідних комплексів, серед яких важливе місце посідає реклама. Зростання використання піктограм у рекламній комунікації пов'язане, передусім, із прагненням ефективного впливу на споживача, зменшенням ролі вербально-кодованої інформації, декодування якої потребує більше затрат часу та можливість інтернаціонального сприйняття без додаткових затрат на двомовне подання інформації.

До основних ознак піктограм слід віднести інтернаціонально-марковане значення та культурну конвенційність, незалежність від вербального коментаря та інформування у формі піктографічних малюнків.

За формою піктограми поділяють на іконічні () – зрозумілі з подібності до реального об'єкта, символічні () – зрозумілі через умовні позначення, які варто вивчати та гібридні () – продукт синтезу іконічних та символічних піктограм [5, с. 272-275].

За сферами існування піктограми можна розподілити на такі групи як, наприклад, "Засоби масової комунікації", "Здоров'я та гігієна", "Безпека", "Культура та вільний час", "Сервіс та послуги", "Спорт" і т. п. [7]. Під час створення рекламних текстів копірайтери досить часто звертаються до залучення іконічних піктограм, серед яких особливою популярністю в німецькомовних рекламних текстах користуються візуальні засоби з групи "Спорт". Наприклад, у рекламі товарів фірми Adidas (Рис. 1, 2) використано піктограми (похід) та (плавання), які досить вдало відображають призначення рекламованих товарів – одягу та взуття – як незамінних атрибутів будь-якого спортсмена та його шанувальників.

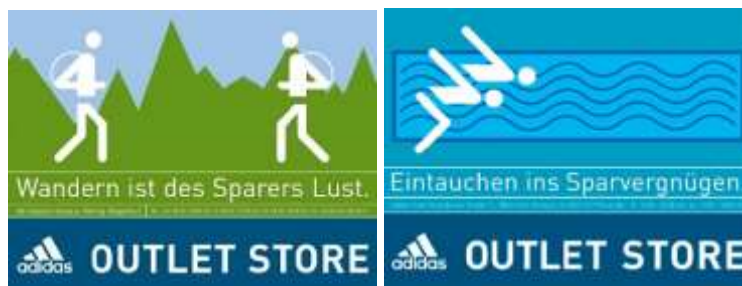

Рис. 1 у 2. Реклама фірми Adidas.

Автори рекламного комплексу, залучивши піктограми в його семіотичне наповнення, доповнили їх підписами "Wandern ist des Sparers Lust", "Eintauchen ins Sparvergnügen", які виконують інтерпретуючу функцію, номінуючи та пояснюючи використані візуальні символи, підсилюючи тим самим їх семантичне наповнення.

У рекламі солодового напою Vitamalz також використано піктограми зі спортивною тематикою, які доповнюють та унаочнюють заголовок рекламного тексту "Mehr Energie für unsere Medaillenjäger" (Рис. 3), де зображені майбутні спортсмени-переможці у своїх категоріях.

Рис. 3. Реклама солодового напою Vitamalz

Як видно з реклами магазину спортивного одягу Adidas та солодового напою Vitamalz, піктограми можуть як вступати у відношення взаємозалежності з вербальним текстом, домінуючи над ним та вводячи основну інформацію, (Рис. 1, 2), без якої вербальне оформлення є незрозумілим і навпаки, так і у відношення взаємодоповнення, пояснюючи та візуально доповнюючи текст (Рис. 3).

Щодо вербального супроводу піктограм, то він може бути відсутнім, так як суть рекламного тексту може бути зрозумілою з піктографічного оформлення. Наприклад, у рекламі чоловічого дезодоранту AXE (Рис. 4.), піктографічне зображення чоловіка та жінок, які біжать за ним, не потребує роз'яснення, адже зображує зрозумілу сцену переслідування чоловіка, який користується дезодорантом AXE.

Рис. 4. Реклама дезодоранту AXE.

Піктограми не здатні передавати абстрактні поняття та ускладнену інформацію, яка не піддається малюнковому зображенню, для цього слугують ідеограми. М. П. Кочерган визначає ідеографію (від гр. idea "поняття" і grapho "пишу") як письмо графічними знаками, що позначають поняття [3, с. 168]. Ідеограми у словниках трактують як фігури або графічні знаки, які передають певні поняття або ідею даної мови, на відміну від букв, що відображають звуки [4].

Якщо піктограма є подібною до позначуваного (наприклад, зображення книги означає книгу), ідеограма може позначати не зображуване поняття, а 1) *споріднене*

коло понять (наприклад, зображення комп'ютера на моніторі позначає не сам комп'ютер, а підключення до мережі Інтернет, а означає безпроводний доступ до Інтернету), 2) *його частину, яка позначає ціле* (наприклад хрест може по-

значати церкву в цілому, а червоний хрест – лікарню) чи 3) *емоції* (наприклад, смайли: :-) усміхнений, : -] замислений, :-(сумний і т. п.). Крім того ідеограми слугують для позначення 4) *абстрактних понять, які не можна зобразити за*

допомогою піктограм (наприклад, повітря , спека , холодно , кохати , тощо). До особливого виду ідеограм слід віднести 5) *зображення, що не є*

спеціальними позначеннями у складі будь-якої усталеної системи знаків, однак є зрозумілими для більшості людей. Наприклад, зображення магазинного візка асоціюється з поняттям “покупка”. Ідеограмами є також 6) *дорожні знаки*. Деякі лінгвісти відносять до ідеограм 7) *лігатури, математичні та пунктуаційні символи* (&, @, “1”, “§”, “€”, які часто заміняють певні літери і т.п.) [6, с. 55].

Використання ідеограм у рекламній комунікації відбувається не так часто, як іконічних піктограм, що також пояснюється витратами “дорогоцінного” часу для їх правильного та швидкого декодування. Проте, все ж таки, автори рекламних комплексів вдаються до залучення ідеограм у вигляді дорожніх знаків, лігатур чи математичних знаків, про що може свідчити, наприклад, реклама мережі супермаркетів (Рис. 5):

Рис. 5. Реклама мережі супермаркетів Lidl.

Логотип компанії оформлений у вигляді ідеограми дорожнього знаку (рух заборонено) та назви самої мережі магазинів – Lidl, літера I якої своєю формою нагадує людину і оформлена у тій самій кольоровій гамі, що й знак. Загалом, ми пропонуємо інтерпретувати цей логотип, як натяк чи навіть пропозицію потенційним покупцям, зупинитися і відвідати супермаркет, який, згідно слогану – “Lidl lohnt sich” – вартий того.

Ідеограми та піктограми мають здатність не лише до символічного та наочного значення, у рекламних текстах вони досить часто виступають яскравими субститутами мовних одиниць різних рівнів – літер, буквосполучень, самостійних та службових частин мови, речень.

Наприклад, ідеограма “&” у словосполученні Schrift & Graphik (Рис. 6) замінює сполучник “und”, а буквосполучення із знаком оклику “OH!” у рекламі автомобіля Opel Corsa (Рис. 7) – літеру “o” у іменнику PrOH!befahrt.

Рис. 6. Реклама фірми Gladis

Рис. 7. Реклама автомобіля Opel Corsa

Піктограми-субститути іменників яскраво представлені у рекламі туристичної компанії Edelweiss (Рис. 8), а характеристики автомобіля New Golf R візуально представлені за допомогою ідеографічно- та піктографічно-кодованого речення-формули (рис. 9)

Рис. 8. Реклама компанії Edelweiss

Рис. 9. Реклама автомобіля New Golf R

Отож, корелюючи з вербальною частиною рекламного тексту, ідеограми та піктограми можуть вступати у різні види відношень та виконувати функцію субституції мовних одиниць й синтаксичних структур як у однотипній (лише ідеограми або лише піктограми), так і комбінованій формі.

Перспективи подальших досліджень нашої роботи вбачаємо у дослідженні способів досягнення прагматичного ефекту шляхом синтезу вербальних та невербальних складових рекламного тексту.

Література

1. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / А. Д. Белова. – К., 1997. – 311 с.
2. Истрин В. А. Происхождение и развитие письма / В. А. Истрин – М.: Наука, 1965. – 594 с.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / М. П. Кочерган. – К.: Видавничий центр "Академія", 2001. – 368 с.
4. Ідеограма [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <http://slovopedia.org.ua/42/53407/287953.html>
5. Ballstaedt, Steffen-Peter: Wissensvermittlung: Die Gestaltung von Lernmaterial. Weinheim: Psychologie Verl. Union, 1997. – 338 S.
6. Linke, Angelika; Markus Nussbaumer; Paul R. Portmann: Studienbuch Linguistik. 5. Auflage. Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 2004. – 554 S.
7. Піктограми [Електронний ресурс] - Режим доступу до джерела: http://www.piktogramm.de/pictoserver/pictosite/index/sports_pict_4732/de/de_sports_pict_univer_1.php
8. Stöckl, Hartmut & Schneider, Jan Georg (eds.). Medientheorien und Multimodalität. Ein TV-Werbespot – Sieben methodische Beschreibungsansätze. Köln: Herbert von Halem, 2011. – 231 S.

Джерела ілюстративного матеріалу

- Рис. 1,2. [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <https://www.piktogramm.de>.
- Рис. 3. [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <https://www.vitamalz-wirbt-mit-piktogrammen>.
- Рис. 4. [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <https://www.zielbar.de>.
- Рис. 5. [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <https://www.filialeiter-lidl.de>.
- Рис. 6. [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <http://www.gladis-weimar.de/schrift.htm>.
- Рис. 7. [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <http://www.opel.de>.
- Рис. 8. [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <https://www.samplezone>.
- Рис. 9. [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <https://www.gutewerbung.tumblr.com>

УДК 811.112.2.:81'42

ВІДТВОРЕННЯ НОВИХ УКРАЇНСЬКИХ СУСПІЛЬНО- ПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЙ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Солдатова С. М.

У статті проаналізовано основні тлумачення “дискурсу” та “політичного дискурсу” зокрема, “суспільно-політичні реалії”; виокремлено основні пласти нових українських суспільно-політичних реалій та їх репрезентація у сучасних друкованих виданнях Німеччини.

Ключові слова: політичний дискурс, реалія, суспільно-політичні реалії, сталі словесні комплекси нефразеологічного типу, неологізми, аббревіатури, фразеологізми.

В статье рассматриваются основные толкования понятий “дискурс” и “политический дискурс” в частности, “общественно-политические реалии”; выделены пласты новых украинских общественно-политических реалий и их репрезентация в современных печатных изданиях Германии.

Ключевые слова: политический дискурс, реалия, общественно-политическая реалия, устойчивые словесные комплексы нефразеологического типа, неологизмы, аббревиатуры, фразеологизмы.

The article focuses on the main peculiarities of a “discourse” and a “political discourse” particularly. Basic layers of the newest Ukrainian social and political specific cultural terms and their representation in modern German published editions are described.

Key words: political discourse, specific cultural Term, social and political specific cultural Terms, set expressions of non-phraseological Type, neologism, abbreviation, phraseological units.

Політичний дискурс неодноразово ставав об'єктом лінгвістичних студій закордонних та вітчизняних науковців, серед яких слід відзначити роботи Є. Шейгал, Г. Почепцова, В. Дем'янова, О. Фоменко, Д. Грабера та ін. Категорії політичного дискурсу є на сьогодні предметом наукових дискусій. Потребують висвітлення базові поняття політичного дискурсу, його особливості, змістовне наповнення та функції.

Мета статті – узагальнити досвід вчених щодо моделі сучасного політичного дискурсу та простежити рецепцію нових українських суспільно-політичних реалій у німецькомовному політичному дискурсі.

Відповідно до мети нам необхідно вирішити наступні завдання:

- 1) виявити основні ознаки політичного дискурсу;
- 2) виокремити нові українські суспільно-політичні реалії із репрезентативних сучасних засобів масової інформації ФРН;
- 3) дослідити структурні ознаки та специфіку нових суспільно-політичних реалій у політичному дискурсі.

Матеріалом дослідження слугували нові українські суспільно-політичні реалії (СПР) вилучені з авторитетних сучасних друкованих видань Німеччини за 2014, 2015 роки, а також матеріали німецьких лексико - та фразеографічних джерел.

Поширені тлумачення суті політичного дискурсу будуються на теоретичних засадах центрального поняття “дискурс”, зокрема:

1. Є. О. Опаріна вважає, що дискурс – це комплекс мовленнєвих структур у певному лінгвістичному контексті політичної діяльності, політичних поглядів і переконань разом з її негативними проявами [цит. за 2].

2. На думку Є. І. Шейгал, політичний дискурс – це будь-які мовленнєві утворення, суб'єкт, адресат або зміст яких корелює зі сферою політики [9, с. 23].

3. Політичний дискурс – це також сукупність дискурсивних практик, що ідентифікують учасників політичної комунікації або формують її конкретну тематику [1, с. 246].

4. Політичний дискурс визначається також як сукупність усіх мовленнєвих актів у політичних дискусіях, а також правил публічної політики, які оформилися відповідно до існуючих традицій і отримали перевірку досвідом [цит. за 2].

Т. М. Ващук визначає політичний дискурс як мовленнєві утворення (усні або письмові), що стосуються сфери політики, реалізуються вербально та екстравербально, актуалізуються у певному ситуативному контексті і спрямовані на здійснення конкретної прагматичної семантики [2].

На думку І. І. Петренко, дискурс (в тому числі і політичний дискурс) в його сучасному розумінні має 12 ознак, до яких він відносить: когнітивну природу дискурсу, впорядкованість змістовного поля, в якому відбувається комунікація; логіка і композиційна цілісність. До особливих рис політичного дискурсу належить співвідношення дискурсу з конкретними учасниками; використання певних формальних засобів, коли звичні елементи мови отримують незвичну інтерпретацію, а також, коли звичайні, на перший погляд, ситуації використовують у нових несподіваних смислових контекстах; дискурс є потужним інструментом впливу на масову свідомість. Фактично, він є конструюванням (створенням правил поведінки, сприйняття, пізнання та відтворення) певного світу для певної спільноти людей [7, с. 55-56].

Відомо, що політична мова має свої специфічні ознаки. По-перше, політична лексика вміщує в собі власне політичну термінологію. По-друге, політичне мовлення характерне своїми мовними прийомами та структурою. По-третє, політична мова має специфічне звукове та письмове оформлення [4, с. 34].

Німецький політичний дискурс має свої специфічні лексичні особливості. Найбільший пласт становить політична лексика та словосполучення: *der Befehl, das Bündnis, die Mitte-Links-Regierung, der Außenminister, der Konflikt, die Sturmgruppen, der Staatschef, die Eskalation, diplomatische Aktivität entfalten, den Notstand verhängen, flammender Protest, politische Manöver, die Ausbreitung der Proteste, in Chaos abdriften* usw [die Welt].

Досить великий прошарок складають сталі словесні комплекси нефразеологічного типу, які мають політичну спрямованість:

(1) *Die drei Oppositionsparteien würden weiter beraten und eine gemeinsame Entscheidung treffen* [die Welt, 26.01.2014].

(2) *Für Dienstag ist das Parlament zu einer Sondersitzung einberufen* [Spiegel, 26.01.2014].

(3) *Die internationale Polizeibehörde Interpol hat den früheren ukrainischen Präsidenten Viktor Janukowitsch auf ihre Fahndungsliste gesetzt* – потрапити в список осіб, які оголошено в розшук [Süddeutsche Zeitung, 12.01.2015].

На особливу увагу заслуговують сьгодні нові суспільно-політичні реалії, які з'являються у авторитетній сучасній німецькій пресі, у зв'язку з подіями на Майдані Незалежності України (2014) та на Сході України під час військового конфлікту в умовах сьгодення.

Поняття реалії відносяться до категорії безеквівалентної лексики. Саме поняття "реалія" включає в себе позначення предмета, явища, характерного для історії, культури, побуту, певного народу, яке не зустрічається в інших народах; з іншого боку "реалія" - слова, що позначають такий предмет, поняття, явище, або словосполучення (зазвичай – фразеологізм, прислів'я, приказки), що включає такі слова [8, с. 8].

Слід зазначити, що реалії є компонентом фонових знань, необхідних для розуміння тексту. Фоновими знаннями прийнято вважати соціокультурні відомості, характерні лише для певної нації або національності і відтворені у мові даної національності і відтворені у мові даної національності спільноти.

На думку Н. Ковтун, "саме у реаліях найяскравіше виявляється близькість між мовою і культурою: поява нових реалій в матеріальному і духовному житті суспільства веде до виникнення відповідних слів у мові" [5, с. 295]. Дослідження політичного дискурсу показують, що нові суспільно-політичні відтворюють боротьбу українців за свободу, за свої права, за право України бути членом Європейського союзу, за істинну незалежність нашої держави. Фіксацію цих одиниць ми спостерігаємо на сторінках німецької преси з початком подій на Майдані у 2014 році.

(4) *Am Samstagabend hatten Demonstrationen bereits das Kongresszentrum unweit des Unabhängigkeitsplatzes (**Maidan**) unter ihre Kontrolle gebracht.*

(5) *Die Regierungsgegner verstärkten am Sonntag ihre **Barrikaden** im Zentrum der Hauptstadt.*

(6) *Männer organisierten sich in Gruppen der "**Selbstwehr des Maidans**", die durch die Innenstadt laufen [Welt, 27.01.2014].*

До нових суспільно-політичних реалій можна віднести ряд одиниць, які є власне неологізмами і ті одиниці, що набувають нового значення, або ре мотивуються.

(7) *Dort versteckten sich 200 Männer der **Sondereinheit Berkut**.*

(8) *Längst hat sich **der Mob der Straße, ein gefährliches Gemisch aus Hooligans, Frustrierten, Vorstadtschlägern und rechten Krawalltrupps**, verselbständigt (**rechten Krawalltrupps** - представники правого сектору).*

(9) *Die Demonstranten forderten sie zum Verlassen des Gebäudes auf, warfen **Böller und Molotowcocktails** hinein [№7- 9: Spiegel, 27.01.2014].*

(10) *Im ukrainischen Machtkampf gibt es Bewegung, doch **die Randalie** in Kiew geht weiter [Welt, 26.01.2014] (*die Randalie* вживається у значенні "сутичка", "дебоширство") [DU, S. 531]*

(11) *"Nicht grinsen bitte" ruft der Fotograf, "**ihr seid doch Guerilla**" [Welt, 26.01.2014] (*Die Guerilla* – вживається в значенні "партизан") [DU, с. 305]*

(12) *Gestritten wird insbesondere um die Entwicklung **einer Pufferzone** sowie um die Wiederaufnahme der Zahlung von Sozialleistungen in den **Rebellenhochburgen** Donezk und Lugansk, die Kiew vor einigen Wochen ebenfalls eingestellt hatte [SZ, 28.12.2014] (*die Pufferzone* – буферна зона; *der Rebellenhochburg* – осередок повстанців).*

Слід відзначити високу частотність вживання назв українських партій, об'єднань та засобів масової інформації, які висвітлюють актуальні для України політичні події: *der Block von Präsident Petro Poroschenko, die Partei Samopomitsch, die Radikale Partei, die "Kiew Post", die Partei Swoboda, die Bewegung Spilna Sprawa, der rechte Sektor, die "Nesawissimaja Gaseta". [SZ, Spiegel, Welt].*

Відомо, що фразеологічні одиниці є багатством лексичного складу мови, які роблять висловлювання колоритно та емоційно забарвленим, наповненим прямим та прихованим змістом, контекстуально доречним.

Під фразеологічною одиницею ми розуміємо "сталі словосполучення – лексико-граматичну єдність двох і більше наскрізно оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи речення, які, маючи цілісне значення, характеризуються одинарним поєднанням компонентів та повним або частковим перетворенням" [3, с. 371].

У сучасному німецькому політичному дискурсі представлено широкий спектр фразеологічних одиниць, за допомогою яких інформація подається більш образно. Стосовно структурно-семантичних типів, до найбільш репрезентованих у політичному дискурсі ми відносимо фразеологічні єдності, приказки та компаративні фразеологічні одиниці.

*in die **Zwickmühle** geraten* – потрапити в скрутне становище; розм.: ускочити в халепу [НУФС, с. 354].

(13) *Die EU sitzt **in der Zwickmühle**: Brüssel kann nicht zusehen, wie die Ukraine ins Chaos abdriftet [Welt, 27.01.2014]*

eine gewisse Brisanz haben –мати вибухонебезпечну ситуацію [БНРС, с. 187]

(14) *Weil Russlands Präsident Putin auf seinen Mann in Kiew nicht mehr verzichten will, hat der EU-Russland-Gipfel **eine gewisse Brisanz** [Welt, 27.01.2014].*

etw. auf einen Eis legen – 1) тимчасово відкласти що-небудь; 2) тимчасово усунути кого-небудь, вивести з гри кого-небудь [НУФС, с. 174].

(15) *Seit Janukowitsch auf seinen Druck hin **auf Eis gelegt hat**, kann Putin in dem Präsidenten wieder fast uneingeschränkt seinen Mann in Kiew sehen [Welt, 27.01.2014].*

Die Hoffnung stirbt zuletzt – Надія вмирає останньою [БНРС, с. 453].

(16) *Zwar hatte niemand wirklich daran geglaubt, dass die Verhandlungen über ein Treffen der ukrainischen, russischen und französischen Präsidenten sowie der*

*deutschen Kanzlerin in Kasachstan einen großen Schritt vorankommen würde, aber bekanntlich **stirbt die Hoffnung zuletzt*** [SZ, 14.01.2015].

Ein Funke würde reichen - з іскри полум'я займеться [DU, с. 254]

(17) **Ein Funke würde reichen, damit die Kämpfe wieder aufflammen** [Welt, 21.12.2014].

Im Fokus stehen – бути в центрі уваги [DU, S.242].

(18) **Politische Ziele stehen für viele von ihnen nicht im Fokus** [Welt, 21.12.2014]

Значний відсоток становить абревіація, як одна з потужних словотворчих моделей сучасної німецької мови і яка на сьогодні є досить поширеною у політичному дискурсі. Наприклад: **NATO** – *Nordatlantikpakt- Organisation*; **OSZE** – *die Organisation für Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa (ОБСЕ)*; **IWF** – *der Internationale Währungsfonds (Міжнародний валютний фонд)*. До скорочених слів належать так звані Kopfabkürzungen, де скорочено лише перший елемент зі збереженням іншого. Ці скорочення влучно пов'язуються з політичною тематикою газетної статті і відтворюють політичні події в Україні, прагнення до захисту її інтересів на світовій арені, її кордонів та людських цінностей.

(19) *Barroso hatte zwar eine Überprüfung der Beziehungen angedroht, doch vor einer schärferen Gangart schrecken sowohl **EU - Diplomaten** als auch die meisten **EU- Länder** zurück* [SZ, 28.12.2014].

(20) *Ende des Blockfreien- Status Ukraine macht Weg für **NATO- Beitritt** frei* [SZ, 23.12.2014].

(21) *Vor **EU- Russland- Gipfel** Drohen, aber nur ein bisschen* [WELT, 27.01.2014].

На особливу увагу заслуговують нова політлексика та словосполуки, що відтворюють військовий конфлікт на Сході України у наш час.

(22) *Offiziell ist der **Waffenstillstand** vom Herbst in Kraft, der ohnehin nie so recht eingehalten wurde* [SZ, 14.01.2015], (*der Waffenstillstand* вжито у значенні “режим тиші в зоні бойових дій”) [DU, с. 748].

(23) *Die ukrainische Regierung und die **prorussischen Separatisten** tauschten **Gefangene** aus: 146 Soldaten und 222 Rebellenkämpfer wurden freigelassen (prorussischen Separatisten – проросійські сепаратисти, die Gefangene - полонені).* [SZ, 28.12.2014].

(24) *Unter dem an Science – Fiction – Helden angelehnten Namen “**Cyborgs**“ haben sie sich verschanzet* [SZ, 14.01.2015] (*Cyborgs* – вжито в значенні кіборги, захисники аеропорту в м. Донецьк).

Не меншою активністю у сучасному німецькомовному політичному дискурсі вирізняються СПР, які представлені сурядними складними іменниками, де кожен з компонентів характеризується певною семантичною та структурною самостійністю. Для цих новоутворень характерним є високий ступінь смислового навантаження. Наприклад:

(25) *Doch die Entscheidung ist wohl eher nicht eine Geste des guten Willens, als eine Folge von Kiews **Blockade- Politik*** [SZ, 28.12. 2014].

(26) *Vierer – **Gipfel** in Astana soll Lösung in **Ukraine- Krise** bringen* [SZ, 29.12.2014] (*Vierer – Gipfel* – зустріч на найвищому рівні глав держав України, Франції, Німеччини та Росії). **[Тут і далі переклад наш С.С]**

(27) *Nach mehr als fünfstündigen Verhandlungen in Minsk, die ohne Ergebnis beendet wurden, will die **Ukraine – Kontaktgruppe** ihre Friedensgespräche an diesem Freitag fortsetzen.* [SZ, 25.12.2014] (*Die Ukraine – Kontaktgruppe* – контактна група України щодо проведення мирних домовленостей).

(28) *Aufgeführt wird er mit dem Status “Rot“, die 190 **Interpol – Mitgliedsländer** sind damit aufgefordert, den früheren ukrainischen Präsident festzunehmen und auszuliefern* [SZ, 12.01.2015] (*Interpol- Mitgliedsländer* – країни, які входять до складу Інтерполу).

(29) *Am Samstag beriet die Kanzlerin in einer **Dreier –Konferenz** mit Poroschenko und ihrem kasachischen Staatschef Nursultan Nasarbajew über die **Ukraine – Krise**.*[SZ, 29.12.2014] (*Dreier – Konferenz* – конференція лідерів трьох держав: України, Німеччини та Казахстану).

Виразною ознакою сучасного німецького політичного дискурсу є також інновації з опорним компонентом **“Euro”** та **“EU”**: *Euro- Mitglied, die Euro- Zone, EU- Vertreter, EU-Kommission, EU- Finanzminister, EU- Mitgliedsländer, EU- Bürger, EU-Gipfel* [SZ,Welt; Spiegel 2014, 2015].

Отже, німецькомовний політичний дискурс представляє собою той феномен, головною функцією якого є функція політичної пропаганди та переконання. Його специфіка полягає у здійсненні політики та досягнення політичних цілей, які в переважній більшості пов'язані з питаннями влади [6].

У сучасному німецькому політ дискурсі представлена значна кількість українських нових суспільно – політичних реалій, пов'язаних з військовими конфліктами на Сході України та з подіями на Майдані Незалежності в Києві в кінці 2013 початку 2014 року. До них слід віднести неологізми, сталі словесні комплекси нефразеологічного типу, фразеологічні одиниці різних типів, складні іменники та різного типу скорочення.

Подальша розробка даної проблематики видається нам перспективною, оскільки сприятиме кращому простеженню утворення та функціонування українських суспільно – політичних реалій у сучасному німецькому політичному дискурсі.

Література

1. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику/ А. Н. Баранов. – МГУ им. М. В. Ломоносова. Философ. Фак-т. – М. : Эдиториал УРСС, 2001.- 358 с.
2. Ващук Т. М. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичного дослідження [Електронний ресурс] / Т. М. Ващук. – Ресурс доступу: eprints.zu.edu.ua/1720/1/43.pdf.
3. Гавриць В. І., Пророченко О. П. Деякі питання німецьких фразеологізмів / В. І. Гавриць, О. П. Пророченко. Німецько-український фразеологічний словник. – В 2 т.- К.: Радянська школа, 1981. - Т.2. – С.355- 382.
4. Дем'янков В. З. Политический дискурс как предмет политологической филологии / В. З. Дем'янков// Политическая наука. Политический дискурс: история и современные исследования: [Сборник научных трудов]. – М. : РАН ИНИОН, 2002. – С. 32-34.
5. Ковтун Н.Лексика на позначення суспільно – політичних реалій німецької та української мов / Наталія Ковтун // Наукові записки Кіровоградського державного пед. ун-та. – Серія: Філологічні науки. – 2009. – №81(3) – С. 294- 296.
6. Павлуцька В. О. Політичний дискурс: особливості та функції / В. О. Павлуцька // Вісник Житомирського державного університету (науковий журнал). – Серія : Філологічні науки. – Житомир, 2010. – Вип. 39. – С. 218- 221.
7. Петренко І. І. Політичний дискурс: зміст, особливості, функції / І. І. Петренко // Вісник Київського нац. університету ім. Т. Шевченка: Серія : Філософія. Політологія. - 09/2010. – Вип. 100. – С. 54-57.
8. Томахин Г. Д. Реалии - американизмы / Г. Д. Томахин. – М. : Высш. школа, 1988. – 239 с.
9. Шейгал Е. И. Семантика политического дискурса. / Е. И. Шейгал. – М. : Волгоград : Перемена , 2010. – 367 с.

Лексико- та фразеографічні джерела

1. БНРС : Большой немецко-русский словарь/ [сост. К. Лейн, Д. Мальцева]. - М. : Рус. яз. – Медиа, 2006.- 1038 с.
2. НУФС: Німецько – український фразеологічний словник [уклад. В. І. Гавриць, О. П. Пророченко] – В 2 т. – К. : Радянська школа, 1981. – Т. 1: 416 с. – Т. 2 : 382 с.
3. DU: Duden. Die sinn – und sachverwandten Wörter /[hrsg. von Wissenschaftlichen Rat der Dudenredaktion]. – 2., neu bearbeitete, erweiterte und aktualisierte Auflage. – Band 8. – Mannheim – Leipzig – Wien – Zürich: Dudenverlag, 1986. – 800 S.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Der Spiegel [Електронний ресурс] / Spiegel. – Режим доступу: <http://www.spiegel.de>
2. Süddeutsche Zeitung [Електронний ресурс] / SZ. – Режим доступу: <http://www.sueddeutsche.de>
3. Die Welt [Електронний ресурс] / Die Welt. – Режим доступу: <http://www.welt.de>

УДК 811.161.1'37.43:659

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ, ОРІЄНТОВАНОГО НА МОЛОДІЖНУ ЦІЛЬОВУ АУДИТОРІЮ

Ткачук Н.О.

Стаття присвячена аналізу рекламного дискурсу з позицій маніпулятивних засобів та прийомів із залученням молодіжного сленгу. Розглядаються основні принципи ефективної реклами, деякі закономірності побудови рекламного повідомлення, виділяються особливості психологічного впливу реклами, орієнтованої на молодь.

Ключові слова: рекламний дискурс, молодіжний сленг, маніпуляція свідомістю, принципи ефективної реклами, психолінгвістика.

Статья посвящена изучению рекламного дискурса с позиций манипулятивных средств и приёмов с использованием молодёжного сленга. Рассматриваются основные принципы эффективной рекламы, некоторые закономерности построения рекламного сообщения, выделяются особенности психологического воздействия рекламы, ориентированной на молодежь.

Ключевые слова: рекламный дискурс, молодежный сленг, манипуляция сознанием, принципы эффективной рекламы, психолингвистика.

The article is devoted to the study of an advertising discourse from the standpoint of manipulative means and methods with the useage of youth slang. The basic principles of effective advertising, certain patterns of constructing advertising messages, provided the psychological influence of advertising aimed at young people are considered here.

Key words: advertising discourse, youth slang, mind manipulation, principles of effective advertising, psycholinguistics.

Реклама є унікальним соціокультурним явищем: її формування обумовлено соціальними, психологічними, лінгвістичними факторами, особливостями "естетичної свідомості" соціуму і його культурними традиціями. Основною метою реклами як специфічного різновиду комунікації є всіма можливими засобами вплинути на прагматичну сферу споживачів реклами – активізувати інтерес адресата і створити сприятливі умови для закріплення рекламного дискурсу у свідомості реципієнта.

Актуальність дослідження зумовлена підвищеною увагою лінгвістики до аналізу сучасного дискурсу взагалі та окремих його різновидів зокрема. До XXI ст. за допомогою засобів масової комунікації реклама перетворилася на єдину глобальну індустрію, а в історії рекламних технологій відбулася еволюція від масової реклами до поділу споживчої аудиторії на так звані цільові групи. Сучасна мова реклами характеризується динамічністю, мінливістю і нестабільністю свого словника, великими потенціями у використанні неологізмів, жаргонізмів, сленгу, порушенні літературних норм.

Рекламний текст як предмет лінгвістичного дослідження є об'єктом аналізу як зарубіжних, так і вітчизняних мовознавців, які досліджують рекламні тексти в різних аспектах: Ш. Баллі, Е. Бенвеніст, Т. В. Дейнекін, Ф. Котлер, Р. Крейд, Н. Арутюнова, М. Бахтін, О. Богданова, А. Вежбицька; Н. В. Вертянкіна, Н. Л. Волкогон, Ю. А. Грушевська, А. О. Дедюхін, Т. А. Ковалевська, Н. Л. Коваленко, І. О. Лисичкіна, А. І. Раду, О. Є. Ткачук-Мірошніченко. Незважаючи на значні доробки вчених щодо проблем реклами такі питання, як структура рекламного тексту, особливості створення рекламних повідомлень, різновиди маніпулювання та комунікативного впливу в рекламному дискурсі з проекцією на цільову аудиторію є завжди актуальними і потребують нових досліджень та поглядів, оскільки реклама – явище соціальне, а соціум – явище динамічне.

Метою даного дослідження є виявлення специфіки рекламного дискурсу загалом та рекламних повідомлень зокрема орієнтованих на молодь. Мета

передбачає вирішення наступних завдань: окреслити поняття дискурс та рекламний дискурс, охарактеризувати основні техніки та прийоми сугестії в рекламі, що орієнтована на молодь.

Дискурс є міждисциплінарним явищем і вивчається не лише лінгвістикою, а й літературознавством, філософією, культурологією та деякими іншими дисциплінами. Поширеність поняття “дискурс” у різних галузях суспільних та гуманітарних наук дає змогу краще зрозуміти природу спілкування і збагатити дослідження функціонального аспекту мови, згідно з яким мова є інструментом для втілення властивих їй функцій (комунікативної, когнітивної, емотивної, фатичної, волюнтаривної тощо).

Отже, визначаючи дискурс як явище, правомірним є виокремлення в ньому трьох основних складових: соціолінгвістичної, когнітивної та прагматично-функціональної. Найбільш повним визначенням дискурсу ми вважаємо визначення К. Серажим, за яким дискурс розуміється як складний соціолінгвістичний феномен сучасного комунікативного середовища, який, по-перше, детермінується його соціокультурними, політичними, прагматично-ситуативними, психологічними та іншими чинниками, по-друге, має “видиму” – лінгвістичну та “невидиму” – екстралінгвістичну структуру і, по-третє, характеризується спільністю світу, який “будується” впродовж розгортання дискурсу його репродуцентом та інтерпретується його реципієнтом [10, с. 13].

За такими складовими дискурсу визначається і його структура, яка, на думку деяких мовознавців, складається з трьох рівнів: формально-семіотичного, когнітивно-інтерпретаційного та соціально-інтерактивного [7, с. 53].

Дослідниками виокремлюються такі основні риси дискурсу як комунікативної ситуації: контекстуальність (сукупність викладених подій, їхніх учасників, перформативної інформації та обставин, що супроводжують події); особистісність дискурсу, що передбачає наявність пресупозицій, необхідних для його успішної реалізації (визначається спільним для адресанта і адресата світом, взаємодією їхньої індивідуальної свідомості); процесуальність (закладена у спільній діяльності комунікантів, у поєднанні фаз породження висловлення та його рецепції); замкненість структури дискурсу [2, с. 120].

Для сучасного суспільства характерним є широке розповсюдження реклами. Слід зазначити, що відповідно до медіапростору виокремлюють телевізійну рекламу, рекламу друкованих ЗМІ, Інтернет-рекламу, радіорекламу тощо. Існує також поділ реклами на ціннісну, що орієнтована на систему загальноприйнятих суспільних цінностей (родина, діти, кар'єра тощо), та прагматичну рекламу, що демонструє практичну користь того чи іншого товару.

Рекламний дискурс, в свою чергу, є складним лінгвістичним, психологічним та культурним феноменом сучасного суспільства, який впливає практично на всі сфери суспільного життя.

Окремими дослідниками рекламний дискурс трактується як складне комунікативне явище, що реалізується у відповідному медіапросторі найбільш ефективними засобами, які містять у собі соціокультурний контекст, а також корпус особливого типу текстів [8, с. 23].

В деяких дослідженнях термін “реklamний дискурс” замінюється терміном “реklamний текст”, виходячи з того, що текст як статичне утворення є знятим і зафіксованим фрагментом дискурсу, його кодифікацією, але під час декодування тексту адресатом текст постає як динамічне утворення і тому стає дискурсом [3, с. 4].

Вивчаючи феномен рекламного дискурсу, дослідники [1, с. 38] виокремлюють такі його риси як: неособистісне, нестандартне подання інформації для забезпечення уваги споживача; експресивність (використання різних засобів впливу – графічного, мовного, образотворчого); розрахунок на мимовільну увагу реципієнта, а також інформативність, наявність рекламного тексту та певного перлокутивного ефекту, що розрахований на певні дії з боку адресата.

Рекламний дискурс ґрунтується на аргументації, яка орієнтується на спільні цінності та їхні ієрархії в системі адресант–адресат, тобто на логічній аргументації. Основними напрямками аргументації в рекламному тексті є: доведення істинності тези, її оцінку, мету як заклик скористатись рекламною пропозицією [5,

с. 10]. Аргументація як мистецтво переконання адресата скористатись певною рекламною пропозицією направлена на узагальненого покупця серед представників вікової групи молоді і будується на послідовності тези – аргумента – висновку.

Слід зазначити, що для більш ефективної побудови аргументації у рекламному дискурсі, що розрахований на молодіжну аудиторію, активно використовується прийом “розуміння проблеми”, що сприяє інтимізації стосунків адресата та адресанта і пропонує вирішення цієї проблеми: *Тарифний план "Шалений день Безліміт" від life:). Найвигідніше для молоді!; Іграшки у вигляді персонажів мультя Disney/Pixar "Тачка" відволічуть твого молодшого брата – і хоча б на час він залишить тебе у спокої.*

Ефективність побудови аргументації у рекламному дискурсі досягається завдяки врахуванню особливостей світогляду, психологічних особливостей, прагнень, устремлень молодого покоління, серед яких:

- прагнення молоді до самореалізації (в тому числі кар'єрної самореалізації і самоствердження): *Пиво Балтика! Успіх там, де ти!;*
- прагнення представників молодого покоління до пригод: *Поринь у пригоди разом з новим шампунем Timotey; Pepsi. Бери від життя все; Tuborg. Початок Greenдіозного настрою;*
- бажання молодих людей привертати до себе увагу осіб протилежної статі: *Maybelline. Всі в захваті від тебе;*
- прагнення молодих людей виділятися з натовпу, що передусім може бути досягнуто завдяки манері одягатися, косметичним засобам тощо: *Levi's. Живи розкуто; Unique Boutique. Унікальний одяг для унікальних людей.* Причому часто вагомим орієнтиром для молоді є зовнішній вигляд популярних зірок [6, с. 5].

В рекламі, що робить ставку на атрибути зовнішнього вигляду, одним із вагомих засобів аргументації є посилання на певну марку: *Ми чесні – річ абсолютно непрактична, але вона зводить з розуму. Від Swatch.*

З іншого боку, орієнтуючись в цілому на систему цінностей молодого покоління, реклама сама формує та пропагує певні установки, цінності, що впливають на молодь, формуючи її цінності.

Враховуючи особливості психологічного розвитку молоді, її світоглядні орієнтири, адресанти за допомогою рекламного дискурсу активно маніпулюють свідомістю споживача. До прийомів маніпулювання свідомістю належить, зокрема, підміна понять: *Пиво Рогань. Дружба як вона є!; Моя головна краса? Колір мого волосся! Palette Deluxe.* Рекламуючи той чи інший продукт, виробники часто вдаються до прийому абсолютизації певного засобу (“він і лише він здатен забезпечити твій успіх у протилежній статі”): *Garnier Pure A. 1-й крем, що доглядає шкіру та усуває всі недоліки.*

Використовуються також і такі прийоми маніпулювання свідомістю як приманки високого рівня життя, а також перспектива входження до зіркової еліти. Так, набір високоякісної косметики рекламується за допомогою вагомих для молоді аргументів – мати такий макіяж, як у зірки: *Знаменитості дуже любляють рожевий колір. Цей відтінок – суміш червоного і білого, кольору пристрасті і кольору ніжності, завжди створює романтичний і трохи грайливий настрій. Тіні для повік 5 Coulers відтінок Pink May від Dior. Блиск для губ Glossy Lipcolor і30 від Maybelline New York. Рум'яна Multi Blush 30 від Clarins.* Чого можна досягти із “зірковою” зовнішністю, підкаже фантазія користувача набор косметики.

Слід зазначити, що реклама, розрахована на молоду аудиторію, робить ставку на найбільш популярні товари серед молоді, враховуючи їх потреби, тому найбільш розрекламованими є CD-альбоми популярних зірок, цигарки, одяг, стильні, але недорогі ювелірні вироби, аксесуари, косметичні засоби тощо.

Рекламні тексти, орієнтовані на молодь, можуть поєднувати в собі функціональні характеристики продукту, які доповнюються зірковим іміджем і разом моделюють образ незамінної речі для підлітків: *Хочеш, щоб усі музичні новинки моментально потрапляли тобі у комп? Люблюєш, коли усі пісні акуратно лежать у твоїй “бібліотеці”, а не валяються по різних папкам? набридло*

постійно шукати улюблені пісні по всьому Netу і слухати їх у незручних плеєрах? Тоді сервіс MUZ.RU у Windows Media Player – саме те, що тобі потрібно!

Рекламний текст має певну структуру, яка складається з двох основних компонентів – слогана (вступної частини, заголовку) та кода (основної частини та висновків), які формально поділяють рекламний текст на початок та кінець.

Важливу роль у структурі реклами відіграють слогани – специфічні рекламні компоненти, які коротко відображають унікальну пропозицію, і враховують як соціальні, так і психологічні аспекти. Інформація, розташована на початку дискурсу, визначає його тематичну та інтенційну направленість на предметну сферу, отже, дає дискурсу обґрунтування [8, с. 143]. Так, враховуючи психологічні прагнення молоді до виокремлення, реклама будується відповідним чином: *life:) - отримуй більше!; Ді-джингли від Київстар. Це для особливих. Це для унікальних. Будь особливим. Будь унікальним; L'OREAL. Адже ви цього варті!* Часто слогани не пов'язані напряму з товаром, що рекламується, а представляють собою абстрактні установки: *Людина завжди хотіла нового, кращого. People Net. Зв'язок нового покоління; Мов палаюча діадема з дорогоцінного каміння, аромат My Queen від Олександра Маквіна.*

Слоган – це мінімальний мовний зворот, у якому в образній формі максимально відображено смисл тексту в формі апеляції до адресата [9, с. 8]. Саме у слоганах рекламних текстів відбувається т.зв. “переміщення” фреймів (frame shifting), що виявляється у семантичній реорганізації інформації. Представлена у слогані інформація може розширювати початкове значення, іноді призводячи до т.зв. “зсуву” значення. У когнітивному плані слоган стає у розширені рамки знань і, підкріплюючись художнім текстом, розширює своє значення. Зокрема, популярна у молодіжних журналах рекламна акція по наданню роботи молодим людям у системі ресторанів швидкого харчування MC-Donald's використовує наступний слоган “*Світ належить мені!*”. Доповнюючись низкою художніх засобів – картинок слоган розширює своє значення, яке може бути інтерпретовано наступним чином: *робота у ресторані дарує насолоду; свободу дій; завдяки самореалізації молода людина відчуває внутрішній комфорт і є “господарем світу”.*

Для рекламного дискурсу, орієнтованого на молодь, характерним є також використання змішаної мови (на лексичному рівні), а також активне використання молодіжної лексики, що дозволяє вийти на спільний код спілкування авторів рекламного тексту та реципієнта – представника молоді, а, отже, збільшує шанси на придбання продукту: *Samsung Corby. Кльовий кольоровий!; Skeetles. Кльові, смаки веселкові!; Релакс. Ти з BRASKA.*

Поширеним способом актуалізації, що використовується в рекламі є використання різних значень виразу чи слова в одному тексті: *Жирна вечірка сьогодні ввечері! Така ж жирна як і твоє волосся? (реклама шампуню “Schauma”).*

Носієм важливої інформації в рекламі для молоді постають також морфемі, актуалізація яких в тексті підкріплюється графічними засобами: *З ЛОГО моя зачіска Легка, Об'ємна, Грайлива, Оновлена.*

Серед синтаксичних особливостей для здійснення максимального ефекту на споживача використовується прийом парцеляції, що розділяє одне речення на два самостійні висловлення, тим самим надаючи динамізму рекламі: *Accessorize. Аксесуари з Лондону. Все інше – копія.*

Характерним також є використання питально – відповідних конструкцій: *Твій головний принцип – єдність стилю і комфорту? Тоді стильні та зручні кросівки Sprint Sister, Zoom Brazer High і Nike Shox Rival від Nike – для тебе, імперативних речень на початку рекламного тексту: Будь завжди в темі з новим телефоном LG Onliner!; Слухайте музику, торкайтесь, захоплюйтесь з музичним телефоном Nokia 5530 Xpressmusic.* Перенасиченість рекламного теледискурсу дієсловами наказового способу із значенням відчуттів або конкретних дій орієнтує адресатів у власний внутрішній світ, фокусуючи увагу в потрібному напрямі. Дане явище також справляє сугестивний вплив, що кваліфікується фахівцями в області нейролінгвістичного програмування як стан даунтайма – спрямованості людини всередину себе, опосередкованому формуванні петлі зворотного зв'язку з внутрішніми аналогіями [4].

В рекламних текстах використовуються також такі прийоми динамічного синтаксису, як градація: *Ви відчували по-справжньому? Ви захоплювались по-справжньому? Ви знаєте, що таке шоколад? "Рошен" – перший справжній шоколад; Довше! Густише! Пишніше! Тепер Givenchy...* та паралелізм: *Новий вигляд. Нова ти. Shandy.*

Для рекламного дискурсу характерною є, з одного боку, тенденція до економії мовних засобів, з іншого – їх гіпертрофоване вживання: *Кеп'яло всюди. Гіперактивний. Нова колекція; Новий Дірол. Чиста свіжість. Кавун та дня. Яскравий смак.*

У рекламному дискурсі, орієнтованому на молодь, значну роль відіграють паралінгвістичні засоби. До таких традиційно відносять фонаційні, кінетичні та графічні. Але сукупність невербальних засобів, які використовуються впродовж комунікації, значно ширша і поєднує в собі засоби іконічної мови (схеми, таблиці) та пікторальні [11, с. 26]. Зокрема, в рекламному дискурсі друкованих ЗМІ спостерігається графічне виділення окремих слів з метою увиразнення: *PUNK не помер! Хлопці зацініть: PUNK – LOOK – WET GEL!*

Отже, особливостями рекламного дискурсу, орієнтованого на молоде покоління, є врахування ним вікових, соціальних, психологічних характеристик та ціннісних доміант молоді, мовленнєвої поведінки цієї групи, що передбачає відповідну ефективну побудову аргументації, направленої на переконання адресата скористатись пропозицією. Використання молодіжної сленгової лексики, паралінгвістичних засобів, специфічної структури рекламних текстів направлене на підсилення аргументації, аж до маніпулювання свідомістю потенційних покупців серед представників молоді.

Література

1. Бехта І. А. Дискурс наратора в англomовній прозі / І. А. Бехта. – К.: Грамота, 2004. – 304 с.
2. Голянич М. І. Внутрішня форма слова і дискурс: монографія / М. І. Голянич. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського національного ун-ту ім. В. Стефаника, 2008. – 295 с.
3. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: 200-річчю Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна присвячується / [Безугла Л. Р., Бондаренко Є. В., Донець П. М., Мартинюк А. П., Морозова О. І.]; Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х.: Константа, 2005. – 356 с. – Бібліогр.: с. 319-354.
4. Кондратюк О. Молодіжний сленг як мовне явище [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ji.lviv.ua/n38texts/kondratyuk.htm>
5. Матвієнко С. Дискурс формалізму: український контекст / С. Матвієнко. – Л.: Літопис, 2004. – 142 с.
6. Миколенко Т. М. Український міський сленг (на матеріалі усного мовлення тернопільців): автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова" / Т. М. Миколенко. – К., 2006. – 24 с.
7. Науменко Л. Сучасний англomовний бізнес-дискурс в комунікативно-прагматичному та концептуальному висвітленні: монографія / Л. Науменко. – К.: Логос, 2008. – 360 с.
8. Прохоров Ю. Е. Действительность. Текст. Дискурс: [учеб. пособие] / Ю. Е. Прохоров. – [2. изд., испр.]. – М.: Флинта; Наука, 2006. – 221 с.
9. Самаріна В. В. Німецькомовний рекламний дискурс: прагматичний, когнітивний та лінгвостилістичний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: Спец. 10.02.04 "Германські мови" / В. В. Самаріна. – Харків, 2010. – 19 с.
10. Серажим К. С. Термін "дискурс" у сучасній лінгвістиці / К. С. Серажим // Вісник Харківського університету. – 2001. – № 520. – Серія ФІЛОЛОГІЯ. – Вип. 33. – С. 11-23.
11. Тріщук О. В. Науково-інформаційний дискурс як соціокомунікативне явище: монографія / О. В. Тріщук. – К.: НТУУ "КПІ", 2009. – 392 с.

УДК 81'271.1:316.72

ФУНКЦІЇ СПІЛКУВАННЯ УЧАСНИКІВ КОМУНІКАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

Цимбалиста О. А.

У статті розглянуто функції та види спілкування у комунікативному процесі. Проаналізовано взаємозв'язок учасників комунікативного простору; встановлено вплив на учасників спілкування через вербальні та невербальні засоби спілкування.

Ключові слова: спілкування, учасник, комунікативний процес, інформація, суспільство.

В статье рассмотрены функции и виды общения в коммуникативном процессе. Проанализирована взаимосвязь участников коммуникативного пространства; установлено влияние на участников общения через вербальные и невербальные средства общения.

Ключевые слова: общение, участник, коммуникативный процесс, информация, общество.

In this article the functions and types of communication in a communicative process are considered. The participants' intercommunication of communicative area is analysed; the influence on the participants of communication through the verbal and nonverbal measures of communication is determined.

Key words: communication, participant, communicative process, information, society.

У комунікативному просторі величина, форма та тип і вид інформації завжди суб'єктивно сприймаються й мають різний ступінь суб'єктивної *актуальності*, тобто кожний учасник комунікативного процесу на основі своїх комунікативних знань і вмінь, розуміння ситуації спілкування інтерпретує повідомлення комунікатора, вступає в діалог.

Мета статті – встановити функції спілкування учасників комунікативного процесу. Відповідно до поставленої мети в статті буде зосереджено увагу на розв'язанні таких завдань:

- дати характеристику спілкуванню;
- провести дослідження видів та функцій спілкування.

У сучасній лінгвістиці комунікацію розглядають як спілкування, обмін думками, даними, ідеями тощо, тобто як специфічну форму взаємодії людей у процесі їхньої пізнавально-трудової діяльності [2, с. 28].

Є ще термін "спілкування", близький до терміна "комунікація", проте не тотожний йому. Доцільно розрізняти ці два терміни в такий спосіб: під *комунікацією* будемо розуміти зміст техніко-інформаційного аспекту спілкування, тоді як під *спілкуванням* – соціально-психологічний аспект комунікації.

Спілкування – сукупність зв'язків і взаємодій людей, суспільств, суб'єктів (класів, груп, особистостей) у яких відбувається обмін інформацією, досвідом, умінням, навичками та результатами діяльності [2, с. 27].

Відомий спеціаліст, що вивчав особливості спілкування між людьми, Л. С. Виготський писав: "Спілкування, не опосередковане мовою чи якоюсь іншою системою знаків або засобів, як воно спостерігається серед тварин, робить можливим спілкування лише найбільш примітивного типу та в найбільш обмежених розмірах" [3, с. 15]. Щоб передати якість переживання чи зміст свідомості іншій людині, немає іншого шляху, окрім віднесення цього змісту до певного класу, до певної групи явищ, а це потребує узагальнення. Таким чином, вищі, властиві людині форми психологічного спілкування можливі лише завдяки тому, що людина за допомогою мислення узагальнено відображає дійсність [там само, с. 15].

Спілкування між людьми відбувається в декількох основних видах. Залежно від засобу передачі інформації розрізняють два види спілкування:

1) мовне – слова, звуки, букви;

2) немовне – міміка, жести.

Залежно від характеру і змісту інформації, що повідомляється, виділяють такі види спілкування:

1) службове (ділове);

2) повсякденне (побутове);

3) персуазивне;

4) ритуальне;

5) міжкультурне [10, с. 374-376].

Якщо ми розглянемо сучасну картину генезису людського суспільства, ми не зможемо не помітити того факту, що сьогодні інформація стала чи не найважливішим чинником його існування. Спілкування в сучасному інформаційно насиченому суспільстві виконує такі функції: контактну, інформаційну, спонукальну, координаційну, пізнавальну емотивну, налагодження стосунків, впливову. У процесі спілкування ці функції тісно взаємодіють може також переважати якась одна або декілька [2, с. 28 - 29].

Складний процес обміну інформацією, налагодження взаєморозуміння між учасниками комунікації і досягнення діалогу та результату спілкування передбачає наявність певного комунікативного простору, тобто соціально-психологічного середовища, де можливе побудування адекватної комунікативної моделі. Йдеться про таку психологічну парадигму, в якій можна було б реалізувати формуально-розвивальну, змістово-смыслову, уточнювальну-результативну функції комунікації. Це можливо завдяки врахуванню в загальній психологічній парадигмі відповідних парадигм інформування (впливу), взаємоінформування (налагодження механізму зворотного зв'язку, створення загального інформаційного поля), діалогу (взаєморозуміння). У цій моделі має послідовно втілюватися розуміння комунікатора й реципієнта як реальних учасників комунікативного процесу, унікальних індивідуальностей, суб'єктів інформації з відповідним комунікативним потенціалом [7;8;11].

Комунікаційний прорив кінця 80-х – поч. 90-х років створив нову інформаційну ситуацію: її буквально захлеснули нові засоби повідомлення, включаючи факси і стільникові телефони, багатоканальні передавачі, супутникове телебачення, персональні комп'ютери й Інтернет. Енциклопедії, словники, географічні атласи, персоналії, бібліотечні покажчики, нормативні й юридичні документи, статистичні показники і таблиці, схеми, малюнки, ілюстрації і т.д. містять фактологічну інформацію про об'єктивне становище справ, і тому вони все більше цінуються людьми. Наукова довідкова література поступово витісняє фантастичну, казкову, пригодницьку, розважальну і т.д. літературу.

Інформація може об'єктивно передавати факти, навіть якщо вона носить афектний оцінний характер. Але іноді, якщо перевірити ще раз такого роду відомості, вони можуть виявитися помилковими або в усякому разі непідтвердженими. Проте упередженість необхідна в багатьох сферах життя. І формою вона більш варіативна, ніж ми звикли думати.

Як відомо, соціальна інформація може поширюватися в різній знаково-символьній формі. Особливий інтерес представляють ті знаки й символи, які виражають мова і мовлення.

На суб'єктів спілкування комунікативний простір впливає не лише безпосередньо, загальною інформацією, але й через засоби комунікації – **вербальні чи невербальні** – встановлені в конкретному соціально-психологічному середовищі правила спілкування, моральні норми взаємодії, звичаї, мовленнєві ритуали тощо [4; 5; 10]. Людина на рівні спілкування намагається довести одне, а її жестово-мімічна поведінка цьому суперечить. Емоції здатні надати додаткової значимості самим звичайним словам. Вони виступають одним із каталізаторів різних типів комунікативної поведінки та мотивують пізнавальну діяльність людини [11, с. 3].

Загалом *комунікативний простір міжособистісних стосунків* – це наміри і цілі учасників комунікативного процесу; стосунків і позицій партнерів; взаємозв'язків, взаємозалежностей, взаємовпливів, взаєморозуміння; зворотного зв'язку й загального інформаційного поля; засобів повідомлення й каналів

передавання інформації; норм спілкування, мовленнєвих цінностей; загального смислу [10, с. 368].

Комунікативний простір варто розглядати в соціокультурному та етнопсихологічному контекстах, адже комунікативна культура, як було згадано вище, становить важливу сферу впливу на свідомість людини, її вчинки, помисли й бажання; знання її є одним з вирішальних чинників успішного інформаційного обміну.

Взаємозв'язок учасників комунікативного простору (А. Д. Бєлова, М. І. Жинкін, С. І. Урманов) з комунікативним процесом виражається:

– по-перше, в безпосередньому зв'язку й постійній залежності між ними, що позначається на системі кодування й декодування знаків, змісті повідомлення;

– по-друге, у цілеспрямованому впливі суб'єктів спілкування на комунікативний простір і останнього на них, який зумовлює зміни й розвиток кожного з них;

– по-третє, у виникненні суперечностей і антагонізмів між комунікативним простором і особою в разі відсутності в ньому умов для задоволення інформаційних потреб особи;

– по-четверте, у виникненні в комунікативному просторі механізмів, що сприяють або не сприяють взаєморозумінню між суб'єктами інформації [1; 6; 9].

Щодо вужчого тлумачення міжособистісної комунікації, то вона являє собою складний процес, у ході якого відбувається не лише обмін інформацією (це формальний бік справи), а те, як вона формується, відправляється, отримується, уточнюється, перероблюється, обговорюється, розвивається, тобто, що людина думає перед тим, як виголосити інформацію, як вона виражає свою думку словами, як доносить цю думку до співрозмовника, як отримує від нього інформацію про те, чи думка була правильно інтерпретована, як співрозмовник на неї реагує, як відбувається процес обговорення.

Є люди, які, немовби від природи, наділені хистом обмінюватися інформацією у процесі спілкування, формувати, уточнювати, переробляти, розвивати та обговорювати її. Вони інтуїтивно вгадують, як треба поводитися в різних ситуаціях і з різними людьми, що сказати, як донести свою думку до співрозмовника, яку інформацію зробити доступною для нього, а яку приховати. Робиться це з різною метою: щоб справити приємне враження й викликати симпатію до себе; зачаровувати присутніх своєю зовнішністю, власним голосом, манерою поведінки, своєю ерудицією, способом подавання інформації, вмінням слухати й відповідати співрозмовникові; отримати певну інформацію, необхідну для подальшої взаємодії тощо.

Вираз позитивних відчуттів відносно іншої людини допомагає встановити з нею близькі стосунки: комунікатор і реципієнт дають знати, що високо цінують один одного. Навпаки, вираз негативних відчуттів дозволяє позбутися докучливої людини, погрожувати супротивнику, примусити його відпустити і т.д. При цьому словесний текст перетинається з жестовим: нахмурені брови, стислі кулаки, агресивна жестикуляція.

У людини, як соціальної істоти, глибоко вкорінена потреба в живому спілкуванні, особливо це помітно в сучасному урбанізованому суспільстві, де головну роль стали виконувати технічні засоби спілкування, а зона особистих контактів постійно скорочується.

Дефіцит живих контактів заповнюється телефонними розмовами. Хоча телефонний зв'язок знижує ступінь емоційної залученості до розмови, але він служить одночасно найшвидшим і зручним засобом спілкування, деколи єдиним при просторовій віддаленості абонентів.

У своїх дослідженнях Г. Г. Почепцов відзначає, що чим старшою є людина, тим сильнішою його тяжіння до об'єктивної інформації, і навпаки.

Отже, характеризувати спілкування лише як обмін інформацією – це означає не тільки зводити її до процесів, що відбуваються в будь-яких інформаційних системах, а й не помічати її специфіки, яка насамперед виявляється в таких особливостях:

– спілкування передбачає наявність єдиного комунікативного простору;

– учасники комунікації є активними суб'єктами взаємного інформування, тобто, спрямовуючи інформацію, один учасник спілкування передбачає

активність іншого; інший, своєю чергою, також має орієнтуватися на мотиви, цілі, установки партнера, аналізувати їх (окрім, звичайно, аналізу власних мотивів, цілей, установок);

– у процесі спілкування відбувається взаєморозуміння (непорозуміння), яке досягається наявністю зворотного зв'язку, а також значущістю інформації;

– інформація, яка пройшла з одного кінця в інший і повернулася назад, об'єднує партнерів в єдине інформаційне поле;

– характер обміну інформацією визначається тим, що за допомогою системи знаків партнери можуть вплинути один на одного; а ефективність комунікації вимірюється тим, наскільки вдалими є цей вплив;

– інформація, яка зародилася під час спілкування, набагато глибша, ніж попередня; вона може суттєво різнитися за змістом від попередньої;

– комунікативний вплив можливий лише за умови, коли людина, яка спрямовує інформацію (комунікатор), та індивід, який її приймає (реципієнт), наділені єдиною або подібною системою кодифікації і декодифікації, тобто, іншими словами, люди мають говорити однією мовою;

– комунікація психологічно можлива за умови, якщо закріплені за ними значення (це відображення найсуттєвіших та узагальнених сторін предметів і явищ) і смисли (це той суб'єктивний зміст, якого набуває слово в конкретному контексті) відомі всім учасникам комунікативного процесу;

– у ході обміну інформацією можуть виникнути комунікативні бар'єри.

Також слід зазначити, що у людському суспільстві основна смислова передача здійснюється за допомогою вербальної комунікації. Водночас невербальні елементи відіграють теж важливу роль, зокрема для передачі емоційних станів.

Література

1. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации : Лингвистика. Теория коммуникации. Английский язык / А. Д. Белова; [отв. ред. А. И. Чередниченко] – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : КНУ им. Т. Шевченка, 2003. – 304 с.

2. Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 342 с.

3. Выготский Л.С. Мышление и речь / Лев Семенович Выготский. – 5-е изд., испр. – М. : Лабиринт, 1999. – 351 с.

4. Горелов И. Н. Невербальные компоненты коммуникации : [психолінгвістическое исследование] / Илья Наумович Горелов – 3-е изд. – М. : URSS. ЛКИ, 2007. – 104 с.

5. Дементьев В.В. Непрямая коммуникация и ее жанры / В. В. Дементьев // Институт русского языка, литературы и журналистики при филологическом факультете Саратовского гос. ун-та им. Н. Г. Чернышевского / [ред. В. Е. Гольдин]. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 2000. – 246 с.

6. Жинкин Н.И. Язык – речь – творчество : Исследования по семиотике, психолингвистике, поэтике : [избранные труды] / Николай Иванович Жинкин ; [сост., науч. ред., текстолог. примеч., биогр. очерк С.И. Гиндин]. – М. : Лабиринт, 1998. – 368 с.

7. Потапова Р.К. Речь : коммуникация, информация, кибернетика : учеб. пособие для студ. вузов, обуч. по спец. "Автоматизированные системы обработки информации и управления", "Лингвистика" / Родмонга Кондратьевна Потапова. – М. : Радио и связь, 1997. – 528 с.

8. Почепцов Г. Г. Теория и практика коммуникации / Григорий Георгиевич Почепцов. – М. : Центр, 1998. – 348 с.

9. Урманов С.И. Семиотика. Искусство как язык : [учеб. пос.] / С. И. Урманов // Рязанский гос. педагогический ун-т им. С. А. Есенина. – Рязань : РГПУ, 1998. – 97 с.

10. Формановская Н. И. Речевое взаимодействие : коммуникация и прагматика / Наталья Ивановна Формановская. – М. : ИКАР, 2007. – 478 с.

11. Шаховский В.И. О лингвистике эмоций / В. И. Шаховский // Язык и эмоции. – Волгоград : Перемена, 1995. – С. 3–15.

НАШІ АВТОРИ

1. **Барабаш Ольга Ігорівна** – магістр кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
2. **Беззубова Олена Олександрівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови факультету лінгвістики Національного технічного університету України “КПІ”
3. **Берченко Юлія Олександрівна** – студентка кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
4. **Гармаш Олена Леонідівна** – кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Запорізького національного університету
5. **Гуменюк Наталя Григорівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і практики перекладу та іноземних мов Донбаського державного технічного університету
6. **Жужгіна-Аллахвердян Тамара Миколаївна** – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри перекладу, ДВНЗ “Національний гірничий університет”
7. **Капуш Алла Володимирівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької мови Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
8. **Катиш Тетяна Валентинівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки Запорізького національного технічного університету
9. **Коваль Оксана Петрівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства, документознавства та інформаційної діяльності Української академії друкарства
10. **Колісниченко Тетяна Вікторівна** – кандидат філологічних наук, асистент кафедри сучасних європейських мов Буковинського державного фінансово-економічного університету
11. **Колосова Світлана Олександрівна** – магістр кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
12. **Корягіна Альона Юріївна** – викладач Інституту філології Чорноморського державного університету імені Петра Могили
13. **Котвицька Вікторія Анатоліївна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови факультету лінгвістики Національного технічного університету України “КПІ”
14. **Краснопольська Наталія Леонідівна** – кандидат філологічних наук, доцент ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
15. **Кудрявцева Наталя Сергіївна** – кандидат філософських наук, доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
16. **Кузнєцова Ірина Володимирівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Запорізького національного технічного університету
17. **Куликовська Наталія Іванівна** – викладач німецької мови, асистент кафедри викладання німецької мови Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
18. **Курагіна Любов Петрівна** – аспірант кафедри німецької філології Львівського національного університету імені Івана Франка
19. **Курченко Ліна Миколаївна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької мови Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана
20. **Лазебна Олена Анатоліївна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови факультету лінгвістики Національного технічного університету України “КПІ”
21. **Лисак Лариса Костянтинівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри лінгвістики Донбаської національної академії будівництва і архітектури
22. **Лисецька Наталія Григорівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

23. **Макарук Лариса Леонідівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
24. **Макєдонова Ольга Дмитрівна** – аспірант кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Запорізького національного університету
25. **Михайленко Валерій Васильович** – доктор філологічних наук, професор кафедри перекладу та філології Івано-Франківського університету права ім. короля Данила Галицького
26. **Москвичова Оксана Анатоліївна** – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської та турецької мов Херсонського державного університету
27. **Морєва Галина Георгіївна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології Маріупольського державного університету
28. **Оніщенко Юлія Олександрівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської та турецької мов Херсонського державного університету
29. **Орел Ірина Іванівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології Рівненського державного гуманітарного університету
30. **Пишна Владислава Олександрівна** – студентка кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
31. **Подвойська Оксана Володимирівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу, завідувач кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету
32. **Пономарьова Оксана Андріївна** – викладач кафедри англійської мови та методики її викладання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
33. **Просяннікова Яна Миколаївна** – викладач кафедри англійської та турецької мов Херсонського державного університету
34. **Радецька Світлана Валеріївна** – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
35. **Романова Наталя Василівна** – доктор філологічних наук, доцент кафедри німецької мови Херсонського державного університету
36. **Савчук Руслана Іванівна** – кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри іспанської та французької філології Київського національного лінгвістичного університету
37. **Самойленко Олена Валентинівна** – викладач кафедри філософії, соціально-гуманітарних дисциплін, іноземних мов, української та латинської мов Донецького національного медичного університету ім. М. Горького
38. **Самойлова Інна Вікторівна** – магістр кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
39. **Свідерська Юлія Юріївна** – студентка кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
40. **Семенюк Тетяна Петрівна** – аспірант кафедри німецької філології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
41. **Сіденко Наталя Григорівна** – старший викладач кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету
42. **Солдатова Світлана Миколаївна** – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри німецької мови, професор кафедри німецької мови Херсонського державного університету
43. **Стасюк Олександр Сергійович** – кандидат філологічних наук, асистент кафедри германської філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка
44. **Стрельченко Ксенія Сергіївна** – аспірант кафедри германської філології Київського університету імені Бориса Грінченка
45. **Ткачук Наталія Олегівна** – асистент кафедри документознавства та інформаційної діяльності Одеського національного політехнічного університету
46. **Туришева Оксана Олегівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”
47. **Удяк Галина Іванівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійської мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

48. **Цимбалиста Оксана Анатоліївна** – кандидат філологічних наук, доцент, старший викладач Академії адвокатури України

49. **Червінко Євген Олександрович** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської мови факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

50. **Четова Наталія Йосипівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Національного університету “Львівська політехніка”

51. **Чумак Людмила Миколаївна** – викладач кафедри англійської мови ННІ іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка

52. **Шведова Марія Олексіївна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри російської мови і літератури Київського національного лінгвістичного університету

53. **Шийка Світлана Володимирівна** – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри українознавства Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне)

54. **Шундель Тетяна Олександрівна** – викладач кафедри філософії, соціально-гуманітарних дисциплін, іноземних мов, української і латинської мови Донецького національного медичного університету ім. М. Горького

ДЛЯ НОТАТОК

ПРАВИЛА оформлення статей до збірника "НАУКОВІ ЗАПИСКИ"

До друку приймаються лише наукові статті, які мають такі необхідні елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

До опублікування у журналі приймаються наукові статті, які раніше не друкувалися.

У даних про автора зазначаються прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчені звання, посада, місце роботи, службовий і домашній телефони, e-mail, поштова адреса.

1/ Текст має бути складений у Microsoft Word (розширення *.doc, .docx). Гарнітура – Times New Roman, кегль – 14 pt. Поля: праве – 25 мм; верхнє, нижнє – 20 мм; ліве – 30 мм. Міжрядковий інтервал – 1,5. Абзацний відступ – 1 см, встановлена заборона висячих рядків.

2/ Якщо при наборі статті використовувалися нестандартні шрифти, необхідно обов'язково (!) їх надати.

Назва статті, прізвище, ім'я, по батькові подаються *українською, російською та англійською мовами*.

СТРУКТУРА СТАТТІ

1) Стаття починається з **індексу УДК** у верхньому лівому куті.

2) **Назва** друкується великими літерами, вирівнювання по лівому краю.

3) **Прізвище та ініціали автора** – напівжирними літерами по лівому краю.

4) **Анотації та ключові слова** подаються **українською, російською та англійською мовами** (до 6 речень).

5) **Основний текст** статті може розбиватися на підрозділи. Посилання в тексті подаються у квадратних дужках із зазначенням номера джерела та сторінки ([7, с. 64]) у підзаголовку Література.

Нерозривний пробіл (Ctrl+Shift+пробіл) **ставиться обов'язково**:

- між ініціалами та прізвищем (С. Русова);
- після географічних скорочень (м. Київ);
- між знаками номера (№) та параграфу і числами, які до них відносяться;
- у посиланнях на літературу [14, с. 60];
- всередині таких скорочень: і т. д., і т. п. тощо;
- між внутрішньотекстовими пунктами й інформацією, яка йде після них, між числами й одиницями виміру (20 кг), а також дат (XX ст., 2002 р.)

6) Схеми та малюнки у статті потрібно пронумерувати. Нумерація виділяється *курсивом*, назва малюнка – *курсивом напівжирним*.

Слово "**Таблиця**" виділяється **напівжирним шрифтом** по правому краю, **назва таблиці** – по центру *напівжирним курсивом*.

7) **Література** розміщується після статті у порядку згадування або в алфавітному порядку. Список літератури оформляється відповідно до Бюлетня **БАК № 5 за 2009 р.**

За достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей відповідають автори публікації.

**У РАЗІ НЕДОТРИМАННЯ АВТОРАМИ ВСІХ ВИЩЕЗАНАЧЕНИХ УМОВ РЕДАКЦІЯ
МАЄ ПРАВО ПОВЕРНУТИ СТАТТЮ НА ДООПРАЦЮВАННЯ ЧИ ВІДМОВИТИ
В ЇЇ ДРУКУВАННІ**

Без попередньої оплати стаття до друку не допускається.

Матеріали надсилати за адресою:

м. Ніжин, вул. Кропив'янського, 2
(кафедра світової літератури та історії культури)
E-mail: svit.lit@mail.ru

Самойленко Григорій Васильович

тел. робочий: (04631)7-19-77;
дом.: (04631)2-41-10